

HOMESMERET

Tavas az alsútdobozi arborétumban (Szajkó Pál felvétele)

A HONISMERET 1980. ÉVI VIII. ÉVFOLYAMÁNAK TARTALOMJEGYZÉKE

- Incze Miklós dr.*—*Szekeres József dr.*: A magyar üzemtörténetírás helyzete és feladatai az 1979. évi moszkvai nemzetközi üzemtörténeti konferencia tükrében 2/3
Ortutay Gyula: A Honismereti mozgalomról 1/5
Szekeres József dr.: (Lásd Incze Miklós dr.)
Székely György beszéde Ortutay Gyula síremlékének avatásán 1/3

III. ORSZÁGOS HONISMERETI KONFERENCIA

- A Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Albizottságának jelentése 5/3
Ágoston László: A Honismereti mozgalom és a tájékoztatás 5/31
Barcza Géza dr.: Nem nélkülözhetjük a társadalom segítségét 5/32
Bedő László: A Magyar Partizánszövetség együttműködik a Honismereti mozgalommal 5/34
B. Szatmári Sarolta: Folyamatos a honismereti munka Komárom megyében 5/39
Czibalmos Béla dr.: A termelőszövetkezeti és a Honismereti mozgalom kapcsolata 5/29
Csapóné Tábori Hajnalka dr.: A Hajdú-Bihar megyei honismereti táborok tapasztalatai 5/27
Cseppentő Miklós: A Honismereti mozgalom Szolnok megyében 5/52
Eperjessy Géza dr.: A szociográfia jelentősége a Honismereti mozgalomban 5/33
Fábián Zoltán: A Honismereti és az Olvasó népiért mozgalom szétválaszthatatlan egymástól 5/30
Gosztonyi János dr.: Szélesíteni kell a honismereti körök tevékenységét 5/43
Győrfi László: A hon ismerete és védelme szorosan összekapcsolódik 5/40
Horváth Ferenc dr.: A honismereti munka Vas megyében 5/35
Horváth Mihály dr.: A közelmúlt történeti kutatásának jelentősége 5/37
Horváth Miklós: Köszöntő 5/13
Jeney Jenő dr.: A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájának minden területe érintkezik a Honismereti mozgalommal 5/33
Kanyar József dr.: A honismereti munka nem más, mint hazaszeretetünk környezetvédelmére 5/34
Knopp András: A felnövekvő generáció azonosuljon a nemzet múltjával, jelenével és szocialista jövőjével 5/26
Kormos Sándor dr.: „A fejlett szocializmus építésében nem nélkülözhetjük a művelődési közösségek összetartó erejét” 5/47
Kovács Zoltán dr.: Honismereti szakkolégium 5/49
Köpeczi Béla dr.: A Magyar Tudományos Akadémia és a Honismereti mozgalom 5/23
Kuczy Károly: A fakultatív néprajzkutatás gondjairól 5/44
Mándics Mihály: A nemzeti hagyományok ápolásában ma már helye van a honismereti munkának 5/41
Molnár Béla: Az elmúlt két évtizedben lényegesen fejlődött a Honismereti mozgalom 5/19
Nagy Sándor dr.: Nem a fiatalok felelősek hiányos történelemszemléletükért 5/38
Palotay Károly: „A munka és a haza gyarapodása összetartozó fogalmak” 5/28
Patkó Imre: „A honismereti albizottság eredményesen fogja össze a honismereti tevékenységet” 5/44
Polonyi Péter: A történeti látásmód mellett erősíteni kell a felelősséget a mai kor formálásiért 5/46
Pölöskei Ferenc dr.: A Honismereti mozgalom időszerű kérdései 5/48
Rósnér Gyula dr.: Többet kell tennünk gyermekeink történelmi tudatáért 5/41
Székely György: A Honismereti mozgalom eredményei és feladatai 5/15
Szamosújvári Sándor dr.: Tegyük többet műemlékeinkért 5/51
Szathmári István dr.: A szókincsgyűjtés jelentőségéről 5/25
Tóth János: A Honismereti mozgalomra még nagyobb jövő vár 5/45
Tungli Gyula dr.: A Honismereti mozgalom utánpótlásáról 5/50
Vargha Károly dr.: A földrajzi nevek védelmében 5/24
Veszprémi György: Tevékeny üzemtörténeti munka folyik Győrött 5/36

HONISMERETI AKADÉMIA

- Balassa Iván:* A mezőgazdasági emlékek gyűjtése és védelme 6/10
Csapody István dr.: Szülőföld és természetvédelem 6/21
Gazda István ifj.: Tudománytörténet a honismeretben 6/20
Kiss László dr.: Az ipartörténeti emlékek védelmének céljáról és fontosságáról 6/6
Kovács Gergelyné: Művelődéstörténeti értékek a természetvédelemben 6/13
Pethő Gyula: Könyvtárunk szerepe a Honismereti mozgalomban 6/18
Simon József: Vas megye tájvédelmi körzetei 6/24
Szabolcs Ottó dr.: A honismereti munka szerepe a személyiségformálásban 6/3

KRÓNIKA

- Bakos Zsoltné:* Szakmunkásképző iskolák honismereti vetélkedője 1/19
Bedécs Gyula: Látogatóban Nagymenyeren 4/3
Bíró Mártonné: A szekszárdi Úttörő Honismereti Módszertani Központ 3/4
Beszteri Béla dr. – Huller Gyula dr.: Az Üzemtörténeti Konferencia anyagából 2/6
Feigl, Helmuth, dr.: A honismeret Alsó-Ausztriában 1/10
Fellegi Ferenc: Két éve gyűjtöm Bodajk történetének emlékeit 1/18
Gál Zsigmond: Honismereti munka Földesen 5/57
Gunda Béla: Tulogdi János halálára 2/15
Harasztosi Csaba: Megyei honismereti úttörőtábor Biharkeresztesen 2/19
Huller Gyula dr.: (Lásd: Beszteri Béla dr.)
Jávor Ágnes: Az V. Szabolcs-Szatmár megyei honismereti tábor 6/32
Kardos László levele 6/35
Kerekes György: A III. Országos Úttörő Népművész Szaktáborról 3/3
Király Györgyi: A III. Országos Népzenei Tábor 3/13
Kiss Kálmán: Honismereti munka Vépén 2/20
Krisztián Béla: Kétszáz éve szabad királyi város Pécs 4/6
Kücsán József: Megyei honismereti tábor Fertődön 2/18
Lukács László: Fejér megyei ifjúsági Honismereti Tábor – Mór, 1980. 6/32
Marczinek István: Az V. Nógrád megyei Honismereti Tábor 5/55
Mándics Mihály: A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége Honismereti Szekciójának tevékenységéről 3/5
Máté György: A Szentendrei Műsor és a honismereti munka 2/21
Miklóssy Ferenc dr.: Kosutány emlékünnepe Nyírlugoson 1/19
Moldován László: Gerencsér Sebestyén emlékkiállítás 3/14
Molnár László: Hagyományossá válik a szlovákiai magyarok Művelődési Tábor 6/28
Molnár Mátyás: Bercsényi emlékünnepe Vaján és Nyíregyházán 5/56
Molnár Mátyás: A HNF Vaja Nagyközségi Bizottságának honismereti tevékenységéről 3/9
Morvay Péter: Névtani konferencia Veszprémben 6/26
Nagy Miklós: A badacsonyi Szegegy Róza ház 3/12
Petercsák Tivadar dr.: Tanácskozás a községi krónikáiról Szerencsen 3/14
Petercsák Tivadar dr.: Tájház a Zempléni-hegységben, Komlóskán 6/33
P. Szabó Ernő: A II. Pest megyei honismereti tábor 2/17
Roznai István: A 200 éves Komárom megyei szénbányászat jubileumi ünnepe Vértessomlyón 5/53
Steer János: Geszler Ödön hetvenéves 5/58
Szamosujvári Sándor dr.: Eredményes honismereti vetélkedő a debreceni üzemekben 3/8
Szamosujvári Sándor dr.: A Tájak, Korok, Múzeumok akció szervezése egy debreceni honismereti szakkörben 5/57
Szatmáry Attila: Madárvárta, 1979. 1/19
Szele Lajos dr.: Lengyelországi ünnepek Bem hamvainak hazavitele évfordulóján 2/16
Szell Jenő: Népzenei találkozó Kecskeméten 1/8
Timaffy László dr.: Nemzetközi néprajzi konferencia Sárospatakon 1/14
Timaffy László dr.: Néprajzi-urbanisztikai expedíció a Szigetközben 6/31
Tóth István dr.: Honismereti múzeum született Komlón 4/5
Tóth László: A hetvenéves Novák József köszöntése 1/15
Tóthné Csik Klára: Helytörténeti munka Törökszentmiklóson a Rózsa Ferenc téri Általános Iskolában 2/22
Türi Róbert dr.: A Komárom megyei Földrajzinév-gyűjtésről 2/13
Ujváry Zoltán: Néprajzi kutatások Gömörben 2/9
Urbán Aladár: Táj múzeum Vörösmarton 3/10

- Gunda Béla: Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása 4/61
 Hagymásy Sándor: Mezőtúr város története 2/61
 Halász Péter–Tóthné Loós Gyöngyi: Egy termelőszövetkezet harminc éve (Szentí Tibor) 3/59
 Hulényi Miklós: Két könyv Egerről 1/53
 Jakó Zsigmond–Juhász István: Nagyenyedi diákok. 1662–1848 (Beke György) 6/60
 Kalapis Zoltán: Bánát könyve (Szentí Tibor) 6/61
 Kapiller Imre: A Zalai Gyűjtemény 4/59
 Karacs Zsigmond: Néprajzi Lexikon 1–3 4/60
 Kálmánfi Béla dr.: Bencze Lászlóné: A ladányi torony tetejébe ... 6/64
 Kárpáti Kalendárium '80 (Dr. Zachar József) 2/55
 Kecskés László: Komáromi mesterségek (Szombathy Viktor) 3/56
 Két könyv Egerről (Hulényi Miklós) 1/53
 Kisasszony Éva dr.: Lőrinc Péter: Harcban a földért 6/59
 Kocsér története (Gazdag István) 3/58
 Kovalovszky Miklós: Mór története 6/58
 Kovács Ágnes: Rózsa királyfi 1/59
 Kovács Ágnes: Szól a rigó kiskorában 6/63
 Kósa László: Dél-Erdély közelebről 1/55
 Kőrmendi Füzetek (Csaba József) 4/58
 Kriston Vizi József: A miskolci Herman Ottó Múzeum új kiadványai 4/50
 Krisztián Béla: Békés Sándor–Lombosi Jenő: Pécsbánya 4/56
 Krisztián Béla: Szita László: Munkásmozgalmi emlékhelyek Pécsen 3/60
 László Gyula–Tari László–Nagyistók Sándor: Régmúlt és jelen a Vidre partján (Dr. Szegő Lajos) 1/61
 Lengyel Dénes: Benedek Elek emlékezete 4/46
 Lőrinc Péter: Harcban földért (Dr. Kisasszony Éva) 6/59
 A Madách Naptárak (Urbán Aladár) 2/53
 Magyar Néprajzi Lexikon 1–3 (Karacs Zsigmond) 4/60
 A Magyar Szó naptára, 1980 (Gubás Ágota) 2/60
 Marosi Endre: Őrségi Naptár, 1977–1980 2/51
 Mezőkovácsháza harmincöt éve (Gazdag István) 4/54
 Mezőtúr város története (Hagymásy Sándor) 2/61
 Méliusz Péter: Herbárium (Szabó László Gy.) 3/57
 A miskolci Herman Ottó Múzeum új kiadványai (Kriston Vizi József–sk.) 4/50
 Mór története (Kovalovszky Miklós) 6/58
 Nagy Géza: Találkozás Bereggel 4/51
 Őrségi Naptár, 1977–1980 (Marosi Endre) 2/51
 Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása (Gunda Béla) 4/51
 Rédey Pál: Vallomások egy várossal 4/55
 Romániai magyar naptárak és évkönyvek (Csorba Csaba) 2/58
 Rózsa királyfi (Kovács Ágnes) 1/59
 Sárréti hősköltemény – Péter András Emlékkönyv (Szilágyi Ferenc) 3/60
 Sárvár monográfiája (Ács Zoltán) 4/52
 s(imán) k(atalin): A miskolci Herman Ottó Múzeum új kiadványai 4/50
 Szabó László Gy.: Méliusz Péter: Herbárium 3/57
 Szacsavay Éva: Csalog Zsolt: Parasztregegy 1/60
 Szecskó Károly dr.: A közalkalmazottak mozgalmanak története Heves megyében, 1919–1971 (Dr. Misóczki Lajos) 4/59
 Szegő Lajos dr.: László Gyula–Tari László–Nagyistók Sándor: Régmúlt és jelen a Vidre partján 1/61
 Szentí Tibor: Halász Péter–Tóthné Loós Gyöngyi: Egy termelőszövetkezet harminc éve 3/59
 Szentí Tibor: Kalapis Zoltán: Bánát könyve 6/61
 Szilágyi Ferenc: Sárréti hősköltemény – Péter András Emlékkönyv 3/30
 Szita László: Munkásmozgalmi emlékhelyek Pécsen (Krisztián Béla) 3/60
 Szombathy Viktor: Kecskés László: Komáromi mesterségek 3/56
 Szól a rigó kiskorában (Kovács Ágnes) 6/63
 Takács Lajos: A Kis-Balaton és környéke (Báth János) 3/61
 Találkozás Bereggel (Nagy Géza) 4/51
 Tárkány Szűcs Ernő: Dankó Imre: Opuscula Ethnographica 1/58

- Vörösmarty Géza: Aki megelőzte korát 3/49
 Vörösmarty Géza: Bornemissza Péter, a XVI. század humanista írója 4/26
 Zachar József dr.: Leszczyński Szaniszló lengyel király és a magyarok 4/33
 Zsolnay László: Buda és Pest kialakulása a régészeti emlékek tükrében 5/61

TERMÉS

- Galuska Imre: A készülő kesznyéteni szótár 1/36
 Karacs Zsigmond: Bakoss Lajos nyomában: egy százados földesi néprajzi kincsestár 4/16
 Markó Imre Lahel: A Kiskaniszi szótár 2/38
 Móser Zoltán: Festett famennyezetek Krasznán 3/37
 Pusztainé Madar Ilona: Céhölködés a Zoboralján 2/34
 Szikora András: Fogfájások szószerzője 3/40
 Szűcs Judit: A szülés a szentesi tanyákon 4/19
 Töröcsik Zoltán: A tapolcai szabócéh korszaka 1796-ból 1/34
 Volly István: Egy háromszáz esztendő színjátszó hagyomány 2/31
 Zóka László: A baranyai bányászkolóniák 3/41
 Zóka László: A pécsi pénz, 1919–1921 2/37

SZABAD FÓRUM

- Bodolay Géza: Helyi irodalmi hagyományaink gyűjtése 1/48
 Fehér Zoltán: A néprajz szerepe az oktatásban 1/50
 Szajkó Pál: Paloznak 1/52
 Timaffy László dr.: Az első magyar nyelvű újság győri emlékei 4/45
 Tóth István dr.: Cerenkó vagy Alapy? – Ki a szigetvári küzdelem horvát nyelvű történetírója? 1/51
 Újváry Ferenc: Magyar Kázmér gödöllői néprajzi gyűjteményéről 6/55

KÖNYVESPOLC

- Ács Zoltán: Sárvár monográfiája 4/52
 Barabás Jenő–Gillyén Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához (Földes László) 4/60
 (Dr. Tóth István) Baranyai helytörténetírás 1977 és 1978 (Dr. Tóth István) 2/61
 Bárh János: Takács Lajos: A Kis-Balaton és környéke 3/61
 Beke György: Jakó Zsigmond–Juhász István: Nagyenyedi diákok, 1662–1848 6/60
 Bencze Lászlóné: A ladányi torony tetejébe... (Dr. Kálmánfi Béla) 6/64
 Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei (Csorba Csaba) 4/49
 Benedek Elek emlékezete (Lengyel Dénes) 4/46
 Berza László: Budapest Főváros Levéltára Közleményei '78 4/48
 Békés József: A budai szandzsák 1559. évi összeírása 1/54
 Békés Sándor–Lombosi Jenő: Pécsbánya (Krisztián Béla) 4/56
 Borus József: Az üzemtörténetírás kérdései 6/56
 Börzsöny néprajza (Fügedi Márta) 6/62
 A budai szandzsák 1559. évi összeírása (Békés József) 1/54
 Budapest Főváros Levéltára Közleményei '78 (Berza László) 4/48
 Csaba József: Körömdi Füzetek 4/58
 Csalog Zsolt: Parasztregegy (Szacsavay Éva) 1/60
 Csáky Károly: Forrás antológia, 1979 4/57
 Csorba Csaba: Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei 4/49
 Csorba Csaba: Romániai magyar naptárak és évkönyvek 2/58
 Dankó Imre: Opuscula Ethnographica (Tarkány Szűcs Ernő) 1/58
 Dél-Erdély közelebről (Kósa László) 1/55
 Dokumentumok a termelőszövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez (Urbán László) 4/56
 Fehér Anikó: Újváry Zoltán: Gömöri népdalok és népballadák 3/62
 Forrás antológia, 1979 (Csáky Károly) 4/57
 Földes László: Barabás Jenő–Gillyén Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához 4/60
 Fügedi Márta: Börzsöny néprajza 6/62
 Gazdag István: Kocsér története 3/58
 Gazdag István: Mezőkovácsháza harmincöt éve 4/54
 Gubás Ágota: A Magyar Szó naptára, 1980 2/60

Viga Gyula: Néprajzi tájkonferencia az Aggteleki-karszton 1/16
Viga Gyula: Tanácskozás a Bükk-hegység szlovák falvainak néprajzáról 6/30
Vőő Imre: Ádám Jenő Emlékház Szigetszentmiklóson 1/17

ÉVFORDULÓINK

Ács Anna: Mosonmagyaróvár kettős évfordulója 1/24
Bernát István dr.: (Lásd: Fábíán Dániel dr.)
Erdei Ferenc: Korszerűen a magyarságról. Rádióbeszélgetés Rapcsányi Lászlóval 6/44
Fábíán Dániel dr.: Útkeresők az 1930-as válság idején 3/16
Geday Gusztáv dr.: Dr. Entz Ferenc, a modern magyar kertészet megalapítója 6/41
Geday Gusztáv dr.: Kétszáz éve született Schams Ferenc 6/39
Honismereti évfordulónaptár, 1981. 5. melléklet
Karacs Zsigmond: A Török család védlevele Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől 6/36
Köszegfalvy Ferenc: József Attila és Szántó Judit levele Takács Ferenchez 2/23
Lánczos Zoltán: Emlékezés Munkácsi Bernátra 3/24
Madarász László dr.: A szatmárkőritői tűzvész 3/30
Molnár Imre: Pillantás a Hármaskis-tükröbe 3/18
Pálmány Béla dr.: A Lánchíd születésnapja 1/22
Rapcsányi László: (Lásd: Erdei Ferenc)
Sólyom László: Bodor Aladár Losoncon 4/12
Szathmári István dr.: Hetvenöt éves a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2/27
Szele Lajos dr.: Kilencven éve halt meg Erdősi Imre, a branyiszkói hős 4/15
Szénássy Zoltán dr.: Szinnyi Józsefre emlékezünk 3/26
Tóth Ferenc dr.: Epizódok József Attila gimnáziumi éveiből 4/7
Tóth Sándor: A deszki dobolási könyv 3/33
Vincze Ferenc dr.: Kétszáz éve nyitotta meg kapuit Tessedik Sámuel gazdasági iskolája 2/25
Vörösmarty Géza: Az első magyar nyelvű újság 1/21
Wölffel Lajos: Negyven éve alapították a győri lengyel katonakórházat 4/11
Zachar József dr.: Egy vitéz magyar az amerikai függetlenségi háborúban 3/21

VÁLTOZÓ HAZÁNK

Hetényi István dr.: Dunaújváros első évei 3/44

SZAKKÖRÖK – BARÁTI KÖRÖK

Fodor István: A jászjákóhalmi honismereti szakkör 1/30
Prorok Márton: A honismereti munka egy növénytermesztő gépész szakkörben 1/29

DALOLÓ TÁJAK – DALOLÓ NÉP

Barsi Ernő: A burgenlandi Felsőpulya népzenei hagyományából 6/48
Csikvár József: Dudaiskola Somogyban 1/32
Ujváry Ferenc: Ahogyan én láttam! 4/42

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

Ágoston László: Nemzetközi szolidaritás a magyarországi munkásmozgalommal az 1920-as években 1/39
Bartók Albert dr.: A Rákos menti települések történetéből 2/41
Beke György: Erdély egyik legrégebbi középiskolája 4/29
Dobay Sándor dr.: Széchy Mária és Eperjes 3/54
Füzes Miklós dr.: Battyány Kázmér felségárulása 4/35
Geönczy József dr.: Szoboszló város részvétele a Thököly-felkelésben 3/52
Hidvégi Lajos: A vén gulyásról írt Arany János versek történeti háttérre 1/46
Jakus Lajos: Szabadságharcunk egyik hadizászlaja 1/42
Kiss Imre dr.: Debrecenbe kéne menni 4/38
Losó József: A Rákos menti települések történetéből 2/41
Molnár Imre: A katonaköltő Zrínyi Miklós 4/22
Pecz Ferenc dr.: Első kísérletek a munkaügyi szakigazgatás országos szervezetének létrehozására 2/48
Tóth Béla dr.: Maróthy György és a felvilágosodás 1/44
Várdy György dr.: A balatoni gőzhajózás kezdetei 2/45

Tóth István dr.: Baranyai helytörténetírás, 1977 és 1978 2/61
 Ujváry Zoltán: Gömöri népdalok és népballadák (Fehér Anikó) 3/62
 Urbán Aladár: A Madách Naptárak 2/53
 Urbán László: Dokumentumok a termelőszövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez 4/56
 Az üzemtörténetírás kérdései (Borus József) 6/56
 Vallomások egy városról (Rédey Pál) 4/55
 Zachar József dr.: Kárpáti Kalendárium '80 2/55
 A Zalai Gyűjtemény (Kapiller Imre) 4/59

PÁLYÁZAT! PÁLYÁZAT! PÁLYÁZAT!

Jubileumi pályázati felhívás hazánk felszabadulásának 35. évfordulójára 2/62
 Az 1979. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke (Fejős Zoltán) 3/63
 Szabó József: A Győr-Sopron megyei „Szülőföldünk” honismereti pályázat 1979. évi eredményei 4/62

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓK

Andrásfalvy Bertalan: Útmutató a Folklor helye a mai életben – A népművészeti együttesek c. pályázat ajánlott témáinak kidolgozásához II. 6/melléklet
 Morvay Péter: Útmutató a Folklor helye a mai életben – A népművészeti együttesek mint művelődési közösségek c. pályázat ajánlott témáinak kidolgozásához 2/melléklet
 Olsvai Imre: Hogyan gyűjtünk népzeneét 1980 táján 1/62
 Útmutató névtani témájú dolgozatok, pályamunkák adatainak összegyűjtéséhez (Hajdu Mihály) 4/melléklet
 Útmutató nyelvjárási témájú pályamunkák készítéséhez (Hajdu Mihály) 3/melléklet
 Útmutató tájszavak és szólások, közmondások gyűjtéséhez (Hajdu Mihály) 4/melléklet

HONISMERETI ÉVFORDULÓ NAPTÁR — 1980

JANUÁR

1. 1780. Pozsonyban Rát Mátyás megindította az első magyar nyelvű hírlapot, a Magyar Hirmondót.
1950. Megkezdődött az első 5 éves terv végrehajtása.
1950. Csepelt Budapesthez csatolták.
13. 1856. Pesten megnyílt a főreáliskola, (V., Reáltanoda u. 7.).
19. 1780. Pesten kezdetét vette az utcák világítása.
20. 1890. Eötvös Loránd bemutatta a torziós ingáját az Akadémián.
1930. A rendőrség leirtóztatja a KMP titkárságát és felszámolja a párt központi nyomdáját.
25. 1880. A Nemválasztók Pártja és a Magyarországi Munkáspárt egyesületeiből létrejött a Magyarországi Általános Munkáspárt.
26. 1930. Kétnapos szociáldemokrata agrárértekezlet Békéscsabán.
27. 1830. Megjelent Széchenyi István Hitel c. munkája.

MÁRCIUS

1. 1940. Megjelent a Dolgozók Lapja, a KMP illegális újsága.
3. 1880. A Magyar Távirati Iroda alapításának napja.
27. 1910. Ökörítón tűzkatasztrófa volt, melynek 312 ember esett áldozatul.

ÁPRILIS

1. 1920. Bécsben megalakult a Világosság csoport, a Tanácsköztársaság után emigrált szociáldemokrata legjelentősebb centrista irányú szervezete.
1905. A Népszava napilap lett.
4. 1945. A Vörös Hadsereg befejezi hazánk felszabadítását.
1970. Menetrendszerűen megindult a budapesti Műlyvaszt.
10. 1890. A Pasteur Intézet megkezdte működését a IX., Rákos (ma Hőgyes Endre) utcában.
12. 1930. A saigótárjani munkások éhségfelvonulása, melyet Bertolt Brecht versben örökített meg.
14. 1705. Megjelent az első magyarországi hírlap, a Mercurius Veridicus ex Hungaria.

MAJUS

4. 1890. Megalakult az Orosházi Munkáskör.
5. 1905. öta május első vasárnapja: anyák napja.
16. 1880. A Magyarországi Általános Munkáspárt alakuló kongresszusa.
23. 1905. A budapesti gázgyári munkások sztrájkja.
28. 1900. A Ganz-vagongyári munkások kéthetes sztrájkot kezdtek.
29. 1930. Belügyminiszteri rendelet jelent meg a főváros új kerületi beosztásáról. (Az addig 10 helyett 14 kerület lett.)

JÚNIUS

4. 1920. A Versailles-i Kis-Trianon kastélyban a magyar delegáció aláírta a trianoni békeszerződést.
17. 1950. A DISZ alakuló kongresszusa.
27. 1830. Déjelző harangot állítottak fel a Gellérthegyen.

28. 1830. A Ludoviceum (ma VIII. Kun Béla tér) alapkövetétele.
30. 1920. Megjelent a Proletár első száma.

JULIUS

5. 1920. Megkezdődött Budapesten a népbiztosok perének tárgyalása, (dec. 28-ig tartott).

AUGUSZTUS

9. 1830. Felavatták a Szénapiac (Kálvin) téri református templomot.
19. 1906. Megnyitották a Margit-híd szigeti szárnyát.

SZEPTEMBER

1. 1930. Az ellenforradalmi rendszer leghatalmasabb munkásmegmozdulása zajlott le hazánkban.
4. 1830. A Dunagőzhajózási Társulat első hajójának Pest és Bécs közötti próbaútja.
6. 1930. A KIMSZ tüntetése a Nemzetközi Ifjúsági Nap alkalmából.
15. 1905. „Vörös péntek”: százszázalékos tömeg vonult a parlament elé választójogot követelve, s ennek általános sztrájk adott nagyobb nyomatékot.
30. 1965. Megnyílt a Műszaki Múzeum.

OKTÓBER

22. 1950. A felszabadulás utáni első tanács-választások Magyarországon.
29. 1855. A Budai Főreáliskola (ma Toldy gimnázium) megnyitása a kapucinus rendházban.

NOVEMBER

1. 1900. Háromezer munkás tüntetett Tánácsos Mihály, Eisel Károly és Szalay András sírjánál.
19. 1905. Megnyitották a Bazilikát.
25. 1930. A Baár-Madas gimnázium (ma Mórész Zsigmond nevét viseli) épületének felavatása.

DECEMBER

1. 1930. A Filharmoniai Társaság zenekara Dohnányi Ernő vezényletével az Operaházban bemutatta Kodály Zoltán művét, a Marosszéki tancokat.
4. 1905. A budapesti hírlapszedő-munkások kétnapos politikai sztrájkot kezdtek.
7. 1890. Megkezdődött a Magyarországi Szociáldemokrata Párt első kongresszusa.
14. 1955. Magyarországot felvették az ENSZ-be.
17. 1905. Megalakult a Magyarországi Ifjúmunkások Országos Szövetsége.
28. 1920. A július 5-től november 24-ig tartó népbiztosper ítélethirdetése: Bokányi Dezsőt, Agoston Pétert, Vántus Károlyt és Haubrich Józsefet halálra ítélték.

X. 1590. Bethlen Gábor (Marosillye), Erdély fejedelme, Magyarország választott királya. (+ Gyulafehérvár, 1629. nov. 15.)

JANUÁR

1. X 1755. Festetics György (Ság), a kesztelyi Georgikon és Helikon alapítója. (+ Keszthely, 1819. ápr. 2.)
- X 1890. Léval Oskár (Jászberény), a munkásmozgalom harcosa és mártírja. (+ Bp., 1920. szept. 9.)
- X 1900. Várallai György (Kisgeresd), agrárvegyész. (+ Mosonmagyaróvár, 1954. aug. 7.)
- + 1905. Szabó Sámuel (Kolozsvar), tanár, történész. (X Székelyföldvár, 1829. máj. 16.)
- + 1955. Preisich Kornél (Bp.), gyermekgyógyász. (X Szolnok, 1869. jún. 15.)
3. X 1880. Szabó László (Gyöngyös), történész. (+ Bp., 1964. aug. 23.)
- + 1905. Baross Károly (Bp.), gazdasági szakíró, borászati szakember. (X Démez, 1865. febr. 28.)
- + 1955. Bodor Antal (Bp.), gazdasági szakíró, a magyar falukutató úttörője. (X Kolozsvar, 1875. jan. 8.)
4. X 1630. Lisznyai Kovács Pál (Lisznay), krónikairó, tanár. (+ Debrecen, 1695.)
5. + 1855. Pollack Mihály (Pest), építész. (X Bécs, 1773. aug. 30.)
- + 1930. Guthi Soma (Bp.), ügyvéd, író. (X Tálya, 1866.)
6. X 1805. Ihász Gábor (Vasvár), nyelvész. (+ Eger, 1881. szept. 21.)
- X 1890. Petrányi Ferenc (Bp.), kertész. (+ Bp., 1935. dec. 18.)
- X 1880. Böhm Vilmos (Bp.), szociáldemokrata vezető. (+ Stocholm, 1949.)
8. X 1880. Bárány Géza (Csurgó), sportvezető, mérnök. (+ Eger, 1932. szept. 5.)
- + 1905. Sötér Agoston (Magyaróvár), ügyvéd, régész. (X Tápióság, 1837.)
11. X 1880. Jedlik Ányos István (Szimó), természettudós, feltaláló. (+ Győr, 1895. dec. 12.)
- X 1880. Manninger Gusztáv (Sopron), mezőgazdász. (+ Debrecen, 1954. szept. 15.)
- + 1955. Grábner Emil (Mosonmagyaróvár), növénynevelő. (X Gyula, 1878. júl. 22.)
14. X 1780. Dobosi Mihály (Szentes), ref. lelkész, író. (+ uo. 1853. máj. 13.)
- X 1880. Árokháti Béla (Gyüre), orgonaművész, zeneszerző. (+ Bp., 1942. márc. 28.)
- X 1890. Ybl Ervin (Bp.), művészettörténész. (+ Bp., 1965. aug. 11.)
15. X 1830. Akin Károly (Buda), fizikus, a levelezőlap feltalálója. (+ Fiume, 1893. okt. 31.)
- X 1905. Szatmári Nagy János (Szegevár), a kommunista és a szakszervezeti mozgalom harcosa. (+ Bp., 1943.)
- + 1955. Fludorovits Jolán (Bp.), nyelvész. (X Bp., 1904. márc. 14.)
16. X 1780. Schwartz Antal (Szekszárd), gyógypedagógus. (+ Vác, 1834. dec. 29.)
- X 1830. Szontagh Ábrahám (Dobsina), orvos. (+ Bp., 1962. márc. 21.)
- X 1830. Horovitz Gábor (Sálgótarján), kárpitos, szociáldemokrata. (+ Bp., 1940. dec. 22.)
- X 1880. Timár Szeréna (Karád), a szocialista mozgalom harcosa. (+ SzU, 1938.)
- + 1920. Cservénka Miklós (Bp.), szociáldemokrata párt és szakszervezeti vezető, a fehérterror áldozata. (X Dunaszentmiklós, 1871. okt. 29.)
17. X 1855. Alpár Ignác (Pest), műépítész. (+ Zürich, 1928. ápr. 27.)
18. X 1880. Osvát Kálmán (Nagyvárad), író, szerkesztő (+ Bp., 1935. aug. 1.)
- ciálpolitikus (+ Bp., 1957. okt. 19.)
- X 1905. Bottló Béla (Besztercebánya), levéltáros (+ Bp. 1964. jan. 18.)
19. X 1755. Nagyváthy János (Miskolc), jószágkormányzó, az első magyar nyelvű mezőgazdasági kézikönyv írója (+ Csurgó, 1819. febr. 13.)
- X 1880. Szász Béla (Kusaly), orvos (+ Batatonmáriafürdő, 1962. dec. 2.)
20. X 1920. Gyenes Tamás (Pécsvárad), szobrász (+ Bp. 1963. jún. 27.)
21. X 1880. Miklós Andor (Bp.), újságíró, lapfőigazgató (+ Bp. 1933. dec. 2.)
22. X 1855. Dombay Mihály (Nagyida), vándorszínész, színigazgató (+ Vác, 1927. szept. 21.)
- X 1880. Riesz Frigyes (Győr), a világhírdő magyar matematikai iskola kiemelkedő alakja (+ Bp. 1956. febr. 28.)
23. X 1830. Vachott Sándorné Csapó Mária (Pest), író, szerkesztő (+ Tapolca, 1896. febr. 29.)
24. X 1890. Dezsőfi László (Mindszent), színész (+ Bp. 1948. okt. 8.)
- + 1905. Máriássy János (Bp.), 1848-as honvéd ezredes (X Igló, 1822. júl. 23.)
- + 1955. Puder Sándor (Bp.), orvos, belgyógyász, tüdőszakorvos (X Bp. 1899. márc. 10.)
26. X 1755. Báthori Gábor (Solt), református szuperintendens, ő építtette a Kálvin téri templomot (+ Nagykőrös, 1842. febr. 12.)
- X 1890. Varga Lajos (Désakna), zoológus, biológus (+ Sopron, 1963. máj. 10.)
27. X 1855. Fest Aladár (Eger), történész, tanár (+ Bp. 1931.)
- X 1855. Kovács Pál (Kecskemét), jogakadémiai igazgató, újságíró (+ uo. 1915. nov. 22.)
- + 1905. Kovács János (Kolozsvar), tanár (X Fátfalva, 1846. aug. 8.)
28. + 1805. Csokonai Vitéz Mihály (Debrecen), a felvilágosodás legnagyobb költője (X uo. 1773. nov. 17.)
- + 1920. Szamuely László (Bp.), magán-tisztviselő, kommunista, a fehérterror áldozata (X Nyíregyháza, 1897. márc. 2.)
- + 1955. Török Sophie (Bp.), költő (X Bp., 1895. dec. 10.)
29. X 1855. Schmidt Sándor (Szeged), mineralógus, műegyetemi tanár (+ Bp., 1904. máj. 16.)
- X 1880. Bodor Aladár (Alvinc), író, újságíró, költő (+ Bp. 1952. ápr. 19.)
30. X 1730. Tersztyánszky Dániel (Krompach), levéltáros (+ Buda, 1800. okt. 29.)
- + 1830. Virág Benedek (Buda), tanár, költő, író (X Dióskál, 1754.)
- X 1880. Reisinger Ferenc (Pusztahidvég), asztalos, a szoc. dem. mozgalom harcosa (+ Halászi, 1964. dec. 26.)
- X 1905. Ferenc János (Kecskemét), a spanyol polgárháború résztvevője (+ Spanyolország, 1933.)
- X 1920. Járányi Pál (Bp.), zeneszerző, népzenekutató (+ Bp., 1966. júl. 29.)

X = született, + = meghalt.

FEBRUÁR

1. × 1855. **Milke Izidor** (Szabadka), író, újságíró (+ uo. 1932. apr. 21.)
2. × 1880. **Perlrott-Csaba Vilmos** (Békéscsaba), festő (+ Bp., 1933. jan. 23.)
- × 1890. **Frank László** (Bp.), újságíró, író, (+ Bp., 1956. jún. 30.)
- + 1920. **Szinyei Merse Pál** (Jernye), festő (× Szinyeifalu, 1845. júl. 4.)
- + 1955. **Nadányi Zoltán** (Bp.), költő, műfordító (× Feketegyőrös, 1892. okt. 9.)
3. × 1830. **Orbán Balázs** (Lengyelfalu), író, néprajzi gyűjtő (+ Bp., 1890. apr. 19.)
- × 1880. **Csák Zoltán** (Nyíregyháza), botanikus, mezőgazdász (+ Bp., 1966. okt. 13.)
- × 1890. **Kner Imre** (Gyoma), nyomdász (+ 1944. koncentrációs táborban.)
- + 1905. **Foltényi Vilmos** (Debrecen), színész, operaénekes (× Komját, 1822. máj. 24.)
- + 1910. **Csillag Zsigmond** (Bp.), orvos, a szoc. dem. mozgalom egyik első szervezője (× Adony, 1844.)
- + 1950. **Hirossik János** (Bp.), a kommunista és antifasiszta mozgalom résztvevője (× Bp., 1887. márc. 24.)
- × 1900. **Vadas Márton** (Kolozsvár), kommunista ifjúságmozg., vöröskatoná (+ Bp., 1920. febr. 20.)
6. + 1905. **Tenczer Pál** (Bp.), publicista, politikus (× Nagybagajom, 1836. apr. 11.)
- × 1920. **Iványi József** (Kispest), brácsaművész (+ Bp., 1967. jan. 3.)
9. × 1880. **Schmidt Antal** (Lugos), természetűdős (+ Bp., 1966. szept. 17.)
- × 1910. **Forgács Antal** (Bicske), költő, újságíró, a munkásmozgalom harcosa (+ Németország, 1944.)
11. + 1930. **Bartonek Géza** (Bp.), pedagógus, fizikus (× Szarazújfalu, 1854. szept. 5.)
12. + 1880. **Papp Miklós** (Kolozsvár), újságíró, történész (× Dés, 1837. okt. 29.)
- × 1890. **Braun Soma** (Kecskemét), tanár, szociológus, a szoc. dem. mozgalom propagandistája (+ 1944.)
- + 1955. **Dalnoki Viktor** (Bp.), rendező, operaénekes (× Nagyvárad, 1863.)
14. × 1880. **Lux Kálmán** (Bikás), építész, restaurátor (+ Bp. 1961. dec. 21.)
15. + 1855. **Teleki József** (Pest), Erdély kormányzója, történésszerző (× Pest, 1790. okt. 24.)
- + 1855. **Vajda Julianna** (Dunaalmás), Csokonai Vitéz Mihály szerelme, a Lilla-dalok ihletője (× Komárom, 1776.)
- + 1830. **Fischer Mór** (Tata), porcelángyáros, porcelánfestő (× Tata, 1799.)
16. + 1655. **Bisterfeld János** (Gyulafehérvár), természettudós, ref. tanár (× Nassau, 1605 körül.)
- × 1900. **Bárd András** (Bp.), banktisztviselő, kommunista (+ Bp., 1967. jan. 2.)
17. × 1905. **Beér János** (Teschen, Szilézia), jogász, egyetemi tanár (+ Bp., 1966. febr. 22.)
- + 1920. **Bacsó Béla** (Dunakeszi), író, újságíró, a Népszava volt főszerkesztője, a fehérterror áldozata (× Kassa, 1891. jan. 6.)
- + 1920. **Somogyi Béla** (Újpest), tanító, újságíró, a szocialista tanítómozgalom egyik vezetője, a fehérterror áldozata (× Halastó, 1868. máj. 16.)

18. × 1905. **Bánrév György** (Bp.), levéltáros (+ Bp., 1956. aug. 11.)

19. × 1910. **Sebest Imre** (Szeghalom), textil-munkás, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1964. jan. 28.)
- × 1880. **Kadosa Gyula** (Magyaróklajm), rovar-tani kutató (+ Bp., 1962. febr. 11.)
- × 1900. **Badics József** (Bp.), mezőgazdasági szakíró (+ Bp., 1945. máj. 5.)
- × 1905. **Beer Imre** (Zenta), orvos, a munkásmozgalom harcosa (SZU, 1942.)
22. × 1910. **Kohán György** (Gyulavári), festő (+ Gyula, 1966. dec. 16.)
25. + 1480. **Handó György** (?), kalocsai érsek, politikus (× Kálmáncsehi)
- × 1830. **Hoffmann Pál** (Nagymarton), jogász (+ Sopron, 1907. jún. 28.)
- × 1855. **Vályi Gyula** (Marosvásárhely), matematikus (+ uo. 1913. okt. 13.)
- × 1900. **Honti Lajos** (Kunszentmiklós), építőmunkás, a munkásmozgalom harcosa (+ Dachau, 1944.)
- + 1905. **Bankos Károly** (Kunszentmiklós), jogász, bíró, Petőfi barátja (× Izsák, 1821. febr. 22.)
- × 1905. **Káldor László** (Bp.), grafikus (+ Bp. 1963. jan. 7.)
28. × 1805. **Csikó Sándor** (Eger), politikus (+ uo. 1892. febr. 11.)

MÁRCIUS

1. × 1780. **Karacs Ferenécé Takács Éva** (Rákospalota), író (+ Pest, 1845. okt. 19.)
- + 1830. **Wenckheim József** (Pest), gazdasági szakember, lőtenyésztő (× Nagyszében, 1778. nov. 22.)
2. × 1855. **Irsai Ártúr** (Bp.), orvos (+ Bp. 1918. aug. 5.)
- × 1910. **Benkhard Ágost** (Bp.), építész (+ Bp. 1967. jún. 1.)
3. × 1880. **Tombor Jenő** (Nyitra), vezérezredes, honvédelmi miniszter (+ Bp. 1946. júl. 25.)
- + 1955. **Kellner Dániel** (Bp.), orvos, a rendszeres sportorvosi szolgálat megszervezője (× Csongrád, 1893. máj. 9.)
- + 1975. **Németh László** (Bp.), író, esszéista (× Nagybánya, 1901. apr. 18.)
4. + 1830. **Gyarmathy Sámuel** (Kolozsvár), nyelvész, orvos (× uo. 1751. júl. 15.)
5. + 1705. **Szentiványi Márton** (Nagyszombat), író, tanár, tudós (× Szentivány, 1633. okt. 20.)
- × 1845. **Cserhádi Jenő** (Győr), gépészmérnök (+ Bp. 1910. nov. 17.)
- × 1855. **Peéry József** (Aszód), tanár, zoológus (+ Bp. 1914. febr. 1.)
- × 1880. **Borszék Frigyes** (Megyaszó), festő, keramikus (+ Bp. 1955. márc. 15.)
- × 1880. **Fekete Jenő** (Veszprém), geofizikus (+ Bp. 1943. márc. 17.)
- × 1905. **Nagy György** (Bp.), színész, író (+ Harka-Kópháza, 1943. jan. 8.)
- × 1920. **Martinovszki Ferenc** (Keszthely), a francia ellenállási mozgalom résztvevője (+ Franciaország, 1942. máj.)
7. + 1905. **Illés János** (Bp.) történész, levéltáros (× Kisújszállás, 1861. febr. 12.)
8. × 1905. **Keserő Lajos** (Bp.), vízellátódzó (+ Bp. 1965. máj. 3.)
8. × 1880. **Marton Géza** (Lovasberény), jogász (+ Bp. 1937. dec. 27.)
10. × 1880. **Hegedűs Rezső** (Rettig), tanító, a munkásmozgalom mártírja (+ Ország, 1919. nov. 17.)

12. + 1880. Kubinyi Lajos (Bp.), közgazdasági író, lapszerkesztő (X Újfehértó, 1821. ápr. 22.)
- + 1955. Gerencsár Sebestyén (Siklós), fa-
zsekes, a népművészet mestere (X
uo. 1936. júl. 30.)
13. + 1905. Csiky Kálmán (Bp.), történeti és
jogi fordító (X Kenderes, 1843.
febr. 5.)
- + 1905. Schulek Vilmos (Bp.), szemész,
egyetemi tanár (X Pest, 1843. ápr.
21.)
14. X 1855. Loczka József (Németpróna), ás-
ványkémikus (+ Bp. 1912. márc.
8.)
- X 1855. Peisner Ignác (Sebeskellemes), újsá-
gíró, (+ Bp. 1924. nov. 7.)
- X 1855. Velics Antal (Szécsény), orvos,
orientalista (+ Bp. 1915. febr. 15.)
- X 1880. Fillinger Ferenc (Gümla), orvos,
gombatermesztő (+ Bp. 1923. jún.
7.)
15. X 1830. Helfy Ignác (Szamosújvár), újság-
író, politikus (+ Bp. 1897. okt. 11.)
- X 1890. Dalmady Zoltán (Bp.), balneológus,
sportorvos (+ Bp. 1934. okt.
17.)
- X 1880. Rápolthy Lajos (Székelyudvar-
hely), szobrász, éremművész (+
Bp. 1954. okt. 25.)
- + 1940. Kakuk József (Karancslapujtő),
bányász, a munkásmozgalom mártí-
rja (X Baglyasalja, 1893. márc.
17.)
16. X 1910. Földes Ferenc (Beszterce), műve-
lődpolitikus, filozófiai író, a
kommunista mozgalom harcosa
(+ Ukrajna, 1943. jan. 13.)
- X 1920. Csenki Sándor (Püspökladány),
cigánykutató (+ Dunapataj, 1945.
jan. 19.)
17. X 1780. Augustin Vince (Pest), altábor-
nagy, jelentős szerepet játszott a
magyar felsőgeodézia történeté-
ben (+ Bécs, 1859. márc. 6.)
- X 1880. Speidl Zoltán (Losonc), atléta, a
századforduló neves sportembere
(+ Bp. 1917. júl. 3.)
18. X 1830. Színnyei József (Komárom), bib-
liográfus (+ Bp. 1913. aug. 9.)
19. + 1955. Károlyi Mihály (Vence, Franciaó.),
politikus (X Bp. 1875. márc. 4.)
21. X 1880. Groffits Gábor (Tótmegyer), mér-
nök, mezőgazdasági gépész (+
Keszthely, 1957. márc. 19.)
23. X 1900. Pápa József (Bp.), költő, a mun-
kásmozgalom harcosa (+ ? 1947?)
24. X 1890. Varga Gyula András (Bp.), az
osztrák-magyar hadsereg hiva-
tásos tisztje, majd kommunista
(+ Bp. 1959. aug. 25.)
- X 1910. Ortutay Gyula (Szabadka), etnog-
ráfus (+ Bp. 1978. márc. 23.)
25. X 1805. Gegő Elek (Csikapolca), néprajzi
író, történész (+ Pozsony, 1844.
okt. 9.)
- X 1830. Fuchs Emil (Várpalota), kertész
(+ Bp. 1896. aug. 24.)
28. X 1855. Göcz József (Aszaló), tanár, pe-
dagógiai író (+ Bp. 1909. jan. 24.)
- + 1905. Czigler Győző (Bp.), építész (X
Arad, 1830. júl. 19.)
- + 1955. Monspait László (Kiskunhalas),
sebészorvos (X Csáköpuszta, 1890.
ápr. 12.)
29. + 1780. Losonczy István (Nagykőrös), pe-
dagógus, ref. prédikátor (X Szi-
lasbalhás vagy Debrecen, 1709.)
31. X 1805. Holländer Leó (Eperjes), zsidó
közéleti személyiség, 1948-as hon-
védőrnagy, éremgyűjtő, (+ uo.
1887. jún. 5.)

- X 1880. Gách István (Bp.), szobrász (+
Bp. 1962. febr. 19.)
- X 1890. Fernet Béla (Párizs), orvos, egye-
temi tanár (+ Debrecen, 1866. jún.
21.)
- X 1900. Páter Károly (Kolosvár), talaj-
gyógyász (+ Bp. 1964. márc. 14.)
- X 1900. Szabó Lőrinc (Miskolc), költő (+
Bp. 1957. okt. 3.)
- X 1920. Bakky Sándor (Jászberény), festő
(+ Bp. 1965. jan. 6.)

APRILIS

1. X 1780. Kovács József (Tótvázsony), ref.
lelkész, „rimkovács” (+ Kaposvár,
1809. febr.)
- X 1900. Bene Géza (Csaca), festő, grafikus
(+ Bp. 1950. máj. 22.)
- + 1930. Furák Teréz (Baglyasalja), ifjú-
kommunista munkásnő (X Ka-
rancsalja, 1911. febr. 2.)
- + 1955. Bókay Zoltán (Bp.), gyermekgyó-
gyász (X Bp. 1835. szept. 9.)
2. X 1905. Gyulai Ferenc (Sepsiszentgyörgy),
fényképész, szakíró (+ Bp. 1964.
aug. 31.)
- X 1910. Csizmadia Gyula (Pécs), bányász,
a magyar partizánmozgalom mártí-
rja (+ Sopronköhida, 1944. nov.
4.)
3. X 1890. György Lajos (Marosvásárhely),
irodalomtörténész (+ ? 1951.)
- X 1930. Martos László (Miskolc), növény-
fiziológus, (+ Bp. 1957. máj. 2.)
- + 1930. Várnai István (Bp.), újságíró, a
filmművészet szaksajtójának me-
reteműtője (X Bp. 1899.)
4. X 1880. Lukinich Imre (Varjas), történész,
egyetemi tanár (+ Bp. 1959. máj.
16.)
- X 1890. Nemező József (Berettyószéplak),
a munkásmozgalom résztvevője, a
fehérterror áldozata (+ Eger,
1920. júl. 29.)
- + 1930. Mérei Jenő (Bp.), zeneesztéta,
színházi és hangversenyrendező
(X Esztergom, 1875. márc. 20.)
5. + 1955. Szele Tibor (Szeged), matemati-
kus (X Debrecen, 1918. jún. 21.)
7. X 1830. Felvinczi Takács Zoltán (Nagy-
sompkút), művészettörténész (+
Bp. 1964. dec. 4.)
- X 1905. Justus Pál (Pécs), társadalomtu-
dományi író, műfordító, (+ Te-
mesvár, 1964. dec. 28.)
8. X 1835. Lajos Vilmos (Párizs), badeni ör-
gróf, a török elleni harcok egyik
kimagasló hadvezére (+ Rastatt,
1707. jan. 4.)
- + 1880. Haberer Jónatán (Bp.), filozófiai
író, teológiai tanár (X Felka, 1818.
jan. 17.)
- + 1930. Németh László (Bp.), gyógypedá-
gógus, a váci süketnéma-intézet
alapítója (X Kecskemét, 1866. jan.
10.)
9. X 1855. Reviczky Gyula (Viték), költő,
író, (+ Bp. 1889. júl. 11.)
- + 1905. Kun Géza (Bp.), orientalista (X
Nagyszében, 1838. dec. 28.)
- + 1965. Kossa István (Bp.), kommunista
politikus (X Balatonlelle, 1904.
márc. 31.)
10. X 1900. Kovács György (Bp.), orvos, mű-
fordító (+ Bp. 1965. júl. 31.)
11. X 1780. Schönbauer Vince (?), orvos, ter-
mészettudós (+ Vác, 1830. május
27.)
- X 1905. József Attila (Bp.), költő, a forra-
dalmi líra kiemelkedő alakja (+
Balatonszárszó, 1937. dec. 3.)

13. X 1830. Molnár György (Nagyvárad), színész, rendező, színiigazgató (+ Bp. 1891. szept. 30.)
14. X 1905. Knopp Imre (?), szóc. dem. költő (+ Ukrajnai front, 1942. szept. 11.)
15. + 1955. Gáspár Endre (Bp.), író, újságíró, műfordító (X Debrecen, 1897. jan. 22.)
- + 1830. Katona József (Kecskemét), drámaíró (X uo. 1791. nov. 11.)
16. + 1970. Váci Mihály (Vietnam), költő, műfordító, publicista (X Nyíregyháza, 1924. dec. 25.)
- + 1970. Veres Péter (Bp.), regényíró, elbeszélő, publicista (X Balmazújváros, 1897. jan. 6.)
18. X 1880. Antal Márk (Devecser), pedagógus (+ Kolozsvár, 1942. okt. 29.)
19. + 1930. Diósy Béla (Bp.), zenekritikus (X Nagyvárad, 1863. jan. 30.)
- + 1955. Sinay Imre (Erd), szobrász, festő, grafikus (X Bp. 1874. dec. 16.)
20. + 1955. Ungleider Mór (Bp.), filmgyáros, mozigazgató (X Mezőlaborc, 1872. jan. 18.)
21. X 1900. Pataky Károly (Bp.), a magyar sportújságírás egyik megalapítója (+ Bp. 1963. máj. 1.)
22. X 1890. Romwalter Alfréd (Sopron), vegyész, műgyógyászati tanár (+ uo. 1934. szept. 7.)
- + 1905. Bach Nándor (Mezőberény), építész, festő (X Vác, 1842. máj. 22.)
23. X 1780. Lemény János (Kolozsvár), gör. kat. püspök, az erdélyi román nemzeti mozgalom magyarbarát szárnyának vezéralakja (+ Bécs, 1861. márc. 29.)
24. X 1755. Keresztury József (Bodrogkeresztúr), történész, tanár (+ Pest, 1825. ápr. 21.)
- X 1905. Vass László (Rozsnyó), kritikus, újságíró (+ Bp. 1950. ápr. 28.)
25. X 1900. Köves András (Losonc), a kommunista mozgalom harcosa (+ Bp. 1962. ápr. 5.)
26. + 1930. Beck Soma (Pécs), börtöngyógyász, egyetemi tanár (X Keszthely, 1872. aug. 3.)
29. + 1830. Fabián Dániel (Szászsebes), szerkesztő (X?, 1748.)
- X 1855. Ferenczy József (Baja), irodalomtörténész (+ Bp. 1928. márc. 21.)
- X 1910. Lux Géza (Bp.), építésmérnök (+ Asch, 1945. ápr. 25.)
- + 1950. Rudas László (Bp.), marxista filozófus, a kommunista mozgalom harcosa (X Sárvár, 1885. febr. 21.)
30. + 1955. Domanovszky Sándor (Bp.), történésszerző (X Nagyszében, 1877. máj. 27.)
- + 1955. Tóth Dénes (Debrecen), zeneszerző (X Bp. 1908. nov. 25.)

MAJUS

1. + 1880. Peiőfi István (Csákok), mézáróselegény, szabadságharcos (X Szabadszállás, 1825. aug. 18.)
- X 1890. Gábor Jenő (Bp.), író, filmújságíró (+ Bp. 1944.)
- X 1890. Kukan Géza (Erdőújvár), festő, grafikus (+ Bp. 1934. jan. 28.)
- + 1900. Munkácsy Mihály (Erdőújvár, Németo.), festő (X Munkács, 1844. febr. 20.)
- + 1905. Liptay Sándor (Bp.), mérnök, műgyógyászati tanár (X Tata, 1847. dec. 9.)
2. + 1905. Balás Árpád (Bp.), mezőgazdasági szakíró (X Oravicabánya, 1840. szept. 1.)

- + 1905. Pivár Ignác (Bp.), gyógypedagógus, magyar nyelvre alkalmazta a Braille-írást (X Csobánka, 1843. ápr. 1.)
- + 1965. Szakasits Árpád (Bp.), a munkásmozgalom kiemelkedő egyénisége, politikus, újságíró (X Bp. 1888. dec. 6.)
5. X 1855. Badár Balázs (Mezőtúr), fazekasmester (+ uo. 1939. máj. 14.)
- X 1855. Demeczky Mihály (Bérmátfalva), matematikus (+ Bp. 1920. dec. 15.)
- X 1855. Kubányi Lajos (Alsóesztergály), festő (+ uo. 1912. máj. 5.)
- X 1880. Ziffer Sándor (Eger), festő (+ Nagybánya, 1962. szept.)
- X 1905. Mendöl Tibor (Nagyszénás), földrajztudós, (+ Bp. 1966. aug. 21.)
- + 1905. Naményi Lajos (Bp.), irodalomtörténész (X Arad, 1868. jan. 9.)
6. X 1880. Abonyi Sándor (Földeák), zoológus (+ Bp. 1930. okt. 21.)
7. X 1905. Károlyi Zoltán (Pécs), mérnök (+ Bp. 1966. febr. 10.)
- + 1930. Kovács Aladár (Szekszárd), etnográfus, a Sárköz kutatója (X Nyitra, 1860. ápr. 17.)
- + 1955. Belányi Viktor (Bp.), festő, grafikus (X Nyitraudány, 1877. okt. 5.)
8. X 1920. Ösz-Szabó János (Zenta), a kommunista mozgalom vezetője (+ Sopronkőhida, 1944. nov. 4.)
9. X 1855. Majunke Gedeon (Szepesszombat), műépítész (+ uo. 1922. nov. 23.)
- + 1630. Oltard János (Nagyszében), ev. pap, krónikás (X Nagykemenő, 1576. júl. 17.)
- X 1905. Sebes László (Szeghalom), műszerező, a kommunista mozgalom mártírja (+ Dachau, 1945. máj.)
- + 1930. Orbók Mór (Bp.), pedagógus (X Kövend, 1853. ápr. 24.)
10. + 1880. Alexy Károly (Bp.), szobrász (X Póprád, 1823.)
11. + 1830. Donát János (Pest), festő (X Klosternauzell, 1744. dec. 21.)
- X 1880. Lohmayer Géza (Bp.), sebész (+ Bp. 1940. okt. 8.)
- + 1905. Ember György (Nagyvárad), költő, műfordító (X Pusztasós, 1845. ápr. 20.)
12. X 1905. Szőrényi Imre (Vágmedence), biokémikus, orvos (+ Bp. 1959. jan. 17.)
14. X 1890. Faragó Gyula (Tiszaroff), gépészmérnök, hőtechnikus (+ Bp. 1959. szept. 5.)
- X 1905. Knopp Imre (?), munkás, költő (+ Ukrajnai front, 1942. szept. 11.)
15. X 1880. Haller Erik (Győr), jogász (+ Bp. 1958. okt. 25.)
- + 1905. Szilasi Mária (Kolozsvár), nyelvész (X Szilashalás, 1854. okt. 20.)
16. X 1755. Dersényi János (Szepesszombat), mineralógus, borász (+ Munkács, 1837. jún. 30.)
17. + 1880. Ribáry Ferenc (Bp.), tanár, történész (X Koltai, 1827. okt. 6.)
- X 1900. Nagyfalusi Jenő (Szeged), költő, tanár (+ Ukrajna, 1944.)
18. X 1830. Goldmark Károly (Keszthely), zeneszerző (+ Bécs, 1915. jan. 2.)
- X 1900. Ratkovszky Ferenc (Sopron), gépészmérnök (+ Bp. 1965. márc. 15.)
19. X 1855. Bihari Sándor (Rébánya), festő (+ Bp. 1906. márc. 28.)
20. X 1900. Fekete Pál (Kecskemét), sportújságíró (+ Bp. 1965. dec. 14.)
- X 1900. Major Frigyes (Szombathely), a nemzetközi munkásmozgalom harcosa (+ Párizs, 1903. nov. 28.)

23. X 1805. Sándor Mór (Bajna), sportember, földbírtokos, a legendás „ördöglovas” (+ Bécs, 1878. febr. 23.)
+ 1955. Wágner János (Bp.), tanár, botanikus (X Temeskeresztes, 1870. ápr. 20.)
24. X 1855. Daday Jenő (Büzamező), zoológus, hidrobiológus (+ Bp. 1920. ápr. 2.)
26. X 1855. Halász Ignác (Tés), nyelvész, irodalomtörténész (+ Bp. 1901. ápr. 9.)
X 1890. Vendt Mária (Gyergyóditró), mineralógus, tanár (+ Sopron, 1945. aug. 17.)
X 1920. Tordai György (Gyöngyös), író, filozófiatörténész (+ Bp. 1964. szept. 1.)
28. + 1910. Mikszáth Kálmán (Bp.), író, újságíró, a magyar kritikai realista próza nagy mestere (X Szklabonya, 1847. jan. 16.)
30. X 1890. Bud János (Dragomérfalva), statisztikus, miniszter (+ Bp. 1950. aug. 7.)
31. + 1970. Fábry Zoltán (Stósz), író, publicista, kritikus (X uo. 1897. aug. 10.)

JUNIUS

1. X 1780. Gáthy István (Huszt), mérnök, műszaki író, (+ Tata, 1859. szept. 24.)
X 1880. Szily Aurél (Bp.), szemész (+ Bp. 1945. szept. 13.)
+ 1905. Kandra Kabos (Eger), történelmi és néprajzi kutató (X Felsőbánya, 1843. ápr. 29.)
2. X 1780. Gorove László (Szamosújvár), író (+ Pest, 1839. márc. 11.)
X 1905. Faragó Ferenc (Bp.) bakteriológus (+ Bp. 1950. júl. 10.)
X 1905. Gereb László (Bp.), irodalomtörténész, író, műfordító (+ Bp. 1962. dec. 10.)
4. X 1855. Szaák Lujza (Gyarmat), tanító-nő, író (+ Bp. 1920. okt. 11.)
X 1900. Földes Pál (Mátészalka), textil-mérnök, 1929–30-ban a KMP illegális központi apparátusának vezetője (+ Bp. 1975. júl. 28.)
5. X 1830. Bakay Lajos (Hódmezővásárhely), sebészorvos (+ Bp. 1959. nov. 26.)
X 1890. Safrankó Emánuel (Munkács), kommunista politikus, tanár (+ Bp. 1965. júl. 19.)
X 1900. Gábor Dénes (Bp.), elektromérnök (+ London, 1979. febr. 9.)
6. + 1880. Orlay Petrich Soma (Bp.), festő (X Mezőberény, 1822. okt. 22.)
+ 1905. Kulinyi Zsigmond (Szeged), újságíró, lapszerkesztő (X uo. 1854. márc. 29.)
8. + 1920. Iványi Sándor (Kecskemét), 1919-es népbiztos, a munkásmozgalom mártírja (X Kiskunfélegyháza, 1886. jún. 2.)
+ 1965. Varga Jenő (Abony), a munkásmozgalom résztvevője (X Rábacsömjen, 1895. jún. 13.)
9. X 1780. Vass László (Sálmvár), filozófus, egyháztörténész (+ Pest, 1842. márc. 24.)
10. X 1880. Kaffka Margit (Nagykároly), író, a 20. századi próza jelentős alakja (+ Bp. 1918. dec. 1.)
X 1820. Mészáros Gedeon (Tabajd), nyelvész, műfordító (+ Bp. 1960. máj. 29.)
X 1820. Szathmáry László (Bp.), vegyészmérnök, tudománytörténész (+ Miskolc, 1944. dec. 5.)

11. + 1955. Breuer György (Lóvász), bányagazgató, ornitológus (X Anina, 1887. okt. 10.)
13. X 1830. Palotay László (Máramarosziget) rk. pap, író, szabadságharcos (+ Nagyvárad, 1908. szept. 26.)
14. + 1880. Mihályi Károly (Nagyenyed), tanár, pszichológus, ref. lelkész, filozófiai író (X Dés, 1809. okt. 6.)
X 1900. Szarka Sándor (Arad), orvos, szülés-nőgyógyász (+ Bp. 1947. jún. 2.)
15. X 1880. Roska Márton (Magyarköblös), ósrégész, egyetemi tanár (+ Bp. 1961. júl. 16.)
18. X 1890. Ferenczy Béni (Szentendre), szobrász, grafikus (+ Bp. 1967. jún. 2.)
X 1890. Ferenczy Noémi (Szentendre), festő- és gobelinművész (+ Bp. 1957. dec. 20.)
19. X 1880. Istenes Károly (Udvard), gyógypedagógus (+ Bp. 1961. nov. 18.)
+ 1955. Gáborjani Szabó Kálmán (Bp.), festő, grafikus (X Debrecen, 1897. szept. 18.)
20. X 1705. Károlyi Ferenc (Olcsva) tábornok, Nagykárolyban nyomdát állított fel (+ Nagykároly, 1758. aug. 14.)
+ 1780. Conrad József (Sopron), orvos, entomológus (X uo. 1756. ápr. 12.)
+ 1905. Antolik Károly (Pozsony), fizikus, szakíró, tanár (X Kolbach, 1843. jan. 28.)
21. X 1805. Paur Iván (Kismarton), régész, történetész, a Széchenyi-család levéltárosa (+ Sopron, 1888. dec. 17.)
X 1830. Illéssy Sándor (Pest), honvédszázados, Kisújszállás polgármestere (+ Bp. 1886. márc. 19.)
X 1890. Gerlóczy Géza (Bp.), orvos, belgyógyász (+ Bp. 1952. ápr. 6.)
22. X 1890. Mecner Lajos (Sátoraljaújhely), építész (+ Bp. 1962. júl. 31.)
23. + 1930. Bukovszky György (Bp.), tanár, orvos, a fertőtlenítés első szakértője (X Tekes, 1863. febr. 15.)
24. X 1830. Urr György (Marosvásárhely), pedagógus, szerkesztő (+ uo. 1883. nov. 29.)
X 1890. Bacher Béla (Bp.), művészettörténész (+ Bp. 1960. márc. 4.)
X 1890. Baktay Ervin (Dunaharaszti), orientalista (+ Bp. 1963. máj. 7.)
X 1900. Kisházi Ödön (Bp.), szerszámszertályos, miniszter (+ Bp. 1975. ápr. 22.)
25. X 1855. Bánó Jenő (Roskovány), utazó (+ Malaga, Spanyolország, 1927. aug. 2.)
+ 1930. József Jolán (Bp.), író (X Bp. 1899. jan. 16.)
26. + 1930. Garas Márton (Bp.), filmrendező (X Újvidék, 1885. máj. 18.)
+ 1955. Bolgár Elek (Bp.), jogász, történész, a munkásmozgalom harcosa (X Kassa, 1883. júl. 3.)
29. + 1955. Székfi Gyula (Bp.), történész, publicista (X Székesfehérvár, 1883. máj. 23.)
30. X 1900. Szabó Ernő (Kassa), színész (+ Bp. 1966. febr. 10.)

JULIUS

1. X 1880. Leimdörfer Joachim (Zsolna), vegyészmérnök (+ ? 1945. márc.)
X 1890. Kesztöly Lajos (Sarkad), üzemtani szakíró (+ Debrecen, 1957. ápr. 28.)
2. X 1880. Szirmai Albert (Bp.), zeneszerző (+ New York, 1967. jan. 15.)

- + 1905. **Kruspér István** (Bp.), mérnök, a geodézia és mérésügy neves művelője (X Miskolc, 1818. jan. 25.)
3. X 1780. **Lieder Frigyes** (Potsdam), festő, litográfus (+ Pest, 1859. máj. 13.)
- X 1830. **Schenek István** (Esztergom), kémikus (+ Bp. 1909. júl. 26.)
6. + 1975. **Simon István** (Sümege), költő, esszéíró, szerkesztő (X Bazsi, 1926. szept. 16.)
7. + 1905. **Ráth György** (Bp.), történelmi, jogi, művészettörténeti író, műgyűjtő (X Szeged, 1828. máj. 6.)
- + 1905. **Borbás Vince** (Kolozsvár), botanikus (X Ipolyitka, 1844. júl. 29.)
8. + 1855. **Brocky Károly** (London), festő (X Temesvár 1807. máj. 22.)
10. X 1880. **Madarassy László** (Kecskemét), néprajzi kutató (+ Keszthely, 1943. júl. 1.)
12. X 1780. **Gyurikovits György** (Ivánóc), bíró, jogtörténeti író (+ Bazin, 1848. jún. 2.)
- X 1880. **Schleicher Aladár** (Zagyvapálfalva), fémkohómérnök, metallográfus (+ Bp. 1962. szept. 28.)
- X 1920. **Megyeri Barnabás** (Nagyvárad), szobrász (+ Bp. 1966. márc. 14.)
13. X 1855. **Urbán Pál** (Cegléd), szoc. dem. földmunkás (+ uo. 1942. márc. 31.)
- + 1880. **Csengery Antal** (Bp.), reformpolitikus, közgazdász, történész (X Nagyvárad, 1822. jún. 2.)
- X 1880. **Darkó Jenő** (Dálnok), filológus, bizantinológus (+ Debrecen, 1940. jan. 8.)
- + 1930. **Czebe Gyula** (Balatonszentgyörgy), klasszika-filológus (X Mezőtúr, 1887. febr. 17.)
- + 1975. **Lengyel József** (Bp.), író (X Marcali, 1896. szept. 23.)
14. + 1955. **Répássy Miklós** (Bp.), gépészmérnök (X Hejőkeresztúr, 1864.)
16. + 1920. **Benczur Gyula** (Dolány), festő (X Nyíregyháza, 1844. jan. 28.)
17. X 1880. **Szentpétery Zsigmond** (Nagykőrös), geológus (+ Bp. 1932. ápr. 17.)
- X 1890. **Tabéry Géza** (Nagyvárad), író, újságíró (+ uo. 1953. jan. 6.)
19. X 1900. **Remenyik Zsigmond** (Dormánd), író, (+ Bp. 1962. dec. 30.)
- X 1910. **Bókai László** (Bp.), irodalomtörténész, író (+ Bp. 1964. nov. 1.)
20. X 1830. **Kelemen Mór** (Abádszalók), külső bíró, jogi író (+ Bp. 1905. ápr. 6.)
21. X 1830. **Fábray János** (Losonc), flórakutató, tanár (+ Rimaszombat, 1907. dec.)
22. X 1755. **Martinovics Ignác** (Pest), apát, a magyar jakobinus mozgalom vezetője (+ Buda, 1795. máj. 20.)
- X 1855. **Dobrovics Győző** (Szombathely), mérnök (+ Alsóörs, 1931. aug. 31.)
23. X 1900. **Ujvári László** (Szeged), újságíró, a munkásmozgalom résztvevője (+ Colombo, Ceylon, 1940. jan. 24.)
24. + 1905. **Roboz Zoltán** (Kaposvár), zoológus, levéltáros (X uo. 1861. szept. 2.)
- X 1880. **Szoyer Ilonka** (Debrecen), operanékesnő (+ Bp. 1956. febr.)
- X 1900. **Vajda Imre** (Bp.), közgazdász, kommunista (+ Bécs, 1969. aug. 20.)
- + 1930. **Cselkó István** (Magyaróvár), mezőgazdasági tanár, szakíró (X Zsombolya, 1847. ápr. 20.)

25. X 1890. **Szilvay Kornél** (Bp.), gépészmérnök, tüzoltó ezredes (+ Bp. 1957. szept. 8.)
- X 1905. **Schönherz Zoltán** (Kassa), elektromérnök, a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa és vértanúja (+ Bp. 1942. okt. 9.)
29. + 1880. **Mezey Lajos** (Nagyvárad), festő, fényképész (X uo. 1820.)
30. X 1730. **Jeiky András** (Baja), világjáró utazó (+ Buda, 1783. dec. 6.)
31. X 1355. **Medvecky Frigyes** (Buda), filozófus (+ Bp. 1914. aug. 22.)

AUGUSZTUS

2. + 1930. **Gyertyánffy István** (Bp.), tanár, író (X Tibód, 1834. dec. 25.)
3. X 1910. **Gyurek Mihály** (Szeged), cukrászség, a spanyol polgárháború résztvevője (+ Spanyolország, 1938.)
- + 1920. **Csaplár János** (Veszprém), tanító, a fehérterror áldozata (X Bakabánya, 1878. febr. 23.)
4. X 1855. **Nagy Géza** (Gárdonyi), régész, etnográfus (+ Bp. 1915. febr. 3.)
- X 1855. **Rózsahelyi Aladár** (Nagykálló), higiénikus, egyetemi tanár (+ Kolozsvár, 1896. jan. 27.)
- X 1890. **Fehér Géza** (Kunszentmiklós), régész (+ Bp. 1955. ápr. 10.)
5. X 1880. **Pfítzner Sándor** (Csete), mérnök, repülőgépszerkesztő (+ USA, 1910. júl. 28.)
7. X 1905. **Szana Antal** (Szolnok), ügyvéd (+ Voronyezs, 1942.)
- X 1890. **Jemnitz Sándor** (Bp.), zenekritikus, zenekritikus (+ Balatonföldvár, 1963. aug. 8.)
- + 1905. **Szabó Gyula** (Miskolc), szőlész, borász (X Tállya, 1833. márc. 27.)
- + 1950. **Schöplinger Aladár** (Bp.), kritikus, író, irodalomtörténész, műfordító (X Maniga, 1872. okt. 4.)
10. X 1805. **Toldy Ferenc** (Buda), irodalomtörténész, kritikus (+ Bp. 1875. dec. 10.)
- X 1900. **Dombay János** (Veszprém), ösrégész, (+ Pécs, 1961. márc. 24.)
11. X 1890. **Balogh Ernő** (Nagy-szalonta), orvos, rákkutató (+ Bp. 1964. nov. 24.)
- + 1930. **Wohlner Aladár** (Bp.), bányamérnök, jogász (X Betlér, 1861.)
13. + 1930. **Kiss János** (Bp.), filozófus, egyházi író (X Szeged, 1857. nov. 21.)
14. X 1880. **Löffler Béla** (Bp.), építész (+ ?)
15. X 1830. **Lebstück Mária** (Zágráb), honvédtiszt (+ Újpest, 1892. máj. 30.)
- + 1855. **Benke József** (Diosgyőr), színész (X Kálnok, 1781. júl. 18.)
- X 1890. **Hunyady Sándor** (Kolozsvár), regény- és drámaíró (+ Bp. 1942. okt. 12.)
16. X 1830. **Rónai Zoltán** (Bp.), centrasta szoc. dem. vezető, ügyvéd (+ Brüsszel, 1940. máj. 17.)
- X 1830. **Varsányi Irén** (Győr), színésznő (+ Bp. 1923. okt. 17.)
- + 1930. **Istvánffy Gyula** (Bp.), botanikus, szőlész, mikológus (X Kolozsvár, 1860. ápr. 5.)
- + 1930. **Pályi Mária** (Bp.), geológus (X Bányon, 1871. okt. 21.)
17. + 1835. **Obornyik Károly** (Pest), író (X Komló, 1814. okt. 22.)
- X 1880. **Dövényi Adorján** (Alsókubin), történész (+ Bp. 1965. máj. 25.)
- + 1930. **Bolkay István** (Szarajevó), zoológus (X Rimaszombat, 1837. márc. 29.)

18. X 1855. Barabás István (Fertőszéplak), tanító, tűzvédelmi szakember (+ Szombathely, 1936. júl. 17.)
- X 1855. Gabányi Árpád (Eperjes), színész, író (+ Bp. 1915. okt. 23.)
19. + 1930. Mikes Lajos (Becs), újságíró, szerkesztő, műfordító (X Pest, 1872. aug. 8.)
- + 1950. Sölyom László (Bp.), a munkásmozgalom, az illegális KMP harcosa (X Munkács, 1903. dec. 17.)
20. X 1890. Fodor Gyula (Bp.), zenei író, zenekritikus, szerkesztő (+ Bp. 1948. márc. 5.)
- + 1930. Ranschburg Viktor (Bp.), könyvkiadó (X Győr, 1862. aug. 8.)
21. X 1855. Halis István (Nagykanizsa), helytörténeti író (+ uo. 1927. febr. 23.)
- X 1855. Szepelgeti Győző (Zirc), zoológus, entomológus, tanár (+ Bp. 1915. márc. 24.)
- X 1880. Kovács István (Kézdivásárhely), régész, numizmatikus (+ Kolozsvár, 1955. aug. 15.)
- + 1910. Székely Bertalan (Bp.), festő (X Kolozsvár, 1835. máj. 8.)
- + 1970. Szántó Rezső (Bp.), kommunista jogász (X Nagykanizsa, 1892. jan. 4.)
22. X 1880. Bíró Lajos (Becs), író, újságíró (+ London, 1948. szept. 9.)
24. + 1880. Kretovics József (Sátorlajuhely), nyomdai munkás, a korai szocialista mozgalom egyik szervezője (X uo. 1850.)
25. X 1890. Schwartz Elemér (Vasváros), nyelvész, egyetemi tanár (+ Würzburg, 1962. jan. 21.)
- + 1900. Gerlóczy Károly (Bp.), Budapest első alpolgármestere (X Pest, 1835. máj. 18.)
- + 1940. Pethő Sándor (Balatonfüred), publicista, történész, a Magyar Nemzet egyik alapítója (X Pásztori, 1885. márc. 1.)
29. X 1855. Steffka Gyula (Királylehotka), festő (+ Bp. 1925. okt. 14.)
- X 1880. Halász Pál (Bp.), gépészmérnök (+ Bp. 1949. júl. 27.)
- X 1900. Fellner Ferenc (Bp.), orvos, énekes (+ Bp. 1906. nov. 12.)
30. X 1855. Luby Sándor (Balassagyarmat), költő, újságíró (+ Bp. 1905. okt. 5.)
- X 1920. Szabó György (Nagybecskerek), esszéíró, festő (+ Újvidék, 1963. jún. 14.)
- + 1930. Rigler Gusztáv (Bp.), higiénikus (X Dunamocs, 1868. nov. 4.)
- + 1960. Szőnyi István (Zebegény), grafikus, festőművész (X Újpest, 1894. jan. 17.)
31. + 1890. Szabó Károly (Kolozsvár), történész, bibliográfus (X Köröstarcsa, 1824. dec. 17.)
- + 1955. Nyíri István (Bp.), építészmérnök (X Cegléd, 1902. máj. 10.)
- + 1935. Schimanek Emil (Bp.), gépészmérnök, műegyetemi tanár (X Bp. 1872. nov. 23.)
2. X 1830. Serényi Gusztáv (Nagyvárad), újságíró (+ Bp. 1953. jan. 28.)
3. X 1890. Szobotka Imre (Zalaegerszeg), festő (+ Bp. 1961. máj. 24.)
- X 1910. Sugár Kata (Szeged), fényképész, az illegális kommunista mozgalom harcosa (+ Bp. 1943. dec. 22.)
4. X 1805. Mikó Imre (Zabola), művelődéspolitikus, történész, miniszter (+ Kolozsvár, 1876. szept. 16.)
6. + 1930. Szemere György (Bp.), író (X Szabolcs, 1863. okt. 30.)
8. X 1805. Mogorossy János (Gyula), helytörténész (+ uo. 1893. máj. 10.)
9. X 1830. Tükör Lajos (Kőrösladány), szabadságharcos (+ Palermo, 1860. jún. 6.)
- + 1955. Zsirái Miklós (Bp.), finnugor nyelvész, egyetemi tanár (X Miskolc, 1892. okt. 10.)
10. + 1955. Vándor József (Bp.), vegyészmérnök, kémikus (X Temesvár, 1897. szept. 19.)
11. + 1855. Vecsei József (Debrecen), filozófus (X uo. 1800. febr. 13.)
- X 1890. Zsámboki Miklós (Körmöcbánya), gondolkodóművész (+ Bp. 1961. dec. 8.)
- + 1930. Bánváth Sándor (Magyaróvár), gazdasági akadémiai igazgató (X Várpalota, 1876. dec. 1.)
12. + 1880. Haubner Máté (Sopron), ev. lelkész, szuperintendens (X Veszprém, 1794. szept. 19.)
- + 1705. Thököly Imre (Nikodémia, Kis-Ázsia), Felső-Magyarország és Erdély fejedelme (X Késmárk, 1657. szept. 25.)
13. X 1890. Bárczi Gusztáv (Nyitraudvarnok), gyógypedagógus (+ Bp. 1964. aug. 9.)
- + 1960. Weiner Leó (Bp.), zeneszerző (X Bp. 1885. ápr. 16.)
14. X 1830. Lendvay Márton (Kolozsvár), drámai színész (+ Bp. 1875. júl. 12.)
15. X 1880. Bíró Dezső (Bp.), szoc. dem. könyvkötő (+ Bp. 1932. máj. 10.)
16. + 1930. Korb Flóris (Bp.), építész (X Kecskemét, 1860. ápr. 8.)
17. X 1860. Margittay Antal (Várpalánk), flórakutató (+ Munkács, 1939. júl. 17.)
- X 1905. Humhál László (Bp.), a munkásmozgalom harcosa (+ Madrid, 1936. nov.)
18. X 1905. Mészáros László (Bp.), szobrász (+ SZU, 1945. szept. 5.)
19. X 1880. Leszlai Andor (Miskolc), muzeológus, néprajzi kutató (+ uo. 1963. nov. 10.)
20. X 1890. Kántor Lajos (Dés), tanár, az Erdélyi Múzeum Egyesület titkára (+ Kolozsvár, 1966. ápr. 19.)
- X 1900. Csukás Zoltán (Győr), állatorvos, állattenyésztő (+ Freiburg, 1957. szept. 16.)
- X 1910. Tóth-Baranyi István (Kiskunmajsa), állatorvos (+ Bp. 1963. márc. 22.)
22. + 1935. Fábrián Gyula (Szombathely), rajztanár, etnográfus, ifjúsági író (X Losonc, 1884. ápr. 12.)
- X 1910. Richtmann Sándor (Bp.), az ellenállási mozgalom mártírja (+ Bp. 1944. nov. 4.)
- + 1940. Iványi-Grünwald Béla (Bp.), festő (X Somogyom, 1867. máj. 6.)
24. X 1780. Horhy Mihály (Dicske), mezőgazdász, a mezőgazdaság gépesítésének úttörője (+ Pest, 1856. febr. 5.)

SZEPTEMBER

1. + 1940. Madzsar József (Arhangelszk), orvos, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa (X Bp. 1876. márc. 12.)
- X 1855. Dobó Sándor (Csabrendek), vándorszínész, színiigazgató (+ Győr, 1933. dec. 5.)
- + 1930. Darnyik János (Bp.), állványozó, a munkásmozgalom mártírja (X ? 1902.)

25. X 1855. Ybl Lajos (Pest), építész (+ Bp. 1934. jan. 24.)
26. X 1900. Imreh Zsigmond (Ilyefalva), festő (+ Miskolc, 1965. márc. 25.)
27. X 1910. Erdős Géza (Bp.), festő (+ Bp. 1961. dec. 31.)
- X 1910. Remete László (Sopron), ev. lelkész, az ellenállási mozgalom harcosa (+ Németlipce, 1945. jan. 9.)
- + 1930. Balló Máttyás (Bp.), kémikus (X Liptószentmiklós, 1844. nov. 30.)
28. X 1910. Virányi István (Székesfehérvár), mérnök, a spanyol polgárháború résztvevője (+ Kiskunhalas, 1944. okt. 11.)
- + 1955. Gyöni Máttyás (Bp.), történetíró, bizantinológus (X Bp. 1913. dec. 18.)
- + 1955. Telegdi-Róth Károly (Bp.), geológus, paleontológus (X Bp. 1886. nov. 14.)
30. X 1830. Zsögön Zoltán (Osdola), költő, pedagógus (+ Kézdivásárhely, 1951. ápr. 11.)
- + 1930. Rátz László (Bp.), matematikus, tanár, (X Sopron, 1863. ápr. 9.)

OKTÓBER

- 4 X 1805. Lónyay Gábor (Deregnő), reformpolitikus, mezőgazdasági író (+ Teplice, 1885. aug. 5.)
- + 1905. Puky Akos (Bp.), orvos, sebész (X Kükemező, 1845. máj. 5.)
- X 1920. Pesti Barnabás (Sátoraljaújhely), vegyészmérnök, a munkásmozgalom mártírja (+ Sopronkőnida, 1944. dec. 24.)
5. X 1830. Lehoczy Tivadar (Fucsina), régész, történész (+ Munkács, 1915. nov. 25.)
- + 1855. Petényi Salamon János (Pest), zoológus (X Abel-Lehota, 1799. júl. 30.)
- X 1860. Sereghy Elemér (Bp.), zeneíró (+ Bp. 1928. ápr. 13.)
- + 1955. Csilléry Dezső (Bp.), mérnök (X Kecskemét, 1878. máj. 8.)
- + 1955. Tevan Andor (Bp.), könyvkiadó, nyomdász (X Békéscsaba, 1869. aug. 15.)
7. X 1900. Révy Dezső (Szombathely), botanikus, egyetemi tanár (+ Bp. 1954. ápr. 17.)
8. X 1830. Wagner Károly (Aknasugatag), erdőmérnök (+ Bp. 1879. dec. 21.)
- + 1830. Háló Kovács József (Nagykörös), költő, műfordító, ref. lelkész (X Győr, 1761. márc. 17.)
11. X 1805. Bonyhay Benjámín (Füzeggyarmat), író, ügyvéd (+ Mezőberény, 1885. szept. 8.)
- + 1955. Térey-Kuthy Sándor (Bp.), költő, író, műfordító (X Debrecen, 1886. okt. 2.)
12. X 1890. Margittay Rikárd (Lugos), a Balaton kutatója (+ Buchenwald, 1944. karácsony.)
13. X 1830. Fehér Péter (Acs), publicista, canár, 48-as nemzetőr (+ Kecskemét, 1876. júl. 13.)
- X 1890. Ozoray Zoltán (Nagyvárad), vívmester, szakíró (+ Bp. 1966. aug. 25.)
- + 1955. Baesó Jenő (Debrecen), jogász, egyetemi tanár (X uo. 1877. máj. 2.)
- + 1955. Császár József (Mosonmagyaróvár), mikrobiológus, tejipari technikus (X Magyaróvár, 1901. aug. 19.)
14. X 1830. Say Mór (Székesfehérvár), kémikus (+ Bp. 1885. márc. 11.)

15. + 1905. Szász Károly (Bp.), költő, író, műfordító (X Nagynyed, 1829. jún. 15.)
16. X 1830. Apraxin Julia (Becs), író, a Budai Népszínház mecénása (+ Spányó, 1917. körül.)
- X 1900. Orlay-Fürst Károly (Rum), a kommunista mozgalom résztvevője (+ Hangony közelében, 1945. aug. 8.)
17. + 1930. Balázs Ernő (Bp.), építész (X Zombor, 1856. dec. 8.)
18. X 1910. Grünwald Géza (Bp.), matematikus (+ ?, 1942. szept. 7.)
- + 1955. Oltyai Károly (Bp.), mérnök (X Bp. 1881. ápr. 8.)
21. X 1890. Escher Károly (Székszárd), fotóriporter (+ Bp. 1966. febr. 16.)
- + 1955. Körössi Albert Kálmán (Bp.), építész (X Szeged, 1869. jún. 13.)
22. + 1855. Deák Filipe Sámuel (Kolosvár), költő, fordító, irodalomtörténész (X ou. 1784. okt. 25.)
- X 1855. Teszársz Károly (Pest), vasöntő, szoc. dem. vezető (+ Bp. 1916. máj. 18.)
23. X 1890. Boháty Lajos (Sopron), filmszínész (+ Bp. 1937.)
- + 1905. Konti József (Bp.), karmester, zeneszerző (X Varsó, 1852.)
24. X 1900. Szóts Sándor (Bp.), kertész (+ 1958. máj. 13.)
25. + 1905. Luga László (Eger), író, lapszerkesztő (X Fony, 1840. júl. 25.)
26. X 1880. Herzog József (Bp.), levéltáros, történész (+ Bp. 1941. dec. 29.)
- X 1880. Lukács Gyula (Jászaiószentgyörgy), asztalos, baloldali szocialdemokrata (+ Bp. 1959. szept. 17.)
27. X 1890. Fehér Dániel (Tekepuszt), erdőmérnök, növényfiziológus, talajbiológus (+ Sopron, 1955. febr. 17.)
28. X 1855. Lovassy Sándor (Abony), ornitológus, faunakutató (+ Keszthely, 1946. júl. 8.)
- X 1880. Hatvany Lajos (Bp.), író, irodalomtörténész, kritikus (+ Bp. 1961. jan. 12.)
- X 1905. Dallos Ida (Bp.), a kommunista mozgalom harcosa (+ Bp. 1944.)
- + 1930. Nemes Marcell (Bp.), műgyűjtő (X Jánoshalma, 1866.)
29. X 1705. Perliczy János Dániel (Késmárk), orvos (+ Apátfalva, 1778. ápr. 6.)
- + 1930. Zsigmondy Géza (Bp.), sportember, mérnök (X Bp. 1854. jún. 27.)
30. X 1855. Aggházy Károly (Pest), zeneszerző, pedagógus, zongoraművész (+ Bp. 1918. okt. 8.)
- + 1890. Ihringer Antal (Bp.), a magyar munkásmozgalom egyik első szervezője (X Sopron, 1842. ápr. 12.)
- + 1930. Incze Henrik (Bp.), író, szinkritikus (X Nagyvárad, 1871. ápr. 27.)
31. X 1780. Palugyay Imre (Kispalugya), nyitrai püspök, egyházi író (+ Nyitra, 1858. júl. 24.)
- + 1970. Szabó Pál (Bp.), regényíró, elbeszélő (X Biharugra, 1893. ápr. 5.)

NOVEMBER

2. X 1830. Divald Károly (Selmecbánya), fényképész, gyógyszerész (+ ?, 1897.)
- + 1830. Egger Vilmos (Pest), festő, tornatanár (X Staad, Svájc, 1792. máj. 13.)
- X 1890. Terescsényi György (Szeged), költő, író, könyvtáros (+ Szombathely, 1965. szept. 17.)

3. X 1880. Noszky Jenő (Nagykereskeny), geológus (+ Bp. 1951. márc. 31.)
- X 1900. Gallowitch Tibor (Szeged), labdarugó, edző, író szerkesztő (+ Gyula, 1952. júl. 12.)
4. + 1830. Vedres István (Szeged), mérnök, gazdasági-műszaki író (X uo. 1765. szept. 22.)
- X 1880. Pór Bertalan (Bátaszék), festő (+ Bp. 1964. aug. 29.)
- X 1890. Felek Gyéza (Bp.), újságíró, publicista, művészeti író (+ Bp. 1936. dec. 15.)
- + 1930. Forgács Antal (?), filmrendező (X Szolnok, 1881.)
- + 1930. Schick Emil (Bp.), mérnök, vízépítési szakértő (X Zombor, 1865.)
5. X 1930. Soós Imre (Balmazújváros), drámai színész (+ Bp. 1957. jún. 20.)
6. + 1855. Gaál György (Bécs), író, népmesegyűjtő (X Pozsony, 1783. ápr. 21.)
- X 1860. Baumgarten Ferenc Ferdinánd (Bp.), kritikus, esztéta (+ Otátráford, 1927. jan. 18.)
- + 1855. Goldziher Károly (Bp.), matematikus (X Bp. 1881. febr. 26.)
- + 1955. Hüttl Tivadar (Bp.), sebész (X Bp. 1884. júl. 14.)
- + 1955. Jámor Lajos (Bp.), építész (X Pest, 1869. okt. 31.)
8. + 1780. Molnár Ádám (Brassó), orvos, természettudós (X Jákfalva, 1713. dec. 23.)
- + 1930. Krecsmárk Endre (Szarvas), régész (X uo. 1879. nov. 4.)
- + 1955. Munk Artur (Szabadka), író (X uo. 1886. máj. 25.)
9. X 1830. Egressy Ákos (Kassa), színész (+ Bp. 1914. dec. 25.)
- X 1890. Kállai Ernő (Szakálháza), művészeti író, kritikus (+ Bp. 1954. nov. 28.)
10. X 1855. Tábori Róbert (Bácsalmás), író, újságíró (+ Bp. 1906. máj. 24.)
11. + 1930. Dóczy Imre (Debrecen), tanár, (X Sárospatak, 1849. szept. 30.)
- + 1955. Sümeghy József (Bp.), pedagógus (X Csabrendek, 1892. jan. 4.)
12. + 1835. Rombauer Tivadar (New Buda, USA), kohómérnök (X Lőcse, 1803. jan. 27.)
- + 1955. Hajós Alfréd (Bp.), építész, az első magyar olimpiai bajnok (X Bp. 1878. febr. 1.)
- + 1955. László Géza (Bp.), énekpedagógus (X Rácsentmiklós, 1886. márc. 14.)
14. X 1855. Barabás Samu (Papola), történetíró, könyvtáros, levéltáros (+ uo. 1940. nov. 18.)
15. X 1880. Barna János (Bp.), irodalom- és színháztörténész, műfordító (+ Bp. 1934. nov. 14.)
- X 1920. Gurin Gáspár (Sárisáp), az ellenállási mozgalom résztvevője (+ ?, 1945. febr. 25.)
16. X 1830. Veress Ferenc (Sarkad), agrónómus (+ Középfalva, 1894. nov. 30.)
- X 1890. Basch Endre (Csantavér), az ellenállási mozgalom résztvevője (+ ?)
- X 1910. Sáfáry László (Munkács), költő (+ Ukrajna, 1943. jan.)
- X 1930. Czipszer János (Bp.), matematikus (+ Bp. 1963. jún. 15.)
17. X 1890. Simon Mózes (Munkács), a munkásmozgalom harcosa, ügyvéd (+ Bp. 1957. jan. 25.)
18. X 1780. Rumi Károly György (Igló), tanár, író, polihistor (+ Esztergom, 1874. ápr. 5.)
- X 1855. Hellebrant Árpád (Pest), könyvtáros, bibliográfus (+ Bp. 1923. dec. 3.)
19. X 1830. Mednyánszky Dénes (Vesztele), geológus (+ Bécs. 1911. dec. 28.)
- X 1870. Simon Mózes (Munkács), ügyvéd, kommunista (+ Bp. 1957. jan. 25.)
- X 1900. Vereby Károly (Vereb), orvos, egyetemi tanár (+ Pécs, 1948. aug. 20.)
20. + 1805. Madács Péter (Rimaszombat), orvos (X Veszprém, 1729. febr. 28.)
- X 1900. Tarr Imre (Pécs), a munkásmozgalom harcosa (+ Chimillas, Spanyolo., 1937. jún. 12.)
- + 1955. Balla Mihály (Bp.), újságíró, műfordító (X Veszprém, 1862. máj. 12.)
- + 1955. Siklósi Iván (Bp.), forgatókönyvíró, filmdramaturg (X Bp. 1890.)
21. + 1830. Kisfaludy Károly (Pest), költő, író, drámaszerző (X Tét, 1788. febr. 5.)
- X 1890. Hevesi Gyula (Ungvár), vegyészmérnök, az antimilitarista mozgalom résztvevője (+ Bp. 1970. febr. 25.)
- + 1955. Szalvay Mihály (Bp.), honvéd altábornagy, a munkásmozgalom harcosa (X Zagyvaróna, 1899. aug. 23.)
25. X 1900. Horváth Árpád (Dés), színházi rendező, kritikus, az antifaszizmus mártírja (+ Bp. 1944. dec.)
26. X 1890. Kisfaludy Pál (Bp.), sebész, radiológus (+ Bp. 1956. máj. 8.)
27. X 1905. Balázs János (Alsókubin), naiv festő (+ Salgótarján, 1977. márc. 18.)
28. X 1855. Hild Viktor (Kecskemét), hírlapíró, régész (+ Szolnok, 1929. ápr. 14.)
- + 1930. Kálnoki Izidor (Bp.), újságíró, műfordító (X Sümeg, 1863. nov. 10.)
29. X 1830. Rosty Pál (Pest), földrajzi utazó, író, (+ Dunapentele, 1874. dec. 7.)
30. X 1855. Haberern Jonatán Pál (Szarvas), urológus-sebész (+ Bp. 1936. jan. 5.)
- X 1880. Gyökössi Endre (Szeghalom), költő (+ Bp. 1957. febr. 13.)
- + 1905. Csókás József (Cegléd), parasztgazda, a homoki szőlő és gyümölcsfeldolgozás úttörője (X Kecskemét, 1824. febr. 3.)
- + 1955. Varga Oszkár (Bp.), szobrász (X Újpest, 1883. febr. 2.)

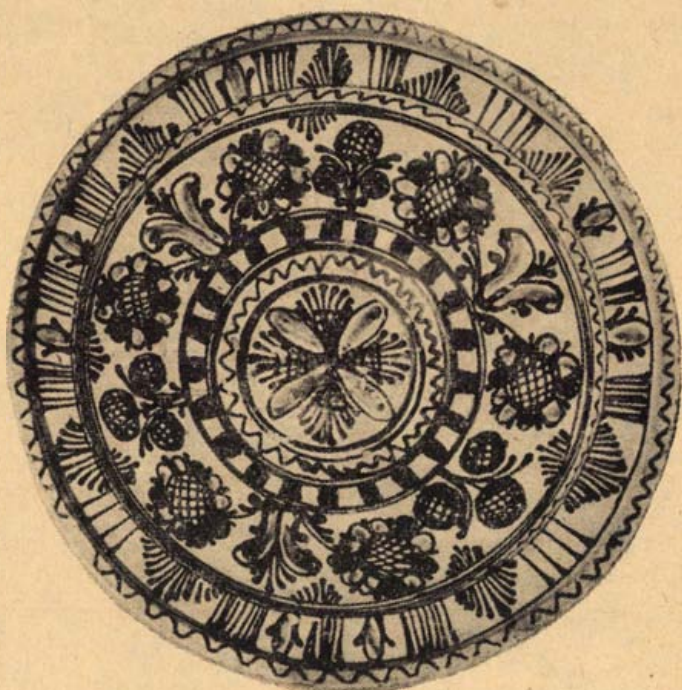
DECEMBER

1. X 1880. Vörösmarty Mihály (Pusztanyék), epikus, lírikus, drámaíró (+ Pest, 1855. nov. 19.)
- + 1905. Meltz Oszkár (Nagyszében), kultúrtörténész, közzgász, politikus (X Szászrégen, 1843. okt. 18.)
2. X 1780. Schams Ferenc (Leitmeritz, Csehország), szőlész (+ Lakipusztá, 1839. máj. 11.)
- X 1830. Cser Károly (Bp.), szobrász (+ Bp. 1965. jún. 7.)
- X 1905. Lőránt László (Baja), költő, író, újságíró (+ Bécs, 1965. máj.)
- + 1950. Sági István (Bp.), nyelvész (X Cegléd, 1882. dec. 12.)
3. X 1580. Balásfi Tamás (Kozolozsvár), kat. püspök, hitvitázó író (+ Pozsony, 1625. márc. 10.)
- X 1880. Botár Imre (Dés), történetíró, tanár (+ Bp. 1959. jan. 27.)

- + 1955. Kallós Zsigmond (Bp.), irodalomtörténész, etnográfus (X Pusztaföldemes, 1876. nov. 7.)
4. X 1755. Tomcsányi Adám (Kamánfalva), fizikus, mérnök (+ Pest, 1831. júl. 24.)
5. X 1905. Házi Károly (Komádi), szabóseged, a kommunista mozgalom harcosa (+ ?, 1957. máj. 24.)
6. X 1805. Entz Ferenc (Sümege), orvos, szülész, kertész (+ Promontor-Budafok, 1877. máj. 9.)
- X 1880. Krizmanits János (Sopron), sportoló (+ ?)
- + 1880. Maderspach Károlyné, Buchwald Franciska (Bp.), a szabadságharc után rejtette és támogatta a bűndösöket (X Arad, 1804. ápr. 2.)
- X 1905. Bajori Irén (Zelk Zoltánné) (Bp.), író (+ Bp., 1958. júl. 24.)
7. X 1855. Mágócsy-Dietz Sándor (Ungvár), botanikus, növénymorfológus, filológus (+ Bp. 1945. febr. 27.)
- X 1900. Vass Gyula (Köszvény), orvos, író, újságíró (+ Salgótarján, 1951. ápr. 16.)
8. X 1830. Abrai Károly (Szatmár), tanár, író (+ Bp. 1912. aug. 18.)
- X 1890. Ligeti Károly (Kiskőrös), újságíró, az oroszországi magyar hadifogolymozgalom egyik vezetője (+ Omszk, 1919. jún. 2.)
9. X 1855. Dirner Gusztáv (Gölnicbánya), szülész-nőgyógyász (+ Bp. 1912. dec. 14.)
10. X 1900. Baskai Ernő (Bp.), vegyész-mérnök, szakíró (+ Bp. 1953. márc. 15.)
- + 1930. Pályi Ede (Bp.), újságíró, filológus, közgazdasági író (X Monostorpályi, 1865. febr. 1.)
11. X 1880. Szentiványi Róbert (Bp.), rk. pap, egyházi író, könyvtáros, bibliográfus (+ Szeged, 1961. szept. 16.)
- X 1905. Erdős László (Bp.), kommunista mérnök, a Vörös Segély kiemelkedő vezetője (+ Augsburg, Németország, 1945. ápr.)
- + 1955. Damkó József (Bp.), szobrász, iparművész (X Németpróna, 1872. okt. 15.)
12. + 1780. Fellner Jakab (Tata), építész (X Nikolsburg, 1722. júl. 25.)
- X 1890. Udvardi János (Zenta), a munkásmozgalom résztvevője (SZU, 1941. +)
13. X 1730. Fridvaldszky János (Zólyom), természettudós (+ Szepes vm., 1784.)
- X 1905. Mező Imre (Ramacsháza), a magyar munkásmozgalom harcosa és vértanúja (+ Bp. 1956. nov. 1.)
14. X 1830. Madarász Viktor (Csetnek), festő, szabadságharcos (+ Bp. 1917. jan. 10.)
- + 1880. Lukácsy Sándor (Bp.), kertész, szakíró (X Tápiószőlő, 1818. jan. 20.)
- X 1900. Scheffer Viktor (Bp.), gépészmérnök, főgeofizikus (+ Bp. 1966. dec. 27.)
- + 1970. Harastyák József (Bp.), a magyar szakszervezeti mozgalom kiemelkedő alakja (X Bp. 1894. szept. 17.)
16. X 1855. Grünfeld Vilmos (Pest), hegedűművész (+ Bp. 1921. nov. 26.)
- X 1880. Glatler József (Gyöngyös), mozdonyvezető, a kommunista mozgalom harcosa (+ ?)
- X 1900. Pielidell Ambrus (Bagota), levéltáros, történész (+ Bp. 1935. nov. 7.)
18. X 1855. Boros Gábor (Nagyenyed), tanár (+ Erzsébetváros, 1913. jún. 1.)
- X 1855. Fischer Miklós (Eperjes), tanár (+ Igó, 1930. szept. 24.)
19. X 1880. Györfly István (Hidasnémeti), botanikus, mohász (+ Csákvár, 1959. ápr. 19.)
20. X 1780. Sztrókey Antal (Salfa), ügyvéd, jogi író (+ Pest, 1850. júl. 9.)
- X 1890. Hajdu Henrik (Újpest), műfordító, a kommunista mozgalom harcosa (+ Bp. 1969. jún. 2.)
21. X 1755. Földi János (Nagyszalonta), orvos, költő, nyelvtudós, természetbúvár (+ Hajdúhadház, 1801. ápr. 6.)
22. X 1730. Salagius István (Mohács), kanonok, könyvtáros, régész (+ Pécs, 1796. okt. 26.)
- X 1880. Jób Dániel (Arad), író, rendező, színházgázgató (+ Bp. 1955. nov. 20.)
- X 1890. Komáromy János (Málca), író (+ Bp. 1937. okt. 7.)
- X 1905. Dallos György (Szekszárd), irodalomtörténész, tanár (+ Bp. 1956. jan. 25.)
24. + 1855. Jerney János (Pest), utazó, nyelvész, őstörténész (X Dorozsma, 1800. máj. 12.)
- X 1880. Rozlozsnik Pál (Bindtány), geológus (+ Bp. 1940. aug. 24.)
- X 1910. Erdei Ferenc (Makó), agrárközgazdász, államférfi (+ Bp. 1971. máj. 11.)
- X 1910. Krasovecz Ferenc (Rugóc), a spanyol polgárháború résztvevője (+ Spanyolország, 1938. aug.)
25. X 1805. Koren István (Domony), botanikus, tanár (+ Szarvas, 1893. ápr. 17.)
- X 1890. Nagy János (Rohod), mesemondó, a népművészet mestere (+ Bp. 1962. jún. 4.)
26. X 1830. Balázs Sándor (Köszvény), író (+ Bp. 1987. aug. 1.)
27. X 1890. Sébor János (Facsók), erdőmérnök, egyetemi tanár (+ Sopron, 1965. febr. 26.)
- X 1890. Szamuely Tibor (Nyíregyháza), újságíró, a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, a Magyar Tanácsköztársaság egyik vezetője (+ Ausztria, 1919. aug. 2.)
- + 1930. Farkas Gyula (Pestlőrinc), fizikus, egyetemi tanár (X Pustasárosd, 1847. márc. 28.)
- + 1955. Lám Frigyes (Bp.), irodalomtörténész, költő, műfordító, (X Késmárk, 1881. máj. 13.)
28. X 1830. Györfly Iván (Mezőmács), pedagógiai író (+ Esztergom, 1883. jún. 16.)
- X 1910. Barta István (Szentes), történettudós (+ Bp. 1966. ápr. 20.)
30. X 1880. Földes Dezső (Miskolc), vivő, fogorvos (+ Cleveland, USA, 1950. márc. 27.)
- + 1955. Csányi Károly (Bp.), építész, művészettörténész (X Győr, 1873. szept. 7.)

Összeállította: Horváth Gábor

Barcasági cseréptál

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1980. 1. szám

Adám László: Dunaújváros földrajza. Földrajzi monográfiák 10. Akadémiai, 1980. 329 old.

Ballassagyarmati Honismereti Híradó, 1979/1. Kiadja a Madách Imre Városi és Járási Könyvtár, Ballassagyarmat, 1979. 47 old.

Uj Honismereti Híradót üdvözölhetünk, ezúttal a ballassagyarmati. Az első három szám változatot tartalmaz. Kovalcsik András megnyitója az Utcák, műemlékek, emlékművek vallanak Bgy-ről c. helytörténeti kiállításon, Kmetty Kálmán: A Bgy-i monográfia születéséről; Szabó Károly dr.: Mikszáth és Bgy; Nagy Imre az Ipoly menti táj természeti értékeiről; Bacsur Sándor beszéde a Városi Enekek hangversenyén; Reiter László: Fotó és honismeret; Molnár Pál dr.: Könyvtár és kiállítóterem.

Barna Gábor: Néphit és népszokások a Hortobágy vidéken. Akadémiai, 1979. 277 old. és 50 kép.

A szerző a Hortobágy vidékének gazdag szokás- és hiedelemanyagába kalauzolja olvasóit. A Hortobágy-vidék falusi és mezővárosi lakóinak szokásai mellett a pásztorélet hagyományait is vizsgálja. Ismerteti a természetfeletti erővel felruházott emberekkel és a természetfeletti lényekkel kapcsolatos hiedelmeket, a jeles napok ünnepének helyi sajátosságait, valamint a pásztorok szokásait és hiedelmait.

Békés megye helyismereti irodalma 1945–1978. Válogatott bibliográfia. Összeállította: Varga Gábor. Kiadja a Békés megyei Tanács V. B. Tudományos Koordinációs Szakbizottsága és a Békés megyei Könyvtár, Békéscsaba, 1979. 129 old.

Biczó Tamás: Budapest egykor és ma. Panoráma, 1980. 168 old.

A könyv rajzos térképek segítségével, történelmi időrendben mutatja be Budapest épületeit, műemlékeit.

Bjelovár: Somogy Jugoszláv testvérterülete. Szerk.: Kereza Imre és Katona Csongor. Kiadja a Somogy megyei Lapkiadó Vállalat, Kaposvár, 1979. 32 old.

Bodósi György: Völgyvallás. Magvető, 1979. 182 old.

Ez a könyv útkalauz és élménybeszámoló, személyes szociográfia irodalmunk hat neves személyiségének — Ilyés Gyula, Borsos Miklós, Déry Tibor, Németh László, Passuth László, Keresztúri Dezső — nyári, balatoni otthonáról és munkahelyéről.

Botos János: Mit kell tudni Magyarországról felszabadulásáról? Kossuth, 1980. 140 old.

A Csallóközi Múzeum Híradója, 1979/4. Dunaszerdahely, 14 old. (magyar és szlovák nyelven).

Kovács L.: A Dunaszerdahelyi Mg-i Műszaki Középiskola emlékszobája; **Tóth I.:** Népviseleti gyűjteményünkről; **Számák M.:** A Csallóköz védett növényei.

Csongrád megyei Honismereti Híradó, Szeged, 1979. 187 old.

A kötetben a következő témakörök szerepelnek. **Oláh M.:** A Tanácsköztársaság Csongrád megyei történetének néhány tapasztalata, hagyományai, kutatásának jelentősége; **Kövecz Lajos:** Emlékezés a Magyar Nemzeti-ségi Függelenségi Front megalakulásának 33. évfordulójára; **Fodor Ferenc:** Adatok Csölyospálos történetéhez; **Serfőző Zoltán:** Adatok a Nemzeti Parasztpárt Csongrád megyei történetéhez; **Molnár Judit:** A munkásosztály helyzete a gazdasági világválság kirobbanása évében; **Szűcs Judit:** Kovácsok és bográrok Szentesen.

Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1547. Összeáll., közlése: Balogh István. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár forráskiadványai I. Szerk.: Szendrey István. A HB megyei Levéltár és a KLTE Középkori Magyar Történelmi Tanszékének közös kiadványa. Debrecen, 1979. 92 old.

Dunaújváros földrajza. (Szerk.: Adám László és Boros Ferenc) Akadémiai, 1979. 318 old.

A Földrajzi monográfiák 10. kötete első szocialista iparvárosunk földrajzával foglalkozik. Az első rész a terület földtani felépítésének és fejlődéstörténeti munkának kérdéseit tárgyalja, valamint Dunaújváros természeti adottságait és erőforrásait. A második rész a település gazdaságföldrajzi adottságait elemzi, valamint a város múltját, a népesség fejlődését, a városépítés elképzeléseit ismerteti.

Erdei Ferenc összegyűjtött művei. Szövetkezeti írások 1–2. Akadémiai, 1980. 480 old.

A két kötet mintegy 40 írása átfogó képet ad Erdi Ferenc négy évtizedes szövetkezeti elméleti munkásságáról.

Fegyverrel a hazáért. A magyar ellenállási és partizánharcok a második világháború idején. Kossuth (a Magyar Partizánmozgással és a Zrínyi Könyvkiadóval közösen). 1980. 300 old. + 18 old. kép és térkép.

A Magyarország területén kibontakozott antifasiszta ellenállási mozgalmak elemzése. Ismerteti a különböző csoportok tevékenységét, elemzi az antifasiszta harc és a demokratikus átalakulás szükségszerű összekapcsolását.

F. Tóth Pál: Kecskemét. Kiadja a Városi Tanács, Kecskemét, 1979. 144 old.

Gerő Győző: Az oszmán-török építészet Magyarországon. Művészettörténeti Füzetek 12. Akadémiai, 1980. 260 old.

Göcsői Imre: A Szigetköz természetföldrajza. Földrajzi tanulmányok 16. Akadémiai, 1980. 160 old.

Ismerteti a táj földrajzi szerkezetét, fejlődéstörténetét és természetföldrajzi viszonyait. A tájökológia módszerével feldolgozza a Szigetköz tájélelmét.

G. Vass István: A békéscsabai múzeum története, 1899–1979. Kiadta a Városi Tanács V. B. Békéscsaba, 1979. 172 old.

József Attila kézirataival és levelezése. Összeállította: M. Róna Judit. Klasszikus magyar írók kéziratainak és levelezésének katalógusai I. Petőfi Irodalmi Múzeum, 1980. 502 + 16 old.

Kamondy Miklós: A postások szakszervezeti mozgalma Borsod megyében. Történeti tanulmányok. Kiadja a Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete, Budapest, 1978. 88 old.

K. Csilléry Klára: A magyar népművészet története. A TIT Néprajzi Választmányának kiadványa. Budapest, 1979. 48 old.

Kiss István: Az Athenaeum Könyvkiadó története a magyar irodalomban. Irodalomtudományi Könyvtár 35. Akadémiai, 1980. 240 old.

Kossuth téri Általános Iskola (Szentes). Kiadja az iskola és a Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya. 1979. 32 old.

Az 50 éves szentesi Kossuth téri Általános Iskola évkönyve.

Kovács Eva-Lovag Zsuzsa: A magyar koronázási jelvények. Corvina, 1980. 90 old.

Kovács Dániel: Sárospatak (Turistakalauz). Kiadja a Városi Tanács V. B. és a Borsod Tourist Idegenforgalmi Hivatal. Sárospatak, 1979. 79 old.

Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségéről Szent István államig. Magvető, 1980. 500 old.

A szerző elsősorban az írásos források összehasonlító elemzése alapján új megvilágításba helyezi a magyar törzsszövetségek megalkodását, a kazár hagyományú kettős fejedelemséget, a honfoglalást, a kalandozó hadjáratokat.

Körmenyi emlékszáma. A Vasi Szemle 1979. 3. sz. Szombathely.

Tartalom: Körmenyi városszerkezetének alakulása, Körmenyi vidéke római kori történetéhez, Körmenyi középkori pecsétje és címei, Ágostonos remeték Körmenen. A körmenyi kastélypark építéstörténete, Körmenyi mezővárosi kiadványai, Körmenyi közlekedésének története, A nyomdászat és a sajtó Körmenen.

Kriza István: A magyar népballada. A TIT Néprajzi és Magyar Nyelvi Választmányának kiadványa. Budapest, 1979. 43 old.

Ladányi Híradó, 1979/4. Püspökladányi Nagyközség Tanácsának lapja. 20 old.

Írások Püspökladányról, mutatója a Tanács életéből, szemelvények a Kézírszámgyár múltjából, püspökladányi jobbgylevél 1988-ból.

A magyar folklór. Egyetemi tankönyv. Szerk.: Ortutay Gyula. Tankönyvkiadó, 1979. 590 old.

A magyarországi Tanácsköztársaság és a jugoszláv munkásmozgalom. Szerk.: Zádor Tibor. Lapkiadó Vállalat, 1979. 161 old.

A magyar tanyarendszer múltja. Tanulmányok. Szerk.: Pölöskei Ferenc és Szabad György. Akadémiai, 1980. 510 old.

Martin György: A magyar körtánc és európai rokonsága. Akadémiai, 1979. 438 old.

Márkus István: Nagykörös. Szépirodalmi, 1979. 415 old.

A Magyarország felfedezése c. sorozat legújabb kötete két nagy részre oszlik. Emlékek 1941-ből címen ifjúkori élmények alapján a hajdani várost és környező tanyavilágát mutatja be a szerző, a maga gazdag részletezett ségében. A második rész – Társadalomkutatás 1973-ban – már a megváltozott Nagyköröst tárja elénk. A kötet harmadik része rövid, elemző összefoglalás.

Mercurius Veridictus 1705–1710. Magyar Heli-kon, 1979. 141 old.

Az első hazai hírlap hasonmás kiadása Kenéz Győző fordításával, Benda Kálmán bevezetőjével.

Móra Ferenc: Igazlatok. Vál. és szerk.: Lengyel Dénes. Móra Könyvkiadó, 1979. 132 old.

A renkívül izgalmas kitalálású könyv Móra regészeti témájú írásából ad válogatást. A kötetet a régi sárokból előkerült leletek műveszi, színes fotói díszítik.

A múlt magyar tudósai IX. Akadémiai, 1980. 960 old.

Öt kötetben öt tudós élettrajza. Geday Gusztáv: Entz Ferenc – Hoppai Mihály: Ipolyi Arnold – Lako György: Budenz József – Szabo József: Hunfalvy János – Varga József: Bánki Donát.

Nemzeti Játékszini Tudósítás. Az első magyar színházi lap. Színház-történeti Könyvtár 10. Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1979. 133 old.

A hasonmás kiadás 16 számát felkutatva, a tanulmányt írta, jegyzetekkel és adattári függelékekkel ellátta Enyedi Sándor.

Nevelei Iren: A háború és a magyarországi munkásság 1914–1917. Kossuth, 1980. 226 old.

Négyezemközi az utókorral. József Attila fényképeknek ikonográfiája. Összeállította: Micht Ilona. Nepmuvelési Propaganda Iroda, 1980. 120 old.

Időrendben közli a József Attiláról készült fényképeket. A képekhez csatolt leírások tartalmaznak a kép keletkezésének helyét, idejét és a fotós nevét. A kötet bevezetője áttekintést ad József Attila és a fényképezés kapcsolatáról.

Némethi Gábor: Fejezetek a hatvani munkásmozgalom történetéből. Heves megyei Propagandista 11. évf. 44. sz. Eger, 1979/80. 118 old.

Népi kultúra – népi társadalom XI–XII. Főszek.: Ortutay Gyula. Akadémiai, 1980. 510 old.

Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának évkönyve. Első részében a néprajztudomány különböző területeit felelő tanulmányokat közöl, második része „A folklór poétikája és stilsztikája” címmel rendezett szimpózium tanulmányokká átdolgozott anyagát tartalmazza.

Néprajzi Közlések III. Szerk.: Méry Józsefné. Kiadja a CSEMADOK KB. Bratislava, 1979. 108 old.

A tartalom: Szanyi Mária – mint-ektor – bevezetője; Gágyor József: A tallós Maticzka malom; Nyitrai Dezső: A dunamenti vízműlátrák; Gyöngös Zoltán: Vágfarkas föld-

rajzi nevei; Csáky Károly: Jöslás, varázslás az Ipoly menti palócoknál; Uő.: A gyermekkel kapcsolatos hiedelmek az Ipoly menti palócoknál; Csókás Ferenc: Adalékok Bány népelethez (Ejtelő — éjjeli bakter, Luca napi szokások, karácsonyi szokások, Májtá állítása, Ujonelegények — regruták búcsúztatója); Jókai Mária: Gimesi gyermekjátékok; Szász Pál: Nagykéri gyermekjátékok.

Névtani Ertesítő 2. Szerk: Hajdú Mihály és Mező András. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1979. 91 old.

A kiadvány névtani témájú tanulmányokat közöl, ismertetést közöl számos névtani témájú könyvről és kiadványról, beszámol az Jugoszláviában folyó magyar névgyűjtésről, az MTA Régészeti Intézetében lévő s az egész magyar nyelvterületre kiterjedő helynévazonosító tárról, s a JATE Magyar Nyelvészeti Tanszékének könyvtárában lévő névtani témájú kéziratokról. Szemle és Krónika rovat zárja az Ertesítőt.

Nógrád megyei múzeumok évkönyve, 1979. Szerk.: Domonkos Alajos, Salgótarján, 1979. 398 old.

A tartalomról: Horváth L.: Az 1918/19-es forradalmak eseményei; Vonsik L.: A forradalmak időszakának írott és tárgyi emlékei a Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeumban; Szűcs F.: Nógrád megye vasúthálózatának kiépülése; Balazs L.: Adatok a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. népiszkolájának történetéhez; Kerényi F.: A Madách-család osztályegyezsége; Zolymai J.: A Malláth-uradalom cselédekének viselete a két világháború között; Praznovszky M.: Nógrád megye sajtója a XIX. szd-ban; Leblanc Kelemen M.: Berczy János élete és munkássága.

Palotai Krónika 1979. 37, 38, 39. sz. A csanád-palotai Kelemen László Művelődési Ház Honismereti körének lapja. 1979. 18, 13, 12 old.

A negyedévenként megjelenő, sokszorosított kiadvány rövidebb írások közöl Csanádpalota múltjáról, jelenéről, gazdasági, társadalmi és kulturális életéről. Hasznos forrásoknak találhatók benne a település üzemének tevékenységéről.

Penyigey Dénes: Debrecen erdőgazdálkodása a XVIII. században és a XIX. szd. első felében. Agrártörténeti tanulmányok 7. Akadémiai, 1980. 380 old.

Puja Frigyes: A felszabadult Battonya. Gondolat, 1979. 54 old.

Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon. Tankönyvkiadó, 1979. 289 old.

Stegena Lajos: Térképtörténet. Tankönyvkiadó, 1980. 300 old.

A régi térképek felhasználásának módja és lehetőségei.

Szalárdi János Siralmas magyar krónikája. (Bibliotheca Historica.) Helikon, 1980. 560 old.

Szalárdi János (1601–1666) krónikája az első olyan magyar nyelven írt történeti munka, amely eredeti forrásokra támaszkodva tárgyalja Magyarországot és Erdély történelmének 150 éves korszakát, 1520-tól 1662-ig, Kemény János fejedelem haláláig. A művet sajtó alá rendezte és a kísérő tanulmányt írta: Szakály Ferenc.

Szeged vasművészete. Szerk.: Péter László. Kiadja: Szeged megyei és városi tanács vb építési és közlekedési osztálya, és a Somogyi könyvtár. Szeged, 1980. 38 old. és 265 rajz.

A rendkívül igényes és értékes kiadvány bevezetőjét Tóth Béla írta, a műleírásokat Tápai Antal, a rajzokat Tipity János készítette.

Széchenyi Honismereti Híradó, 1978/2. és 1979/1. Kiadja a HNF Nagyközségi Bizottsága, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Baráti Köre helyi csoportja és a Nagyközségi Művelődési Központ Honismereti Munkabizottsága. Szécsény, 1979. 98 és 87 old.

A tartalomról: 78/2. Recskó P.: A szécsényi Mg-1 Szakközépiskola története; Antal K.: Emlékművek, köztéri szobrok; Uő.: Ipolytárnóci és rimóci mondák; Andó I.: A tábposztai fűzfa mondája; Simon J.: Monda Jézus nyomáról; Balykó Barnabásné dr.: A túzoltó torony átadása Szécsényben; Leblanc Kelemen M.: Vihar Béla. — 79/1.: Praznovszky M.: Névadó ünnepély a múzeumban; Varga M.: A palóc szöttek egykor és ma; Jakab T.—Pátkovits J.—Szlobodnyik T.: Ipoly halászat; Forradalmi évtizedek jegyében (Vihar B., Antal K. írásai); Tóth I.: Az (egykor) szécsényi tejjgazdasági munkásokot képző iskola; Antal K.: Emléktáblák, dombozművek; Tallósás régi könyvekben és folyóiratokban.

A székely felkelés 1959–1956 előzményei, lefolyása és következményei. Szerk.: Benkő Samu, Demény Lajos és Vekov Károly. Kriterion, Bukarest — Gondolat, 1979. 246 old.

Szilágyi magyar népzene. Közzéteszi: Almási István, Kriterion, Bukarest — Zeneműkiadó, 1979. 330 old.

Takács Sándor: Bajvívó magyarok. Válogatás és az előszót írta Réz Pál. Móra, 1979. 337 old. és 38 old. kép.

A harmincas években elhunyt neves magyar kutató és történész sok kötetnyi színes, eleven korrajzából válogatták ennek a könyvnek az anyagát.

Tanulmányok Szécsény múltjából 2. Szerk.: Praznovszky Mihály. Kiadja a Kubinyi Ferenc Múzeum. Szécsény, 1979. 64 old.

Fügedi Erik: A ferencesek letelepedése Szécsényben; Patay Pál: Régészeti kutatások Szécsényben és környékén; Antal Károly: Szemlények Szécsény történeti forrásaiból.

Teleki Blanka és köre. Válog.: Sáfrány György. Téka. Kriterion, Bukarest — Szépirodalmi, 1979. 190 old.

Településhálózat III. Összeállította a KSH Területi Statisztikai főosztálya. Statisztikai, 1980. 350 old.

A városok és a központi szerepkörű községek 1970–1977 közötti időszakára. 133 településre vonatkozó gazdag adattár.

Tokody Gyula: Németország és a Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth—Zrínyi, 1979. 166 old.

Tüskés Tibor: Szülőföldünk, a Dunántúl. Tankönyvkiadó, 1980. 424 old.

Új magyar tájszótár I. A–D. Főszerk.: B. Lőrinczy Éva. Akadémiai, 1980. 1200 old.

Ujváry Ferenc: A Tanácsköztársaság kora Boldogon. Hatvani Füzetek 5. Kiadja a Hatvani Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya, Hatvan, 1979. 23 old.

Varga Domokos: Aranyhomok. Móra, 1980. 307 old.

Az Ezerszín Magyarországon c. sorozat újabb kötete a Duna–Tisza közét mutatja be a szerzőtől megszokott színvonalon, gazdag képanyaggal illusztrálva.

Varga Gyula: Egy falu az országban: Kis-marja életrajza a felszabadulásig. Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei. Debrecen, 1979. 291 old.

Varga Gyula: Hajdú-Bihar megye Magyarország néprajzi térképén. Kiadja a Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei. Debrecen, 1979. 21 old.

Vasi Honismereti Közlemények 1979. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, Szombathely, 1979. 45 old.

Tanoncélet a felszabadulás előtt; **Tonka Valéria—Gergő Vilma:** A kenyérsütés Csemeszkopácson; **Bándi Gábor:** A Velem—Szentvid hegyi ásatások történeti háttéréről; **M. Kozák Mária:** A Vas megyei szlovének néprajzi kutatásáról.

Vétessék ki szülő szívem. Szlovákiai magyar népballadák. Közzéteszi **Ág Tibor** és **Sima Ferenc.** Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1979. 464 old.

A régvárt kötet több mint 150 balladaváltozatot és dal szövegét és kottáját közli. Ezt követi a jegyzetanyag, a típusmutató, a helynévmutató, az énekesek mutatója, a rövidítések jegyzéke, az irodalomjegyzék és a szlo-

vák—magyar helynévtár. A gyűjteményt **Nagy János** plakettjeiről készített képek díszítik.

Zákonyi Ferenc: Balatonmária-fürdő és környéke. Kiadja a Községi Tanács, Balatonkecskür, 1979. 84 old.

Zselici Dolgozatok IV. Kiadja a Baranya megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Pécs, 1979. 131 old. és 14 kép.

Az 1979. ápr. 22-én, Szigetvárott tartott IV. Zselici Tanácskozás anyaga. A tartalomból: **Szita L.:** Adatok a zselici nemzetiségi betelepüléséhez; **ifj. Erdődi Gy.:** Adalékok néhány zselici falu gazdálkodásához az 1828-as regnicularis conscriptio alapján; **Vargha D.:** Adatok a Jeszenszky-család búkkösi uradalmának gazdaságtörténetéhez; **T.-né Méray K.:** Szigetvár a kapitalizmus kezdetén; **Lenygyeltóti J.:** Dél-Zselic mint országhatár 1918/19-ben; **Erdősi F.:** A Zselic tömegközlekedésének története; **Szili F.:** Egy zselici mikrotáj gazdasági és társadalmi viszonyai (1945–70); **Kapronczay J.:** Adalékok a Zselic tsz-einek gazdálkodásához; **Takács E.:** Erdőbirtokossági társulások a Zselicben; **Ember J.:** A Zselic mg-i termelésének néhány problémája. A kötetet Adattár egészíti ki.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1980. 3. szám

„Akarom: Tisztán lássatok” Szerk.: Csáky Edit. Akadémiai, 1980. 240 old. Az Ady Endre születésének 100. évfordulóján rendezett tudományos ülésszak huszonkét előadását tartalmazza ez a kötet. A tanulmányok elsősorban Ady publicisztikájával foglalkoznak.

Albert József: Művelődési igény és érdeklődés Kislődön. Kiadja a George Dimitrov megyei Művelődési Központ, Veszprém, 1979. 70 old. (Kézirat gyanánt)

Az Alföld tájvédelmi körzetének látogatása. Szerk.: Szalay-Marzsó-Lászlóné. Kiadja az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, Bp. 1979. 32 old.

ALUTA

ALUTA X—XI. A Sepsiszentgyörgyi Múzeum Evkönyve, 1980. 444 old. A tartaloiból: **Székely Zoltán:** Adatok a XVI—XVII. századi székely rendi tagozódás alakulásáról; **Binder Pál** a román—magyar—szász együttélés hagyományairól; **Cseréy Zoltán:** A kézdívarhelyi szűcs cén életéből; **Egyed Ákos:** A társadalom Udvarhelyszéken az 1848—49-es forradalom idején; **Tarisznyás Márton:** Gyergyói adatok az 1848—49-es eseményekhez; **Kós Károly:** Eredmények és feladatok a romániai magyar népi építészeti kutatásában; **Molnár István:** A csernátói köleshántoló malom; **Gazda Klára:** A családi munkamegosztás Felsőrákoson; **Demény I. Pál—János Pál—Kristó Tibor:** Csikből előkerült alakos kályhacsempék; **Faragó József:** Egy fiátfalvi mesemondó az 1810-es években; **Miklós Jolánta:** A születéssel kap-

csolatos népszokások Csernátónban és Ikafalván; **Vita Zsigmond:** A román népi élet Jókai anekdotáiban; **Györgybiro Pál—Imreh Barna—Kisgyörgy Zoltán:** Sepsiszentgyörgy helynevei; **Zágoni Jenő:** Kovászna megyei kiadványok néprajzi bibliográfiája (1954—1978).

Asztalos István: A gödöllői járás nyugati részének földrajzi nevei Pesty Frigyes kéziratosa Helységnevtárban. Kiadja az aszódai Petőfi Múzeum. 1979. 84 old.

Asztalos István—Kardos Győző: Munkás- és szegényparaszti mozgalmak a Galga mentén. Petőfi Múzeum kiadványa. Aszód, 1979. 48 old.

Agoston Béla: Bory Jenő és a székesfehérvári Bory vár. Székesfehérvár, 1979. 40 old.

Barcs és környékének öt éves fejlődése, 1975—1979. Kiadja a városi pártbizottság és a városi tanács. Barcs, 1980. 80 old.

Bibó István ifj.: A rákoskeresztúri egykori Podmaniczky—Vigyázó kastély története. Az MTA Könyvtárának közleményei. Bp., 1979. 84 old.

Boros Lajos: A győri karmelita templom. Corvina, 1980. 90 old.

Magyarázó szöveggel, 40 fekete-fehér fotóval, alaprajzokkal, metszetekkel és homlokzati rajzokkal mutatja be a XVIII. század második felében épült templomot és városképi környezetét.

Borsód. Szerk.: Paulovics Ágoston. Kiadja az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat. Bp., 1979. 146 old.

Böhm Antal—Pál László: Bejáró munkások. Műhelytanulmány. Az MSZMP KP Társadalomtudományi Intézetének kiadványa. 1979. 325 old. Egy sajátos munkásréteg szociológiai jellemzése.

Budapest — 71 képpel. Corvina, 1980. 70 old.

A színes képekből álló fotóalbum, amelyhez **Dobai Péter** írt előszót. Budapest városképeit, műemlékeit, jellegzetes épületeit, utcáit mutatja be.

Csendes László: Térképhistória. Magvető, 1980. 214 old.

„Napjainkban egyre több helytörténet vizsgálja szűkebb hazája, szülőföldje múltját, fejlődését. Mind jobban előtérbe lép az a kívánság, hogy településeink múltjának ne csak okleveles, írásos és tárgyi emlékeit gyűjtsük össze, hanem a fellelhető régi térképeket, térképvázlatokat is katalogizáljuk, vonjuk be a kutatásba, és tegyük értékelhetővé a feldolgozók számára.” Ebben kíván segítséget nyújtani ez a könyv.

Dám László: Az alföldi lakóház. Kérdőív. Kiadja a debreceni KLTE. 1979. 50 old. (Kézirat gyanánt)

Domanovszky Sándor: Gazdaság és társadalom a középkorban. Tanulmányok. Gondolat 1979. 370 old.

Erdős Kamilló: A békés megyei cigányok és a cigány dialektusok Magyarországon. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai. Gyula, 1979. 87 old.

Fejér megye bemutatkozik. Kiadja Fejér megye Tanácsa, Bp., 1980. 188 old.

Fereny Győző: Magyarán. Tankönyvkiadó, 1980. 350 old.

A szerző nyelveművelő cikkeiből ad válogatást. Szerkesztette: Elekfi László.

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcászata. Kiadja az MSZMP Békés megyei Bizottsága, Békéscsaba, 1979. 679 old.

Gerencsér Miklós: Középpont a gyár. Riportok. Tánács, 1980. 320 old.

Gerő László: A helyreállított budai vár. Műszaki, 1980. 294 old.

Gombás András: Lapok Tiszavasvári történetéből. 1. kötet Búdszentmihály története. A Jósza András Múzeum kiadványai, Nyíregyháza, 1979. 128 old.

Gödöllő forradalmi napjainak és munkásmozgalmának története (1918–1919). Szerk.: Heltai Miklós Gábor. Kiadja Gödöllő Város Tanácsa, MSZMP Gödöllői Városi Bizottsága. Munkásmozgalmi Emlékbizottsága, Gödöllő, 1979. 100 old.

Gúthell Jenő: Az Árpád kori Veszprém. Kiadja a Veszprém megyei Lapkiadó Vállalat, 1979. 390 old.

Hajdúböszörmény (Szerzők: Both Ferenc, Lázár Imre, Nyakas Miklós) Kiadja a Városi Tanács V.B. Hajdúböszörmény, 1979. 45 old.

Halász Zoltán: Magyarország. Corvina, 1980. 216 old.

Kétszázötven felvételen mutatja be hazánk városait és tájait.

den Hollander: Az Alföld települései és lakói. Mezőgazdasági, 1980. 113 old.

A szerző a szörványtelepüléseknek, a tanyarendszernek világviszonylatban egyik

legkiválóbb tudósa, holland egyetemi tanár, aki az 1930-as években tanulmányozta az Alföld településformáit. Könyvében összefoglalást találunk a nyugat-európai kutatók „pusztá”-ról alkotott képéről.

Horváth József: Vörösbereány története. Vörösbereány, 1979. 156 old.

Horváth Rudolf: A magyarországi kóbor cigányok eredete, életmódja, szokásai. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta Berecz Árpád. Kiadja a JATE, Szeged, 1979. 85 old.

Huba László: Dél-Dunántúl. Panoráma, 1979. 189 old.

Hungarológiai Értesítő. Akad. 1979. 405 old.

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyóiratának első évfolyama. Három részből áll. I. Könyvismertetések. Ot témakörben közöl recenziókat magyar vonatkozású, 1977-ben megjelent munkákról: irodalomtörténet, zenetörténet, klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei, nyelvészet és néprajz. II. Bibliográfiák. Három témakörben ad teljességre törekvő könyvészeti anyagot az 1977-ben megjelent magyar vonatkozású munkákról: az irodalomtudomány, a magyar nyelvvel vonatkozó kutatások és a néprajz. III. A hungarológia hírei. (Előfizethető az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztályán. 1983. Bp., Pf. 24. 75.-Ft).

Irányi István: Petőfi István. Kiadja a Békés megyei Tanács V.B. Művelődési Osztálya. Békéscsaba, 1980. 225 old.

A költő öccsének pályafutása és alakja az irodalmi források és a szájhagyomány megvilágításában.

Jánó Ákos—Vörök József: Halasi csipke. A halasi Csipkeház kiadása. Kiskunhalas, 1979. 95 old.

Kerényi Ferenc: A kápolnásnyéki Vörösmárcy Mihály Emlékmúzeum. Kiadja az István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1979. 32 old.

Korom Mihály: Magyarország ideiglenes nemzeti kormánya és a fegyverszünet (1944–1945). Akadémiai, 1980. 560 old.

A könyv azokat az eseményeket tárja fel, amelyek során Magyarország a II. világháború utolsó szakaszában kilépett a fasiszta szövetségből és áttért az antifasiszta koalíció oldalára.

Kovács András: Októberi vasárnap. Ötlet-től a filmig. Magvető, 1980. 320 old.

A szerző három nap történetét mondja el a filmen: 1944. október 14-én befejeződnék a Szovjetunióval folytatott titkos fegyverszünet tárgyalások, 15-én a németek elrabolják az ifjabb Horthy és a rádióban elhangzik a kormányzó proklamációja, 16-án pedig a nyilas hatalomátvétel első napja.

Kovács Endre: Bem a magyar szabadságharcban. Zrínyi, 1979. 378 old.

Kósa László: A burgonya Magyarországon. Néprajzi tanulmány, Akadémiai, 1980. 240 old.

Részletesen ismerteti a burgonyatermesztés magyarországi történetét, néprajzi vonatkozásait. Bemutatja a termesztés hagyományos módját és hatását a paraszti gazdálkodásra.

Kósa László: Megjártam a hadak útját. Móra, 1980. 224 old.

A mese és a valóság határán járó szóbeli történelem — népünk történeti emlékezete — nem igazodik a történetíráshoz. Nyomatlanul elmúlt belőle számos nagy király, politikus, hadvezér, ám megőrződtek a leg-

jelesebbek: az igazságszótó Mátyás, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos.

Kristó Gyula: A feudális széttagoltság Magyarországon. Akadémiai, 1980. 270 old.

A szerző a középkori magyar államfejlődés jellemző sajátosságait, a feudális széttagolódást vizsgálja. Részletesen elemzi a XI. század közepétől a XIV. század elejéig tartó kort, de utal a IX–X. századi előzményekre és a XIV–XV. századi fejleményekre is.

Kristó Gyula: Levelei törzsszövetségéről Szent István államig. Elvek és utak. Magvető, 1980. 574 old.

A szerző östörténetünknek általa vizsgált szinte mindegyik problémájában új, eredeti megoldást terjeszt elő. Az eddigiektől eltérő véleménye van a magyar törzsszövetség létrejöttének időpontjáról, a magyarok vándorlásáról, a kazár birodalomhoz való tartozásuk idejéről és módjáról, a kettős fejedelemség nálunk meggyökeresedett rendszereiről, Kurszán és Árpád vezéri szerepéről, a honfoglalás szakaszairól és időrendjéről, a „katonai demokrácia” társadalomszerkezetéről. A könyv előadásmódja eleven, stílusa világos, olvasható.

Közös sors — közös út. (Szerk.: Polányi Imre) Tankönyvkiadó, 1980. 210 old.

Tanulmánygyűjtemény a magyarországi szlovákiai forradalmi hagyományokhoz közzé adtak, hozzájárulva ezzel az internacionalista összefogás tudatának erősítéséhez.

Kubinyi Ferenc: Kecskemét és a kecskeméti puszták. (Szerk.: Sümei György. Városi Tanács V.B. Kecskemét, 1980. 128 old. (Hasonmás kiadás)

Dr. Labos, Fedor: A jugoszlávai ruszinok történelme. Kiadja a Horvátországi Ruszinok és Ukránok Szövetsége, 1980.

A könyv a Szerémségben, Bácskán és Szlavóniában letelepült ruszinok történetét dolgozza fel 1945-ig.

Lánczos András: Népfurto szívvel Dunai városban. Kiadja a HNF dunai városi elnöksége, 1979. 96 old. Riportok.

A magyaróvári vár és a Magyaróvári Gazdasági Akadémia története. (Összeáll.: Borsa Károly.) Kiadja a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara, Mosonmagyaróvár, 1979. 8 old.

Magyar táncgyűjtemények. Szerk.: Lelkes Lajos. Zeneműkiadó, 1980. 392 old.

A kötet tanulmányai a magyarság jellegzetes táncait mutatják be. Különböző módszerekkel közelítik meg a témaköröket, rámutatva a néprajz és a néptánc kutatás sokrétű feladataira.

Magyar Történeti Tanulmányok XII. A debreceni KLTE magyar történeti tanszékeinek kiadványa, Debrecen, 1979. 212 old.

Nagy László: „Öreg” Rákóczi György hajdúkatónái, Bársony István: A váradi püspökség Bihar megyei birtokainak jobbágy-sága a XVIII. század első harmadában, **Kormos László:** A Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár Ratlo Educationisra vonatkozó forrásai.

Mocsáry Lajos emlékkönyv. Szerk.: Tóth Ede. ELTE-Tankönyvkiadó, Bp., 1979. 540 old. (Kézirat gyanánt.)

Nagy Mari-Vidák István: Játékok vízparti növényekből. Csináld velünk! Móra, 1980. 140 old.

Bakcskér, békaszék, nádí dudu, fűzfá síp és még sok más játék készülhet sásból, nád-ból, gyékényből és fakéregből.

Nagy László: A magyarországi földreform, a szövetkezeti földtulajdon és földhasználat. Kiadja a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, Bp., 1979. 29 old.

Dokumentumok a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről.

Nevelő Irén: A háború és a magyarországi munkásság (1914–1917). Kossuth, 1980. 123 old.

A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1849/50-ben. I. Összegyűjtötte, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Andics Erzsébet. Magyarország újabbi történetének forrásai. Akadémiai, 1980. 520 old.

Tanulmányok és iratok 1844. júl. 4–1848. III. 12. közötti időkből, valamint kiegészítő iratok a már korábban megjelent II. és III. kötethez. Ezzel a kötettel válik teljessé a háromkötetes gyűjtemény az 1848/49-es forradalom és szabadságharc egyik legnagyobb forráspublikációja.

Nyárády Mihály 90 éves. Szabolcs–Szatmári Múzeum füzetek. Nyíregyháza, 1979. 30 old. **Erdész Sándor:** Nyárády Mihály köszöntése. **Nyárády Mihály:** A Nyírség nemesházai. Utó: Voltak-e őslakosok Nyíregyházán? Pál István: Nyárády Mihály szakirodalmi munkássága.

Országos történeti-muzeológus konferencia. Szerk.: Benke Zsuzsanna és Hollós Alfréd. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum füzetek. 1979. 180 old.

A munkásmozgalmi történeti muzeológiai kérdéseiről rendezett tanácskozás anyaga.

A pásztói Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 30 éve. Szerk.: Bencze Barna. Kiadja a Tsz Pásztó, 1979. 68 old.

A Perényi család levéltára. Repertórium. Összeállította Pataky Lajosné. Levéltári leltárak. MOL, 1979. 75 old. (Kézirat)

Rácz István: A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon. (1849–1914) Agrártörténeti tanulmányok 8. Akadémiai, 1980. 28. 233. old.

A szerző sokrétű forrásanyag alapján foglalja egységbe a széles ívelű migrációs folyamat összetevőit és jellegzetes vonásait. Részletesebben két fő formát elemez, a belső vándorlást és a kívándorlást. Az okok feltárása és a jelenség regisztrálása mellett körmeghatározó tényezőként vizsgálja a népesség mozgásának gazdasági és politikai hatását is.

Sárosi György: Baranya horvát és szerb népcsoportjai. Kiadja a pécsi Janus Pannonius Múzeum, 1979. 92 old. (Szerbhorvát nyelven)

Szabó István: Jászberény. Kiadja a Szabolcs megyei Idegenforgalmi Hivatal, Bp., 1979. 67 old.

Szakács Mihály: A Magyar Kommunista Párt megalakulása és tevékenységének első időszaka. Komárom–Esztergom vármegyékben, 1945–1946. Komárom megyei honismereti kiskönyvtár. Kiadja a Komárom megyei Tanács V.B. Tata, 1979. 46 old.

Századunk műemlék Budapest. Szerk.: A. Czéthy Piroksa. Fővárosi Tanács Műemlékfelügyelőségének kiadványa, 1979. 76 old.

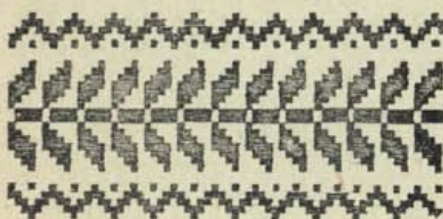
Szeghalmi Helytörténeti Könyvtár. Összeállította: Miklya Jenő. Kiadja a Kisközségi Tanács, 1979. 12 old.

Szeghalom. Szerk.: Miklya Jenő, Szabó Ferenc. Kiadja Szeghalom Nagyközség Tanácsa. 1979. 679 old.

Giricz Béla: Sz. természeti földrajza, Ecsedy István: Újkőkori falvak Sz. környékén. Móricz Béla: A Nadányiak, Molnár Ambrus: Sz. újjáéledése a török hódoltság után. Miklya Jenő: Sz. történeti mondái, Járóli József: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc Sz-on, Bereczki Imre: A jobbágyvilág és 1848/49 emléke a sz-i néphagyományban, Szabó Ferenc: Sz. a két forradalomban, Vigh Károly: Tildy Zoltán életútja, Nagy István: A sz-i Péter András Gimnázium közművelődési szerepe, Borusz Józsefné: Adatok Sz. felszabadulást követő kulturális életéről, Bellon Tibor: Sz. paraszti gazdálkodása, Nyéki Lajos: Adatok Sz. mezőgazdaságáról, Csapóné Tábort Hajnalka: A sz-i paraszti lakáskultúra változásai a XX. szd. első felében, Tábori György: A sz-i nép ruházatkódása a XIX–XX. szd. fordulóján.

Szemelvények a Tanácsköztársaság forrásaiból. Szerk.: Fegyő János. Kiadja a Pest megyei Tanács Ráckevei Járási Hivatalának Művelődésügyi Osztálya, Ráckeve, 1979. 152. old.

SZÉCSÉNYI HONISMERETI HÍRADÓ

1979/2

Szécsényi Honismereti Híradó 1979. 2. sz. kiadja a HNF Nagyközségi Bizottsága, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Baráti Köre szécsényi helyi csoportja és a Nagyközségi Művelődési Központ Honismereti Munkabizottsága. Szécsény, 1979. 104 old. (Soksz.)

A tartalomról: Domszky Gy.: Az első korbán Szécsényben, Soós V.: Ásatás a szécsényi határban, Antal K.: Palóc népművészeti kiállítás Kanadában, Antal K.: Szécsény a polgári szükségdemokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején II., Ambrus B.: Szécsény szükségpénze (1919–1921), Sümei J.: Képek a szécsényi parasztság életéből (1900–1939), László Balázné: Nógrádsípi és tápusztai szokások, hiedelmek, Pintér S.: A szécsényi kasszinó és gazdákör története.

Széli Kálmán: A szombathelyi Megyei Markusovszky Kórház–Rendelőintézet története. Kiadja a Vas megyei Tanács és a Kórház. Szombathely, 1979. 199 old.

Szülőföldünk 18. szám. Debrecen, 1980. 13 old. (Soksz.)

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Általános Iskola II. Rákóczi Ferenc Honismereti–Műemlékvédő Szakköre időszakos híradójának legújabb száma Berze Nagy János születésének 100. évfordulóján rendezett nyilvános ünnepi szakköri összefoglaló anyagából közöl válogatást.

Szűts Ildikó: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom hatása Komárom megyében. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár.) Kiadja a Komárom megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya és a Hazafias Népfőnt Honismereti Bizottsága. Tatabánya, 1979. 75 old.

Takács Lajos: Irtásgazdálkodásunk emlékei. Akadémiai, 1980. 418 old.

A könyv az évszázadokon át folytatott erdő irtás sokféle módját, változatos eszközanyagát és a hozzá kapcsolódó terminológiát vizsgálja széles európai összefüggésben, történeti alakulásban.

Tanulmányok Hajdúszoboszló történetéből (1867–1919).

Szerk.: Gazdag István. Kiadja a Városi Tanács, Hajdúszoboszló, 1979. 147 old.

Juhász Imre: H. gazdasági fejlődése. Erdei Gyula: H. társadalmi és politikai fejlődése. Tóth Béla: Oktatás és népművelés H-n. Tasi Miklós: A két forradalom H-n.

Tanulmányok a regionális köznyelvesség köréből. Nyelvtudományi Értekezések. 100. Szerk.: Imre Samu. Akadémiai, 1979. 146 old.

Tata története I. Főszerk.: Kovács Emil. Kiadja Tata város tanácsa 1980. 240 old.

Az első kötet az őskortól 1727-ig tartó időszakot öleli fel. A tartalom: Keller György: Tata természeti földrajza, Dobosi Viola: Őskori lelőhelyek Tatán és környékén, Vadasz Éva és mások: Tata története a jégkorszak végétől a római foglalatásig, Bíró Endre: Tata a római korban, B. Szatmári Sarolta: Tata története a népvándorlás és a honfoglalás korában, Uő.: Tata története a honfoglalástól 1526-ig, Bíró Endre: Tata története 1526-tól az Eszterházy uradalom létrejöttéig.

A TIT Fejér megyei szervezetének 25 éves története. Szerk.: Élő Zoltán. Kiadja a TIT Fejér megyei Szervezete, Szekesfehervár, 1980. 131 old.

Tízéves a Kórusok Országos Tanácsa, Szemelvénygyűjtemény. Szerk.: Lindner András. KOTA, 1980. 44 old. (Kézirat gyarant)

Tóth Árpád: Nagyüzemi munkások művelődése és műveltsége Ozdon. OPI 1980. 83 old.

Trócsányi Zolt: Erdély központi kormányzata 1540–1690. A Magyar Országos Levéltár Kladványai III. Hatóság- és hivataltörténet 6. Akadémiai, 1980. 480 old.

A szerző a XVI–XVII. századi Erdély kormányzatainak történetét dolgozta fel. Azt vizsgálja, hogy volt-e abszolutista jellege az erdélyi fejedelmi hatalomnak.

Vaskó László: A köznevelésügyi fejlődése a tisztántúli tankerületben (1944–1950). Kiadja a debreceni KLTE Bölcsészettudományi Kara. Debrecen, 1980. 403 old.

Vass István, G.: A békéscsabai Múzeum története (1899–1979). Kiadja a békéscsabai Városi Tanács V.B. 1979. 172 old.

Vencsellei István: Debrecen. (Fotók, részben színes. Közgazdasági és Jogi Kvk. 1979. 62 old.)

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1980. 4. szám

Az anyanyelvi oktatás korszerűsítésének változatai. Szerk.: Szende Aladár. Tankönyvkiadó, 1980. 320 old.

A kötet Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért c. kiadvány folytatása.

Bárczi Géza: A magyar nyelv múltja és jelene. Gondolat, 1980. 530 old.

A nagy nyelvtudós több mint négy évtizedes munkássága a magyar nyelvészet kiemelkedő fejezetét alkotja. Eropant gazdag életmű legjavából válogatta a kötet anyagát Papp László.

A Bethlen család levéltára. Repertórium: Kézirat. Összeállította: Papp Gaborné. Bp. MOL, 1979. 73 old.

Borsod megye néprajzi irodalma, 3. 1968–1978. Összeállította: Fügedi Márta és Viga Gyula. Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 1979. 127 old.

Cseke László: Visegrád. Panoráma, 1980. 160 old.

A Magyar Városkalauzok sorozatában megjelent könyv első fejezete a hajdani királyi székhely történetét tárgyalja, a részletes útikalauz rész pedig négy sétatérben sorra veszi a város történelmi- és műemlékeit.

Csukly László: Babits Mihály és Esztergom. Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár. Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár, Tatahánya, 1980. 68 old. és 8 kép.

Dávid András: Nyelv és varázs. Tankönyvkiadó, 1980. 350 old.

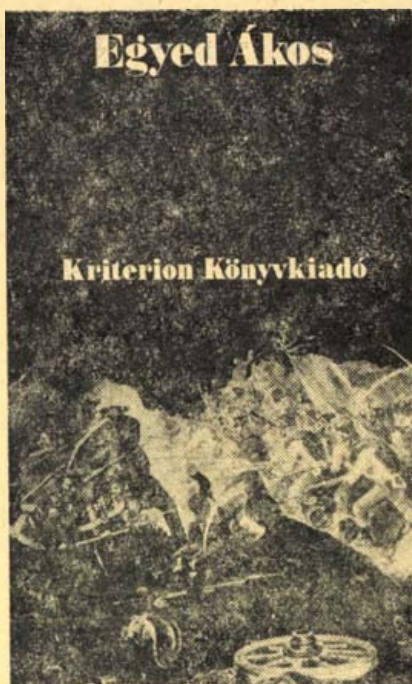
A könyv végigvezeti az olvasót a magyar nyelv múltjának több korszakán és jelenének minden lényeges területén.

A Demeter gyerekek pályaválasztása és más igaz történetek. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 244 old.

A romániai Ifjúmunkás című lap riportereinek írásából összeállított kötet a fiatalok utkeresésével, a pályakezdet gondjaival foglalkozik.

Egyed Ákos: Háromszék 1848–1849. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 267 old.

„1848 erdélyi kérdéseit a történészek immár több mint egy évszázada előszeretettel kutatják... De a forradalom helytörténetére jóval kevesebb figyelmet fordítottak. Pedig Erdély nagymúltú történelmi tájai, valamint a vármegyék, szék- és városok története nélkül a forradalom összképe hiányos, elnagyolt.”

Háromszék önvédelmi harcáról az egyetlen összegező munka még a múlt század végén készült. „A kérdés új, monografikus feldolgozására tehát... régóta szükség van.”

Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Szerk.: Benda Kálmán. Akadémiai, 1980. 320 old.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem születésének 300. évfordulója alkalmából, 1976-ban háromnapos nemzetközi tudományos konferencia foglalkozott a kuruc szabadságharc kérdéseivel. A konferencián elhangzott előadások az európai fejlődés egészébe ágyazzák Rákóczi törekvéseit és a szabadságharc történetét.

Fogyasztási szövetkezet az Ipoly völgyében. Összeállította és szerkesztette Varga Sándor. Kiadja a Szob és Vidéke Afész. Szob, 1980. 199 old.

Hajdú Mihály: Az 1646–47. évi Bandinus-féle összeírás névstatistikái. Magyar Személynévi Adattárak 30. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport. Névutató Munkaközössége. Bp. 1980. 53 old.

Bandinus érsek a XVII. század derekán látogatta meg a moldvai csángó-magyar falvakat, s tapasztalatairól részletes jelentésben számolt be. Ennek szemlényvanyagát közli most ez az értékes kiadvány.

Herczeg Mihály: Szolgák, cseledek Hódmezővásárhelyen 1848 előtt. Tanulmányok Csongrád megye történetéből. Kny. Szeged, 1979. 81–159. old.

Horváth István: Magyarórdi toronyfalja. Magyar Helikon, 1980. 717 old.

Egy Küküllő vidéki falu történelme, néprajza, hagyományai és hiedelmvilága, szokásanyaga, népművészete nyilatkozik meg ebben a rendhagyó, kiváló falumonográfiában, amelyet a nemrég elhunyt költő állított össze.

Kalapis Zoltán: Balladaénekesek, mesemondók, vásárosok. Fórum Kiadó, Újvidék, 1980.

Néprajzi ihletésű riportok ezek egy újkeletű ballada születésének körülményeiről, bánati mesemondó életéről s a leg-híresebb bánati vásárról.

Kállay István: A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711–1848. Akadémiai, 1980. 338 old.

A könyv a MOL-ban őrzött családi és uradalmi levéltárak eddig fel nem dolgozott forrásai alapján mutatja be a magyarországi nagybirtok kormányzatát a jelzett időszakban, vagyis a korszerű kormányzati-irányítási rendszer létrehozásának idején. A monográfia a téma első átfogó feldolgozása.

Keresztényi Nándor: Harminc év történelem. Ocsa, 1980. 109 old.

Az ócsai Vörös Október Mg. Tsz története.

Kovalovszki Júlia: Településsátások Tiszaeszlár-Basahalmon. Bronzkor, III–IV, XI–XII. század. (Fontes Archaeologici Hungariae), Akadémiai, 1980. 120 old.

1962-ben kezdte meg a szerző egy Árpád-kori magyar falu tervszerű feltárását Tiszaeszlár határában. Az 1241-es tájárjárás korában elpusztult falu élete a honfoglalás korában kezdődött, de az ásások során egy bronzkori település maradványai és egy III–IV. századi, császárkori falu emlékei is a felszínre kerültek.

Köntös-Szabó Zoltán: Családi képek, levelek. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1980. 242 old.

A kötet írásait három nagyobb fejezetre tagolja a szerző. Az első két rész elmesél „beszélgetéseit” átmenetek a novella és a riport között. A harmadik fejezet írásai már közelebb állnak a hagyományos riporthoz; ezek a szociográfiai felmérés igényével készültek ingázókról, kisemberekről, építőtelepeken dolgozókról.

A Kunszentmártoni József Attila Gimnázium jubileumi évkönyve. 1953–1978. Kunszentmárton, 1978. 94 old.

A kiadvány foglalkozik a település középiskolai oktatásának történetével, s az iskola-mai életével.

Magyar, délszláv, német népi gyermek játékok Baranyában. Gyűjtötte, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Komlósi Sándorné Nagy Pirokska. Kiadja a Baranya megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Pécs, 1980. 152 old.

Marosi Barna: Sajtólégből – rezesbandával. Zsilvölgyi riport. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 144 old.

A riporttal nemcsak a mai zsilvölgyi emberek életét, munkáját vázolja, de tájékoztodik a vidékre vonatkozóan általa hozzáférhető irodalomról is, így a vidék múltjával is megismerteti az olvasót.

A Mátyás-Graduale. Magyar Helikon, 1980. 288 old.

XV. századi kódexünk közül mind méreteivel, mind pedig gyönyörű miniatúráival kiemelkedik az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött ún. Mátyás-Graduale. Több mint ötven miniatúrája a XV. századi kódexművészet remeke.

Misóczki Lajos: A poroszli Magyar-Szovjet Barátság Mezőgazdasági Termelőszövetkezet harminc éve, 1949–1979. Kiadja a tsz, 1979. 163 old.

Mutató a Magyar Nyelvjárások Atlasza I–VI. kötetéhez. Összeállította: Balogh Lajos, Deme László és Imre Samu. Akadémiai, 1980. 160 old.

A mutató a Magyar Nyelvjárások Atlasza 1162 térképének adatait rendszerezi és ezzel megkönnyíti, meggyorsítja az adatkeresést.

Műhely '79. Szemelvények a Madách Könyvkiadó könyvterméséből, valamint a csehszlovákiai magyar kulturális sajtóból. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1979. 280 old.

A szépirodalmi műfaj mellett szép számmal akadnak a kötetben honismereti jellegű írások, amelyek az anyanyelvvel, helytörténettel, szülőföld szeretettel, szociográfiával, művelődéstörténettel foglalkoznak.

A műgyűjtemények hasznairól. Szerkesztette és a bevezetőt írta Bodnár Mária. Múzeológiai füzetek, 1. Bp. 1980. 159 old.

Szemelvények a magyar múzeumügy XIX. századi irodalmából.

Péter Katalin: 400 éve született Bethlen Gábor. A TIT Történelmi Választmányának kiadványa, Bp. 1980. 45 old.

Primitív fazekasság. Összeállította: Kardos Mária. Kiadja a Népművelési és Propaganda Iroda. é.n. (1980) 80 old. és VIII. tábla.

A Fiatalkor Népművészet Stúdiója Mesterségek címmel sorozatot indított, amelynek ez az első tagja. Tárgya: a népi kerámia-kultúra felhasználása köz-művelődési célokra.

Rusoly József: A választási bíráskodás Magyarországon 1848–49. Közgazdasági, 1980. 563 old.

Foglalkozik a magyar választási bíráskodás száz évének köztörténeti vonatkozásaival, s áttekintést ad a képviselőházi választási bíráskodás történetéről.

Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyarországon. 1919. augusztus–1944. szeptember. Akadémiai, 1980. 240 old.

Sütő András: Engedjétek hozzám jönni a szavakat. Magvető, 1980. 229 old.

A romániai magyar irodalom egyik legkiválóbb képviselője ebben, az immár Magyarországon is megjelenő írásában azzal foglalkozik, mennyire nélkülözhetetlen az anyanyelv az ember igazi egyéniségének, szellemi és érzelmi magatartásának kialakításában.

Tanulmányok az életmódról. Szerk.: Szántó Miklós. Gondolat, 1980. 280 old.

Köpeczi Béla: Az életmódkutatás feladatai. Szántó Miklós: Gondolatok a szocialista életmódról. Kulcsár Kálmán: A szocialista életmód formálásának politikai problémái. Ferge Zsuzsa: Az életmód szocialista tartalmú fejlesztésének néhány feltétele. Hanák Katalin: Tömegkommunikáció és életmódminták. **Andorka Rudolf:** A társadalmi mobilitás és az életmód változásai az 1930-as évek óta. **Szalai Sándor:** A családi élet minősége: szerepelkülönülés és munkamegosztás a családban. **Sas Judit, H.: A nőesség, férfiaság sztereotípiái.** **Cseh-Szombahy László:** Az öregek életmódja. **Bélley László és mások:** Közéleti viszonyok az új lakótelepeken.

Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből. 1939–1945. Szerk.: Lagzi István. Kiadja a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ, Budapest–Szeged, 1979. 123 old.

A József Attila Tudományegyetem Új- és legújabbkori egyetemes történeti tanszéke, a Budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ, valamint a Polonisztikai Munkaközösség közös szervezésében tartott hasonló című ülészek anyaga.

Timaffy László: Szigetköz. Magyar Néprajzi sorozat, Gondolat, 1980. 270 old.

A szerző Szigetköz szülőtte, s mint korábbi munkáiból tudjuk: a táj avatott ismerője. Néprajzi monográfiájának különös időszerűsége az a körülmény, hogy a nagymaros–gabcsovói vízlerőmű megépülésével újlag megváltozó tájegyesség közeli és távoli múltjába, népeletébe vezeti el az olvasót.

Tokaj településfejlesztésének földrajzi alapjai. Szerk.: Berényi István. Földrajzi tanulmányok, 17. Akadémiai, 1980. 160 old.

Tokaj példáján mutatják be a könyv szerzői a településfejlesztést megalapozó munkát.

Dr. Tóth Lajos: Tessedik Sámuel pedagógiai reformtevékenysége. Tankönyvkiadó, 1980. 342 old.

A 200 éve Tessedik által alapított „Gyakorlati Gazdasági Szorgalmatossági Iskola” története.

Varga Katalin pere. Bevezető tanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel közléte-szi Kiss András. Kriterion–Európa, 1980. 361 old.

Venczel József AZ ÖNISMERET ÚTJÁN

Csik szék természeti, történelmi és társadalmi leírása.

A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom.

A falukutatók módszerének vázlata.

A statisztika és a társadalomkutatás határán.

Demográfiai gondok a társadalomkutatásban.

Kriterion Könyvkiadó

Venczel József: Az önismeret útján. Bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Imreh István. Kriterion Könyvkiadó, 1980. 189 old.

Tanulmányok az erdélyi társadalomkutatás köréből.

Zsemlyei János: A Kis-Szamos vidéki magyar tájszólás román kölcsönzései. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 239 old.

Szilágyi Imre grafikája

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1980. 5. szám

Asszonyok és férfiak tüköre. Magyar Hírmondó, Magvető. 1980. 528 old.

A gyűjtemény lényege: XVII. századi tanúvallomások Marosvásárhelyről, **Bethlen Gábor és I. Rákóczi György** fejedelemsége idejéből. Mai értelemben vett „Magyarország felfedezése” ez a könyv, néprajzi, lélektani, szociográfusi vonatkozásban.

Balázs György: Szabadtéri Néprajzi Múzeum I. Szentendre. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Bertók István: Vése mai ragadványnevel. Magyar Személynévi Adattárak 35. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékszoport Névutató Munkaközössége. 1980. 51 old.

Bethlen Gábor emlékezete. Magyar Helikon. Bibliotheca Historica. 1980. 384 old.
A szöveget **Makai László**, a képeket pedig **Zimányi Vera** válogatta.

Bethlen Gábor és kora. Szerk.: Kovács Kálmán. Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszéke. Budapest, 1980. 179 old.

A tartalom: **Nagy László:** Bethlen Gábor a magyar történelemben; **Mezey Barna:** Erdély kormányzata Bethlen Gábor korában; **Tarnóc Márton:** Irodalom és művelődés Bethlen államában; **Herczegh Géza:** Bethlen Gábor kül-

politikai törekvései; **Pap Gáborné:** Bethlen fejedelemségének magyarországi levéltári forrásai; **Hernádi László Mihály:** Bethlen Gábor. Bibliográfia 1613–1980; Időrendi áttekintés Bethlen Gábor életéhez.

Bethlen Gábor krónikásai. Krónikák, emlékiratok, naplók a nagy fejedelemtől. Gondolat, 1980. 301 old.

Részben vagy egészben a következők írások szerepelnek a kötetben: **Keserű Dajka János:** Bethlen Gábor nemzetsége, jelleme és tettei. **Hidvégi Mikó Ferenc** emlékirata. **Szeplő László Máté:** Emlékezetre való dolgok. Az öreg Toldalagi Mihálynak az öreg Rákóczi György fejedelem tanácsának és Marosszéknak főkapitányának emlékeztetül hagyott írása. **Krauss György:** Erdélyi Krónika. Segesvári Szabó Bálint krónikájából. Marosvásárhelyi Nagy Szabó Ferenc memorialéjából. **Thurzó Szaniszló** naplója a II. Ferdinánd naplója a II. Ferdinánd és Bethlen Gábor közti fegyverszüneti tárgyalásokról. **Révay László** naplója.

Békés megyei Természetvédelmi Évkönyv 3. (Szerk.: Réthy Zsigmond.) Kiadja a Békés megyei Tanács V. B. Környezet- és Természetvédelmi Bizottsága, Békéscsaba, 1979. 167 old.

Czeplédi Ilona: Diósgyőr, Királyi Vár. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából (1979. 20. old.)

Csetri Elek–Imreh István: Erdély változó társadalmá 1767–1821. Kriterion, Bukarest–Gondolat, 1980. 140 old.

Csoknyay Judit: Szamosangyalos keresztnevel (1777–1970.) Magyar Személynévi Adattárak 32. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékszoport Névutató Munkaközössége. 1980. 61 old.

Dankó Imre: A Dériek, a Déri-gyűjtemények. Debrecen. 1977. 14 old. és 30 kép.

Dercsényi Balázs: Pécs, Székesegyház. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Dercsényi Balázs: Sárvár, Nádásdy kastély. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottsága megbízásából. (1979. 20 old.)

Dercsényi Dezső: Ják, Szent György-templom. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Déthy Mihály: Sárospatak, Rákóczi vár. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20.)

Eri István: Nagyvázsöny, Kíniszi vár. Készült a Tájak Korok Múzeumok Bizottságának megbízásából. (1979. 20. old.)

Ferge Zsuzsa: Társadalompolitikai tanulmányok. Gondolat, 1980. 430 old.

A tanulmányok a társadalmi szerkezet változásának elvi kérdéseivel, a különböző intézményrendszerek szerepével, az iskolarendszerrel, az elosztással és az újraelosztással, a nők helyzetével foglalkoznak.

Gazda József: Így tudom, így mondom. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 370 old.

A romániai magyar falvak népe emlékezik sorsának hétköznapijaira és ünnepeire.

Gazda Klára: Gyermekvilág Esztelneken. Kriterion, Bukarest, 1980. 406 old.

Néprajzi monográfia a háromszéki Esztelnek gyermekvilágából.

Gransztói Pál: A középkori magyar város. Gondolat, 1980. 276 old.

„Ha majd a szellem napvilága...” A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 13. szám. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1979. 238 old.

Az iskolán kívüli népművelés Hajdú-Bihar megyében 1887. és 1919. között.

A Helikon és az Erdélyi Szépművészeti Céh levelesládája (1924–1944) I–II. Közzéteszi: Marosi Ildikó. Kriterion, Bukarest–Szépirodalmi, 1980. 438, 490. old.

Herman Ottó: Halászelet, pásztorkodás. Gondolat, 1980. 460 old.

A Magyar Néprajz Klasszikusai című sorozatban megjelenő kötetet Kósa László szerkesztette.

Héjj Miklós: Visegrád, Királyi palota. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Hoferné Flórián Mária: Magyar Népviséletek. Móra, 1980. 64. old.

Ifjúság, társadalom, szociológia. Kossuth, 1980. 22. old.

Tanulmányok az ifjúságról.

Karacs Zsigmond: Földes történeti és mai család- és ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 28. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszéksport Névutató Munkaközössége, 1980. 89. old.

Kerületi figyelő 6. Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1980. 256 old.

Az 1979. VI. 1. és XII. 31. között a főváros kerületeire vonatkozó cikkek, tanulmányok bibliográfiája.

Kissné Deli Mária: Felsőegerszeg, Varga és Váznok keresztnevei (1750–1977). Magyar Személynévi Adattárak 34. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszéksport Névutató Munkaközössége, 1980. 107 old.

Kovács Gergelyné: Hollókő. Tájvédelmi közet. Kiadja a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottsága az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal megbízásából. Budapest, 1980. 20. old.

Kozák Károly: Eger, Püspöki vár. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Kozák Károly: Eger. A vár hadi története. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Kulesár Kálmán: A mai magyar társadalom. Kossuth, 1980. 320 old.

Az Lándorfejrivar vesztésének oka e vót és így esett. Magyar Helikon. Bibliotheca Historica, 1980. 206 old.

Zay Ferenc beszámolója a legfontosabb magyar végvár 1521. évi eleséről. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Kovács István; a bevezető tanulmányt Szakály Ferenc készítette.

Lányi Agoston: Néptáncolvasókönyv. Zene-műkiadó, 1980. 190 old.

A szerző a táncok kottáját, vagyis a tánclejegyzések olvasását tanítja meg az érdeklődőknek egyszerű, közérthető módon. A táncfelírás olvasás szabályait eredeti néptáncmótvumokkal illusztrálva átfogó képet nyújt néptáncaink legjellemzőbb formakincséről.

Lavárdy Ferenc: Pannonthalma, Apátsági-templom. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Lavárdy Ferenc: Pannonthalma, Főapátság. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Lavárdy Ferenc: Tihany, Apátsági Templom. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20. old.)

L. Szabó Tünde: Szenna, Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Magyar aranycsinálók. Magyar Híradó, Magyar, 1980. 336 old.

A kötet magvát Báróczy Sándor e tárgyban szerzett írásai alkotják, Torda Sándor utószava, magyarázatai, jegyzetei bemutatják az aranycsinálás szenvedélyének nagy alakjait, színes történetét, izgalmas kalandjait.

A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója. (Szerk.: Kőpeczi Béla.) Akadémiai, 1980. 400 old.

Az 1979 márciusában Budapesten tartott tudományos ülésnek előadásai, korreferátumai és hozzászólásai.

Megyei Statisztikai évkönyvek, 1979. Összeállították a KSH Megyei Igazgatóságai, Statisztikai Kiadó, 1980. kb. 450 old.

Az évenként megjelenő sorozat egységes részletességű, bizonyos esetekben községsoros adatokat közöl valamennyi megyéről.

„Mégis győztes, mégis új és magyar.” Szerkesztette: E. Takács Olga. Akadémiai, Irodalomtörténeti Füzetek. 100. Bp. 1980. 210 old.

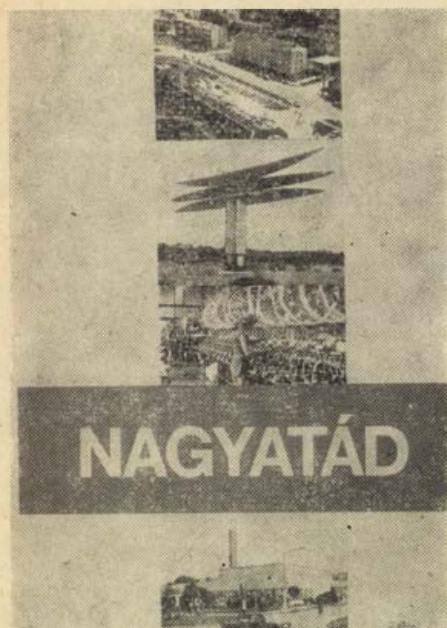
1978-ban volt hetven éve, hogy a Nyugat, századunk legnagyobb hatású irodalmi folyóirata megjelent. Ez a kiadvány az évforduló alkalmából rendezett tanácskozáson elhangzott előadásokat közli.

A miskolci MÁV Járműjavító Üzem krónikája. 1980. 2. sz. 32 old.

Mizser Lajos: Cserépfalu személynevei (1548–1720). Magyar Személynévi Adattárak 27. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszéksport Névutató Munkaközössége, 1980. 31 old.

M. Pásztor József: „Az író beleszólt.” Baloldali irodalmi folyóiratok az ellenforradalmi Magyarországon. Kossuth, 1980. 380 old.

Eddig ismeretlen, vagy csak részben ismert dokumentumanyagot tartalmaz ez a monográfia, amely a hazai baloldali, elsősorban szocialista szellemi élet képviselőinek, sajtótevékenységét a magyar baloldali sajtó orgánáinak történetét, szerepét mutatja be a két világháború közötti időből.

Nagyatád. Írta: Laczkó András. Kiadta a Városi Tanács V. B. 1979. 86 old.

A könyv röviden foglalkozik a város múltjával és bőségesen jelenlegi helyzetével, különösképpen a gazdálkodással, a közművelődéssel és az egészségüggyel, valamint a képzőművészettel és az irodalommal.

Népi kultúra — Népi társadalom. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Ekvönyve XI—XII. Bp. 1980. 520. old.

A tartalomról: Takács Lajos: Erdőhasználat és irtás az allodiális gazdálkodás kibontakozása előtt; Andrásfalvy Bertalan: Néprajzi csoport, kistáj és régió; Báthi János: Az illanesi tanyák népének hajósi búcsújárása; Tárkány Szűcs Ernő: A kézfogóval összefüggő jogi népszokások; Dankó Imre: Piaci és vásári viselkedésmódok; Hoppál Mihály: A magyar fejfék jelvilága; Paksa Katalin: Otompárosság és strófászerkezet összefonódása a magyar népdalok egyik csoportjában; További tanulmányok a Folklór poétikája és stilisztikája témaköréből.

Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Elő-munkálatok a Magyarság Néprajzához. Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoport. 1980. 229 old.

A tartalom: Gunda Béla: A kulturális areák (kulturális körök) néhány kérdése; Barabás Jenő: A népi kultúra zonális struktúrája; Sárkány Mihály: Kultúra, etnikum, etnikai csoport; Paládi-Kovács Attila: Kulturális régiók néprajzi vizsgálata; Andrásfalvy Bertalan: A csoportmeghatározás elvi kérdései; Filep Antal: A népcsoportok terminológiája; Hofer Tamás: A regionális tagoltság különböző megközelítési lehetőségeiről; Bakó Ferenc: A palóckutatás elvi és módszertani problémáiról; Martin György: Táncdialektusok és néprajzi csoportok; Morvay Judit: A Zoborvidéki csoport néprajzi jellege; Bálint Sándor: A „szögdedesség”; Balogh István: A „debreceni-

ség”; Szilágyi Miklós: A mezővárosok paraszti kultúrájának tagolódásáról; Szabó László: Kulturális egységek vizsgálatának tapasztalatai; Markus, Michal: A cseh és a szlovák néprajzi tájak és népcsoportok kutatásának eredményei.

Névtani Értesítő 3. A Névutató Munkaközösség időszakos kiadványa. Szerk.: Hajdú Mihály és Mező András. Bp. 1980. 94 old.

A tartalomról: Juhász Dezső: A harang helyneveinkben; Mizser Lajos: Hór; Hegedűs Attila: Tanyanevívizsgálat Bács-Kiskun megyében; Hajdú Mihály: Orosháza utcanevei; Reuter Camillo: A helynévtárak rövidítési rendszereiről; Sólymár Imre: A völgyeségi kiscigádák tájfajta teheneinek nevei 1930 és 1945 között.

Pannaháborúk. Szépirodalmi, 1980. 640 old.

Ez a kötet a XVIII. század végén és a XIX. század első évtizedeiben zajlott nyelvi, stílusi viták közül közöl ötöt.

Péter László: Így élt Juhász Gyula. Móra, 1980. 224 old.

Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1933–1944. Kossuth, 1980. 760 old.

A szerző a fő folyamatok mellett bemutatja a párt mindennapi tevékenységét, a szociáldemokrata vezetőket és funkcionáriusokat.

Pogány Mária: Vállalkozók, mérnökök, munkások a magyar vasútépítés hőskorában (1843–1837). Ertekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 90. Akadémia, 1980. 180 old.

Rigler János: Párkány iskolás korosztályának kereszt- és becenevei. Magyar Személynévi Adattárak 29. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. 1980. 71 old.

Ritoók János: Kettős tükör. A magyar–szász együttélés múltjából és a két világháború irodalmi kapcsolatok történetéből. Kriterion, Bukarest, 1980. 256 old.

A szászok erdélyi letelepedése, az új hazában való berendezkedésük, életük, majd a nemzeti gondolat előterbe kerülése, a közös sors hullámhosszán megeremti a szellemi kapcsolat lehetőségét.

Salamon Konrád: A Márciusi Front. Ertekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 92. Akadémiai, 1980. 200 old.

A népi írók mozgalmának egyik legfontosabb szakaszát, az 1937. március 15-én meghirdetett Márciusi Front történetét ismerteti. Erdel Ferenc, Féja Géza, Kovács Imre, Ilyés Gyula, Sárközy György, Szabó Zoltán, Tamási Áron, Veres Péter akkori munkássága mellett méltatva a Márciusi Front körül tömörült értelmiségi és egyetemista csoport jelentőségét is.

Salgótarjáni üvegek. Kiállítási katalógus. Salgótarján, 1980. 14 old. és 14 kép.

A salgótarjáni Nógrádi Sándor Múzeum 1981. III. 10-ig nyitva tartó kiállításának katalógusában Katona Imre tekinti át a salgótarjáni üvegművészet hagyományait.

Somlósi Antónia: Budapesti Középiskolások szólítónevei az 1960-as évek elején. Magyar Személynévi Adattárak 26. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1980. 36 old.

Sterbetz István: Elő múzeumokban. Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1980. 180 old.

A közönség elől elzárt, legjelentősebb magyar természetvédelmi területeinkre kalauzolja el ez a kiadvány az olvasót.

Szabó Imre: Kurd történeti és mai ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 31. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1980. 72 old.

Szendrey István: Tanulmányok a magyar nép történetéből. Kiadja a Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1980. 182 old.

A fejezetcímek: Földesúri hajdúk, paraszt katonák; Nyírbátor hajdújáról; A nyírség-tiszaháti hajdúság; A bihari-berettyóújfalusi hajdúk; Hajdúk a Rákóczi szabadságharcban; Rákóczi Ferenc és a jobbágykérdés; Debrecen főbírái 1693-ig; Debrecen önkormányzata; városvezetés 1361-1639 között; Debrecen és a Thököly-felkelés; Debrecen a Rákóczi szabadságharcban.

Szendrey István-Nyakas Miklós: Derecske története. Kiadta a derecskei nagyközségi tanács, Debrecen, 1980. 407 old.

Szerencsés János: Sopron, Corvina, 1980. 120 old.

A várost bemutató 93 fotó elé **Dávid Ferenc** művészettörténész írt bevezetőt.

Szémann Béla: Utak, sorsok, asszonyok. Kossuth, 1980. 280 old.

A fizikai munkát végző nők társadalmi helyzetét, egyéni boldogulásait vagy kudarcukat, kulturális és szociális körülményeiket tárgyalják ezek a riportok.

Szlovákok Békéscsabán. Válogatta, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta: **Krupa András.** Bibliotheca Besiensis 20. Békéscsaba, 1980. 103 old.

A szlovák és magyar nyelvű kiadvány tartalma: **Ágoston János:** Csabának leírása (1826); **J. Pr. Bella:** Szlovákok Békés megyében (1902); Népszokások és hiedelmek Békéscsabán.

Szülőföldünk. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Általános Iskola II. Rákóczi Ferenc Honismereti-Műemlékvédelmi Szakköre időszakos híradója. Debrecen, 1980. 18. sz. 15 old.

A kiadvány négy rövid tanulmányt közölt Berze Nagy János életéről és munkásságáról.

Takács Béla: Debrecen, Református Nagytemplom. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Tóth József Farkas: Szápár mai család- és keresztnevei. Magyar Személynévi Adattár 33. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1980. 27 old.

Tóth Lajos: Tartalmas évek. Kiadja az orosz-házi Új Élet Mg. Tsz. 1980. 176 old.

A szóbanforgó termelősövetkezet elmúlt tíz esztendejét mutatja be ez a kötet.

Török Gyöngyi: Budapest, Magyar Nemzeti Galéria. II. Készült a Tájak Korok Múzeumok Szervező Bizottságának megbízásából. (1979. 20 old.)

Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormánya 1540-1690. Akadémiai; 1980. 439 old.

A könyv azt kutatja, hogy volt-e abszolútista jellege a 16-17. századi erdélyi fejedelmi hatalomnak? A kötet ismerteti az erdélyi kormányzat szerveit; a fejedelmi tanácsot, az Apafi kori deputációkat, a fejedelmi kancellária sokágú tevékenységét. Külön fejezetben foglalkozik az erdélyi tisztségviselő nemességgel és a kormányhatósági hivatalok értelmiségeivel, Erdély kultúrájában betöltött szerepükkel.

Varga Sándor: A Magyar Könyvkereskedők Egyesületének alapítása. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. Budapest, 1980. 188 oldal.

Vezető a Déri Múzeum kiállításaihoz. Szerk: **Dankó Imre és Módy György.** Debrecen, 1978. 461 old.

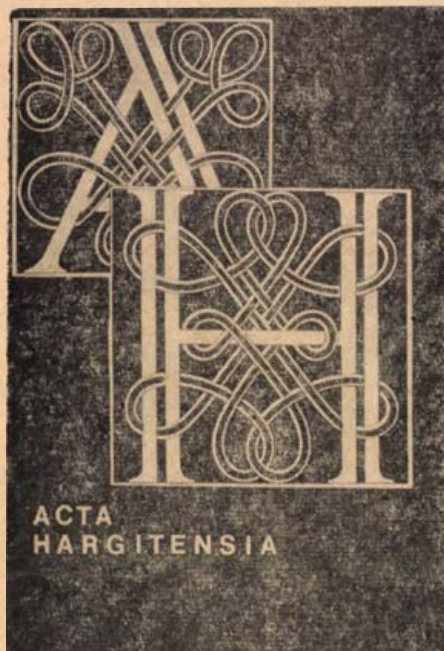
Az 1980-ban megjelent Vezető honismereti vonatkozású tanulmányai: **Dr. Módy György:** Debrecen és környéke a középkorban; **Dr. Kilián István:** A reformáció Debrecenben; **Dr. Varga Gyula:** A hagyományos gazdálkodás és életmód; **Dr. Módy:** Debrecen az újkorban; **Dr. Kilián:** Műveltség, irodalom és felvilágosodás Debrecenben; **Csicsai Károly:** Városunk kapitalista fejlődése; **Uő:** Debrecen a XX. században; **Szalay Emőke:** On- és bronzművészet, ötvösművészet; **Uő:** Népi kerámia; **Uő:** Magyar finomkerámia, fajansz, kőedény, porcelán; **Uő:** Üvegművészet; **Uő:** Bútorok.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1980. 6. szám

Acta Hargitensia 1980. Hargita megye Múzeumainak Evkönyve. Kiadja Hargita megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága. Szikszareda, 1980. 496 old.

A tartalomról: Székely Zoltán: Ásatások a lemhenyi és a csikrákosi várban, Király István: A Habsburg elnyomtatás és ennek kihatása Alsóik társadalmi rétegződésére a XVIII. szd. első felében, Pál Antal Sándor: Jobbágyviszonyok a Gyergyói-medencében 1820-ban, Garda Dezső: A gyergyóremeteli tutejások a XIX. szd.-ban, Nagy Benedek: Parasztmozgalmak és a munkásság harcának kezdetei a Csiki-medencében, a XIX. sz. második felében és a XX. szd. elején, Szőcs János: Adatok a gyimesvölgyi parasztnemziségek történetéhez, Antal Imre: Néhány adat a csikmegyei erdőpanamákról, Molnár István: Népi vadfogási módok a Görgényi-hegység déli részén, Tarisznyás Márton: Az erdő néprajzi kutatásának kérdéseiről, Kardalus János: Posztó és csergevényolás a Kis-Homoród mentén, Kós Károly: Szempontok népművészetünk néprajzi vizsgálatához, Balázs Lajos: Adatok a csikszentdomokosi lakodalom egykori hiedelmvilágához, Makfalvi Zoltán-Péter Elek: A Csiki-medence hévízei, Kisgyörgy Zoltán-Dénes István: A homoródalmási Orbán Balázs barlang.

Agrártörténeti emlékek gyűjteménye Vépen. Összeállította: Vajkai Zsófia. Kiadja a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Barátainak Köre. Bp. 1980. 18 old.

Agrártörténeti Emlékgyűjtők Országos Találkozója. Kiadja a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1980. 212 old. Soksz.

A tartalom: Kerner Gábor: Agrártörténeti emlékek műemléki védelme, dr. Kirsch János: Ipartörténeti emlékek védelme a gabonaparbán, Mészöly Győző: Az erdészeti és faipari műemlékei, agrártörténeti emlékei, dr. Hiller István: Az erdészeti és faipari taneszkögyűjtemény és oktatástörténeti emlékei, dr. Karasszon Dénes: Állatorvostörténeti gyűjtemény, dr. Kozma Jánosné: Sör- és ipari Emléktár Köbányán, Orosz Miklós-Györfi Antal: A Nyírbátori Növényolajgyár iparági múzeuma, Pálfi György: Funkcionális eszköz- és gépjárműtörténeti gyűjtemény, Siki Jenő: A Húsiipari Múzeum ipartörténeti gyűjteménye, dr. Szabó Tibor: A Kiskunsági Nemzeti Park agrártörténeti emlékei, Wölfer István: A malomipar ipartörténeti emlékei Vas megyében, Hajdú-Ráfi János: Mezőgazdasági gépek gyűjteménye, Mezőkövesd, Dombi Ferenc: A zirci géntörténeti szakkör munkája, Ornyik Sándor: A csongrádi kocsis és lószerszámok, Barcsay László: Az agrártörténeti emlékek jelentősége a természetvédelemben, Hosszú Sándor: Agrártörténeti emlékek gyűjtése és kiállítása Kunszentmiklóson, Steigervald József: Múzeum a majorban, Verebics Géza: Mezőgazdasági Tájékoztató létesítése Dégen, Susovits István: Gyűjtőmunka Lébénymiklóson, Horváth Géza: Mezőgazdasági Tájékoztató, Felsővadász-Kupa.

Dr. Adámfy József: A világ Kossuth-szobrai. Kiadja a Népművelési és Propaganda Iroda. 1979. 110 old. és 47 kép.

Ez az első olyan könyv, amely összegyűjti és feldolgozza a Kossuth Lajos emlékére állított szobrok adatait. Hazánkban ugyanis a Kossuth iránti rajongás a hazaszeretethez táplálkozott, s a szabadsághős halála után még csak továbbberoskolt. A Kossuth-kultusz legmaradandóbb kifejezése ezidőben a szoborállítás volt.

Balassagyarmati Honismereti Híradó, 1979/1.

A tartalomról: Kmetty Kálmán: A (Balassagyarmat története c.) monográfia megszületése, dr. Szabó Kálmán: Mikszáth és Balassagyarmat, Horváth Endre évfordulóra készülünk, Nagy Imre: Az Ipoly menti táj természetvédelmi értékeiről, Bacsur Sándor: A több mint 100 éves városi énekhar, Reiter László: Fotó és honismeret.

Balassagyarmati Honismereti Híradó, 1979/2. 60 old.

A tartalomról: Szabó Péter: Balassagyarmat új címere, mint történeti hagyományaink fejlesztője, Kovácsik András: Horváth Endréről emlékeztünk, Tóth István: A Balassagyarmati Mezőgazdasági Szakiskola története, Arató János: A patvarci helytörténeti gyűjtemény, Kalocsay Frigyes: Iskolatörténet, A honismereti kör munkájáról, Alapító tagok névsora, Jobbágy Károly: Az újarcú, szelíd szülőföld Balassagyarmat, Arató János: Balassagyarmat múltjából.

Balogh Béni: Szépen szálló sólyommadár. Móra, 1980. 224 old.

A Pesttől Zempléniig terjedő tájak regéit, régi történeteit gyűjtötte össze a szerző.

Benczédi László: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon 1664–1685. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 91. Akadémiai, 1980. 220 old.

Benkő Lóránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegei. Akadémiai, 1980. 390 old.

A legkorábbi magyar szövegemlék-csoporthoz: a Halotti Beszédet és Könyörgést, a Königsbergi Törvényt és Szalagjait, az Ómagyar Mária-síralmat és a Gyulafehérvári Sorokat mutatja be részletes elemzéssel.

Berend T. Iván: Napjaink — a történelemben. Gyorsuló idő. Magvető, 1980. 224 old.

A történettudomány társadalmi hasznosságát szemléltetik és igazolják a kötet írásai, és a történeti kutatások által a gyakorlat számára nyújtott segítség konkrét formáit is megjelölik.

Budapest története a forradalmak korától a felszabadulásig 1918–1945. Szerk.: Horváth Miklós. (Budapest története V.) Akadémiai, 1980. 550 old.

Csorba Csaba: Várak a Hegyalján. Zrínyi Katonai Kiadó, 1980. 198 old.

A könyv három vár — Tokaj, Onod, Szerencs — hadtörténetét tárja az olvasó elé. A szerző sok harcot megélt romoknak, s a dicső elődöknek állít emléket, s nemcsak a várak múltjába kalauzolja el az olvasót, hanem képet ad a várak jelenéről, mai létéről is.

Derecsényi Dezső: Mai magyar műemlékvédelem. Gyorsuló idő. Magvető, 1980. 256 old.

Derecsényi Dezső—Zádor Anna: Kis magyar művészettörténet. Képzőművészeti Zsebkönyvtár, 1980. 400 old.

A legfrissebb kutatási eredményeket is felhasználva a honfoglalás korától a századfordulóig foglalja össze a hazai művészet történetét.

Dombrády Lóránd: A magyar gazdaság és hadfelszerelés 1938–1944. Akadémiai, 1980. 360 old.

A bel- és külpolitikai, valamint a gazdasági összefüggések feltárásával mutatja be Horthyék győri hadseregfejlesztési programját, a magyar hadipar 1938–1940 közötti mozgósítását és a háború alatt bekövetkezett fejlesztését.

Féja Géza: Viharsarok. Szépirodalmi, 1980. 304 old.

Új kiadásban jelenik meg szociográfiai irodalmunk egyik klasszikus remekműve.

Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar Parlamentben 1944–1948. Szerk.: Balogh Sándor. Gondolat, 560 old.

Részleteket olvashatunk az Ideiglenes Nemzetgyűlés szövegéből, a nagybirtokrendszert felszámolását jelentő földreformról, az államformáról, az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényjavaslatok parlamenti vitájából, képet kapunk a felszabadulás utáni három év politikai harcáról és a koalíciós korszak atmoszférájáról.

Görgény István: 1948 júniusától novemberéig. Bibliotheca Historica. Magyar Helikon, 1980. 268 old.

Görgény Artúr öccse több könyvben feldolgozta bátyja élettörténetét. A most megjelenő rész a Görgény Artúr ifjúsága és fejlődése a forradalomig címmel, 1916-ban megjelent könyv utolsó fejezete.

Gyuris György—Vajda Lászlóné: Írások Móra Ferencről. Bibliográfia. A Somogyi Könyvtár kiadványai 23. Szerk.: Péter László, 1980. 344 old.

Hajdú-Bihar megyei Levéltár Evkönyve VI. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1979. 259 old.

A tartalomról: Dankó Imre: A Berettyó völgy középkori települései, közlekedési és árucsereszonyai, Szendrey István: A derecskei uradalom kiépítése, Perjes Géza: Bihar megye 1728. évi adóösszeírásának gépi feldolgozása, Papp Klára: Bihar vármegye iparos és kereskedő réteg társadalmi struktúrájának kérdéséhez 1920–1940., Béres András: Szabó Pál és a „Kelet Népe”, Mervő Zoltánné: Az egységes állami iskolaarendszer megszervezése a felszabadult Bihar megyében, Páti Judit: Bihar vármegye főispánjai, Rácz István: Debrecen város hitelügyletei

1693–1843. Gazdag István: A termelősövetkezeti parasztság életkörülményei Debrecenben (1948–1952), Kállay István: A nagybirtokormányzat levéltári forrásai 1711–1848, Bényei Miklós: Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma 1975–1976.

Halász Zoltán: Könyv a magyar borról. Corvina, 1980. 214 old.

A magyar szőlészet-borászat irodalmi utalásokkal fűszerezett történetét írja meg a szerző.

Honismereti Harsona. Módszertani útmutató. Kiadja a székszárdi Úttörőház. 1980. 44 old. Soksz.

Részletek a honismereti szakkörök pályamunkáiból. Így: Falusi kismesterségek, Dísnovágás Nagymányokon, Népi ételreceptek gyűjteménye, Kosárfonás, A kékfestőnél, A szücszmesternél, Steig István fazekasnál.

Ilyés Bálint: „De jól esett annak dolga, ki Sz. Miklósból lakhatik.” Kiadja a kunszentmiksi Egyetértés Tsz. Kunszentmiklós, 1980. 140 old. és XXXVII. tábla.

XVIII. századi, kunszentmiklósi kéziratok.

Jáskunság I. Pesty Frigyes Helynévtárából. Kiadja a Katona József Megyei Könyvtár és a Verseyhgy Ferenc Megyei Könyvtár. Kecskemét—Szolnok, 1980. 406 old.

A kiadvány, amelynek anyagát Bognár András teszi közzé, 26. Szolnok megyei helység földrajzi névanyagát közli.

Jókai-kódex. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta P. Balázs János. Akadémiai, 1980. 320 old.

A nyelvemlékü betűhű olvasata és latin megfelelője. A Jókai-kódex, amely Assisi Szent Ferenc legendáját tartalmazza az első kézzel írt magyar könyv. Egy ferences barát másolhatta a XV. század negyvenes éveiben, latinból fordította XIV. századi ismeretlen magyar kódexből. Így hiteles képet nyújt a magyar nyelv XIV—XV. századi állapotáról.

Kerületi figyelő 6. Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1980. 256 old.

Az 1979. július 1—december 31. között megjelent, az I—XXII. kerületre vonatkozó cikkek, tanulmányok bibliográfiája.

Kolosi Tamás—Papp Zsolt—Gombár Csaba—Pál László—Bara János: Réteghelyzet, rétegtudat. Kossuth, 1980. 208 old.

Az MSZMP Társadalomtudományi Intézetnek kutatócsoportja empirikus vizsgálatokat végzett arról, hogy a társadalmi különbségek milyen módon jelennek meg az egyes rétegek tudatában, milyen értékorientációk, attitűdök, beállítódások alakulnak ki ezzel kapcsolatban.

Kulesár Kálmán: A mai magyar társadalom. Kossuth, 1980. 320 old.

A könyv átfogó képet nyújt a mai magyar társadalom szerkezetéről, legfontosabb társadalmi folyamatairól, jelenségeiről és problémáiról.

Kulesár László—Sziljártó András: Iparosodás és társadalmi változások a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvtár, 1980. 240 old.

A magyar mezőgazdaság közel 300 éves múltját elemezve, a múlt jelenségeivel és irányzataival összefüggésben ad magyarazatot a jelenkori problémákra, illetve a történeti háttér ismeretében arra, hogy a mezőgazdaság iparosodása miként befolyásolja az agrártársadalom további alakulását.

Kunzabó Ferenc: Jászöld. Szépirodalmi, 1980. 520 old.

Ez a szociográfiái tanulmány a jászberényi Hűtőgyárat mutatja be, a háttérben pedig kibontakozik a jászszági táj és etnikum hiteles képe.

Kunzabó Ferenc: Makacs maradandóság. Magvető, 1980. 323 old.

Szociográfiai tartalmú riportok az író legutóbbi műveiből. Témájuk elsősorban a kis-közösségek sorsa. Azoké a kis-közösségeké, amelyekből tulajdonképpen az egész társadalom felépül.

Lambert Vera: Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke. Zeneműkiadó, 1980. 264 old.

A könyv szerzője a Bartók műveiben felhasznált valamennyi népi dallam eredetét rögzíti pontos és rendszerezett forrásjegyzékben. A kiadvány hasznos útmutató mindenki számára, aki a dallamok vagy a művek alapján kíván tájékozódni a Bartók-népdalfeldolgozások anyagában.

Madách Naptár 1981. Madách Könyv- és Lapkiadó. Bratislava, 1980. 275 old.

A tartalomról: Keszeli Ferenc: „Szerelmes földrajz”. Méryné T. Margit: Szlovákiai magyar népviseletek. Kovács László: A munkásmozgalom két háború közötti emlékei a Csallóközben, 100 éve született Bartók Béla. Kodály Zoltán: Bartók emlékezete. Hoppál Mihály: „Füben-fában az orvosasszony”. Molnár László: „A kisvecsi gulyásnál jól érzem magamat...”. Szénássy Zoltán: Komárom története. Miklósi Péter: A radványi molnár-mester.

A magyar felvilágosodás. Ajánló bibliográfia. Történelmünk fordulói 6. Kiadja a Verseyhgy Ferenc Megyei Könyvtár. Szolnok, 1980. 61 old.

Magyarország története 5. kötet. 1790—1848. Főszerk.: Mérei Gyula. Akadémiai, 1980. 340 old.

Magyarország története. Összeállította: Marosi Endre. A TIT Történelmi Választmányának kiadványa. Bp. 1980. 144 old.

Tematika és bibliográfia Magyarország történetének iskolai kereteken kívüli, alapfokú oktatásához.

Mesterházy Károly: Nemzetiségi szervezet és az osztályviszonyok kialakulása a honfoglaló magyarságnál. Akadémiai, 1980. 200 old.

Régészeti leletek segítségével a következő kérdésekre keres választ: milyen méretekben volt nomád pásztorkodás, avagy letelepült földműves a honfoglaló magyarság, milyen méretekben éltek tovább a törzsi-nemzetiségi társadalom sajátosságai a X. században és milyen módon jöttek létre a korai magyar feudalizmus osztályviszonyai.

Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 968—1777 között. Akadémiai, 1980. 800 old.

Bemutatja a történelmi Magyarország területén nyolc évszázad alatt létrejött oktatási-nevelési intézményrendszert, a legfőbb alsó-, középső- és felsőszintű iskolatípusokat, az oktatási tananyagot és az alkalmazott oktatási-nevelési módszereket.

Mokány Sándor: Magyar szöveftések. Nyelvtudományi értekezések 105. Akadémiai, 1980. 70 old.

Száznál több, eddig ismeretlen vagy kétes eredetű nyelvjárási, köz- és irodalmi nyelvi szó etimológiáját adja.

Németh Adél: Szombathely. Panoráma, 1980. 184 old. + 32 old. melléklet.

Bemutatja a város történetét, majd a részletes útikalauz satak keretében ismerteti a város műemlékeit és egyéb látnivalóit.

Néprajzi Ertesítő. Kiadja a CSEMADOK Járásbizottsága. Losonc, 1979. (32 old.) (Soksz.)

Szemelvények a CSEMADOK Járásbizottsága néprajzi albizottsága tagjainak gyűjteményéből. A tartalom: Böszörményi István: A Felső Ipoly mente népi építészete. Dural Eva: Palóc keresztmese himnuszok. Vassányi Auréline: Gömri népdalok.

Penyigey Dénes: Tessedik Sámuel. Agrártörténeti tanulmányok 9. Akadémiai, 1980. 296 old.

„S a hozzáértő, dolgozó, nép okos gyűlekezete hánynyi-venni meg száz bajunk.” Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 15. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1980. 67 old.

Dokumentumok Hajdú-Bihar megye tanácsainak történetéből 1950—1954.

Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 11. Kaposvár, 1980. 472 old.

A tartalom: **Borsa Iván:** Egy középnemesi család a középkori Somogyban, **Komjáthy Miklós:** A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban (8), **Kanizsai József:** Népiskola Somogyban a XIX. szd. első felében, **Laczko András:** Sárközy István arcképe, **Varga János:** Megye és haladás a reformkor derekán I., **Andrássy Antal:** Noszlopy Gáspár szolgabírói évei, **Erdősi Ferenc:** Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX–XX. században – A megye útjai a gépkocsiforgalom megindulása előtt I., **Kelemen Elemér:** Adatok a népoktatás Somogy megyei történetéhez (1881–1918), **Szili Ferenc:** A MIR béruradalom (1926–1936), **Gertig Béla:** A Balaton helye és szerepe Magyarország idegenforgalmában (1945–1975).

Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Akadémiai, 1980. 430. old.

Vizsgálja a magánföldesúri járadékformák, az egyházi tizedszedés és az állami adóztatás formáit és változatait.

Szémann Béla: Utak, sorsok, asszonyok. Szociográfiai életrajzi riportok munkásnőkről. Kiadja a Magyar Nők Országos Tanácsa és a Kossuth Kiadó, 1980. 323. old.

Teke Zsuzsa: Hunyadi János és kora. Gondolat, 1980. 288. old.

Tóth László–Várady Jenő: A lipicai ló Magyarországon. Mezőgazdasági, 1980. 156. old.

A lipicai ménes alapításának négyszázadik évfordulójára jelent meg ez a könyv.

Útmutató nyelvjárási témájú pályamunka készítéséhez

Bármelyik helyi nyelvjárást beszélő önkéntes gyűjtő vagy hosszabb ideje egy faluban élő, jó megfigyelőképeségű ember nagyon sok segítséget tud nyújtani a magyar nyelvjáráskutatásnak, ha népnyelvi témájú pályamunkát készít. Ehhez természetesen szép nyelvjárási kiejtésű, helybeli származású (a nagyszülők is helybeli születésűek legyenek), középkorú vagy idősödő emberek tudásanyagát kell összegyűjteni, esetleg saját tapasztalatokkal kiegészítve kerek, összefüggő dolgozattá formálni.

A nyelvjárási kutatásoknak egyik legidősebb feladata a szókincsgyűjtés. Különösen olyan szavakat érdemes és szükséges följegyeznünk, amelyeknek feledésbe merülése, használatból való kiszorulása már tapasztalható: csak idősebbek vagy legfőlőbb a középkorúak nyelvében él, de már ők is alig használják, többnyire inkább csak ismerik, s csupán olyankor merül föl emlékezetükben, amikor rákérdezünk, vagy a beszélgetést tudatosan ráirányítjuk. Ezek elsősorban az olyan mesterségek, foglalkozások, kisgazdasági munkamenetek, foglalatosságok, ház körül végzett munkák szakszavai, amelyek rendszeres végzése egyre ritkább, lassan meg is szűnik. Közülük csak ízelítőül sorolunk föl néhányat, teljességre nem lehet törekednünk, hiszen vidékenként változó a foglalkozások, foglalatosságok megléte és háttérbe szorulásuk mértéke is.

Iparszerűen űzött kismesterségek: kovács (főleg a kisgazdaságok régebbi munkamenetei: lóorvoslás, lópatkolás, kocsivasalás, ekevasélezés stb.), bognár (az előzőkhöz hasonlóan: járomkészítés, kocsi famunkái, kéziszerszámok készítése stb.), ács, asztalos, kádár, szíjgyártó, nyerges, tímár, szűcs, papucsos, bocskorkészítő, csizmadia, takács, kékfestő, kefekötő, gölöncsér (fazekas), nádverő, drótos vagy ablakos vándormunkás, mézeskalácskészítő, sonkolyos, gyertyaöntő, teknővájó, söprűkötő stb.

Háziiparszerű tevékenység, a ház körül még néha ma is sok helyen végzett ezernyi apró munka mind alkalmas pályamű készítésére: kendermunka, gyékényszövés, szalmafonás, fűz vessző-földolgozás (kosárkötés, cserény- vagy kerítésfonás stb.), csuhémunka, kézimunkázás, bútor- vagy falfestés, fafaragás, hangszerkészítés, saját fölhasználásra kerülő termékek készítése (hamuzsír, szappan, tarhonya, száraztészta, kenyér, kalácsfélék, lekvár, befőtt stb.).

Választható valamelyik *nagyüzemi iparág* (vaskohászat, gépgyártás, szénbányászat, homok- és kavicstermelés stb.) egyik munkamenete is a kutatás témájául, de ebben az esetben is a helyi, csak az adott vidéken használatos mesterségsszavakat jegyezzük föl, természetesen ezeket is a helyi nyelvjárási kiejtésnek megfelelően. Ezeknek az iparágaknak a kutatására azonban később is lesz még idő és mód, így ezek nem tekinthetők első helyen javasolt kutatási témáknak (nem beszélve arról, hogy még alig foglalkoztak ilyen gyűjtéssel, és módszertana sincs oly részletességgel kidolgozva, mint a korábban felsoroltaké).

Bármelyik említett, vagy az említettekhez hasonló téma szakszókincsének számbavétele előtt írjuk le a saájághagyomány (iparágaknál esetleg írásos dokumentumok: céhlevelek, szerződéses, működési engedélyek, mesterlevelek, vásári árújegyzékek, inasszegődtetési jegyzőkönyvek stb.) alapján a mesterség vagy a munka helyi történetét. Utána aprólékos részletességgel írjuk le a fölhasznált anyagok beszerzési helyeit, fajtáit, előkészítését, annak szerszámai, munkafogásait. Ezután térjünk át a földolgozás munkafázisainak, a közben használt szerszámoknak, azok anyagának, alakjának, beszerzési szokásainak vagy készítésének, alkalmazásának, használatának a leírására, s az egész szerszám meg a részei nevének pontos megadására. Egyszerű vázlatos rajzokat, esetleg fényképfelvételeket a szövegben is elhelyezhetünk, de mellékelt lapokon is csatolhatunk, ilyenkor hivatkozunk a mellékletekre. Néha egy kis néhányvonalas rajzocskát többet mond, mint hosszú oldalakra terjedő magyarázkodás. A rajz is, de különösen a fénykép áttekinthető legyen, a lényegét emelje ki és mutassa be!

A végzett munka sorrendjét, ütemét, a különböző szakaszokban alkalmazott munkafogásokat, főleg azok megnevezését a helyi használat szerint jegyezzük föl a később közből fonetikus (kiejtéshez hű, pontos) lejegyzéssel. A félkész és késztermékek fajtait, minőségi különbségeit, alakját, színét, részeit, alkotóelemeit, azok összeállításának módját, elkészültük utáni felhasználásukat, esetleg az árusításukat stb., s főleg ezeknek a szókincsét, szakszavait, megnevezéseiket, a vizsgált területen használatos neveiket jegyezzük föl figyelmesen!

Ez az első, leíró rész önmagában is értelmes mondatokból, de összefüggő, logikus sorrendben (általában a munkamenetek időrendiségét követő) fölépített szakaszokból álljon, hogy világos és áttekinthető legyen olyan ember számára is, aki még nem sokat foglalkozott a témával.

A szántóföldi növények bármelyikének (búza, rozs, árpa, zab, köles, hajdina, kukorica, cirok, répa, cukorrépa, dohány, dinnye stb.) *termesztési leírása* is lehet önálló pályamű. Természetesen mindig a régi, kisgazdasági termelés módszereit ismertessük! Foglalkozunk a talaj előkészítésével, a vetőmag beszerzésének, előkészítésének módjával, a vetés, a gondozás, ápolás (gyakori gyomnövények, állati kártevők bemutatása, ellenük való védekezés stb.), betakarítás, osztályozás, tisztítás, tárolás munkameneit, és eszközeinek részletes leírásával. Kitérhetünk a termékek felhasználására is, de ez legtöbbször már külön pályamunkaként is megállja a helyét (pl. maghántolás, olajítás, különböző ételfajták készítése stb.).

Pályatétel lehet a *kerti növények termesztésének bemutatása* is, de ebben az esetben aligha elegendő egyetlen növényfaj termesztésének a leírása, hanem az egész ház körüli kert hasznosításának szokásairól írjunk, valamennyi növény ültetésének, gondozásának, szüretelésének, osztályozásának, felhasználásának ismertetésével. Bevezetőkben vagy összefoglalásunkban az általános jellegű szokások előtérbe állításával térjünk ki a kerthasznosítás múltjára és jelenére.

A *gyűnőcsös vagy szőlő gondozása* külön-külön önálló pályatételként is megállja a helyét. Leírásukkor azonban nem csupán egyetlen év munkameneit kell figyelembe vennünk, hanem a telepítéstől a kiöregedésig, sőt a kiirtásig, a fák felhasználásáig végezzünk gyűjtést, és írjuk le a kutatót terület szokásait.

Valamennyi állatfaj (ló, szarvasmarha, disznó, juh, baromfi, méh stb.) ház körüli tartására, de még a vadon élő állatok életmódjára, a vadgazdálkodásra, a vadászásra (különösen az orvvadászatra) vonatkozó szókincset is össze lehet gyűjteni, és külön-külön önálló pályamunkában föl lehet dolgozni. Kezdhetjük a leírást az állattartás vagy vadászat múltjának és jelenkori helyzetének ismertetésével. Mutassuk be a tenyésztés kiválókat, a kedvelt fajtákat, annak okait, majd térjünk rá az egyedek részletes bemutatására. Nevezzük meg azok testrészeit, előforduló színeit, ismertető jegyeit, hangjait, szőrzetét, terelő, üző, szavait — természetesen valamennyit a helyi nyelvjárásnak, illetőleg szóhasználatnak megfelelően. Soroljuk föl az állatok korok és nemek szerinti megkülönböztetéseit, s ne feledkezzünk meg az egyedi elnevezésekről, a használatos tulajdonnevekről sem! Amennyiben az elnevezés okát meg lehet adni (szín, alak, szokás, külső-belső tulajdonság stb.), azt írjuk le a megfelelő név után, s utaljunk a névnek a faluban való elterjedtségére, gyakori vagy ritkább használatára. Föltétlenül vegyük külön a régi, kisbirtokosi és a mai nagyüzemi állattartásban adott neveket!

Az állatok tartásának bemutatását kezdjük az elhelyezésükre szolgáló épületekkel, azok berendezéseinek, rendben tartási (takarítási, fölüjítási) munkameneit, és leírásával, anyagainak, részeinek, részleteinek megnevezésével. Az állat gondozásával, etetésével (a takarmányok előkészítésével, kezelésével, felhasználásával stb.), itatásával, tisztogatásával, betegségekkel, népi gyógyításával, népi gyógyszereivel aprólékos részletességgel foglalkozzunk! Írjuk le a párosítás, a szaporítás, az utódnevelés stb. munkameneit, eszközeit, módszereit. Térjünk ki a haszonnyerés módjaira (igázás, tej-, tojás-, gyapjú vagy húsnyerés stb.), annak eszközeire, munkaszakaszaira, a termékek tartósítására és felhasználására. Néhány ilyen jellegű munka (tejtermékek földolgozása, gyapjuföldolgozás, disznóölés és hústartósítás stb.) önálló pályamű is lehet.

A természet „ajándékainak” (szikló, gomba, szeder, tapló, kamilla vagy más gyógynövény, csipkebogyó, erdei méh és méz, kőrisbogár stb.) *összegyűjtése, tartósítása és felhasználása* mind kiváló anyag pályamunka készítésére. Az ilyen témájú dolgozatok megírásakor törekedjünk a munkamenetek, eszközök, fajták, minőség szerinti osztályozás, felhasználás stb. aprólékos megfigyelésére, följegyzésére, főleg pedig ezek megnevezéseinek pontos nyelvjárási alakú (fonetikus) leírására.

Az eddig felsorolt kutatási témák, meg ezeken kívül még sok más egyéb (népi gyógyítás: kuruzslás, ráolvasás, hiedelemvilág és szokásanyagának szókincse; káromkodások, szitkozódások, átkozódások; népi imádságok, babonák; gyermekjátékok és azok eszközei stb.), főnti módszerek szerinti összegyűjtése már igen nagy segítséget ad

mind a néprajzi, mind pedig a nyelvjárási kutatás számára, hiszen forrásértékű lehet: hivatkozhatnak rá a későbbi tudományos értekezések, nagyobb területre kiterjedő, esetleg országos vagy az egész nyelvterületet vizsgáló összefoglalások, szintézisek. Hogy munkánk ilyenre váljék, elsősorban jó gyűjtést kell végeznünk. Ennek legfontosabb követelménye, a jó megfigyelés, a lényeges dolgok meglátása, a jellegzetes elkülönítése az esetlegestől, a véletlenszerűtől, s mindennek a pontos följegyzése, lehetőleg több, megbízható, helybeli adatközlőtől.

A sokoldalú, alapos gyűjtést dolgozzuk föl először is egy összefüggő, olvasmányos leírásban, amely mind a nyelvjáráskutatás, mind pedig a néprajztudomány számára hasznos lehet. Ebben a leíró szövegben aláhúzásokkal emeljük ki azokat a szavakat, amelyek a nyelvjárás szakszókincséhez tartoznak és tegyük idézőjelbe az adatközlők elbeszélésének szó szerint közölt részleteit, néhány szavas megjegyzéseit. Az ilyen kiemelt szavakat mindenképpen fonetikusán, a kiejtés pontos jelölésével írjuk! (A fonetikus lejegyzés módszeréről majd a szótár összeállításakor adott tanácsok között olvashatunk.) Ha valaki nem szándékozik szakszótárt mellékelni, akkor a kiemelt szó után zárójelbe írja oda a nyelvjárási szó köznyelvi, szótári alapelakját. Lássunk néhány példát a szöveges leírás kiemeléseire, idézéseire! „Az összetört kendert *mög-gerebegyűjtik*.” „A viasszal lepecsételt *födőtíz*et (födött méz) sejtnyitó villával, *födelezővillával* (födelező villa) fölnyitották, *lefödelesztik* (lefödelez).” „A gyökereket *csakankapave* (csákánykapa) vágják el.” „*Vasvillával* szettik el az annya alú” — mondják a haragos nézésű, durva természetű emberre. Az ilyen fölépítésű és elkészítésű munkákból sok fontos adathoz juthat a nyelvjáráskutatás, de igazán hasznos és értékes akkor lesz a pályázat, ha az összefoglaló leírás után részletes szakszótárt csatolunk. Ez ugyanis pontosítja a szóalakokat és jelentéseket, tájékoztat a szavak használati szokásairól, jelentésárnyalatairól (ha több jelentése van, akkor természetesen valamennyiről), vonzatairól (állandó vagy gyakori szókapcsolatairól) stb.

A szakszótár mindig betűrendes, lehetőleg teljességre törekvő (tehát a köznyelvi alakú és jelentésű szavakat is tartalmazza) és föltétlenül nyelvjárási (fonetikus) lejegyzésű legyen! A szócikkeket a szó vagy kifejezés köznyelvi alakja kezdi. (Amennyiben egy valódi nyelvjárási szónak nincs köznyelvi alakja, pl. *ácsári* = „fanyar”; *allér* = „cívódás”, „veszekedés”; *apacsiny* = „evező” stb., a nyelvjárási szó kerül előre, de mellékjelek nélküli, köznyelvi helyesírású formában.) A szócikk következő eleme a szó nyelvjárási alakja a lehető legpontosabb fonetikus lejegyzéssel. Ezt az alakot mindig húzzuk alá egy vonallal! Pl.: Anya anyika, anyuska; Angy ángyi, ángyika; Anyjuk annyok stb. (a rokonságnevek és családon belüli megszólítások témájú pályamunkáiból.)

Itt térünk ki röviden a *fonetikus írás* alapvető követelményeire. Lényege ennek az írásmódnak a kiejtés minél pontosabb, lehetőség szerint tökéletes visszaadása, függetlenül a köznyelvi (gyakorlati) helyesírástól. Néhány esetben olyan jelek használatát is szükségessé teszi, amelyek az írógépeken nincsenek meg, később kell ezeket pótolni a kéziratban. Ilyen például a középső nyelvvállású rövid *ë* (a hosszú *é* rövid párja, pl. a *mëgy*, *tësz*, *vësz*, *lëhet* stb. szavakban a magyar nyelvterület nagy részén); az illabiálisnak nevezett rövid *ä* (a hosszú *á* rövid párja, pl. *käpá*, *äpá*, *mäga* stb. szavakban főleg a palóc nyelvterületen); a hosszú *ē* (a rövid *e* hosszú párja pl. *ēre*, *ēment*, *ēvölöszt* stb. szavakban a Dunántúli); a szintén hosszú *ā* (a rövid *a* hosszú párja pl. *āra*, *āsó*, *āvig* stb. szavakban ugyancsak a Dunántúli); az úgynevezett záródó diftongusok: *ou*, *öü*, *ëi* (köznyelvi *ó*, *ő*, *é* helyén pl. a *vuot*, *füüd*, *kiët* stb. szavakban a Tiszántúli nagy részén); a nyitódó diftongusok: *ou*, *üö*, *ië* (a köznyelvi *ó*, *ő*, *é* helyén pl. a *vuot*, *füüd*, *kiët* stb. szavakban a nyugati nyelvterületen). Föltétlenül tegyük ki az írógépeken nem szereplő hosszú magánhangzókra az ékezeteket! Pl. *riġen*, *lú*, *kü* stb. Mindig azt írjuk, amit hallunk! Pl.: *illen*, *ollan* vagy *ijen*, *ojan* (általában csak a palócság egy részében hallható *ilyġen*, *ollyan* alak). Mindenféle hasonulást és összeolvadást jelöljünk! Pl.: *hoszta*, *dopta*, *niszte*, *atta*, *kütte*, *lättya*, *hajja*, *mongya*, *bonytya*, *irgya*, *rug'gya*, *vargyu* vagy *varnyü*, *borgyu* vagy *bornyü* stb., attól függően, hogyan ejtik ezeket a szavakat a vizsgált területen. Figyelmes írással bárki megközelítheti valamennyire a pontos fonetikus lejegyzést, és sok gyakorlással tökéletessé is válhat benne. Az azonban nem nagy baj, s a pályamunka elfogadható, ha nem jelöljük az említett diftongusokat, de az egyéb, úgynevezett fonetikus értékű ejtésváltozatokat igyekezzünk jelölni! Legfőképpen pedig a szótár jelentésmegadása legyen nagyon pontos!

Kétségtelenül leglényegesebb, de nem a legnehezebb a nyelvjárási szakszótárakban a *jelentések* pontos, félreérthetetlen megadása. A jelentés lehet utalás a köznyelvi jelentésre, lehet egyetlen szó is, legtöbbször azonban teljes mondatba foglalt, részletesebb leírásnak kell lenni a jelentésmegadásnak. A jelentéseket köznyelvi helyesírással, úgynevezett félidézőjelek között adjuk meg.

Pl.: Ellazsnakol elazsnaku 'ua.' (Ugyanaz a jelentése, mint a köznyelvi változatnak, amely a címszóként a szócikk élén áll.); Ostorszj ustorszj 'au.'; Ösztöke észkete 'ua.'; Borgó borgou 'ku-koricsaszár'; Hotymán hatymán, hokmán, hukmán 'bányafelügyelő'; Borbojó borbojou 'fából készült lapos hordócska, amelyben a mezei munkások az ivóvizüket tartották'; Horvás horvász 'széltől kiszakított és gyökerestől kifordult fa helyén maradó mély üreg, amelyet tört ág, avar, indás növény borít be, de olyan gyöngén, hogy aki rálép, az belezuhan'.

A szócikk utolsó eleme a példamondat. A jól választott példamondat eligazítja a nyelvjárás kutatóját olyan kérdésekben is, amelyekre a szótár esetleg nem adta meg a választ. Szükség esetén több példamondatot is adjunk, hiszen ezek rávilágítanak a használati és jelentésárnyalati, szókapcsolati (vonzati) különbségekre is. Ezek a példamondatok mindig a helyi nyelvhasználatból, a legjobb adatközlőktől valók legyenek, s lejegyzésükben törekedjünk a lehető legnagyobb pontosságú ejtésjelölésre, fonetikus írásra! Tegyük idézőjelbe a példamondatokat, hogy elkülönüljenek jól a jelentésmegadástól! Ezek után lássunk néhány teljes szócikket méhészeti szakszótárból!

AKÁC akác 1. 'akácfa' „Kiszétfik már az akácokat majmindet.” 2. 'az akácfaak tömeges virágzása' „Esz akácra Pusztavacsra szoktam mindig menni.” „Tavaj nem vótam akácra sühun.” 3. 'az akácfa virágzásának időszaka' „Akácra ekezik a rajzást (a méhek).”

ALANYÁS alonyás 'olyan méhcsalád, amelyik valamilyen okból elvesztette az anyját, s több munkásméh petézik benne' „Az alonyás családót a méhes mögé szoktam csak kisöpörni.” „Kazsba nekém sosó vót alonyás családóm.”

ALCA álca, álca 'ua.' „Mostanába má álcából is nevenek anyákat.”

ALJDESZA ájdészka 1. '40–50 cm széles, vályogra, téglára vagy ászokfára fektetett egy vagy két gyalulatlan deszkaszál, amelyen a méhkasok álltak' „Az ájdészkat lő köllött sároznvi, ha repet vót, vaty hízag vót köszte.” 2. 'a kaptár föld felőli lapja' „Az ájdészkatot ki köll kéthetenként takarítani, nehogy a moj betanyázzon.” „Hácsó kezelésű kaptárbo csak az ájdészkaró tészem az étetőt.”

ÁLLÓKAPTÁR álókaptár 'hátrólra ajtóval záródó szekrény, amelyben a keretek lappal az ajtó felé vannak behelyezve' „Apámnok is mán álókaptárgyoi vótak.” „Mékszoktam az álókaptárokat, nem tírnék ém má át másro.”

A szótárba beleépítve is adhatunk rajzokat, vagy hivatkozhatunk a leíró részben, illetőleg a mellékleteken szereplő rajzokra. Ugyancsak utalhatunk a megfelelő lap-számmal a szöveges rész bővebb magyarázataira. A lényeg az, hogy valamennyi szaknyelvi szó szerepeljen a szótárban, s mindegyiknek adjuk meg a pontos alakját és jelentését.

Ismételten hangsúlyozzuk: a tájnyelvi szakszótár készítése (különösen a már ritkább, csak az idők emlékezetében élő dolgok kutatása esetében) leletmentő lehet, s a mai magyar nyelvjáráskutatásnak elsősorban erre van szüksége, az ilyen témájú pályamunkák elkészítését támogatjuk, szorgalmazzuk. (Ezekkel természetesen egyenrangú elbírálásban részesülnek a névtani és a szőlés, közmondást összegyűjtő pályamunkák is.) Mindezen kívül lehet még pályázni összefüggő, hosszabb szöveglejegyzéssel és valamilyen nyelvjárási jelenség részletes leírásával is, de ilyen témákat elsősorban alaposan képzett vagy már hosszú gyakorlattal rendelkező kutatók válasszának, s ne akarjanak első kísérleteikben teljes, tudományos eredményt elérni! Mintegy függelékként, az ilyen munkákhoz is adunk némi segítséget.

A hosszabb szöveglejegyzések föltétlenül magnetofonfelvételek alapján készüljenek! Még nagyobb gondot fordítsunk az adatközlő kiválasztására, a gyűjtés körülményeinek megszervezésére! Segítségül ajánljuk Lőrincze Lajos A Magyar Nyelvatlasz anyaggyűjtésének módszere című tanulmányát (Bp., 1955.). A beszélgetés témája kötetlen lehet, fontos azonban, hogy minél hosszabb, kérdések közbevetése nélküli beszélgetést rögzítsünk. A lejegyzésre még nagyobb figyelmet fordítsunk, s a fönt elmondottakon kívül a finomabb hangárnyalatokat is próbáljuk feljőlni. Olvassuk el *Hajdu Mihály és Kázmér Miklós Magyar nyelvjárási olvasókönyv* (Bp., 1974.) című munkájának bevezetését, valamint lejegyzett szövegeit, amelyek mintaként szolgálhatnak! Egy pályaműhöz legalább 40–50 gépett lapnyi szöveg lejegyzése szükséges. Mellékelhetünk hozzá magnetofonszalagot, amely helyett megfelelő minőségű üres szalagot vagy kazettát küldünk vissza.

Csak óvatosan, megfelelő előképzettséggel, nagy gyakorlattal kezdjünk bele egy nyelvjárási jelenség (ő-zés, é-zés, i-zés stb.) vizsgálatába. A teljességre törekvő anyaggyűjtés és a jól megfigyelhető törvényszerűségek leírása elegendő egy pályamunka elkészítéséhez. Az egész nyelvjárásról átfogó képet adni egy pályamunka keretében nem lehet. Természetesen bármely nyelvjárási témájú munkájukhoz szükséges segítségért forduljanak dr. *Hajdu Mihály* egyetemi docenshez (Budapest, Pf. 107. 1364), aki készségesen áll rendelkezésükre.

Útmutató névtani témájú dolgozatok, pályamunkák adatainak összegyűjtéséhez

A néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatoknak régóta kiemelt témája a névkutatás. Eddig a helynevek összegyűjtését tartottuk időszerűbbnek, hiszen a tagosítások, a nagygazdaságok kialakulása egyszerre fölöslegessé tette a népi névanyag nagy részét. Ahol a gazdaságok vezetőiben nem volt hagyománytisztelet, ott a tábláknak számokkal való jelölésével egy csapásra kiszorították a népi névkincset a használatból, s csak az egyre idősödő és fogyó, valamikor önálló gazdálkodásból élők emlékeiben lehet ezeket a neveket megtalálni, följegyezni és megmenteni. Ez a leletmentő tevékenység az ország nagyobb részén az utóbbi években — elsősorban az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők lelkiismeretes és fáradságos munkája nyomán — eredményesen végbement. Ma már alig van olyan megye, ahol a munka ne fejeződött volna be, vagy ne lenne már előrehaladott állapotban. Ez nem jelenti azt, hogy helyneveket nem lehet, vagy nem érdemes gyűjteni. Azokban a megyékben (Békés, Hajdú, Nógrád és Pest), ahol még sok községben nem történt meg az élő népi helynevek összeszedése, teljességre törekvő gyűjtést lehet és szükséges is végezni. A főnti megyékben helyneveket gyűjteni szándékozók forduljanak előbb Ördög Ferenc kandidátushoz, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársához (levélcíme: Budapest, pf. 19.1205), aki tájékoztatást ad a munka szükségességéről. Ha még nincs összegyűjtve a választott terület helynévanyaga, útmutatást és további segítséget nyújt a munkához.

A már nyomtatásban megjelent helynévgyűjteményeket (Zala, Somogy, Tolna, Heves megye nagy része stb.) mindig ki lehet és ki kell egészíteni olyan adatokkal, amelyek részben a névanyag teljességére törekvő összegyűjtése miatt háttérbe szorultak, részben kiadói takarékoság miatt közlésük elmaradt. Ilyenek az egyes nevekhez fűződő népies névmagyarázatok. (Például a *Félfazék*, *Hamuház*, *Rozsdásszerpenyő* stb. helynevek magyarázatai.) Ezek följegyzése akkor is kívánatos, ha nyilvánvalóan téves a népi névmagyarázat. A környező lakosság gondolkodására, gondolatmenetére, asszociációira jó példák és jellemzők lehetnek. A különböző helyekhez fűződő történeti megalapozottságú, vagy csupán a néphagyományban őrzött mondák, történetek stb. leírása hasonlóképpen fontos, és több tudomány szakot (helytörténet, néprajz stb.) is érdekel. Ne higgyük tehát azt, hogy a helynévkutatás az élő névanyag közlésével fölöslegessé, időszerűtlenné vált!

A névkutató tevékenység súlyát azonban mégis a helynevekről a személynevekre és az állatnevekre, továbbá a csillagnevekre kell áthelyezni. Ezeknek a gyűjtésével kapcsolatban szeretnénk néhány módszertani tanáccsal segítséget nyújtani.

A **személynevek** között megkülönböztetünk hivatalos (írásbeli) és népnyelvi (szóbeli) neveket. A hivatalos neveket (család- és keresztnemek) összegyűjtése természetesen hivatalos iratokból (anyakönyvek, összeírások, nyilvántartások stb.) történhet. Ezek föltárása, adatainak rendszerezése nagyon hasznos, de bárki által bármikor elvégezhető munka. Sokkal sürgősebb és elsősorban helybeli születésűektől vagy hosszabb ideje helybeli lakosok segítségével végezhető el a többi névtípus (ragadványnevek, szlító- és becenevek) összegyűjtése.

Különösen hasznos és időszerű a **ragadványnevek** összeszedése és magyarázata. A helynevekhez hasonlóan a városiasodással, lakosságcserevel, az idősebbek kihalásával rohamosan csökken ezeknek a száma, visszaszorul a használata, s a megmaradók eredete is feledésbe megy. Természetesen minden emberi közösségben keletkeznek is új ragadványnevek, de ezek már más jellegűek lesznek, hiszen más körülmények között születnek és alakulnak. Külön kell tehát választanunk a régi, néha már csak

az emlékezetben élő népi ragadványnévanyagtól az újabb (munkahelyi, iskolai, katonai stb.) keletkezésűeket. Természetesen ez utóbbiak értékeit is elismerjük, s gyűjtésüket szükségesnek tartjuk, de külön csoportosítva kell őket közreadni, s az első csoportba tartozók gyűjtését tartjuk sürgetőbbnek.

A régi, népi ragadványnevek kutatásának lényege, hogy terjedjen ki minden személyre és minden névre; tehát törekedjék teljességre, bármilyen sértő, gúnyos hangulatú is némelyik név. (A nyomtatásban való megjelentetést megtilthatja a gyűjtő, vagy kikötheti a teljes, hivatalos nevek mellőzését.) Igen fontos követelmény, hogy a ragadványnévnek a pontos hangalakját, az őslakosoktól ejtett változatát adjuk meg. Ne módosítsunk, „értelmesítsünk” a néven! Ugy írjuk le mindegyiket, ahogyan halljuk! Jelöljük, hogy a ragadványnév öröklődő-e a családban, kiterjed a család minden egyes tagjára, vagy egyéni, a család többi tagja közül egy sem viseli. Föltétlenül adjunk magyarázatot a név eredetére, ha ezt sikerült kideríteni! A magyarázat lehet egyetlen szó is, de rövidebb történet leírása is (például egy szólásból, elszólásból, beszédhibából stb. eredő név mellett). Minél részletesebben térjünk ki a név *életének* bemutatására! Ez azt jelenti, hogy a fent említett keletkezési körülmények, néveredet leírása mellett részletesen írjunk a név használatáról. Soroljuk föl, hogy kik (csak rokonok vagy ismerősök is, csak haragosok vagy barátok is), mikor, milyen körülmények között (a nevezett jelenlétében vagy csak távollétekor, csak családtagok között vagy minden helybeli előtt, esetleg idegenek előtt is) használják a nevet; milyen a megnevezett viszonya a névhez (közömbös számára, haragszik érte, vagy büszke is rá), a hivatalos családnévvel együtt, vagy keresztnévvel, esetleg önállóan szokták használni a ragadványnevet. Adjuk meg a néviselő hivatalos teljes nevét is! A ragadványneveket elegendő egyszerű betűrendbe sorolni, de alakíthatunk belőlük csoportokat eredetük vagy jelentésük alapján is. (Apai keresztnév, anyai keresztnév, valamelyik nagyszülő keresztnéve, anyai családnév, férj vagy feleség keresztnéve, külső, belső tulajdonság, szokás, szólás stb. és természetesen ismeretlen eredetű, esetleg ismeretlen jelentésű ragadványnevek.) Ez azonban már földolgozás, amelyre a nyelvjárási gyűjtőpályázatok nincs föltétlen szükség.

Az újabb keletkezésű ragadványnevek előfordulási és gyűjtési helye is valamilyen zárt, rendszerint kisebb közösség: munkahely (főleg ipari üzem, bánya, vagy bárhol huzamosabb ideig együtt dolgozó brigád), katonaság, iskola stb. Az itt gyűjtött nevek mellett is legfontosabb a pontos lejegyzés, az alapos magyarázat és a névhasználat részletes leírása.

A szóbeli nevek másik nagy csoportja a *becenév*. Ide tartoznak a megszólító, emelt nevet, életkorát és fősoroljuk beceneveit hangulatukkal, használóik megnevezésével. Pl.: Kovács István, 24. *Pisti* (szülei, nagyszülei — megszólításkor), *Pityu* (szülei, testvérei — kedveskedéskor), *Pityuka* (nagyszülei — kedveskedéskor), *Pista* (barátai, munkatársai — megszólításkor), *Istók* (barátai — gúnyból), *István* (munkahelyének vezetői — megszólításkor) ... Természetesen egy nagyobb (ezer vagy nagyobb lélekszámú község vizsgálatakor) ezt nem lehet ilyen részletességgel megkivánni. Akkor csak azt írjuk le föltétlenül, hogy például az István vagy Ferenc alapnevű gyereket, felnőttét, idős embert hogyan szólítanak a vele egykorúak, nála fiatalabbak, idősebbek, családtagok, rokonok a községben. Természetesen ekkor is adjuk meg a névnek a hangulatát: kedveskedő, közömbös, gúnyos, sértő stb. név-e, s azt is jegyezzük meg, hogy gyakori, ritka vagy éppen egyetlen személy által használt ez a névalak. A neveket ilyenkor a hivatalos keresztnévek betűrendjében rendezzük el. Igyekezzünk pontosan jelölni mindig a névnek a vizsgált területen használatos hangalakját! Nyelvészeti és névtani szempontból nagy a különbség a Ferkó, Férkó, Férko, Férku stb. alakok között!

Függeléként fősorolhatjuk azokat a szólítóneveket is, amelyek nem keresztnévekből alakultak (pl. *Babus*, *Hugi*, *Apus*, *Ócsi*, *Nagyi* stb.), hiszen ezek terjedésének vizsgálata is szükséges, alakulásmódjuk pedig jellemző lehet egy közösségre vagy vidékre. A fő súly azonban a keresztnévekből alakult becenevekre, azok maradéktalan összegyűjtésére helyezzük!

Amennyiben az írásbeli, hivatalos neveket (családnevek és keresztnévek) is össze akarjuk gyűjteni, forduljunk a hivatalos iratokhoz! A ma élő lakosok család- és keresztnéveit a községi lakónyilvántartó könyvekből, a régebbi neveket az anyakönyvekből gyűjtjük! Keresztnévek vizsgálatakor alkossunk csoportokat a lakosokból! Tíz- vagy húszévenként csoportosítsuk a lakosságot, s neveiket az egyes csoportokon belül számoljuk össze, és állítsuk gyakorisági sorrendbe. (Legjobb a húszévenkénti csoportok kialakítása. Az anyakönyvekből való gyűjtés esetén is ezt kövessük, esetleg ott huszonöt éves ciklusokat is alkalmazhatunk. A családnevek összegyűjtése a ragad-

ványnevek mellett majdnem elengedhetetlen. Ilyenkor csak egyszerű névsorrendet (gyakorisági sorrendet) adjunk. Mindegyik névről mondjuk meg, hogy hány család és hány személy viseli, hányféle ragadványnevet viselnek az egy családnévűek, s hány személy viseli ezeket a ragadványneveket.

Például:

Név	Személyek száma	Családok száma	Ragadványnevek	Ragadványnevet viselő személyek
Kovács	148	76	Balog	7
			Csurgai	6
			Dezső	1
			Hadra	1
			Mátók	9
			Szuszi	1
Szabó	131	44	Bicók	12
			Dávid	25
			Kétszer	1
			Tunyogi	9
			Vörös	7

Legelhanyagoltabb és legkidolgozatlanabb területe a névkutatásnak az *állatnevek* (állatok egyedi neveinek) vizsgálata. Ezek összegyűjtése a háztáji gazdaságok mind kisebb térre szorulása következtében igen időszerű, és néhány állatcsoport (ökör, tinó, ló stb.) esetében leletmentő is. Amíg az állatnevek kutatásának elméleti kérdései nincsenek tisztázva, addig elegendő állatfajok és azokon belül nemenként felsorolni az egy községben előforduló, esetleg már csak az emlékezetben élő állatneveket gyakoriságuk vagy ritka használatuk megjelölésével. Amennyiben lehet, magyarázzuk meg a névadás indítékát (az állat színe, külső, belső tulajdonsága, családi hagyomány stb.) és a használat szokásait (mikor, kik használják a nevet; csak aki foglalkozik az állattal vagy az egész család; tereléskor, legeltetéskor, istállóban stb.; csak a gyerekek vagy fölnttek is). Ezek természetesen az *egész állatfajra* lehetnek jellemzőek, nem csupán egy-egy névre. Igyekezzünk olyan neveket is összegyűjteni, amelyek nem általánosak (kecske, juh, disznó, galamb, kedvenc aprójószág, nyúl, kalitkában tartott madár stb. neve), csak ritkán fordulnak elő. Mindenképpen válasszuk külön a régi vagy mostani, de háztájiban, egyéni gazdaságban használt neveket az esetleges régi vagy mostani nagyzemű nevektől, még ha vannak is közöttük azonosak!

A *csillagnév* különös kategóriája a földrajzi neveknek. Egyre kevesebb népi csillagnév él már a köztudatban, pedig valamikor a magyarság csillagismerete igen fejlett lehetett. Az idősebbek emlékezetében élő csillagnevek összegyűjtése felbecsülhetetlen értékű! A gyűjtött anyagot elegendő betűrendbe sorolnunk. A népi csillagnevek mellett mindig törekedjünk a névmagyarázatok vagy a hozzájuk fűződő mondák leírására! (Még akkor is, ha ezek hosszabb, népmese jellegű elbeszélések.) Ha sikerül, adjuk meg a népi név mellett a hivatalos (csillagászati) nevét is az egyes csillagoknak vagy csillagképeknek.

Útmutató tájszavak és szólások-közmondások gyűjtéséhez

Bármilyen nyelvjárási vagy névtani témájú pályamunkához lehet kapcsolni akár néhány szavas, akár pedig terjedelmesebb általános tájszótárt vagy szólás- és közmondásgyűjteményt, esetleg mindkettőt. Természetesen ezek önálló pályaművek is lehetnek, ha terjedelmük eléri a 200–300 tételt (címszót).

A tájszótár követelménye, hogy címszavai valódi vagy jelentésbeli tájszavak legyenek, vagyis olyanok, amelyek nincsenek benne a Magyar Értelmező Kéziszótárban, vagy egészen más jelentéssel vannak meg benne. (Ez a szótár minden közkönyvtárban vagy iskolai könyvtárban hozzáférhető, s néhány perc alatt ellenőrizhetjük gyűjté-

sünket.) A pályamunkának beküldött szótár egyes címszavainak fölépítése a következő legyen. Első helyen maga a tájszó álljon pontos fonetikai lejegyzéssel (nyelvjárási alakban, a kiejtés minél tökéletesebb jelölésével)! Ezt kövesse a jelentés megadása, amely lehet egyetlen köznyelvi szó is, de szükség esetén több értelmes önálló mondat is, esetleg rajzos szemléltető magyarázat. Végül adjunk néhány példamondatot, amelyben a tárgyalt szó lehetőleg valamilyen végződéssel ellátva szerepel. A példamondatokat végig a nyelvjárási ejtés jelölésével (fonetikus átírásban) írjuk le! A jelentés (a szó ma "arázata) a legfontosabb, s ezt segítsék, szemléltessék a példamondatok is! Mintaszócikkek Orosházáról:

butacsírás „Beteg, fejét falbaveró vagy ütögető (ló vagy gyerek)“

„Eccer az egyik szomszéd butacsírászon akarta elanni a lovát“

„Ha ja gyerek valamihó hozzáveregeti a fejt, aszonygyák rá, hogy butacsírás, pejig nem bírtos, hogy a!“

figura „Utkereszteződéseknel a földek sarkán levő orgona- vagy más bokorcsoport“ „Aratáskor a figura hűvössibe pihentünk meg.“

„Az uradalmi földek sarkára üttek orgonát figurának.“

fölhérgung „Felhér“ „Előbb a fölhérgungra költött lúpní, oszt onnan a kocsi.“ „A szánkónak nem vót fölhérgungya.“

kóbor „Szalmából font kosár tojás vagy bab, borsó tárolására. 30–40 cm magas, a szája 20–25 cm átmérőjű, de a hasa kidomborodik 40–50 cm átmérőjűre.“ „Kóborba tartottuk a tojást.“

„Ety kispep kóborba vótak a tojások, a nagyobbagba még a bab, borsó, lencse.“

A szólások, szóláshasonlatok és közmondások legértékesebb részét a népi nyelv-kincsnek. Gyűjtésük nagyon fontos és fölbecsülhetetlen értékű lehet. Pályázhatunk olyan gyűjteménnyel, amely egy község minden egyes szólását, közmondását tartalmazza, de ez sok időt és türelmet igénylő, nagy fáradsággal járó munka. Beküldhetünk azonban már 5–6 szólást vagy közmondást is egy településről, ha azok olyanok, amelyek még eddig másutt nem kerültek följegyzésre, legalábbis nem szerepelnek *O. Nagy Gábor*: Magyar szólások és közmondások című könyvében, esetleg más formában vagy más jelentéssel kerültek ott fölvételre. (Ez a könyv is megtalálható majdnem minden közkönyvtárban, a járási vagy városi és a középiskolai könyvtárakban mindenképpen.)

A szólás, szóláshasonlat vagy közmondás pontos fonetikus leírása (a kiejtést hűen tükröző följegyzése) után adjunk magyarázatot a jelentésre, használatai alkalmaira, és ha lehet, akkor az eredetére is! Példamondatba csak a szólást és szóláshasonlatot foglaljuk bele! Néhány példa Szegedről, *Bálint Sándor* gyűjtéséből:

kényös, mer az apja kubikesikó vót Jelentése: „fennhordja az orrát, bár nincs miért“. Kubikesikó, homokoscsikó, talicskahúzó, vagy szakmai nyelven, egyszerűen csikó néven emlegették azokat a szegénysorsú, serdülő fiúkat, de olykor még leánygyermekeket is, akik kubikos apjuknak, vagy napszámba szegődve másoknak földdel vagy homokkal megrakott talicskáját partnak fölé a nyakukba vetett nyakló segítségével húzták. A nyakló másik végén kampó, amelyet a talicska végdeszkájára erősített, húzókarika néven emlegetett karikába akasztottak bele. A gyermekmunkának talán legkegyetlenebb fajtája volt ez, mely ellen évtizedeken át hiábavaló volt minden társadalmi, emberbaráti küzdelem.

hasa szögénye „Szögény, mert mindenét eszem-ivomra költötte.“ „Annak az apja is ojan hasa szögénye embör vót.“

Még az Isten is kitér a részög embör elől. Balástyal hagyomány szerint, amikor Krisztus Szent Péterrel vándorolt, az égi Országúton találtak egy Nyüveskutya... Péter befogta az orrát, elkezdte. Krisztus csak ment a rendes úton. Amint tovább haladtak, látták, hogy egy Részögembör dülöngél az úton... Káromkodik, de éktelenül. Krisztus messzire kitért előle. Péter nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze az Urat. Látod, Péter, az a Nyüveskutya senkit se bánt, de ez a disznó mindenkiel kiköt, az elől ki kell térni. Azóta látszik az út az égen, amióta kitért Krisztus a Részögembör elől...

A néhány tájnyelvi szót vagy szólást és közmondást tartalmazó gyűjtések nagy mértékben emelhetik a pályamunka értékét, és a bírálók ezt figyelembe is veszik. Előfeltétele azonban a pontos lejegyzés, megfelelő jelentésmagyarázat és a szükséges példamondat, hogy a nyelvjáráskutatás a későbbiekben hasznosíthassa őket. A beérkező, jól „szerelt“ (minden szükségessel tökéletesen ellátott) gyűjtéseket — a beküldő hozzájárulásával — évente rendszeresen megjelentetjük.

A főnti témák kutatásával kapcsolatos kérdéseikkel, problémáikkal forduljanak **Hajdú Mihály** egyetemi docenshez a következő postai címen: Bp. Pf. 107. 1364.

Útmutató

Folklór helye a mai életben — A népművészeti együttesek mint művelődési közösségek — c. pályázat ajánlott kidolgozásához¹

II. Egy vagy több kiváló népművész (nemcsak a népművészet mestere cím tulajdonosa) életpályája, munkássága, alkotásai (előadó népművészeknél repertoárja), valamely népművészeti együttesben és azon kívül végzett közművelődési tevékenysége

Egyén és közösség

Minden alkotás, művészeti eredmény egyéni teljesítményt, erőfeszítést feltételez, még akkor is, ha bizonyos alkotások több ember közös munkáját is magukba foglalják. Pl. egy széphímű szöttek elkészítéséhez „fel kell vetni” a szövőszéket, a vászon széleségét a fő sokszáz fonalat fel kell tekerni a hengerre, egyenként át kell bújtatni a nyüstökön és a bordán, s ezt egyedül egy asszony nem tudja megtenni, segítségre van szüksége. A hímek szövésénél a felszedett mintákat is csak más közreműködésével tudja belévetni, valakinek a nyüstök mögött kis deszkával meg kell emelnie a megfelelő szálakat stb. Mégis a szöttek egy asszonynak, egy takácsmesternek az alkotása, aki elhatározta mintáit, elképzelte arányait, az anyagot összeválogatta hozzá. Az *alkotás egy emberé*, még akkor is, ha már meglévő mintadarab, vagy több minta alapján alakította ki a sajátját. Egy-egy alkotó is ritkán ismétli meg magát, alkot pontosan olyant, mint amilyent már egyszer alkotott, tudatosan és véletlenül is mindig új és új kerül ki a keze alól. Múzeumok raktárai bizonyíthatják, hogy a népművészet sem vég nélkül ismételt másolásból áll.

Ugyanezt tanítja a népzene-tudomány, erre az eredményre jut a népköltészet tanulmányozója is. A népdal a népi társadalomban változatokban, variánsokban él, vagyis nincsen olyan eredeti ősfarmája, mint van a Petőfi versnek, amelyhez nem lehet és nem szabad hozzátenni, sem elhagyni egyetlen szót sem. A népdal éneklése során változik, kiegészül vagy megkopik, az énekestől és az alkalomtól függően, és a dal hol teljesebb, művészileg tökéletesebb, hol tökéletlenebb, rontottabb változatban él tovább. Egy-egy dalnak lehetnek táji jellemzői, de aligha ismerhetjük meg eredeti formáját, vagy keletkezésének helyét. Ez jellemzi azt a népi társadalmat és műveltséget, amelyben szájhagyomány és közvetlen példa vagy megmutatás útján tanulják meg a fiatalok a dalt, a szokást, a mesét, a táncot, a hímzést és a szövést, és nem pedig könyvből, kottából, rádióból és iskolában.

Az egyének különböző mértékben vették és veszik ki részüket a hagyományból tanult tárgyak, dalok, táncok, mesék formálásából, újraalkotásából. Vannak alkotók, akik művészi tudással változtatnak a látott mintán, és vannak, akik csak arra töreksenek, hogy megismételjék azt (de közben szándéktalanul is változik az) és vannak, akik ajkán, kezén romlik, csonkul és művészi értékéből veszít a hagyomány.

Az alkotó egyéniség

A pályázati felhívás a művészi igényességgel, hozzáértéssel változtató egyéniségek alkotó tevékenységének bemutatására szólít fel. (Szándékosan kerültem a „művészi ösztön” kifejezést, mert a népművészeti alkotáshoz sem elég ez. A népművészetnek is vannak szabályai, törvényei, amelyet az alkotónak meg kell ismernie, meg kell tanulnia ahhoz, hogy újat és szépet tudjon alkotni.) Olyan embereket kell tehát keresnünk, akik sok szép, művészi tárgyat hoztak létre, sok szép dalt tudnak, szépen táncolnak és mesélnek, ezzel példát mutatnak a többieknek, környezetük ízlését, „divatját” befolyá-

¹ Az I. téma útmutatóját a Honismeret 1980. 2. számában közzétük. (Szerk.)

solják, új mintákat teremtettek. Olyan embereket, akiket alkotó művészetükért vagy előadóművészetükért a többiek, a falu megbecsül és mint művészt, tehetséget tart számon. A népművészet minden területén voltak és vannak ma is ilyen alkotó egyéniségek, ők képviselik kisebb közösségük, falujuk, néprajzi csoportjuk művészetét, ízlését a legszebben, legjellemzőbben. Ezek a nevezetes „nótafák”, akik sok szép dalt tudnak, híres mesemondók, kiváló táncosok, vagy muzsikások: hegedűsök, citerások, furulyások, dudások; szövőasszonyok, hímestojást írók, hímzők és hímzés-minta előrajzolóok, fazekasok, falpingáló asszonyok, szíjjártók, gyékényfonók, kosárkötők és mézeskalácsolók stb. A felsorolásból — ami korántsem teljes — látható, hogy ide kell sorolnunk azokat az iparosokat is, akik a hagyományos népi ízlésnek megfelelően dolgoztak vagy dolgoznak.

Természetesen nem mindenhol találunk majd egyszerre mindezekből egyet egyet, akiről érdemes tanulmányt, pályamunkát készíteni, de ahol még van valami a hagyományos népi művészeti ágakból, ott ilyen alkotó egyéniségeknek is lenniük kell, akik ezt a művészetet éltetik, fenntartják.

Ha megtaláltuk ezeket, a következő fő kérdésekre keressük a válaszokat, gyűjtjük össze pályamunkánk anyagát:

1. Kik a választott területen (mesemondásban, szövésben, dalolásban, népszokások vezetésében, rendezésében, táncolásban) a kiváló, nevezetes egyének s a falu szűkebb környezete miért tartja őket kiválóknak, kiemelkedő művészeknek? Mi jellemzi művészetüket, miért szeretik meséit, nótáit, hímzés-mintáit stb.)? Miért tőle és nem mástól kérnek segítséget a szövésnél, hímzésnél vagy más területen? (ezzel gyűjtjük össze a művészek értékelésének adatait, rajzolhatjuk meg jelentőségüket szűkebb környezetükben).

2. Személyes, baráti kapcsolatot kell teremtenünk azzal, akiről és akiktől össze akarjuk gyűjteni pályamunkánkat. A legfontosabb az, hogy elmondathassuk vele életét, sorsát, és ezt lejegyezhetjük, hangszalagra rögzíthessük. Legjobb, ha a népművész maga folyamatosan beszél, elbeszélésének fonalát ritkán törjük meg kérdésekkel. Ha valami lényegeset meg akarunk tudni, inkább kérdezzünk arra utólag vissza, ne állítsuk meg ezért őt. Az életrajznak azok a legfontosabb részletei, melyek művészkedésére vonatkoznak, kitől tanulta a meséket, táncokat, mikor mesélt, táncolt először, kitől tanulta a szövést, hímzést, kinek rajzolt mintákat először stb.

3. Össze kell gyűjteni alkotásait az első, magakészítette kísérletektől a legutóbb készítettéig. A tárgyakat le kell fényképezni, rajzolni, esetleg festeni, ahol fontosnak látszik, alkalmazzunk színes filmet, akár negatív, akár fordított az, mindkettőről lehet már másolatot, illetve diapozitívet készíteni. Lehetőleg minden darabot kutassunk fel, nyomozunk elajándékozott, eladott vagy örökölt darabok után, a törött, szakadt, használatból kopott tárgyakat is keressük meg. Lehetőség szerint össze is gyűjthetjük azokat helyi múzeumok számára. Minden tárgynál fontos, hogy feljegyezzük készítésének körülményeit, fogásait, a felhasznált minták és anyagok neveit stb. Jó, ha az alkotó maga is véleményt mond róluk, miért tartja esetleg jónak vagy rossznak.

Az „előadó” művészeknél: a táncosoknál, mesemondóknál stb. is fontos a fénykép. Lehetőleg akkor készüljön az, amikor énekel, alkot, formál, táncol stb. Össze kell gyűjteni a művészeknél is lehetőség szerint a teljes tudásanyagot, a „repertoárt”. Mesék, dalok esetében a hangrögzítés (magnetofon) a táncnál, szokásoknál a fényképezés, a filmfelvétel nélkülözhetetlen. A gyűjtő nem elégedhet meg azonban azzal, amit egy vagy egy-két alkalommal sietve össze tudott szedni, amikor az adatközlő azt mondja: „több nincs, többet nem tudok már”. Egy-egy alkalommal sokáig ne faggassuk, fárasztuk, különösen, ha idős ember. Később visszatérve el fogja mondani azt is, ami közben eszébe jutott. Több nap után is érdemes újra és újra felkeresni, s nem baj, ha közben elénekel újra olyan dalokat, amelyeket egyszer már felvettünk, hallottunk. Különösen a töredékes vagy töredékesnek látszó történeti énekeknél (balladák) fontos, hogy újra és újra meghallgathassuk énekesünket. Látni fogjuk, hogyan egészülnek ki, teljesednek ki ezek a talán már évtizedek óta fel nem elevenített dal-szövegek.

Bátran kérdezzünk rá általunk már ismert, gyűjteményekből, régebbi feljegyzésekből ismert dalokra, táncokra, ezzel segítjük emlékezetébe azokat, vagy az ahhoz hasonló más dalokat. Különösen a régi stílusú daloknál fontos, hogy emlékezetbe idézzük őket, hogy rámutassunk minket „ezek a régi, igénytelen, nyúlfarknyi kis dalok”, gyermekjátékok stb. is érdekelnek.

A táncosoknál a legnehezebb a jó és teljes felvétel elkészítése, hiszen a tánchoz jó zenészekre, alkalmas muzsikára, táncos párra, táncolásra alkalmas helyre, filmezés-

hez alkalmas világításra, a tánc és a zene együttes rögzítésének megoldására van szükségünk. Jó táncosok filmezésénél ajánlatos a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Néptáncosztályához (1014 Budapest, Országház utca 30.) fordulni tanácsért és segítségért. Adott esetben megfelelő szakembert és műszaki felszerelést is tudnak biztosítani a felvételhez.

A tárgyakat formáló népművészek esetében arról is lehet szó, hogy a művész egyéniségének alkotó tevékenységének rajzát már halála után kell összeszedni, felidézni, alkotásait összegyűjteni. Számosan vannak ilyenek a lazeakasság, a szűcsmeseterség, a szövőművészet területén is. Emlékük megmentése, az egyre halványuló emlékek segítségével igen fontos feladat.

4. Az előbbieken felvázolt kérdéscsoportok összegyűjtése, vizsgálata után újra próbáljuk jellemezni a művész szerepét szűkebb közösségében, környezetében. Most már a következő kérdésekre keressünk választ:

a) Vannak-e művészetének követői, tanítványai: tudatosan átadja-e tudását másoknak, tanít-e másokat: fiait, lányait, unokáit, rokonait, együttesek tagjait stb? Hogyan tanít, mi a tanítványok véleménye művészetéről és egyéniségéről?

b) Mennyire kész képviselni szűkebb hazájának művészetét kiállításokon, rendezvényeken? Vállal-e ezért áldozatot, terhes utazást, éjszakázást, kér-e ezért ellenszolgáltatást?

c) Saját magát miképpen igyekszik művelni, saját művészete területén és azon kívül? Olvas-e és mit? Hallgat-e rádiót, néz-e tévét, jár-e színházba és más előadásokra? Mi a véleménye a rádió-, tv- és színházműsorokról? Mit igényelne ezekről a „tömegkommunikációs eszközöktől” és műsoroktól?

Az útmutatóban leírt elvek és kérdéscsoportok a gyűjtő tájékoztatására szolgálnak. A gyűjtő, a pályázó ennek segítségével választott tárgyának megfelelően készítsen olyan részletes kérdőívet, amelynek alapján kérdezni fog.

Pl. egy mesemondó életrajzához a következő kérdéseket teheti fel:

a) Hol született? Ki volt édesanyja, édesapja, nagyapja, nagyanyja? Hogyan éltek ezek, mivel keresték meg a kenyerüket, hogyan laktak? A falu melyik rétegéhez tartoztak? Jómódúak, közepes gazdák, kisparasztnak vagy napszámosok voltak?

b) Hányan voltak testvérek? Hol és hogyan jártak iskolába? Hallott-e a családban mesét, hogyan és mikor hallgatták azt? Mesélt-e a családban fiatal korában, esetleg testvéreinek? Melyik volt akkor kedvenc meséje?

c) Később hol dolgozott, milyen közösségekben és milyen alkalommal bővült mesekincse? (Katonaságnál, idénymunkánál stb.)

d) Mikor kezdett mesemondásra híres lenni? Kiknek mesélt? Gyűjtötték-e tőle mesét? Hogyan alakult élete? Családja, öregkora stb., stb.?

A gyűjtés során készült fényképeket, egyéb mellékleteket (pl. újságkivágásokat) pontosan jegyzékbe kell szedni, és e jegyzékben fel kell tüntetni mit ábrázol a fénykép, mikor és ki készítette, esetleg az ábrázolt tárgy hol található meg, kinek a birtokában van.

A pályamunkához felhasznált frott forrásmunkákat pontosan fel kell tüntetni. A legmegfelelőbb, ha a szöveg közt számokkal jelezzük, hogy itt valamilyen forrásra történt hivatkozás, és a szöveges rész végén a megfelelő számokhoz hozzáírjuk a forrást: Szerző, a cím, a kiadás helye és éve, valamint az oldalszám, ahonnan az adat származik.

Andrásfalvy Bertalan

III. A helyi, tájegységi népköltészet és népszokások alakulása, továbbélése egy vagy több helyseregben

Vannak még olyan hagyománytartó helységek hazánkban, ahol a népköltészeti hagyományok és népszokások más helyeknél gazdagabban, színesebben, elevenebben fennmaradtak, azonban kellő alapossggal és szakszerűsggel mindmáig nem tárták fel, nem örököstették meg őket.

Pedig az ilyen helyeken a népszokásoknak, a népköltészetnek az egykori népéletben való szerepe sokkal jobban megismerhető, mint másutt, ahol ezeknek már csak töredékeit lehet az idős emberek emlékezetéből kibányászni. E hagyományok lehető feltárása egyaránt érdeke a néprajztudománynak, valamint az erre alkalmas hagyományok, hagyományelemek bemutatására, művészi feldolgozására törekvő népművészeti mozgalomnak.

A korszerű szemléletű kutatás lehetőségeit tekintve előnyös vonása a hagyomány-örző helyeknek, hogy itt az idősebb nemzedékek tárgyunkra vonatkozó emlékeinek, ismereteinek felkutatása révén jobban megfigyelhető a néphagyományok az idők folyamán végbement alakulása, változása, és megállapítható, rögzíthető, hogy mikor, milyen gazdasági és társadalmi tényezők hatására, kiknek a személyes közreműködésével indult meg és bontakozott ki a változás. Téves ugyanis az a vélekedés, amely a néphagyományt mindenestül őseink, több évszázadosnak, változatlanoknak, külső hatásoktól mentesnek képzei. Más kultúrájú népcsoportokkal, rétegekkel való érintkezés, betelepülés, tanult személyek beavatkozása és alkotó népi egyéniségek szerepe mind-mind hozzájárulhat a néphagyomány alakulásához, változásához.

A gazdag hagyományú helyeken nem egyszer sor került a már elhalványult helyi hagyomány felújítására, s ennek kapcsán is bekerülhettek új elemek a régi szokások közé. Különösen a dramatikus-játékos mozzanatokot tartalmazó „jelesnapi”, családi és gazdasági élethez kapcsolódó szokások (betlehemezés, aratóünnep, szüreti bál, lakodalmi szokás stb.) gyakorlatában és felújításában juthattak újító, színesítő szerephez az alkotó népi egyéniségek.

A népművészeti mozgalomban való intenzív részvétel is hozzájárulhat a helyi hagyomány alakulásához. A fejlett mozgáskultúrájú sárpilisi iskolásgyermekek játékgyakorlatába pl. az 1940-es évek végén, saját kezdeményezésként bekerült egy más-vidéki népi együttestől látott táncos játék.

A fentieket szem előtt tartva, jól kiválasztott, különböző életkorú adatközlők segítségével, hűen, részletesen, életszerűen, a változásokat nyomon követve kell felkutatni és megörökíteni a helyi népköltészeti- és szokás-hagyományt.

A SZOKÁSOKNÁL törekedni kell annak tisztázására, hogy egy-egy népszokás gyakorlása meddig vezethető vissza, s meddig élt, akár folyamatosan gyakorolva, akár felújítva. Akár még megfigyelhető, akár már csak emlékezetből visszaidézett szokásokról van szó, olyanformán kell megörökíteni őket, mint egy filmforgatókönyv készítésénél; bemutatva a szokás hagyományos színterét, a benne résztvevő személyeket, öltözetükkel, kellékeikkel, helyváltoztatásukkal, szavaikkal, énekükkel, szükség szerint gesztusaikkal vagy arcjátékaikkal együtt.

Emellett figyelemmel kell lenni nemcsak a szokás szereplőire, hanem közönségére, fogadtatására is. Pl. a betlehemezés megörökítésénél gondolni kell a hagyomány átvételének módjára, az esetleges írott szövegek felkutatására, a szokás szereplőgárdájának összeállítására, a szükséges kellékek összeszedésének, elkészítésének módjára, a felkészülés, begyakorlás alkalmaira, a szokást gyakorlók életkorának alakulására nemzedékenként (egyre fiatalabb korosztályok), a segítő és tilalmazó beavatkozások hatására stb. — egészen a kapott ajándékok szétosztásának vagy elfogyasztásának körülményéig.

Ha a szokáshoz hiedelmek, babonás eljárások is kapcsolódnak, ezeket is minél részletesebben meg kell örökíteni. Nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy megörökítésre kerüljenek a szokás gyakorlóinak és nézőinek a szokásról, annak szórakoztató, gyönyörködtető voltáról szóló vagy azt esetleg elítélő nyilatkozatai is.

Ha a szokás gyakorlásában a lakosság rétegződése (vallás, nemzetiség, vagyon, foglalkozás) szerint különbségek mutatkoznak, ezeket is ki kell térni. Egyes szokások, szokáselemek (pl. mulatságok, táncok) elterjesztésénél pl. jelentős szerepe lehetett az iparosságnak, másoknál (pl. szüreti bál, májusfa állítás) az érdekelt kocsmárosok hatása is érvényesülhetett.

A NÉPKÖLTÉSZETI HAGYOMÁNY összegyűjtésénél is a népszokások megörökítéséhez hasonlóan kell eljárni. (A kétféle hagyomány a legtöbb esetben nem is lehet teljesen elkülöníteni.) A szakszerű feltáráshoz Kovács Ágnesnek a Honismereti Híradó 1974. 4. számában megjelent, A népköltészeti gyűjtésről és az esztétikai nevelésben betöltött szerepéről című cikke ad részletes útmutatást. A témánkra vonatkozó pályázati útmutatók (Dobos Ilona és Morvay Péter: Egy falu történeti néphagyománya, Honismeret, 1975. 5—6. sz. 118—121. lap és 1976. 1. sz. 63. lap; — Morvay Péter: Babonás történetek gyűjtése, Honismeret, 1976. 5. sz. 59—60. lap), valamint Timaffy László: A néprajz felhasználása a történelemszakkörökben című munkája (Budapest, Tankönyvkiadó, 1977, Történelemszakköri Füzetek 12. sz.) további hasznos útbaigazítással szolgálnak a pályázni kívánóknak. A népszokás-felújítás vizsgálatához gondolatébresztő szempontokat tartalmaz Újváry Zoltánnak Egy farsangi játék funkciójának a kérdése címmű tanulmánya (Ethnographia 1957. 143—150. old.).

Morvay Péter

HONISMERET

HONISMERETI TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRAT

Honismeret, 1980. VIII. évfolyam 1. szám

TARTALOM

Székelgy György beszéde Ortutay Gyula síremlékének avatásán	3
Ortutay Gyula a Honismereti mozgalomról	5

KÓNIKA

Népzenei találkozó Kecskeméten (Széll Jenő)	8
Szaktanulmányképző iskolák honismereti vetélkedője (Bakos Zsoltné)	9
A honismeret Alsó-Ausztriában (Dr. Helmuth Feigl)	10
Nemzetközi néprajzi konferencia Sárospatakon (Timaffy László)	14
A hetvenéves Novák József köszöntése (Tóth László)	15
Néprajzi tájkonferencia az Aggteleki-karszton (Viga Gyula)	16
Ádám Jenő Emlékház Szigetszentmiklóson (Vöö Imre)	17
Két éve gyűjtöm Bodajk történetének emlékeit (Fellegi Imre)	18
Kosutány emlékünnepe Nyírlugoson (Dr. Miklóssy Ferenc)	19
Madárvárta, 1979 (Szatmáry Attila)	19

EVFORDULÓINK

Az első magyar nyelvű újság (Vörösmarty Géza)	21
A Lánchíd születésnapja (Dr. Pálmány Béla)	22
Mosonmagyaróvár kettős évfordulója (Ács Anna)	24

SZAKKÖRÖK, BARÁTI KÖRÖK

A honismereti munka egy növénytermesztő gépész szakkörben (Prorok Márton)	29
A jászákóhalmi honismereti szakkör (Fodor István)	30

DALOLÓ TÁJAK — DALOLÓ NÉP

Dudaiskola Somogyban (Csikvár József)	32
---------------------------------------	----

TERMES

A tapolcai szabócéh korszaka 1796-ból (Töröcsik Zoltán)	34
A készülő kesznyéti szótár (Galuska Imre)	36

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

Nemzetközi szolidaritás a magyarországi munkásmozgalommal az 1920-as években (Ágoston László)	39
Szabadságharcunk egyik hadizászlaja (Jakus Lajos)	42
Maróthi György és a felvilágosodás (Dr. Tóth Béla)	44
A vén gulyásról írt Arany János versek történeti háttérre (Hidvégi Lajos)	46

SZABAD FÓRUM

Helyi irodalmi hagyományaink gyűjtése (Bodolay Géza)	48
A néprajz szerepe az oktatásban (Fehér Zoltán)	50
Cserenke vagy Alap? — Ki a szigetvári küzdelem horvát nyelvű történetírója? (Dr. Tóth István)	51
Paloznak (Szajkó Pál)	52

KÖNYVESPOLC

Két könyv Egerről (Hulényi Miklós)	53
A budai szandzsák 1559. évi összeírása (Békés József)	54
Dél-Erdély közelebről (Kósa László)	55
Dankó Imre: Opuscula Ethnographica (Tárkány Szűcs Ernő)	58
Rózsa királyfi (Kovács Ágnes)	59
Csalog Zsolt: Parasztregegy (Szacsay Éva)	60
László Gyula—Tari László—Nagyistók Sándor: Régmúlt és jelen a Vidre partján (Dr. Szegő Lajos)	61

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓK

Hogyan gyűjtsünk népzene 1980 táján? (Olsvai Imre)	62
--	----

MUNKATÁRSAINK

Ács Anna muzeológus, Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár — **Ágoston László** főszerkesztő, MSZMP Központi Bizottsága, Bp. **Bakos Zsolt**né, a Munkaügyi Minisztérium főelőadója, Bp. — **Békés József** középiskolai tanár, Kecskemét — **Bodolay Géza dr.**, a Petőfi Irodalmi Múzeum tud. főmunkatársa, Bp. — **Csikvár József**, a Somogy megyei Művelődési Központ főmunkatársa, Kaposvár — **Fehér Zoltán** adjunktus, Tanítóképző Intézet, Baja — **Feigl, Helmut dr.** docens, Alsó-Ausztriai Honismereti Intézet, Bécs — **Fellegi Imre** tanító, Bodajk — **Fodor István** könyvtáros, Jászákóhalma — **Galuska Imre** ref. lelkész, Kesznyéten — **Hidvégi Lajos** ny. tanár, Cegléd — **Hulényi Miklós**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tud. munkatársa, Bp. — **Jakus Lajos** ny. ált. iskolai igazgató, Penc — **Kovács Ágnes dr.**, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tud. munkatársa, Bp. — **Kósa László dr.**, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tud. főmunkatársa, Bp. — **Miklóssy Ferenc dr.** tsz.-elnök, Nyírlugos — **Olsvai Imre**, az MTA Zenetudományi Intézetének tud. munkatársa, Bp. — **Pálmány Béla dr.**, az Új Magyar Központi Levéltár osztályvezető helyettese, Bp. — **Prorok Márton** tanár, Békés — **Szacsay Éva**, a Néprajzi Múzeum muzeológusa, Bp. — **Szajkó Pál**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tud. munkatársa, Bp. — **Szatmáry Attila** gimnáziumi tanuló, Vágsellye — **Szegő Lajos dr.**, a Szabad Föld rovatvezetője, Bp. — **Székely György dr.** egyetemi tanár, ELTE Bölcsészkar, Bp. — **Széli Jenő**, a Népművelési Intézet ny. igazgatója, Bp. — **Tárkány Szűcs Ernő dr.**, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tud. főmunkatársa, Bp. — **Timaffy László dr.** ny. középiskolai tanár, Győr — **Tóth Béla dr.** ny. gimnáziumi tanár, Debrecen — **Tóth István dr.** docens, Tanárképző Főiskola, Pécs — **Tóth László**, a Városi Művelődési Központ igazgatója, Nyíregyháza — **Törőcsik Zoltán dr.**, a Művelődési Központ munkatársa, Tapolca — **Viga Gyula**, a Hermann Ottó Múzeum muzeológusa, Miskolc — **Vőő Imre** technikus, Szigetszentmiklós — **Vörösmarty Géza** publicista, Pozsony.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI

FRANK TIBOR	OLSVAI IMRE
GAZDA ISTVÁN	SÁNDOR LÁSZLÓ
GERELYES EDE	SZABÓ BÉLA
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)	SZABÓ FERENC
HAVAS GÁBORNÉ	SZÉKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
KAMARÁS REZSŐ (elnök)	TIMAFFY LÁSZLÓ
MORVAY PÉTER	TÖLTÉSI IMRE (felelős szerkesztő)

ISSN 0324—7627

Kiadja a Hazafias Népfőnt. A kiadásért felel: **Juhász Róbert**,
a HNF Országos Tanácsának osztályvezetője
Szerkesztőség: 1360 Budapest, Belgrád rkp. 24. Telefon: 182-855
Készült 8000 példányban, 4 (B/5) ív terjedelemben
80—7010 Somogy m. Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár
Felelős vezető: **Farkas Béla** igazgató

Székely György beszéde Ortutay Gyula síremlékének avatásán¹

Ortutay Gyula egyéniségében szétválaszthatatlan a tudós tanár, a közéleti ember, bármely posztra állította, engedte a sors, a megoldásra váró feladat. Mindvégig a magyar Délvidék szerelmese maradt. Szabadka szülőtte, apja a forradalmak előtti Szegedi Napló újságírója, maga a szegedi egyetem hallgatója, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának alapító tagja, falukutató, Radnóti Miklós és Buday György barátja, a szegedi egyetem doktora 1934-ben, hosszú ideig Bács-Kiskun megye országgyűlési képviselője a szocialista magyar parlamentben, aki mindvégig értett a parasztok, a vidéki emberek nyelvén, megértette gondolataikat, céljaikat, jogos panaszait.

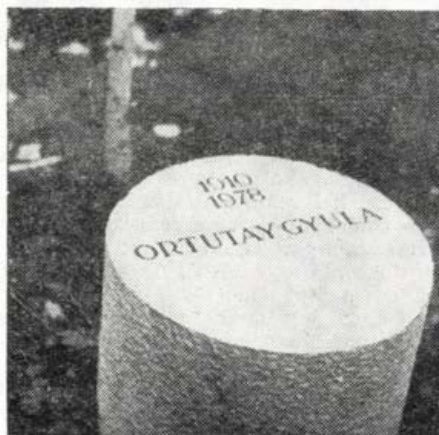
A kitűnő tehetségű, széles látókörű fiatal értelmiségi rövid ideig a Széchényi Könyvtár gyakornoka, de közéletibb pályára ment, 1935-től a német megszállásig a Magyar Rádió lektora, a megszállás alatt könyvkereskedésben alkalmazott. 1942 óta a Független Kisgazdapárt tagja volt, annak polgári tagozatában tevékeny részt vállalt. A felszabadulás előtt vezette a Független Kisgazdapárt közoktatási bizottságát, ekkor dolgozta ki az illegális Kommunista Pártnak is bemutatott közoktatási tervet, amelyet a felszabadulás után az ő hivatali vezetése alatt valósíthattak meg. Bajcsy-Zsilinszky Endrének élete utolsó szakaszában közeli munkatársa volt. Egyik alapítója a Kommunisták Magyarországi Pártja kezdeményezte Történelmi Emlékbizottságnak. A Petőfi-plakett megalkotásának és terjesztésének egyik mozgatója. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban, október 15-e után illegálisba vonult.

A szocialista magyar köz- és felsőoktatásügy kiemelkedő munkása, harcosa lett Ortutay Gyula. Az elhunyt Viski Károly örökét, az Egyetemi Néprajzi Tanszékét 1946 februárban vette át, ebből szervezte a társadalom és a tudomány korszerű igényeinek megfelelően a Folklor Tanszékét 1951-ben, ezt 1953. január 1. óta irányította főállásban. A néprajzos muzeológus szakképzés kialakítója, 1947. március 15–1950. február 26-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter. Olyan jelentékeny lépések következtek be alatta, mint az egyházi iskolarendszer államosítása, a szocialista közoktatás máig időtálló formáinak, fokainak kialakítása. 1956 novemberében az egyik első professzor, aki aktívan bekapcsolódott a forradalmi munkás-paraszt kormány egyetemi felsőoktatási konszolidációért tett lépéseibe. A továbbiakban Dobi István, Kállai Gyula közeli munkatársa volt. 1965-től szervezetiileg is az MSZMP tagja lett. 1957. június 15-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektoraként az egyetem szocialista szellemű, sajátos oktatás- és ifjúságpolitikai célú megújulását irányította. Vezetése korszakában tért vissza a Lenin Intézet az egyetem kereteibe. Az orosz nyelv és irodalom oktatása szerves része lett a bölcsészkar munkának, újraindítva a filozófiai oktatást, hangsúlyozta a bölcsész képzés valódi sokoldalú jellegét. Előterbe került rektorsága alatt a tanárképzés. Az egyetem három gyakorló gimnáziummal és általános iskolával gyarapodott. Az Eötvös Kollégium helyreállításával a tanár- és tudósképzés egységének lehetőségét, a tudós tanár eszmény ma is korszerűségét húzta alá. Sokat tett az egyetem művelődési nevelő szerepének kibontakozásáért. Ezt az összetartozást húzta alá Kodály Zoltán tiszteletbeli doktorrá avatásával. Az egyetemi kórus Bartók Béla nevét vette fel. Megindította az egyetemtörténeti kutatásokat, gyűjtemények kialakítását, ünnepi alkalmakkor az egyetemi jelvények használatát. Egyetemünket széles körű nemzetközi kapcsolatokhoz juttatta: a bukaresti, jenai, leningrádi, liegei, prágai egyetemi kapcsolatok alatta váltak szervezetté. Létrehozta az egyetem Tudományos Tanácsát, ezzel jelölve meg a kibontakozás egyik fontos irányát. Előterbe állította a kollé-

¹ 1969. március 21.

giumi és más egyetemi épületek megszerzésének feladatát. 1963-ban véget ért rektor-sága nagy tettek és megoldásra váró feladat kijelölések korszaka egyetemünk életé-ben. A megoldásokat mint országgyűlési képviselő a parlament kulturális bizottságá-ban, mint professzor az egyetem tanácsában továbbra is egyengette. Dékánjának 1965. évi véleménye szerint „egyike azoknak a tanszékvezetőknek, akik valóban vezetik a tanszéki kollektívát, törődnek munkatársaik problémáival”. Az egyetemet sokat segí-tette finn kapcsolatai erősítésében. A finnugor kongresszusok kiemelkedő magyar tu-dósa és közéleti személyisége, a finn–magyar politikai tárgyalások fontos vezető sze-mélyisége volt.

Az akadémikus, a professzor mellett nem szűnt meg az aktív politikus személyi-sége. 1954-től haláláig a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja, 1957–64 évek-ben főtítkára, majd alelnöke volt. A honismereti mozgalom egyik fő szervezője, találkozóinak mindig új gondolatokkal, emberséges közvetlenséggel kitűnő résztvevője maradt. Emlékét nemcsak ez a sírkő, hanem az egyetem új létesítményeként felállít-ásra kerülő Ortutay Gyula könyvtár, s a Hazafias Népfrontnak az ő arcásával ellá-tott honismereti emléklakettja is őrzi. De legfőképpen az, hogy rá is vonatkozik a költő szava: „Ifjú szívekben élek.”

(Szajkó Pál felvételei)

Ortutay Gyula a Honismereti mozgalomról*

A szakmának, akár helytörténetről van szó, akár levéltári kutatásról, akár nyelvészetről, néprajzról, szigorú kikötései vannak. Ezeket a követelményeket ismerni kell azoknak, akik honismereti munkával foglalkoznak. Hiszen egy gyökereiben megváltozott világban kutatunk, a feudális múlt, a félfudális, félkapitalista átmeneti társadalmi korszakok, a kapitalizálódó Magyarország emlékei közt, és a szocializmus építésének mostani szakaszán próbálunk az emlékek töredékéből visszakövetkeztetni elmúlt, nagy történelmi korszakokra.

A népi dallamok, a népi szokások kutatói három-négy ezer évre visszamenő emlékeket is kutatnak. Ma ugyan nem falaznak be egy asszonyt sem a Kőműves Kelemenné várába, viszont hiedelmek vannak, amelyek az építő áldozat emlékét őrzik. A sirató énekek, gyerekjátékdallamok soraiban szintén több ezer esztendő hiedelmeket is találunk. Kutatjuk ezeket az emlékeket, emléktöredékeket, amelyek alig észrevehetően, mintegy régészeti filológiai munkával nyomozhatók ki. Természetesen merőben más gazdasági, tulajdonviszonyok között, más eszköz kultúrában, és a munkának, az erkölcsnek, a társadalmi tekintély elveknek egy lényegében megváltozott világában, voltaképpen az öreg emlékeztetők adatközléseiből, tényközléseiből és természetesen történeti, levéltári egyéb dokumentumokból.

Meggyőződéseim: a néprajzi kutató, a szociológus rögzítheti a dinamikus változásoknak ebben a hatalmas korszakában mindazt, amit maga előtt lát, a változásoknak a menetét is, és rögzítenie kell azokat a töredékes emlékeket is, amelyek a múltra vonatkoznak.

1959 és 1961 között magam is évről évre jártam elsősorban a Bács megyei tanyavilágot és a kiskörösi, bajai járás faluit, tanyáit, hogy a tsz-szervezésben én is gyűződjem parasztjainkkal, és nagyon tanulságos időszak volt ez számomra. Ezt a dinamikus változást is és a történeti múlt elszűppető több ezer éves, több száz éves emlékeit is gyűjteni egyszerre, honismereti feladat is.

A változásoknak ebben a társadalmi korszakában is van tehát mód még hagyományos néprajzi gyűjtésre, folklór gyűjtésre. Állítom önöknek, hogy még Budapesten is, Nyíregyházán is lehet találni jó mesemondóra, jó énekmondóra, jó emlékezőre. Találhatunk olyanokra, akik a munkásszállásba való belépésükről, a parasztságból való kilépésükről munkásszállásokon tudnának kitűnő, tanulságos anyagot adni a saját életrajzi emlékezésükön keresztül, hogy ne is szóljak bővebben olyan területi fehér foltokról, mint Fejér megye faluinak nem jelentéktelen része, a Pilisi járás Pest környéki, Pest közeli falui, ahol szintén nem nagyon folyt néprajzi gyűjtés. A borsodi, Abaúj vidéki, zempléni — sokszor kétféle, részint munkás, részint paraszti munkán élő — falusiak is igen értékes anyagot tudnának adni. A nagyon változó fehérgyarmati járás például itt Szabolcs megyében szintén kínálja és kínálna a gyűjtés számára a lehetőségeket. Tehát vannak területi tematikus fehér foltok bőven a honismereti kutatók, gyűjtők számára.

Mindezek után tegyük fel a kérdést a néprajzzal való összefüggésben — mert azért és csak mint néprajzos szólók, ha a honismereti munka, úgynevezett elnökeként fungálók is —, hogy mit jelent a honismereti munka önmagában és mit jelent a néprajzi kutatás számára.

Mozgalmi munkánk kezdeténél sokan felvetették és vita volt egy ideig arról, hogy tudományos gyűjtő munka-e a honismereti munka. Volt, aki úgy érezte, ha nem nevezzük tudományos munkának, akkor mintegy degradáljuk és az ad igazán rangot, ha a tudományos munka igényét követjük és kérjük számon a Honismereti mozgalom munkáscitól és gyűjtőitől. Azt kell mondanom, más, több a honismereti munka tisztán egy szakmára irányultságnál, egy szakma kizárólagos művelésénél. Több és más.

A Hazafias Népfront most következő VI. őszi kongresszusa előtt nyomatékosan szeretnénk hangsúlyozni, hogy a Honismereti mozgalom és a honismereti tevékenység az politikai mozgalmi munka is és nem egy szakterületnek a pusztá elkötelezettje. Részre van abban, hogy a két nagy dolgozó osztály történeti kapcsolatait például job-

* A Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának egykori elnöke, Ortutay Gyula akadémikus 1975-ben Nyíregyházán, a III. Országos Honismereti Akadémián előadást tartott. Ebből idézünk részleteket. Így emlékezünk meg születése 70. évfordulójáról. (Szerk. Biz.)

ban megismerhessük, és általánosíthatjuk a jelenkutatásnak egy olyan fajta tudatosításában, megismertetésében országosan, hogy az politikai funkciót tölt be. Hiszen az üzemtörténeti, termelőszövetkezet-történeti gyűjtés, falukrónikák, egy sor tanulmány, kisleírás mind-mind ezt szolgálja. A szocialista haza építésének kibontakozását ismertetik meg velünk. A felszabadulás utáni történetünk hű krónikásai közé tartoznak a honismeret munkásai. A paraszti változásnak, a munkásosztály és a parasztság találkozásának, összekapcsolódásának, a szocialista társadalmi egység kibontakozásának is krónikásai. És megmondom önöknek: számomra nyugtalanító az, amit tegnap is hallhattunk, hogy még bibliográfiailag sem tartjuk nyilván mindazt, amit megyénként ez a honismereti munka összegyűjtött.

A népnyelvi gyűjtőmunka — erről is csak néhány szót szólva — mind a tudományos dialektológiai kutatás, atlasztmunka számára hozott értékes anyagot, mind pedig a helynévkutatás értékes kötetei számára. Az, hogy ezekben a kötetekben módszertanilag különböző eltérések vannak, nincs teljesen egységes módszer, ez talán ne aggasszon bennünket. Amikor Kiss Lajos bátyám összegyűjtötte a Rétköz helyneveit és az ahhoz kapcsolódó adatokat, akkor több töprengés volt a lektorok részéről, hogy kiadjuk-e ezt az anyagot, mert Kiss Lajos a maga nem képzett nyelvész módján a Rétköz helyneveit nem nyelvészeti módszerrel, szigorú történeti következetességgel állította össze.

Miután láttam, hogy a lektorok hét egész éven át töprengtek, elvettem a lektoroktól az anyagot, írtam egy lektori jelentést és javasoltam kiadásra. Meg is jelent a kötet és *Knieza István* barátom azt mondta: nagyon helyes, mi nyelvészek majd helyére tesszük mindazt, amit kell, rendezzük, értelmezzük. *Fő az, hogy ez a roppant értékű nyersanyag együtt van.* Ezt a példát azért hoztam, hogy lássuk, nem kell se lebecsülni, se túlbecsülni, *használni kell* ezt a roppant értékű anyagot. Pedig nem is említettem a térképek, a fotók, a kották, esetenként még a magnószalagok igen értékes anyagát.

Politikai feladat is van abban, hogy a két dolgozó osztály történeti, néprajzi kapcsolatainak feltárásán munkál a Hazafias Népfront honismereti mozgalma. Amikor éppen a felszabadulási évfordulókon szinte hullámban indítottuk el üzemkrónikáinkat, felszabadulási krónikákat, falukrónikákat — amiben a felszabadulás óta summázódott eredményeink, munkánk benne van —, az nemcsak néprajzi, nemcsak történeti, hanem egyben politikai, tudatosító munka. En szinte jelképesnek tartottam azt a rátalálásmat, amikor a *Bartók Béla* gyűjtötte csodálatos szép Békés megyei népdalnak, az Elindultam szép hazámbul kezdetű népdalnak a rokonait megtaláltam a vándorló munkások, valódi munkásoknak az énekei között, akik átvették és a maguk sorsához alakították, munkásdallá tették ezt a szép parasztdalt. Ennek az együttesébe a két osztály küzdelseinek a hangját is éreztem felcsendülni. *A magyar munkásosztály alakulástörténete a parasztság kutatása nélkül, a parasztság társadalomkutatása nélkül nem érthető meg.* Nem érthető meg bizonyos fokig a nemzetiségi néprajzi kutatások nélkül a Nógrád megyei, borsodi bányamunkások élete, vagy a Mecsek környéki, Pécs környéki bányamunkások élete, hogy csak egy-két kiemelkedő példát mondjak.

Ezek a fejlődésmentek a szocialista társadalom mostani átalakulása, továbblépése során is mutatják, hogy ennek a két osztálynak a tanulmányozása része a mi mozgalmi gyűjtőmunkánknak, de része egyben a két osztály szimbiózisának, egyesülésének, az egységes szocialista társadalom kialakulása folyamatainak. És bátran és jogosan hangsúlyozhatjuk ezt a témát éppen a Hazafias Népfront kongresszusa előtt.

Ahogy a magyar néprajz, pl. a nemzetiségi néprajzi kutatást műveli, büszkének lehetünk rá. Négy kiadott kötetünkben és a békéscsabai kongresszusunkon — ahová egész Európából jöttek kutatók és természetesen a szomszédos szocialista országokból is — példát mutattunk arra, hogy a nemzetiségi néprajz-kutatás hogyan segíti megérteni az itt élő nemzetiségek problematikáját és hogyan segít példát is adunk arra, hogy milyen nemzetiségi politika helyes, milyen nemzetiségi politika az, amely szocialistának nevezhető.

Másrészt ez a munka épp a két osztály történeti összefüggéseinek feltárásában, a közös műveltségi anyanyelv kimunkálásában is segít éppen a tények feltárásán keresztül azoknak, akik az oktatáspolitikában, a kulturális politikában ezen dolgoznak. *A szocialista haza öntudatának, önismeretének egyik előfeltétele éppen ez a közös műveltségi alap,* amit azonban nem csak az általános iskola ad. Az csak megalapozhat, megteremt a lehetőséget, de ezen a közműveltségén a közös, egységes, egyre maga-

sabb szintű műveltséget együtt kell művelnünk, hogy olyan szocialista közművelődést alakíthassunk ki, amely egyelőre mint követelményrendszer, mint eszménykép áll előttünk. Nem mint valóság, mert sajnos tudnunk kell, hogy az általános iskolából való lemorzsolódás épp a felső osztályokban még mindig nem szűnt meg, másrészt pedig ez a közös művelődési anyanyelv kíváncsi és még nem teljes valóság. Érezzük, hogy mi ennek a közös műveltségi anyanyelvnek az egységesen igényes, közös, magasabb szintű műveltségnek a megeremtésén is munkálunk, amikor a két fundamentális osztálynak a történeti fejlődésmeneteit, néprajzi, nemzeti sajátosságait feltárjuk és tudatosítjuk kultúránkban. Ezen épül tovább, mint legfőbb feladata a honismereti munkának, a szocialista hazaszeretet. A Honismereti mozgalom a két dolgozó osztály történetének feltárásában való részvételén keresztül érteti meg, hogy a hazafiság és a szocializmus építése, tehát a nemzetközi munkásmozgalommal való kapcsolat is, egymástól elválaszthatatlanok. Megtanít a szocializmusnak egy ilyen felfogása a sovinizmus és a nacionalizmus elleni küzdelem pozitív értelmére. Szeretném a pozitív szót hangsúlyozni. Le tudjuk szögezni, hogy a nemzeti érzés és a nemzeti érdek egymástól elválaszthatatlanok. A Honismereti mozgalom így lehet nevelője a tudatos hazafiságnak, az alkotó hazaszeretnek. Es ezért tartom a Hazafias Népfront munkájában központi jellegűnek, értékesnek a honismereti munkát.

Jelentőségét növeli az, hogy úttörő kortól kezdve az öreg emlékezőkig összeköti társadalmunkat. Nem csak gyűjtőmunka ez, s ezzel a „nem csakkal” nem akarom a gyűjtés fontosságát kisebbíteni, hanem bizonyos értelemben alkotó-kulturális, művelődési, művészeti tevékenység is lett.

Csak néhány példát: Győr megyében találkoztam csak legutóbb is Nyúl és Écs községekben honismereti, aztán himző, éneklő asszonyok, fiatal úttörők csoportjaival, Szigetközben a Szigetközi Napokon, ahol előadást tarthattam, szintén találkozhattam a fiatalokkal, ilyen alkotó, művészkedő csoportoknak egy sor tagjával. Ezek aztán kapcsolatban vannak a különböző táncházakkal, irodalmi színpadokkal, irodalmi szavalókörökkel, versengéseken résztvevő úttörő körökkel egyaránt. Országos közművelődési feladatot is lát el így és mozgósít a Honismereti mozgalom. Csak egyetlen nyíregyházi példát: itt a főiskolán nyitottuk meg tavaly az amatőr népi díszítőművészet szerelmeseinek a kiállítását. Több mint 4 ezer tárgy, alkotás kerülhetett itt bemutatásra, köztük számos díjazásra, kitüntetésre érdemes munka.

Hadd említsem meg mint példát és mint figyelmeztetést is mindnyájunk számára, hogy most augusztusban a Csillebérci Úttörő Nagytáborban vagy ezer fiatal vesz részt az úgynevezett úttörő népművészek jubileumi szaktáborán. Hát én az ifjú barkácsolókat, díszítő művészeket még talán nem nevezném népművészeknek — lassan a testtel fiatalok —, de nagy dolog, hogy már ennyien vannak és már ilyen igénnyel lépnek fel és az úttörők honismereti munkájának ez is része lett.

Az úttörők honismereti mozgalmi munkája egyre kiterjedtebb. A televízióban, rádióban figyelhetjük meg, hogy milyen bátran, milyen kedvesen tudnak versengeni egymással és egyszerre a magyar múlt irodalmi, történeti, kulturális, helytörténeti hagyományait tudják és ismerik. Az úttörőmozgalomnak és a KISZ-isták körében kifejtett ilyen típusú munkának a megismerésére és irányítására is jó lenne, ha a mi szakkörvezetőink és maga a honismereti munka központi vezetése is jobban odafigyelne a pedagógusokkal együtt.

Látják milyen nagy munkát végeztünk és látják, hogy milyen jó feladatok állnak még előttünk, akár a mai dinamikus fejlődés ábrázolásában, akár a múlt emlékeinek töredékes, de igen fontos, értékes emlékezéseinek a gyűjtésében. *Ady Endrének* egyik mondatát olvastam egyik publicisztikai cikkéből éppen az elmúlt hetekben, azt írta: *Az az igaz ember, aki a múltat és a jövőt egyformán szereti.* Tekintse a honismeret minden munkása Ady szavával is nagy értékűnek, nagy érdeműnek a maga munkáját.

Népzenei találkozó Kecskeméten

Zenészek és pedagógusok, költők és „filoszok”, az újjáéledt folklórt képviselő és a hagyományban élő népművészek: énekesek és hangszeresek találkozása, egymással és a kecskeméti (s még tágabb körű) közönséggel — a kecskeméti Népzenei Találkozóknak ez a szerényen megfogalmazott célja talán nem is érzékelteti kellően e két-évenkénti rendezvény jelentőségét. A tavalyi, immár nyolcadik, az eddigi háromnaposak után négynaposra bővült, hogy helyt adhasson a Kórusok Országos Tanácsa, a KÖTA Népzenei Bizottsága nyilvános ülésének is. Talán némi fogalmat ad a találkozó nyújtotta élményekről a program — helykímélés céljából közel sem teljes — ismertetése. Első nap délután toronyzene, este pedig meghívott költők részvételével irodalmi-népzenei est volt a megnyitó. A második napot tudományos előadások, tanácskozások töltötték ki, egyidejűleg fiatal népművészek dalos-zenés műsort adtak a széchenyivárosi gyerekeknek, este pedig *Daloló tájak* címen, meghívott népművészek adtak műsort. A harmadik délelőtt volt a Kótáé; délután kerekasztal-beszélgetés a szlovákiai és jugoszláviai népzene kutatókkal, párhuzamosan népművészeti kirakodó vásár, fiatal népművészek szabadtéri fellépéssel, és a kecskeméti Garabonciások vásári komédiáival. Este a *Daloló tájak* II. része következett, majd *táncház* hajnalig. Utolsó nap kerekasztal-beszélgetés a *revival* stílusokról, végül fiatal népművészek bemutatója zárta a programot.

A népzene természetes hagyományozódása eltűnőben van — kezdettől ez a motívója a kecskeméti tanácskozásoknak; a teendő tehát: a múlt értékeit nemcsak gyűjteni kell, megmenteni a feledéstől, hanem a változott körülmények közötti továbbélésüket is elő kell segíteni. Kecskemét és környéke hagyományaihoz kapcsolódott Szomjas-Schiffert György beszámolója Kecel község népzenejéről, valamint Kálmán Lajos előadása népzenei struktúra-vizsgálatairól. Készülő könyvét ismertette Békefi Antal Rigmusok, munkaritmusok, a munka dallamcsírái címen: felgyűjtött egyszer egy mondókát, amelyet régen az öregek vakköpüléskor mondtak; kiterjesztve ezírányú gyűjtését az egész magyar nyelvterületre, úgy találta, hogy ezen kívül még sok munkával kapcsolatos mondóka élt számtalan variánsban. A népi értékek gyűjtését sosem tekinthetjük befejezettnek, mindig találunk mélyebb és mélyebb rétegeket, amelyek feltárásában a honismereti köröknek is akadhat tennivalójuk.

Mióta az első Röpülj páva vetélkedőn, tíz évvel ezelőtt jelentkezett a fiataloknak az a törekvése, hogy a népdalt és a hangszeres népzenet csak a hagyományörző öregektől elsajátítható eredeti stílusban szóltassák meg, fel-fellángol a vita az előadói stílus, a népi hangvétel kérdésében. A tisztázáshoz járult hozzá Rajeczky Benjáminnak hangfelvételekkel illusztrált előadása: Előműnkálatok a népi hangvétel kérdéséhez, melyben egy egész Európára kiterjedő, többé-kevésbé egységes népi hangvétel meglétét bizonyítja. A népi hangvétel kérdéséhez kapcsolódott — a Kóta Népzenei Bizottsága ülésének keretében — a budapesti Csokonai Művelődési Ház Tavasz kórusának nagy tetszéssel fogadott bemutatója. A népzene felélesztését szívükön viselő folklóristák óvakodnak a kérdés olyan megközelítésétől, hogy hogyan kell a népdalt énekelni, inkább abban értenek egyet, hogyan *nem szabad*: operai, romantikus zenei effektusokkal, az úri modor nótázó stílusával. Ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy kiváló és lelkes citeraművészeknek, *Pribojszky Mátyás*nak A citera mindenkié című, bemutatókkal illusztrált előadása helyeslés mellett ellentmondást is kiváltott; voltak, akik tempóbeli és dinamikai árnyalásait a népi hagyomány-nyal ellentétesnek, finomkodónak ítélték meg.

Az egyik résztvevő szavai szerint „a szervezők kifogyhatatlan energiája és ügybuzgalma Kecskemétet a népzene rangos és most már hagyományos fórumává tet-

te". Egészítsük ki: annak ellenére, hogy ezen a fórumon a vitás kérdések csupán felmerülnek, de semmiféle határozatok, állásfoglalások nem születnek. Vagy talán éppen azért? A sokféle élmény, a különböző vélemények a kérdések újrafogalmazására késztetnek, az elhangzottak termékenyítően továbbgyűrűznek. Mégis, a résztvevő olykor sajnálja, hogy ez vagy az a megnyilatkozás nem kap szélesebb körű publicitást. Erre gondolhat, aki a VIII. Népzenei Találkozóra készült szöveggyűjteményt lapozgatva *Barsi Ernő* Népdal az iskolában című rövid, de nagyon tanulságos előadását, vagy *Olsvai Imre* nyilatkozatát olvassa. Olsvai példája annak a folklóristának, aki nem vonul el szaktudománya fellelővárának falai közé, hanem energiájának jó felét a népzene újjáélesztésének, a *revivalnak* szenteli. Mondanivalóját a sokat emlegetett „huszonegyedik óra” köré csoportosítva utal azokra a tanácsokra, amelyekkel *Kodály* látta el az ötvenes évek végén a Rádió népzenei munkatársait: a cigányzenekar az úri mulatozás hangszere formája, a nép azt sem ismeri, hogy az utolsó versszakot gyorscsárdásba hajtsák föl, ez is az úri mulatozás szokása; ne keverjenek egy műsoron belül nótákat és népdalt, hozzanak többféle, színesebb feloldozást, és hozzanak kísérlet nélkül éneklő falusi csoportokat. Olsvainak van mondanivalója a táncmuzsikusok számára: ne húzzák rá a még élőben elsajátítható széki és gyimesi harmonizálást az alföldi vagy dunántúli táncokra; ahol autentikus hangszere kísérletnek nyoma sincs már, merjenek kellő stílusiszlattal úgy komponálni, „mintha nem is volna”. A pávakörökről elmondja, hogy legtöbbször megszűntek volna még falujuk népdalgyománnyainak teljes ismeretétől, mert ebbe beletartoznék a már kihalt, de régi gyűjtésekben főljegyzett dallamanyag is. Tegyük elővé a régi stílust. És azután? Lépjenek tovább területileg: a megyében, az országban, a szomszéd és rokon népek felé; lépjenek közelebb más műfajokhoz: fejlődhetnek táncsoprotta, előadhatnak balladát stb.; és fejlődhetnek alkalmilag több szólamban éneklő kórusa. Az utánpótlás tekintetében Olsvai példának tekint a három megye úttörőit mozgósító mohácsi népdalversenyeket. Nem kell minden szépen népdalt éneklő kislánynak hivatásos művészé válnia. A cél, hogy éneklő nemzet legyünk, hogy a magunk öröme tudjunk jól énekelni.

Megszívlelendő tanulság maga az az immár intézményesített kecskeméti kezdeményezés, amely rendszeresen szembesíti a népzenei felélesztő városiakat a hagyományörző falusiakkal. Megszívlelendő és követendő, hogy milyen szívesen fogadja a tanuló ifjúság a falusi öregek énekét. Sem őket, sem a városi népzenei együtteseket és énekeseket nem vontuk még be eléggé a népdaloktatásba. Talán azon is érdemes elgondolkozni, hogy a helyi hatóságoknak jobban kéne segíteniük a helyi népszerűsítő népdalkiadványok megjelentetését. És talán tovább lehetne lépni azon a kecskeméti kezdeményezésen, amely kivitte a szabadba a népművészeket. Nyugaton üzletként is kitűnően prosperálnak a nyári „folk”-fesztiválok. Vajon melyik városunk veszi előbb észre, hogy a kórus- és néptánc-fesztiválok mintájára évenként össze lehetne hozni az ország legjobb népzenei együtteseit, talán még a külföldről meghívottakkal is?

Székely Jenő

Szaktanásképző iskolák honismereti vetélkedője

A Munkaügyi Minisztérium évek óta rendszeresen meghirdeti a szaktanásképző iskolák számára az úgynevezett politikai, de tulajdonképpen komplex „vetélkedőket”. Ezek minden tanévben egy-egy kiemelkedő eseményhez vagy évfordulóhoz kötődnek és iskolai szinten kezdődnek, majd a legjobbak országos döntőn vesznek részt. A vetélkedők témája szorosan kapcsolódik a honismereti mozgalmához.

Az 1974/75-ös tanévben meghirdetett vetélkedő-sorozat hazánk felszabadulásának 30. évfordulóját köszöntötte. Célkitűzése volt, hogy a szaktanástanulók megismerjék szülőföldjük 30 éves társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődését, különösen az ifjúság életének alakulását, valamint a felszabadulással kapcsolatos helyi emlékeket; tanulmányozzák szakmájuk és iskolájuk történetét, gyűjtsék össze ezek tárgyi és írásos emlékeit. Az 1975/76-os tanévben a KISZ IX. kongresszusa tiszteletére hirdették a vetélkedőt, amelynek az volt a célja, hogy a szaktanástanulók megismerjék a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetét és tanulmányozzák iskolájuk ifjúságmozgalmi múltját. Az 1976/77. évi vetélkedő-sorozat a XI. Világifjúsági Találkozóra való felkészülést segítette, a következő, 1977/78-as pedig arra ösz-

tőnőzte a szakmunkástanulókat, hogy ismerjék meg munkás elődeik osztályharcos hagyományait, szakmai szokásait, életmódjukat, kulturális életüket, továbbá, hogy alakítsanak iskolamúzeumot, amely őrizi a munkáshagyományok és a szakmatörténet összegyűjtött anyagát. Ez a vetélkedősorozat több szempontból is minőségi változást jelentett. Célként fogalmazódott meg az *iskolamúzeum létrehozása*, amely egyrészt helyet ad a korábbi évek során összegyűjtött anyagnak, másrészt lehetővé teszi, hogy az iskola egész tanulóközössége előtt ismertté és vonzóvá váljon a honismereti tevékenység.

Az *elmúlt tanévben* a Magyar Tanácsköztársaság volt a politikai vetélkedő témája. Ezúttal a tanulók felkutatták és megismerték lakóhelyük tanácsköztársasági emlékeit, valamint a szocialista művészet kiemelkedő korai alkotásait. Meg kellett ismerniük a helybéli múzeumok, közgyűjtemények Tanácsköztársaságra vonatkozó anyagát, ezekből ki kellett gyűjteni a lakóhelyükre vonatkozó dokumentumokat, majd iskolaujságot kellett szerkeszteniük a megismert források bemutatására. Bibliográfiát állítottak össze a tanács hatalom időszakában született irodalmi, zenei és képzőművészeti alkotásokról, és ezekről a területi versenyen beszélniük kellett. Izgalmas, sok leleményességet igénylő feladat volt a Tanácsköztársaság vezető személyiségeiről elnevezett utcák, intézmények, ipari- és mezőgazdasági üzemek, termelő közösségek, brigádok, KISZ-alapszervezetek, úttörőcsapatok mai életének fényképeken történő bemutatása.

A területi vetélkedők mezőnye korábban két, élesen elhatárolható csoportból állt és mindössze 3–5 igazán jól felkészült csapat szerepelt. A tanácsköztársasági vetélkedő mezőnye együtt volt, csak elvétve akadt olyan csapat, amelyiknek felkészültsége nem volt kielégítő.

Igy válik hasznos alkotóelemmé a szakmunkástanulók világnézeti és erkölcsi nevelésében a honismereti munkához kapcsolódó politikai vetélkedő-rendszer.

Bakos Zsoltné

A honismeret Alsó-Ausztriában¹

Lényegében két ok vezetett az utóbbi évtizedekben a honismereti kutatás jelentős fellendüléséhez. Az első Ausztria politikai összefüggésein alapul.

Az az államalakulat, amelyben az osztrákok 1918-ig éltek, elsősorban dinasztikus jellegű volt. A Habsburg-birodalom határai azonban messze meghaladták a mai köztársaságéit, és szinte minden nemzedék életében jelentékeny módosulások következtek be. Emiatt az 1918 után lassanként kialakuló osztrák állami öntudat csak részben kötődhetett a Habsburg-birodalmi hagyományokhoz.

Az 1919–1920-as években népszavazás eredményeképp* létrejött Burgenland kivételével a mai Osztrák Köztársaságot alkotó szövetségi tartományok a középkor fénykorában és késői szakaszában keletkeztek, s ezért 1918 után a gyenge állami hagyománnyal szemben sokkal mélyebben gyökerezett a tartományi hagyomány. Ez ahhoz vezetett, hogy erősen előtérbe került a tartományok történelmének ápolása. E téren elsősorban a nyugati szövetségi tartományok vezettek, miután a gráci és az innsbrucki egyetem is főként ezen a területen dolgozott.

Az utóbbi évtizedek társadalmi változásai során a honismereti kutatás további ösztönzést kapott. Más államokhoz hasonlóan, a XIX. század második feléig Ausztriában is a Monarchia és a dinasztia kérdései álltak a történeti tudományok előtérében, s a széles néprétegek életviszonyainak a fejlődése, valamint a gazdasági és a szociális kérdések háttérbe szorultak. E téren most mutatkozik alapvető változás.

Azok a XIX. századi kísérletek ugyanis, amelyek a gazdasági és szociális fejlődés kérdéseit elméleti fejtegetésekkel akarták megoldani, nagyon kétséges eredményekhez vezettek. Az érdeklődés fokozott mértékben a kisebb területi és szociális egységek felé fordult, mint a tartomány, a község, a nagybirtok vagy a plébánia. Felismerték, hogy az emberi igények fejlődése jelentős mértékben a természetföldrajzi feltételektől függ, a honismeret kutatási területének tekintik — valamennyi történeti tudomány: általános történet, jog- és közigazgatás-történet, gazdaság- és szo-

¹ Landeskunde in Niederösterreich. (A számmal jelölt jegyzetek a fordítótól származnak.)

* Az első világháborút lezáró békeszerződések területi intézkedéseit némely területen népszavazás követte. (Szerk.)

ciális történet, őstörténet és művészettörténet mellett — a földrajz, a biológia (növény- és állattan) egyes részterületeit is. Ily módon jött létre a honismeret sajátos módszere és szemléleti módja, amely új eredményekre vezetett a legkülönbözőbb tudományos kérdésekkel kapcsolatban.

Az Osztrák Köztársaság mai területén működő egyetemek, kiváltképp a bécsi, hosszú ideig kétkedve álltak szemben a honismereti törekvésekkel és elutasították azokat, mert a professzorok véleménye szerint a helyi kérdéseknek nincs keresnivalójuk a felsőfokú oktatási intézményekben. E téren is az utóbbi évtizedek hoztak alapvető fordulatot. Jóllehet Ausztriában nincs — vagy: még nincs — honismereti tanszék, de minden egyetemen docensek tartanak előadást erről a szakterületről. Ezenkívül az osztrák történelem, továbbá a szociális és gazdaságtörténelem órák keretében honismereti témákat is tárgyalnak.

A honismereti kutatás fő terhére sok évtizeden át a különböző egyesületek hordozták. Az itt tárgyalt szövetségi tartományban 1854 óta működik az „Alsó-Ausztria és Bécs Honismereti Egyesülete”,² amelyet a tartományi szervek megalakulása óta támogatnak. 1886-ban a Honismereti Egyesület különösen szoros kapcsolatba került a tartományi könyvtárral és a tartományi levéltárral: az egyesület könyvtárát, amely akkortájt mintegy 1500 kötetből állt, és amelynek keretében helyrajzi metszettárat létesítettek, átengedték a tartományi könyvtárnak. Egyúttal elhatározták, hogy a jövőben azt a 200 folyóiratot is továbbadják a tartományi könyvtárnak, amelyet az egyesület publikációs csere keretében kap. Ellenszolgáltatásként és pótszolgáltatásként a tartományi kormány azóta is az egyesület rendelkezésére bocsátja a szükséges helyiségeket és irodai berendezéseket. De az egyesület munkáját, mint korábban, most is főleg amatőrök végzik.

Alsó-Ausztria Honismereti Egyesületének legjelentősebb teljesítményeként említhetjük meg az 1:28 800 léptékben készült közigazgatási térképet, amelyet 1867–1881 között dolgoztak ki. Ezt még ma is sokszor haszonnal forgatják, és legutóbb 1961-ben, teljes egészében újra kiadták. Alsó-Ausztria számos részterületére vonatkozóan még ma is ezt tartják a legpontosabb térképfelvételnek. 1861-ben az egyesület megkezdte Alsó-Ausztria topográfiájának kiadását. Ez két részből áll: az első tartalmazza a tartomány teljességre törekvő leírását, tekintettel a honismeret minden területére, a második pedig közli a különböző helységek szócikkait. Az első rész, amelyet 1871–1877 között részletekben adtak ki, ma már minden területen túlhaladott, de a helységeket ismertető szócikkeket még gyakran használják. Sok helységről ez a topográfia nyújtja földrajzi és történeti szempontból az egyetlen összefoglaló leírást. 1884-ben megkezdtek az alsó-ausztriai okmánytár megjelentetését: tervbe vették az összes olyan — más forrásmunkában még ki nem adott — középkori oklevél közlését, amely adatokkal szolgál a tartomány történetéhez.

A Honismereti Egyesület kezdeményezte az Alsó-Ausztriai Tartományi Múzeum alapítását is. Az erre vonatkozó határozatokat az egyesület 1902-ben tartott közgyűlése fogadta el, a múzeumot 1911-ben nyitották meg, majd átadták a tartományi igazgatásnak.

1919-ben a Honismereti Egyesület újra kiadhatta *Georg Matthäus Vischer: Topographia Austriae inferioris* c. munkáját. A második világháborút követően, 1951 és 1958 között az egyesület támogatásával jelent meg Alsó-Ausztria Atlasza³, amely a földrajzi, a gazdasági és a történeti érdeklődést egyaránt tekintetbe vette. 1964-ben — az egyesület 100 éves fennállásának ünnepekor — mutathatták be az Alsó-Ausztria történeti helynévtára⁴ első kötetét. Ez felvilágosítást nyújt Alsó-Ausztria valamennyi településnévének legrégebbi formáiról, valamint a helynevek és írásmódjuk fejlődéséről egészen a jelenkorig.

Alsó-Ausztria kutatása mellett az egyesület fő feladatai közé tartozik a honismereti ismeretterjesztés. Az egyesület, hogy megfeleljen ennek a célnak, elsősorban széles körű publikációs tevékenységet folytat. Célja, hogy minden szakmailag megalapozott, új eredményeket felmutató értekezést készítő kutatóknak közlési lehetőséget nyújtson. Rövidebb tanulmányok és kisebb közlemények megjelentetésére rendelkezésre áll az *Unsere Heimat*⁵ c. folyóirat, amely ezenkívül helyet ad a recenzióknak is, amelyek elsősorban az Alsó-Ausztriára vonatkozó új kiadványokat, valamint a szomszédos tartományokból való, módszertani szempontból érdekes tanulmányokat ismertetik. Terjedelmesebb és nagyobb tudományos tanulmányokat közöl

² Verein für Landeskunde von Niederösterreich und Wien.

³ Atlas von Niederösterreich.

⁴ Historisches Ortsnamenbuch von Niederösterreich.

⁵ Szülőföldünk.

az Alsó-Ausztria Honismereti Évkönyve,⁶ a monográfiákat pedig az „Alsó-Ausztriai Honismereti Kutatások”⁷ c. sorozat keretében adják ki, amelyből eddig 23 kötet jelent meg.

A honismeret terjesztése azonban nem csupán publikációk útján történik, hanem előadások és kirándulások révén is. Ily módon a kutatóknak alkalmuk nyílik rá, hogy új felismeréseiket vagy az előadótérben, vagy akár a helyszínen, az érdeklődő hallgatóság előtt bizonyítsák.

Az első világháborút követő iskolai reformok során bevezették egyebek között a „tájhoz kötött tanítás” elvét is. A tanulókat legelőbb saját legszűkebb szülőföldjük földrajzi, történeti, politikai és társadalmi viszonyaival kell megismertetni, és innen kiindulva lépésenként kell rávezetni őket a nagyobb területek — a szövetségi tartomány, az állam, Európa stb. — kérdéseire. Ez az oktatási módszer szükségessé teszi, hogy megfelelő anyagok álljanak rendelkezésre: így a tanárok rákényszerültek, hogy tevékenységük színhelyének hon- és helyismeretével foglalkozzanak és összeállítsák a tananyagot valamint a tansegédletet. Ha már az első világháború előtt is mindezekelőtt a tanárok voltak — a papok mellett — a helytörténeti kutatás támaszai, úgy ez az irányzat most még csak erősödött.

A második világháború után a községek kedvezőbb pénzügyi helyzete lehetővé tette számos helyismereti mű kiadását, gyakran jubileumi és emlékkönyvek formájában, amelyeket az alapítás, vagy a hely első okleveles említése, a mezővárossá vagy városáá emelés, a plébániaalapítás stb. kerek számú évfordulóján jelentetnek meg. Ezek tudományos színvonala és terjedelme nagyon eltérő, összességükben mégis fontos építőkövek a honismereti kutatásnak.

A honismereti kutatók köre az utóbbi időben erősen kibővült. Miközben a lelkes-réteg a papok hiánya miatt visszaszorult, a tanárok mellett növekvő mértékben tevékenykednek ezen a területen a legkülönbözőbb rétegek képviselői. Elsősorban egyetemi végzettségűek, mint orvosok, állatorvosok, bírók, ügyészek, ügyvédek és jegyzők, műszakiak, de nemegyszer alacsonyabb iskolai végzettségű emberek is, akik között egész sor rátermett kutató van.

Az utóbbi években a közhivatalok növekvő mértékben fáradoznak e tevékenység támogatásán, mert a munkaidő folyamatos csökkentésével és a szabadság meghosszabbításával egyre időszorúbbá válik a szabadidő értelmes eltöltésének kérdése, amennyiben meg akarják akadályozni, hogy az emberek áldozatul essenek az értelmetlen fogyasztási szemléletnek, vagy a felületes szabadidő iparnak. A helytörténeti kutatás kétségtelenül a szabad idő legértelmesebb eltöltését jelenti, mert a közönség számára is hasznos. Még évtizedekig nem lesz lehetőség arra, hogy minden egyes helység történetét fizetett munkaerővel dolgoztassák fel.

A történeti-topográfiai lexikonnak pótolnia kell és be kell fejeznie a Honismereti Egyesület által kiadott, s már elavult Topográfiát. Két részből áll majd: az egyikben módszeresen tagolt szócikkek lesznek, amelyek átfogják a tartomány egészét. Ennél tekintettel kell lenni a honismeret minden területére, mint Alsó-Ausztriának az európai térségen és az Osztrák Köztársaságon belüli földrajzi elhelyezkedése, a tartomány határainak és területének kiterjedése, természetföldrajzi és politikai tagolódása, a talajviszonyok, a vizek — beleértve a mocsarakat, a lápokkat és az ásványvizet —, az éghajlati viszonyok, a tartomány geológiája, a növényzet, az állatvilág, a népsűrűség — és annak változása főként az utóbbi 200 évben —, a lakosság nemzetisége és nyelvhasználata, a vallási hovatartozás és életkor szerinti megoszlás, a foglalkozási szerinti tagolódás, a szociális helyzet, a lakásvizonyok a múltban és a jelenben, a ruházat és a népviselet, a szokások és a hagyományok — úgymint az étkezéssel és az italozással kapcsolatos szokások, valamint a különleges ételek —, a tartomány mező- és erdőgazdasága beleértve a szőlészetet és a méhészetet, a vadászat és a halászat, az ipar és a háziipar, a kereskedelem, a bankok, a takarékpénztárak és a biztosítási intézetek, a közlekedés, a történeti fejlődés, a tartomány kialakulása, a tartományi alkotmány, a tartományi fejedelmi és rendi közigazgatás, a városi előjáróság és a tartományi gyűlés állandó bizottsága, az alsó-ausztriai tartományi kormányhivatal, a megyei és járási hivatalok, a bírósági szervezet 1850 óta, a községek és fejlődésük, céhek, kamarák és érdekképviseletek, a nevelés- és az iskolaügy, a tudomány és pártolása. Alsó-Ausztria művészete a múltban és a jelenben, a vallás és az egyház Ausztriában a protestantizmusról és a zsidóságról szóló alfejezetekkel.

A lexikon második része tartalmazza a különböző helységeket leíró szócikkeket, amelyek alapját általában a II. József császár alatt készített kataszteri felmérés jelenti. A szócikkeknek a következő területekről kell felvilágosítást adniuk: a helység fekvése és geográfiai viszonyai, a helynevek etimológiai magyarázata, a helység határaitól belüli őskori, római- és népvándorláskori-, koraközépkori leletekről, a helység kialakulásáról és legkorábbi okleveles említéséről, a település és a határ jeleiről, az érdekes dűlőnevekről, a házak és lakosok számáról, a lakosok nemzetiségi, vallási és szociális tagolódásáról, a birtokviszonyokról, a hely kiváltságairól és a városi közösség kialakulásáról, a mezővárossá és a várossá emelkedéséről, a címera leírásáról és a pecsétjéről, a gazdasági és közlekedési viszonyokról, a városi közigazgatásról, a vá-

⁶ Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich.

⁷ Forschungen zur Landeskunde von Niederösterreich.

lasztási eredmények alakulásáról 1918-tól, a városi pénzügyekről, a tartomány területi beosztásában elfoglalt helyéről (városhoz, bírósághoz, közigazgatási kerülethez való tartozás), az iskolaügyről, az egyházi viszonyokról, az egészségügyről, az egyesületi életéről, a védelem alatt álló műemlékekről és természeti értékekről, a kulturális intézményekről, a községből származó s a politikai, a kulturális, valamint a gazdasági élet területén híres személyiségekről. Miután az A-O betűkkel kezdődő helységek vonatkozóan rendelkezésre áll a Honismereti Egyesület által 1871–1926 között kiadott topográfia, úgy tervezik, hogy az új lexikon először a P-Z betűkkel kezdődő helységeket dolgozza fel.

Néhány éve alakult meg a honismereti kutatók munkaközössége az Alsó-Ausztriai Művelődés- és Honismereti Műhely⁸ keretében. Ez azon fáradozik, hogy kapcsolatot teremtsen olyan személyek között, akik ezen a területen tevékenykednek, és hogy lehetőséget teremtsen számukra a tapasztalatcserére. Ezenkívül arra törekszik, hogy konferenciák és egyéni előadások révén hozzájáruljon tagjainak tudományos képzéséhez és továbbképzéséhez, irányítást, tanácsadást és útbaigazítást nyújtson számukra.

Mind a Honismereti Egyesület, mind pedig a honismereti kutatói munkaközösség tevékenysége az amatőrök munkába állításán alapszik. Olyan emberek munkába állításán, akik szabad idejükben vagy nyugdíjaztatásuk után, illetve hivatalos kötelezettségeiken túl foglalkoznak kutatásokkal, tartanak előadásokat és működnek közre a kiadványokon. Ezt a teljesítményt nem díjazták, a legtöbb esetben csupán a felmerült költségeket térítik meg. A közpénzekből nyújtott segély fedezi a kiadványok nyomdai költségeit — amennyiben az eladási árból nem térül meg —, továbbá az előadások szakmai és szervezési ráfordításait.

A honismeret terén folytatott tudományos munkával kapcsolatban az utóbbi évtizedekben nagyon megnöttek az igények. Olyannyira, hogy ha a kívánt színvonalat el akarják érni, az összes tudományos kutatót és más munkatársat igénybe kell venni. Ez mutatkozik meg mindenekelőtt a Honismereti Egyesület vállalkozásainak fejlődésében is: az Alsó-Ausztria Topográfiaja helyanyagának kiadása megkezdte a P betűnél, az egyesület által kezdett Babenberg-Okmánytár⁹-at a Bécsi Egyetem Történettudományi Intézete¹⁰ fejezte be, Alsó-Ausztria Atlaszát az Osztrák Tudományos Akadémiával együttműködve adják ki, a Történeti Helységnévtár¹¹ befejezéséhez pedig erőteljesen hozzájárult az Alsó-Ausztriai Tartományi Levéltár.

Ezekből a tapasztalatokból kiindulva az alsó-ausztriai tartományi kormány 1978 tavaszán határozatot hozott az Alsó-Ausztria Szövetségi Tartomány Honismereti Intézetének¹² megalapítására. Az első felügyelő bizottsági ülésen, 1978 őszén rögzítették a kezdeti évek munkájának súlypontjait: négy vállalkozásról van szó, amelyek közül kettő jobbra összeállítás jellegű: Alsó-Ausztria honismereti bibliográfiájának és dokumentációjának elkészítése a könyvnyomtatás kezdetétől napjainkig, továbbá egy történeti-topográfiai lexikon kiadása, amely a lehető legtömörebb formában nyújt áttekintést Alsó-Ausztria honismeretének valamennyi területére vonatkozóan, az összes, jelenleg ismert anyagról.

A bibliográfiát és a dokumentációt az egységes gépi adatfeldolgozás¹³ segítségével kell összeállítani, mivel ez teljesen új, másként meg sem oldható lehetőséget kínál arra, hogy a szakirodalmat a megadott szakterület szerint gyorsan megtalálják. Ezért az intézetnek kapcsolódnia kell a tartomány nagy számítógépes egységéhez.

Az intézet további tervei közé tartozik Alsó-Ausztria falusi községei birtokmegosztásának és szociális összetételének vizsgálata, a telepítés időszakától napjainkig. Az újabb kutatások arra a felismerésre vezettek, hogy a nemesi és az egyházi birtokosoktól függő tartományi népesség semmi esetre sem alkotott egységes réteget, mert egyrészt a parasztok a náluk alacsonyabb rétegek között, de a házzal és a majjossal rendelkező népesség között is számottevő különbségek adódtak. Az egyenlőtlenségek a nagybirtokok felszámolása után is fennmaradtak és részben még ma is felismerhetők. Ezek vezettek oda, hogy a falusi lakosság érdekei, és ezzel összefüggésben a politikai, szociális és társadalmi kérdésekben tanúsított magatartásuk számos tekintetben különbözött.

Az intézet negyedik fő terve Alsó-Ausztria ipari fejlődésének vizsgálata az első manufaktúráktól a jelenkorig. A fő cél a természeti adottságok megállapítása (nyersanyag, vízenergia, forgalmi helyzet stb.), továbbá, hogy milyen helyeken voltak az ipari üzemek, milyenek voltak a tulajdonviszonyok és a munkafeltételek.

⁸ Niederösterreichisches Bildungs- und Heimatwerk.

⁹ Babenberger Urkundenbuch.

¹⁰ Institut für Österreichische Geschichtsforschung an der Universität Wien.

¹¹ Historisches Ortsnamenbuch.

¹² Institut für Landeskunde.

¹³ Elektronische Datenverarbeitung = EDV.

Az intézet munkatársai két csoportból állnak: egy részük (ez idő szerint 5 személy) az alsó-ausztriai tartományi kormány alkalmazottja, a többiek (jelenleg 8 fő) szerződéssel dolgoznak, azaz a szerződésben meghatározott tiszteletdíj ellenében, egy pontosan körülhatárolt témát kell meghatározott idő alatt feldolgozniuk.

A Honismereti Intézet nem pótolja és nem teszi fölöslegessé a Honismereti Egyesület és a helytörténeti kutatók tevékenységét, hanem kiegészíti azt. Mindenekelőtt a helytörténeti-topográfiai lexikonnál, de a falvak szociális szerkezetének és az ipari fejlődés kutatásakor is szükség van mindhárom intézmény és csoport szoros együttműködésére, ha belátható időn belül kielégítő eredményt akarnak elérni. Méginkább remélhető azonban, hogy az emberi társadalom kis területeiről — sejtjeiből — kezdeményezett kutatás elmélyíti és új felismerésekre vezet politikai, gazdasági, szociális és kulturális téren mutatkozó fejlődésére vonatkozó ismeretünket.

Dr. Helmuth Feigl

(Fordította: Marosi Endre)

Nemzetközi néprajzi konferencia Sárospatakon

A Kárpátok és a Balkán Népi Kultúráját Tanulmányozó Nemzetközi Bizottság magyar tagozata és az MTA Néprajzi Kutató Csoportja — az MTA Nyelv és Irodalomtudományok Osztályának támogatásával — 1979 szeptemberében Sárospatakon nemzetközi konferenciát rendezett. A bizottság 1969-ben alakult, tagjai Magyarország mellett Bulgária, Jugoszlávia, Lengyelország, a Szovjetunió, külön-külön a csehek és a szlovákok, Románia pedig megfigyelői minőségben vesz részt a szervezetben. A munka nemzeti szekciókban folyik, és két-három évenként rendeznek közös konferenciákat, ahol a Kárpát-medence és a Balkán néprajzi kutatásának kérdéseit beszél meg a témakörrel foglalkozó kutatók. Ezek anyagát megjelentetik, és kiad még a bizottság egy időszakos referáló folyóiratot is *Carpatobalcanica* néven. A magyar tagozat eddig igen szép eredményeket mutat fel, így pl. Gunda Béla könyvét, a Kárpátok és a Balkán néprajzáról (*Ethnographica Carpatho-Balcanica*), továbbá: *Selmeczi-Kovács Attila*: Észak-Magyarország csűrös építkezése, *Paládi-Kovács Attila*: A magyar parasztság rétgazdálkodása és Földes László pásztorkodási kutatásai.

A sárospataki konferencián a népi közlekedési módok és járművek a Kárpátok és a Balkán térségében volt a téma. A bevezető előadást dr. Gunda Béla professzor tartotta a hagyományos népi szállítóeszközök kutatásáról. A külföldiek közül kiemelkedő volt az edinburghi Alexander Fenton, a prágai Ludvig Baran, a lengyel Danuta Tytkowa és Zygmunt Klodnicki, a bulgár Lilia Peneva-Vincze és Nikolay Kolev, valamint a román Ion Vladutiu előadása. A magyar tagozat résztvevői Barna Gábor, Bodó Sándor, Dankó Imre, Földes László, Grfáik Imre, Sz. Kóczián Erzsébet, K. Kovács László, Paládi-Kovács Attila és Timaffy László ugyancsak értékes előadásokkal járultak hozzá a konferencia sikeréhez. A német és angol nyelven elhangzott előadások anyagát a magyar szekció könyvben is megjelenteti.

Sárospatak történelmi környezete, a Rákóczi Múzeum gondos rendezése és a Hegyalján, valamint a Hegyközben vezetett egynapos tanulmányút minden résztvevő számára maradandó élménnyé tette a négynapos együttlétet, s jól szolgálta a térség népeinek barátságát, a közös kutatások további együttműködésének ügyét.

Timaffy László

A hetvenéves Novák József köszöntése

Az, amiért tisztelünk valakit, nem biztos, hogy bekerül róla a lexikonba. Amiért szeretünk valakit, bizonyosan nem lexikális adat. Pusztán ez az oka, hogy most, amikor tisztelettel és szeretettel köszöntöm a 70 éves Novák Józsefet, felidézek néhány adatot eddigi életéből. Egyébként sem lenne érdektelen felismerni, hogy miként válik egy más hivatásra szánt gyermek az élet váratlan kacsaringóit végigjárva tudatos népművelővé, népművelőként pedig a honismereti mozgalom köztisztviselőjévé álló munkásává.

A hatgyermekes nyírmadai család feje, Novák József gyógyszerész nem sejtette, hogy fiát „nem lehet a receptúrához kötni”. E fiában azonban még ma is úgy él a patika emléke, mint édesapja „klubja”, ahol a receptre váró hadházi parasztok bizalommal elbeszélgettek a sokoldalú érdeklődésű, nagy olvasottságú — a sok munkában megvakult — „öreg tekintetes úrral”. Itt születik benne az elhatározás, hogy olyan ember legyen, mint apja, akire fel lehet nézni emberségeért, és tudásáért. Itt születik meg benne a könyv szeretete is. Azután elkezdődnek — már gimnazista korban — a hadházi (Hajdúhadház) „lapos”-on, a „liget”-en az elpusztult csárdák utáni laikus kutatások, a levéltár bújása a legendás Silye kapitány után, majd Egerben részvétel a kazamaták kutatásában.

Már három év van mögötte az orvosi karon, amikor — belátva, hogy orvos nem lesz, mert „nem lehet az jó orvos, aki minden betegével együtt szenved” — átvált a bölcsészetre. A latin—történelem szak mellett megszerzi a könyvtárosi és a muzeológusi képesítést és 1941-ben doktorál. Disszertációját az Árpád-korból készíti.

Következik a kolozsvári egyetem, a Természeti és Régészeti Intézet (itt lett tanársegéd, majd adjunktus), átmenetileg a Nemzeti Múzeum, majd Szekszárd. A múzeumigazgatóvá lett Novák József itt városi-járási szabadművelődési ügyvezető is. Életemben először hivatalosan népművelő, s itt jön rá, hogy eddig is az volt. A Tolna megyei Kis Újságban — melynek 1947-ben szerkesztője — ismeret terjeszt, s mert honoráriumra nincs fedezet, a cikkek zömét maga írja. Sorozatot közöl Műteremlátogatás címmel, s a fellelkesített helyi művészek segítségével megrendezi a Szekszárdi Tavasz Tárlatot. Százak válnak múzeum látogatóvá. A falvakban kidoboltatja az ásatásokat, szeretettel fogadja a látogató csoportokat, iskolákat a feltárásoknál.

1952-től Dombóvárrott történelmet és földrajzot tanít, a TIT nyugat-tolnai titkára, s szakfelügyelő. 1955-ben elvégzi a minisztérium népművelési tanfolyamát, s népművelési szakkört indít a tanítóképzőben. 1956-ban már megjelenik első ilyen témájú könyve, amelyet azóta tucatnyi tankönyv követ a népművelés, a művelődéstörténet, a honismeret köréből. E sorozatban különlegesség az 1958-ban megjelent Horatius fordítása.

1957 óta Novák József a Népművelési Intézet dolgozója. Írhatnék ehelyett főelőadót, tudományos munkatársat is, de egyik sem lenne olyan pontos, mint a „dolgozó” megjelölés. Mert dolgozik fáradhatatlanul. Azóta szervezi és vezeti a népművelés oktatónak szemináriumszerű, majd tanácskozássá fejlődött tanfolyamait, melyek sorában a huszonötödikét 1979-ben tartották Sárospatakon. 1961 óta, mióta a szervezett honismereti mozgalom megindult, jeles segítőtársaktól övezve, a honismereti mozgalom egyik irányítója és munkatársa. Mondhatnám: „nagy öregje”, de ez nem igaz, mert töretlenül fiatal. Nevezhetném a mozgalom kiemelkedő egyéniségének, de ez sem lenne igaz, mert kitűnni soha nem szeretett. Elnökségi asztalnál is csak akkor volt, amikor dolga akadt annál az asztalnál, a „díz”-elnökség idegen tőle.

A szervezett honismereti mozgalom ezek alatt az évek alatt a közművelődés egyik legszínesebb, legtermékenyebb mozgalmává, a népfrontmozgalom, a közéleti hazafiság egyik legrangosabb ágává fejlődött. A szakkörök egyre sokasodó tapasztalatcseréit követte 1972-ben a honismereti szakkörvezetők országos találkozója Nyíregyházán. Itt határozták el és valósították meg 1973-ban az első Országos Honismereti Akadémia létrehozását. Az akadémia azóta nemcsak a mozgalom legmagasabb szintű továbbképzési formája, hanem felvetője és megválaszolója olyan alapvető tartalmi kérdéseknek, mint az eszmény és példakép szerepe a hazafias nevelésben, az alkotó hazafiság és az internacionalizmus. Mindebben oroszánrésze volt és van Novák Józsefnek.

Hangos szavát sohasem hallottam. „Jóska bácsit” indulatosnak soha nem láttam. Csendben, szinte észrevétlenül teszi a maga dolgát. Belül lobog. Ég, de senkit meg nem éget. Fényt árasztó ember.

Ez akart lenni kisgyerek kora óta. Sikerült. Kell-e a 70. születésnapra ennél szebb ajándék?

Tóth László

Néprajzi tájkonferencia az Aggteleki-karszton

A TIT Borsod megyei Szervezetének néprajzi szakosztálya és a miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi osztálya 1979. szeptember 13-án rendezte meg immár hagyományosnak számító néprajzi tájkonferenciáját, amelynek témája ezúttal Észak-Magyarország egy sajátos területe, az Aggteleki-karsztvidék néprajza volt.

A résztvevők három órán keresztül gyűjtöttek a vidék egyik legszebb falujában, Égerszögön. Mindenki saját ér-

deklődési körének megfelelően kutathatott, így a népi kultúra sokféle területéről szerezhettek tapasztalatokat. A gyűjtőmunka után a mintegy negyven fős csoport Bódszilásra utazott, ahol a délutáni órákban sor került a tanácskozásra.

A konferencia első előadója dr. Beluszky Pál kandidátus volt, aki a karsztvidék településföldrajzi feltételeiről, lehetőségeiről szólt, majd a *hátrányos helyzetű táj* fogalmát felvázolva rész-

Lakóházak Égerszögön

letesen beszélt a tájegység demográfiai, gazdaságföldrajzi problémáiról. E vidék népességének lélekszáma ugyanis rendkívüli módon visszaesett az elmúlt évtizedekben, így a falvak elnéptelenedése, előregedése igen fontos tanulságokkal szolgál az etnográfia és a szociológia számára, de egyúttal érdekes és lényeges kutatási feladatot is jelent. Ezt követően Szuhay Péter tudományos gyakornok a Szendrő környéki falvak parasztgazdaságainak kapitalizmuskori történetét ismertette. Az előadás hasznos információkat közölt az Aggteleki-karsztvidék és a Bódva-völgy paraszti gazdálkodásának és településtörténetének vizsgálatához. A harmadik előadó dr. Kunt Ernő, a miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzos-muzeológusa volt, aki a karsztvidék és a népi kultúra kapcsolatával foglalkozott. Vázolta azokat az általános feltételeket, amelyeket a karsztos területeken talált a megtelepedő ember, valamint azokat a tevékenységeket, amelyekkel e vidék népessége termelésre alkalmassá tette a tájat. Az előadás általános tanulságokkal is szolgált a geográfiai feltételek és a hagyományos kultúra kapcsolatának, összefüggéseinek megértéséhez.

Az idén már negyedik alkalommal került sor az évenként megrendezett tájkonferenciára, s az összefüggésel sikere egyértelműen igazolta ennek a formának a létjogosultságát. A konferencián egyenlő arányban vettek részt hívásos kutatók és önkéntes gyűjtők, így igen hasznos ismeretszerzésre és tapasztalatcserére nyílt mód. A terepmunka és az előadások effajta összekapcsolása igen hasznosnak tűnik, ezért az elkövetkező években folytatni kívánjuk meggyenk tájegységeinek megismerését, s szíves figyelmébe ajánljuk ezt a módszert más megyék szakosztályainak, honismereti-, néprajzi szakköreinek is.

Viga Gyula

Ádám Jenő Emlékház Szigetszentmiklóson

A múzeumi hónap egyik Pest megyei eseményeként 1979. október 5-én az Árpád u. 29. sz. házban megnyitottuk az Ádám Jenő Zenei Gyűjteményt (Emlékházat). A most 83 éves művész és tudós három évvel ezelőtt szülőfalujára hagyta munkásságának dokumentumait, dolgozószobájának bútorait, festményeit és a gazdag életút más tárgyi emlékeit. A

Szokolay Sándor
avatóbeszédét mondja

nagyközségi tanács megvette a szülőházat és mintegy 650 ezer Ft-os költséggel rendbehozta, s múzeummá alakította. Ebben helyeztem el a zenei hagyaték első részét, a többi a művész halála után került az Emlékházba. A három teremből álló kiállításon megismerjük a hajdani Kodály-növendék gazdag munkásságát. Kodály, Bartók, Szabó Ferenc, Móricz Zsigmond levelei láthatók itt, továbbá eredeti Kodály kották, a Somogy megyei népdalgyűjtőtől kéziratai és számos zenei nagyság dedikált műve sorakozik a vitrinben.

Az ünnepélyes avatáson Szokolay Sándor méltatta a múzeumalapító zenei örökségét, munkásságát. Nagy örömről szólt, hogy maga Ádám Jenő is köztünk lehetett és láthatta, érezhette a szülőfalu tiszteletét, szeretetét, amely az emlékházat létrehozta.

Ádám Jenő 1896. december 12-én született Szigetszentmiklóson. Innen indult, s lett zeneszerző, karnagy, népdalgyűjtő és pedagógus. Mint a Zeneművészeti Főiskola tanára tanított szolfézst, zeneelméletet, kamaraéneket, népzenei, vezette az opera tanszakot. Húsz évig irányította az intézet énekkarát, s csaknem minden nevesebb budapesti énekkart vezényelte. 29 éven át vezette a középiskolai ének- és zenetanárképző tanszakot. Karmesteri pályafutását 1929-ben kezdte és legnagyobb sikereit a Budai Dalárda élén érte el. Kodály biztatására írta meg a Módszeres énektanítás című munkáját. Az új módszer szellemében íródott 1945-ben a SZÓ—MI nyolc füzeté az általános iskolák számára. Szerkesztette A dal mesterei című antológiát. 1939 óta sűrűn tartott népdalismerető rádióelőadásokat, majd később egy évtizeden át a televízióban terjesztette a magyar népzene szerkezetét. Könyvei több nyelven is megjelentek. Munkássága elismerésül 1955-ben Erdemes

Ádám Jenő és Szokolay Sándor
nyilatkozik a rádióknak

művész címet, 1957-ben pedig Kossuth-díjat kapott. Szigetszentmiklós 1969-ben díszpolgárává választotta. Nyugdíjas éveiben hét ízben kelt át az óceánon, hogy az Amerikába kivándorolt magyarság körében előadásokat tartson és énekkarokat szervezzon.

Ádám Jenő a népdalgyűjtő és -feldolgozó, a karnagy, a zeneszerző, a zeneiparágus gazdag életének emlékeit őrzi ez az emlékház. Vasárnaponként érdekes megnézni és felvételről meghallgatni a zenei örökséget.

Vöő Imre

Két éve gyűjtöm Bodajk történetének emlékeit

Lakóhelyem, a Bakony és a Vértes között lévő Bodajk község története igen gazdag és régi, kutatása érdekes és rengeteg lehetőséget kínál. Helytörténeti gyűjtőmunkám eredményeit albumszerűen dolgozom fel, forrásmunkák felhasználásával, bemutatásával. Minden Bodajk község történetével, életével foglalkozó leírást, tanulmányt bemutatok az albumok lapjain. Azokat a dokumentációs anyagokat, amelyek a bodajki emberek életével összefüggnek, reprodukciókban dolgozom fel. Nagy igyekezettel kutatom a községre vonatkozó munkásmozgalmi emlékeket. Sok száz fénykép és irat, sok-sok gépelt oldal dolgozat, tanulmány, sok-sok régi használati tárgy, szerszám, eszköz és egyéb helytörténeti emlék fotói teszik változatossá az összegyűjtött anyagot. Nincs olyan bodajki, aki az albumokban lévő képeken ne találna ismerőst, hozzátartozót vagy ismerős részleteket.

Ezen túlmenően a jelen eseményeit krónikaszerűen, folyamatosan rögzítem,

fotókkal és leírásokkal. Ezt a gyűjtési forma teszi lehetővé, mivel a lapok állandóan pótolhatók, felcserélhetők.

Gyűjtöm mindazon sajtóhíreket, cikkeket, közleményeket, amelyek Bodajk községgel kapcsolatosan megjelentek. Felhasználom azokat a szomszédos községekről készült helytörténeti könyveket is, amelyekben Bodajkra vonatkozó feldolgozás is van. A forrásmunkákat és az adatokat eredetiben használom fel, vagy összefoglalásokat, tanulmányokat készítek belőlük, s úgy kerülnek az albumba.

Sok bodajki lakos bocsátott rendelkezésemre anyagot. Kérésémre néhány ember nagy igyekezettel segít egy-egy tanulmány, visszaemlékezés megírásával és egy-két ember az események fényképezésében. De a gyűjtést, a kutatást, a fényképezést és a reprozást, az anyag feldolgozását, rendezését és az albumokba való elhelyezését lényegében teljesen magam végzem. Nagyon szükséges volna az igazi segítség, talán egy honismereti szakkör létrehozásával.¹

Eddig négy, nagyalakú album készült el a következő fejezetekkel: történeti leírások, tanulmányok és dolgozatok, visszaemlékezések, munkásmozgalom, mondák, szájhagyományok és szokások, képek Bodajk életéből, üzemek és intézmények, egyházak, képzőművészet kedvteléből, helytörténeti okmányok, használati tárgyak és eszközök, sajtószemle, a Bodajki tó, a Gajavölgy, cím és adattár, honismereti és helytörténeti hírek.

Munkámmal három esetben foglalkozott a megyei újság és 1979. szeptember 18-án a MTV a Kék túra című film forgatásánál felvételt készített helytörténeti munkámról. Idézek *Rockenbauer Pál*-nak, a film rendezőjének vendégkönyvi bejegyzéséből: „Aligha tudok mást írni, mint amit mondtam is már: felbecsülhetetlen adatokat, tényeket, eseményeket rögzít, ment meg minden ilyen gyűjtőmunka a múltból, sőt a jelentől (!) is — a jövő számára... De talán még több ennél a szenvedély, a tettvágy, ami ennek a gyűjteménynek a létrehozóját fűti. Ha egyáltalán adhatok valami tanácsot, legjobb szívvel csak azt mondhatom, soha ne csüggedjen, ha meg tudja tenni: észre se vegye ha akadályozzák, gúnyolják, vagy csak éppen közömbösek a munkájával — szenvedélyével szemben... Sok kedvet, erőt és főleg egészséget kívánunk a további munkájához.”

¹ A kézirat nyomdába adása után kaptuk a hírt, hogy 1980. II. 20-án 60 fő részvételével megalakult Bodajkon a Honismereti szakkör.

Helytörténeti munkámat lakóhelyem iránti szeretetből végzem és azért, hogy unokáink is ismerjék meg apáink — elődeink életét és községünk történetét. A honismeret hazaszeretét is és ha hazaszeretetről szólnak, akkor nem csak az országra, a „Hazára” gondolunk, hanem — s talán elsősorban — a szűkebb „hazára”, szülő- vagy lakóhelyünkre. De ismerjük-e eléggé? Mit tudunk a múltjáról, az őseinkről, a kultúrájukról? Ezért kezdtem összeállítani az albumokat, hogy összegyűjtsem, amit még tudok a múltjukról és ezért vezetem újabb krónikáját, hogy megörökítem utódainknak: hogyan éltük mi Pannónia e szép táján.

Fellegi Imre

Kosutány emlékünnepe Nyírlugoson

1979. évi augusztus 19-én a Szabolcs megyei Nyírlugos közelében a Megyei Tudományos Koordinációs Bizottság, a Községi Tanács, a Hazafias Népfront, valamint a Gabona- és Malomipari Tröszt nagyszámú közönség jelenlétében Kosutány emlékünnepe rendezett. Leleplezték a községi művelődési ház falán elhelyezett emléktáblát és a művelődési házban felavatták a Kosutány emlékszobát. Emlékbeszédében dr. P. Szabó Gyula, Szabolcs-Szatmár megye tanácselnök-helyettese kifejtette: régi tartozást törlesztett a község vezetősége és a megye illetékes szervei, mikor ezt az emlékünnepeket megrendezték és összegyűjtötték a fellelhető Kosutány emlékeket.

Kosutány Tamás neves agrokémikus 1848. március 7-én született Nyírlugoson. Édesapja az ottani Károlyi uradalom gazdatisztje volt. Középiskoláit Szatmáron végezte, majd a keszthelyi Felsőbb Mezőgazdasági Tanintézetben, 1869-től pedig a pesti egyetemen folytatta tanulmányát és vegyész képesítést szerzett. 1870-ben állami ösztöndíjjal Halléban, az agrártudományok akkori központjában bővítette szaktudását. 1872-ben a magyaróvári Felsőbb Tanintézetben kapott állást, a mezőgazdasági kémia és a mezőgazdasági iparok vegytanának előadójaként. 1873-ban, a Tanintézet átszervezésekor, az újonnan megalakult Mezőgazdasági Akadémia rendkívüli, később pedig rendes tanára lett. Doktoriját diplomáját 1873-ban a lipcei egyetemen szerezte meg.

1903-ban a budapesti Országos Kémiai Intézet és Központi Vegyikísérleti Allo-

mas vezetője lett és ezt a tisztséget 1915-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.

Kosutány Tamás a mezőgazdasági- és a mezőgazdasági-ipari vegytan terén évtizedeken át igen eredményes kutatómunkát végzett. Különösen a dohánynyal, a szőlővel, a borral és a mezőgazdasági szeszgyártással kapcsolatos vizsgálatai voltak eredményesek, melyeket számos szakkönyvben és értekezésben adott közre. Cserháti Sándor tanártársával közösen megírta az első magyar trágyázástani szakkönyvet. Munkásságából ki kell emelni a magyar búzával, lisztrel és kenyérrrel kapcsolatos kísérletsorozatát, melynek eredményeit A magyar búza és a magyar liszt című, német nyelven is megjelent munkájában ismertette.

Kiváló munkásságáért 1896-ban legfelsőbb királyi elismerésben részesült. 1907-ben a vaskorona rend III. osztályú jelvényével tüntették ki, 1912-ben pedig a mezőgazdasági kísérletügy és szakirodalom terén kifejtett eredményes működéséért a m. kir. udvari tanácsosi címet kapta meg.

Dr. Miklóssy Ferenc

Madárvárta, 1979.

1979. augusztusában másodízben töltöttem 10 napot az agárdi Madárvártán.¹ Tizenhat éves vagyok, a Szlovákiában lévő galántai magyar tannyelvű gimnázium tanulója. Az elmúlt két nyáron felejthetetlen élményekkel gazdagodtam, s most a madár- és természetszerető fiataloknak szeretnék ízelítőt adni madárvártai tapasztalataimról.

1979. augusztus 12-én érkeztem Agárdra. A tábornok Radetzky Jenő bácsi vezeti. Székesfehérvárról jön le minden nyáron, hogy fogadhassa, majd taníthassa a vártára érkező lányokat, fiúkat, akiket érdekel a madarak élete. Egy-egy táborozás alkalmával 15–16 diák szerezhethet ismereteket a Madárvárta életéről és munkájáról.

A napirend: reggel 7-kor ébresztő. Mosdás, öltözködés és felkészülés a reggelihez. 7.30-kor reggeli. 9-től madárhatórozás, amely abból áll, hogy kitömött példányokat lerajzoltunk, a rajz alá odaírtuk a jellemző tulajdonságokat, eszmei értéküket és a latin nevüket. 12.30-kor fürdés, 13-kor ebéd a közeli bisztróban. 14-kor kirándulás, pl. a

¹ A témával részletesebben foglalkoztunk a Honismeret 1978. 3. számában. (Szerk.)

A résztvevők egy csoportja Radetzky Jenővel a pákozdi emlékműnél

dinnyési halastavakhoz, a dinnyési magasleshez, Pákozdra motorcsónakkal, Gárdonyi Géza szülőházához, csónakkal a Robinson szigetre. 18 órakor vacsora. 19-kor „felmondtuk” a latin kártyákat, amelyeket az előző este kaptunk. Minden kártyán 10 latin és magyar madár-név van. Új kártyák kiosztása. 19.30-kor „kiselőadás”, naponta más diák olvasta fel jegyzeteit a madarakkal kapcsolatos könyvekről, folyóiratokról. Utána filmvetítés, magnó hallgatás. (A szalagon madárhangok vannak.) 21-kor takarodó.

A Madárvárta előtt van egy nádba vágott öböl. Itt van kikötve a várta hat-személyes alumínium csónakja, ezzel jártuk a tavat. 10 nap alatt kb. 60 madarat rajzoltunk le és határoztunk meg, ezeket azután a természetben is megfi-

gyeltük. Minden kirándulásra táveső-vekkal felszerelve indultunk, ha valaki meglátott valamilyen madarat, szólt a többieknek és közösen megvitattuk, hogy milyen fajról van szó.

A pákozdi kirándulás alkalmával szomorú esetről értesültünk; az agárdi szálló faláról kerekén 50 db fecsketészket vertek le vagy tettek lakhatatlanná. A szálló alkalmazottjai az augusztus eleji viharra hivatkoztak, ám a szálló mellett levő „vízirendőrség” épületén egyetlen fészek sem volt megrongálva. Szerintem az 50 fészekért több ezer forintot bírságot is ki lehetne róni a tette-sekre.

A halastavaknál a halászok mérgesek a madarakra, panaszzalják, hogy a madarak kifogják előlük a halakat. Ez igaz — mondtuk —, de gondolják meg, milyen lehetőség van a hal és milyen a madár szaporítására. A halé lényegesen könnyebb, mint a tavon élő madaraké, amelyek száma amúgy is rohamosan csökken. A Velencei tavon kívül nagyon kevés az olyan terület, amely megfelel-ne ezeknek a madaraknak.

Pár sorral szerettem volna bemutatni a Madárvárta tevékenységét és felkelteni az érdeklődést a madarak és a természet iránt. A Madárvártát meg lehet látogatni az egész nyári időny alatt és érdemes is.

Ezúton köszönöm meg Radetzky Jenő tanár úrnak, hogy ilyen felejthetetlen élményekkel és emlékekkel térhettem vissza Csehszlovákiába.

Szatmáry Attila

Az első magyar nyelvű újság

A Magyar Hirmondó

A pozsonyi óváros Jirásek (régén Ventur) utca 5. számú ház homlokzatán volt egy szerény kis márványtábla a következő szöveggel: TYPOGRAPHIA PATZKOIANA ERECTA Ao Dni MDCCLXXI. Ezt a kis táblát az épület 1976. évi felújítása alkalmával a kapualjban helyezték el. A tábla szövege azt adja tudtul, hogy 1771-ben ebben a házban alapították a Patzko-féle nyomdát. Az Olmützből származó Patzko Ferenc Gusztáv, aki régebben mint a Landerer nyomda faktora (művezetője) tevékenykedett, nyomdaalapítási engedélyt kért a városi tanácstól. Úgy látszik a nyomda alapításához a bécsi udvari kancellária beleegyezésére is szükség volt, mert kérdést intéztek a városi tanácshoz, hogy Pozsonyban vajon biztosított-e két nyomdász megélhetése? A városban már működött Landerer János Mihály nyomdája, amelyet Royer Antalról vásárolt 1751-ben. A városi tanács valószínűleg megnyugtató választ adott, mert 1770. október 15-én Patzko engedélyt kapott nyomda létesítésére. Öt évvel később, 1775. szeptember 11-én újabb kérelmére engedélyezték számára mindennemű könyvnyomtatást, ezek eladását, nyomdász tanulók felvételét és kiképzését. Az engedély utasította a hatóságokat, főleg Pozsony városát, hogy Patzkot könyvnyomdászati működésében ne akadályozzák és ne zaklassák.

Előljáróban azért volt szükséges ezt elmondani, mert ehhez a nyomdához fűződik az első magyar nyelvű újság, a *Magyar Hirmondó* előállítás. Az előfizetési felhívást 1779. november 12-én adta ki Patzko Ferenc Ágost nyomdász, mint lapkiadó. Az első szám 1780. január 1-én jelent meg. Az előfizetési árat Patzko évi hat forintban szabta meg. A lap hetenként kétszer, szerdán és szombaton jelent meg egyhasábos oldalakon. Kezdetben 320 előfizetője volt, de ez a szám Ráth Mátyás szerkesztősége alatt 500-ra emelkedett. Külföldre is járt a lap: Madridba 3, Franciaországba 5, ezen kívül több példányt küldtek Hollandiába. Érdekes a belöldi előfizetők foglalkozás szerinti megoszlása: földbirtokos 95 (13 nő), mágnás 39 (19 nő), megyei tisztviselő 28, pap 18, ügyvéd 18, jószágigazgató és urasági tiszt 18, katonatiszt 12, postahivatalnok és postamester 12, városi polgár, kávé, kereskedő 9, nevelő és tanító 8, állami tisztviselő 5, főiskolai igazgató 4, orvos 4. Polgár alig szerepel a fennmaradt névsorban, annál több középneves és értelmiségi.

A Magyar Hirmondó első szerkesztője, Ráth Mátyás nemcsak szerkesztette a lapot, hanem ő maga írta, sőt javította is. A laptól 1782-ben megvált, a magyar hírlapírás legnagyobb kárára. Távozásának oka nem ismeretes. Lehet, hogy Patzko fősvénysége miatt, aki azt hitte jobban jár, ha olcsó segéderővel szerkeszti újságját. Ráth Mátyás búcsú cikkében ezt írta: „Eképen véghez vittem azon kötelezettségemet, mellyet három esztendőre önként magamra vállaltam.” Márpedig ez a vállalt feladat nem csupán a hírlapírás volt, mert célul tűzte ki, hogy nemzetét tespedéséből fölrázza.

A szerkesztői posztra Ráth Mátyás után Mátyus Pétert szerződtette Patzko. Valóban tehetségtelen ember volt, alig egy évi tartó munkája után sürgősen le kellett váltani, mert az előfizetők száma kétszáz alá csökkent. Ekkor Patzko Révai Miklóshoz fordult, akit már Ráth Mátyás is ajánlott utódjául. Révai nagy munkakedvvel látott a lap szerkesztéséhez: a magyar nyelvi és irodalmi megújulás központi orgánumává akarta fejleszteni a lapot. A hivatalos hatalom és a papság azonban erősen támadta tevékenységét s alig egy fél év múlva, 1784. májusában kénytelen volt megválni a lap szerkesztésétől. Utóda rövid ideig Gyarmathi Sámuel lett, a finnugor nyelvészet későbbi tudósa, korábban pedig Révai helyettese és a lap korrektora. Majd Barcafalvi Szabó Dávid következett a szerkesztői székben, aki a legmerészebb szógyártók egyike volt. Sok vád érte nyelvújítása miatt, de az is igaz, hogy 400 új szava közül 80 máig is él (pl. ábra, alap, beiváros, cím, csontváz, uralom, zongora stb.)

Rövid ideig tartó működése után egy ismeretlen szerkesztő, majd *Szacsvai Sándor* vette át a lap szerkesztését. Eszes ember volt, de csípős kritikájával sok ellenséget szerzett magának. Báró Kemény Zsigmond így írt róla: „a maga idejében jelesebb, esze- sebb, geniálisabb honfiaink sorában tündökölt.”

Szacsvai méltatlannak érezte, hogy munkájának gyümölcsét Patzko zsebelje be és támadásra indult az igazságtalan kiváltság ellen. Ebben társra talált *Tállyai Dániel* személyében, aki ugyanakkor a *Pressburger Zeitungot* szerkesztette, de része volt a *Magyar Hirmondóban* is és ő adta ki az első szlovák nyelvű újságot, *Presspurské Noviny* címmel. Tállyai és Szacsvai *Magyar Kurir* és *Pressburger Merkur* címmel új magyar és német lap kiadására kértek engedélyt, s a nyomdákától független kiadóvállalatot akartak alapítani. A helytartótanácsi és a kancelláriai iratváltások útvesztőjében azonban a nyomdászok kerültek ki győztesen, megvédték kiváltságaikat.

Tállyai visszatért a *Pressburger Zeitunghoz*, Szacsvai pedig Bécsbe költözött és ott indította meg a *Magyar Kurirt*. Itt három lap is megélt egymás mellett. A *Magyar Kurir* (1787–1834) *Szacsvai* majd *Decsy* szerkesztésében; a *Hadi És Más Nevezetes Történetek és folytatása az első magyar nyelvű újság* címét öröklő *Magyar Hirmondó* (1789–1803), *Görög Demeter*, *Kerekes Sámuel*; valamint a *Bécsi Magyar Merkurius* (1793–1798) *Pánczél Dániel* szerkesztésében.

Patzko, a *Magyar Hirmondó* kiadója csakhamar tapasztalta, hogy nem bírja a versenyt a bécsi magyar újságokkal. A lap hanyatlásához az is hozzájárult, hogy *II. József* Budára költöztette a központi hivatalokat, elsősorban a helytartótanácsot. A *Magyar Hirmondó* 1788 októberében szűnt meg.

A magyar sajtó részletes története négy kötetre tervezett kiadásának az 1705–1848 terjedő időt felölelő első kötete, szakavatott tollú szerzők munkája nyomán, a múlt évben jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. Nem véletlen, hogy az első magyar nyelvű újság megjelenésének kétszázadik évfordulóján került kiadásra. Időszerte mellett elismerés is kíván lenni a sajtó úttörői emléke előtt, akik az elnyomatás éveiben vállalták a hírlapírás nem mindig könnyű feladatát.

Vörösmarty Géza

A Lánchíd születésnapja

Budapest világhírű ékessége, a karcsú Lánchíd 1979. november 20-án ünnepelte 130. születésnapját, és 30 éve, ugyanazon a napon helyezték forgalomba a romjaiból újjáépített hidat.

Közismert, hogy a Lánchídat mindenekelőtt *Széchenyi Istvánnak* köszönhetjük. A reformkor kimagasló személyisége hazája elmaradottságát, ipara és kereskedelme fejletlenségét nem kis mértékben a primitív közlekedési viszonyoknak tulajdonította. „Közlekedés nélküli ország sínylő test, mely méhében hordja a nyavalyák minden nemét” — figyelmeztette honfitársait a „legnagyobb magyar”. A szabad közlekedés központjává Budát és Pestet akarta tenni. A Duna azonban télen hosszú hónapokig nemcsak a két várost, hanem az ország két felét is elszakította egymástól.

A kis ideiglenes hajóhíd helyett építendő állandó híd 1780-as évek óta fel-felvetett tervét a kortársak a műszaki nehézségek — jégtorlaszok, árvizek leküzdése, kilengések — miatt megvalósíthatatlannak tartották. Széchenyi azonban 1832-ben életre hívta a Hídegyesületet és angliai tapasztalatairól írt jelentésében elosztatta az aggodalmakat: a legkiválóbb angol mérnökök leküzdhetőnek ítélik a technikai aggályokat. De miképpen teremtsék elő az állóhíd igen nagy építési költségeit? Széchenyi semmiképpen sem a szegény adózó nép újabb megterhelésével, hanem részvénytársaság létrehozásával szándékozta megvalósítani tervét és úgy, hogy a hídon áthaladók kivétel nélkül hídvért fizessenek. Tehát az új híd a nemesség legsarkalatosabb előjoga, a „nem adózunk” elvetésével, az egyenlő terhelés polgári elve alapján működik majd. Széchenyi fáradságot nem kímélve beszélt rá a hivatali hatalmasságokat és vitte keresztül az ókonzervatívok elkeseredett ellenállásával szemben, hogy 1836-ban az országgyűlés törvénybe iktassa: a leendő Lánchídon — kivételesen — a nemesek is hídvért fizessenek. Ebben volt a Lánchíd korszakalkotó jelentősége és ezért ma is a haladás ügyét jelképezi.

A kockázatos vállalkozáshoz szükséges alaptőkét *Sina György* bécsi bankár, a birodalom egyik leggazdagabb embere adta, így a híd zöld utat kapott. A terveket

A Lánchíd a millennium idején. (A Közlekedési Múzeum archivumából.)

Thierney Clark, a hírneves angol hídépítő mérnök készítette. Klasszicista stílusú, kecses ívelésű hidat képzelt el a Duna fölé. A Lánchídat a kortársak előszeretettel sorolták az emberiség legjelentősebb hídépítései közé, hossza (343 méter) akkoriban a legnagyobb volt kontinensünkön.

A próbacölöpök beverésével 1839 szeptemberében megkezdődött építkezés helyszíni vezetését a más megbízásokkal is elfoglalt *Thierney Clark* — *Széchenyivel* egyetértésben — egy fiatal, szorgalmas, lelkiismeretes és nagy tehetségű skót mérnökre, névrokonára, *Adam Clarkra* bízta. Az ifjú *Clark* 1834-ben a Duna kotrására szerződött Magyarországra, a Lánchíd után az alagút építését is ő irányította az 1850-es években. Feleségül vette *Aldásy Irmát* és élete végéig fővárosunkban élt. Sírja a Kerepesi temetőben van.

Mennyi gonddal kellett megküzdenie! Az építőanyagok beszerzése, az angol gyárakban készített vasalkatrészek átvétele, a cölöpverés, pilléripítés, szerelés munkáinak irányítása, mind *Clark Ádám* vállára nehezedett. Az első láncot a márciusi forradalom utáni hetekben emelték be, és ez az utolsó lánc beemelésekor, 1848. július 18-án elszakadt. A megrendült *Széchenyi* már a vég kezdetét látta, de augusztus végén a láncok felszerelése sikeresen befejeződött. A hídszerkezet építése a szabadságharc hónapjaiban folytatódott. 1848 végére már át lehetett kelni a félkész hídon, *Kossuth* utasítására a visszavonuló honvédség ágyúkat és lovakat szállított rajta.

Budavár visszavételének napján *Hentzi* császári parancsnok elrendelte a híd felrobbantását. Terve szerencsére nem sikerült, így a híd tovább épülhetett. *Haynau* avatta fel 1849. november 20-án. *Széchenyi* akkor már több mint egy éve a döblingi szanatórium betege volt.

A részvénytársaság jövedelmező vállalkozásnak bizonyult. A híd építése és fenntartása 6 millió 245 ezer forintos költségével szemben húsz év alatt 8 millió 623 ezer forintot jövedelmezett. 1870-ben az országgyűlés törvényt hozott a híd megváltásáról. A hídám ekkortól az állam bevételeit növelte.

Fél évszázados fennállása után a hídszerkezet előregedett. A forgalom tetemes megnövekedését a gyenge minőségű vasanyag már nem bírta, félő volt, hogy leszakad a szerkezet. Elkerülhetetlenné vált az öntöttvas keresztartók kicserélése és a láncokat is két és félszer nagyobb hordképességűekkel kellett felváltani. Az átépítés 1913-tól 1915-ig tartott. A Diósgyőrben gyártott új vasszerkezet kiváló minőségű volt, de súlya 7500 tonnára nőtt, így a híd veszített korábbi karcsúságából.

A magyar főváros létszékességét a pesti oldal felszabadulása napján, 1945. január 18-án a hitleri hadsereg kíméletlenül elpusztította. A lánckamrákban jó előre elhelyezett robbanóanyag teljes rombolást végzett, a láncok, főtartók a Duna medrébe zuhantak. A roncsok fenetelenné tették a hajózást, a jégzajlások a torlaszok súlyos árvízveszélyt okoztak. A rombadőlt hidat látva kevesen hitték, hogy az — alig öt éven belül — újra büszkén ível majd a két part között.

Az újjáépítés a roncsok kiemelésével már 1945 júniusában megkezdődött. *Farkas Pál* hidépítő vállalata „igen mostoha munkaszervezési és értelmezési körülmények között” decemberig elvégezte a víz feletti roncsok elbontását és a hajóutat meg lehetett nyitni. A főtartók, keresztartók leszerelt, alkalmas darabjait sürgősen a Kossuth-híd építésénél használták fel, hiszen más alkalmas anyag nem állt rendelkezésre. A következő évben úszódarukkal emelték ki a láncokat, vigyázva arra, hogy minél több láncszem épen maradjon.

A Lánchíd végleges helyreállítása az első hároméves tervben valósult meg. A Közlekedésügyi Minisztérium már 1947 januárjában elhatározta, hogy Széchenyi hídja, megnyitása századik évfordulójának napjára készen lesz. Az újjáépítés költségeit társadalmi adakozásból kívánták előteremteni, ezt a „48-as Lánchíd Bizottság” szervezte. A 44 millió forintos építési költségéből 38 és fél milliót ténylegesen közadakozásból fedezhetett a kormány. A *dr. Méhes György és Sávoly Pál* mérnökök — utóbbi nevéhez fűződik az új Erzsébet-híd is — irányításával elkészített műszaki tervek alapelveként leszögezték, hogy a hidat hagyományos alakjában kell felépíteni, ugyanakkor növelni kell a teherbírást és a mederpillérek kapunyílásait. A hidépítők alig húsz hónap alatt készültek el a híd szerkezettel. Az utolsó főtartót 1949. április végén, az első láncszemet május közepén szerelték fel. A két parton a hídfők forgalmának szabályozása és gyorsítása érdekében a villamosok számára aluljárókat, a gépjárműveknek pedig körforgalmat létesítettek és parkosították a környéket. Az alagút súlyos sérüléseit — nyugati kapuzata 1945-ben elpusztult — 1950-ben javították ki. Az úttestet az egyik járda rovására 7 méterre bővítették és a falazatot is helyreállították.

Budapest népe a századik születésnapjára újjászületett legszebb Duna hidunkat emlékezetes ünnepség keretében vette birtokába.

Dr. Pálmány Béla

Mosonmagyaróvár kettős évfordulója

625 éve kapta meg Budáéval azonos városi kiváltságait Magyaróvár *Károly Róbert* özvegyétől, *Erzsébet királynétől*. A 40 éve egyesült Moson és Magyaróvár, a mai Mosonmagyaróvár köszönti a jubiláló, egykor önálló várost.

A 600 éves Magyaróvár köszöntését a korabeli nehéz történelmi körülmények nem tették lehetővé, így a mostani ünnepség egyben pótlás is. A város lakói jelképesen 625 perc társadalmi munkát vállaltak a település szépítésére, mozgalmat indítanak a „virágos Mosonmagyaróvárért”, egyre nő a parkok száma és területe, fokozódik a műemléképületek helyreállításának üteme, korszerűsödik a város úthálózata. Bár az ünnep az egész évre szól, mégis a VII. Szigetközi Napok idején (június 1–17.) sűrűsödtek az évfordulós rendezvények: kiállítások, kulturális programok, tudományos ülésszakok, sportversenyek. Közülük kiemelésre méltó a megnyitóünnepség, a „Röpülj páva” műsorban részt vett csoportok szereplése, a várossá nyilvánítás 625. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi tanácsülés, a Nyugat-Dunántúli Honismereti Tanácskozás, *Lakatos József* festőművész kiállítása a Hansági Múzeumban, a néprajzi és természet-tudományi előadássorozat a Szigetközről, a zenés kirakodóvásár, a szigetközi ifjúsági találkozó.

A Mosoni-Duna és a Lajta találkozásánál fekvő, barokk hangulatú kisváros története évezredek távolába vezet vissza.¹ A korai vaskor embere mintegy 2500 évvel ezelőtt megtelepedett itt. Az I. században a rómaiak alapítottak katonai táborát a város mai területén, ad Flexum néven. Névadásukat (jelentése: kanyarultnál) a Duna korabeli folyása magyarázza: nagy ívet írt le a nyugat-magyarországi tájon, ezért

¹ A város történetét bemutató legfontosabb munkák: *Ruff Andor*: Mosonvármegye emlékkönyve. Magyaróvár, 1929. — *Uzsóki András*: Mosonmagyaróvár. Utikalauz 2. átd. kiad. Sopron, 1967. — *Mosonmagyaróvár*. (In: Szülőföldünk, a Kisalföld. Győr, 1979. 275–291. old.)

Ünnepi tanácsülés az Agrártudományi Egyetem dísztermében, 1979. június 6
(Végh Béla felv.)

stratégiaiul fontos hely volt. A II. században a katonai táboron átvezető út mentén polgári település jött létre. A szegényebb római polgárok vályogtéglából épült házakban éltek, a gazdagok pedig padlófűtéses kőházakat emeltettek, sőt gyakorta luxusc villákat, díszes mozaik padozattal. A római birodalom összeomlása után a tábor és a hozzá tartozó polgári település elnéptelenedett, majd a szeszélyes Duna elmosta nyomainak nagy részét is. A népvándorlás évszázadaiból régészeti leletek mindeddig nem kerültek elő. A környékbeli (Lébény—Barátföldpuszta, Bezenye—Paprét, Mosonszentjános) ásatások eredményei alapján azonban feltételezhető, hogy a hunok, később pedig a különböző germán népek telepedtek meg Mosonmagyaróvár területén.²

A mai várost kialakító másik település, Moson eredete a X. szd-ba nyúlik vissza: I. István korában az ún. Királydombon palánkokkal megerősített földvárat építettek a nyugati országrész védelmére. A vár falai között többször talált menedékre *Salamon király*, a kereszties hadjáratok során pedig fontos határőrző szerepet kapott. A települést az Árpád-kori oklevelekben civitasként tartották számon, s a XI. században a királyi vármegye központja lett. Moson a nagy forgalmú út mentén királyi vámszedő hely volt, vára Porta Hungaricaként 1271-ig töltött be határvédő funkciót. II. Ottokár cseh király földig romboltatta. A korabeli haditechnika színvonalához mérten elavult várat már nem építették újjá, a határvédő szerepet a szomszédos helység, Óvár vette át. A *Győr nemzetségbeli Konrád* a tatárjárás után emeltethette a hűbértartók központjában elhelyezkedő kővárat, amely az Óvár nevet kapta. Óváry Konrádot a XII. század második felének magyar uralkodói hűtlenség és hamis pénzveretés miatt átnemtelleg több ízben megfosztották Moson megyei birtokaitól, 1289-ben pedig végleg elkobozták azokat. A vár és a hozzá tartozó uradalom királyi birtok lett, amit gyakran zálogba adtak. A vár körül lassan település szerveződött, amely 1345-ben már „villa Óvár”-ként szerepelt az oklevelekben. Ez év őszén itt tartották a megyei közgyűlést, Óvár lett Moson megye új székhelye. A helység fejlődése ekkortájt vett erős lendületet, amit *Erzsébet* királyné kiváltságai még fokoztak. 1354-ben Károly Róbert özvegye,

Nagy Lajos édesanyja a királynéi városok rangjára emelte a tulajdonában levő falut, polgárait és hospeseit a Budáéval és az ország más városaival azonos szabadságjogokban és kiváltságokban részesítette s felszabadította őket a vár fenntartása alól. Privilegiumaik között szerepelt a bíróválasztás, az ítéletvégrehajtás, a plébánosválasztás joga, a szabad polgári végrendelkezés, a személyi sérthetetlenség, a váruradalomhoz tartozó erdők, szántóföldek, legelők, malmok szabad használata, vásárt tarthattak, s az óvári polgárok vagy hospesek nem tartoztak vámot fizetni „sem száraz-földön, sem vizen” az egész ország területén.³ A királyné saját használatára megtartotta városbeli telkeit és házait. Az utóbbi évek régészeti és műemléki feltárásai során a kutatók az óvári egykori főutcán Erzsébet királyné egyik palotájára bukkantak. Az ún. Cselley házat az Országos Műemléki Felügyelőség rekonstruálja s a helyreállított épületben múzeumi kiállítóhelyeket, valamint állandó galériát alakítanak ki.

Az Erzsébet királynét követő magyar uralkodók sorra megerősítették a város kiváltságait, de a Nagy Lajos, Zsigmond, Albert és Mátyás által adományozott privilegiumok érvényesítéséért Magyaróvár lakóinak szembe kellett szállniuk a váruradalom birtokosaival, akik a kiváltságok egy részét igyekeztek érvényteleníteni s a megyeszékhelyt ismét hűbéresükké tenni. E nehézségek ellenére Óvár fejlődése felgyorsult. A mai óváros, a belváros utcahálózata, centrumában a román — majd gótikusra átépített — templommal, ekkor alakult ki. A fellendülés alapján a város polgárainak széles körű kereskedelmi tevékenysége jelentette. Óvár földrajzi helyzete — akárcsak Mosoné — élénk átmenőforgalmat tett lehetővé s itt haladt a postaút is, kedvezve a helyi fogadók — a nemrégiben lebontott Aranyökör (főként marhakereskedők szálltak meg benne) később a Fehér ló és a Fekete sas — működésének. A város és a vár fejlődését különösen elősegítették Mária királyné intézkedései. II. Lajos feleségének adományozta a zálogból kiváltott várat és uradalmat, ő pedig a régi várnagyot leváltva megkezdte a vár kijavítását és tiszteletben tartotta a város kiváltságait. A török pusztítások átmenetileg gátat vetettek a további fejlődésnek. A Bécs ostromára induló török hadak áthaladtak a városon, majd sikertelenül visszatérve a várral együtt a települést is felgyújtották. A vár újjáépítését az új tulajdonosok, a Habsburgok kezdték meg.

A XVI. században a nyugatra tartó marhakivitel következtében rohamosan növekedett az óvári harmincad bevétele. Ez évi 100–120 ezer forintnyi összeget tett ki, az ország harmincadjövedelmének 50–60%-át. 1554-ben menekült Óvárra a református hitújító prédikátor Huszár Gál. Lelkészi munkája mellett iskolát létesített s felállította a város 1558–60 között működő első nyomdáját, korrektorként a fiatal Bornemissza Pétert alkalmazva. Sokirányú tevékenységét, haladói eszméit azonban nem nézték jó szemmel, így 1560-ban kénytelen volt Kassára költözni.⁴

Az 1500-as évek végén Óvár fontos katonai összevonások színhelye lett. Győr el-este (1594) után olasz hadimérnökök tervei alapján gyors ütemben megerősítették a várat és a várost. 1605-ben Bocskai hajdúi ostromolták hosszú időn át sikertelenül, 1619-ben pedig Bethlen Gábor vette be. A háborús időkben sokat szenvedett város kiváltságait II. Mátyás erősítette meg 1609-ben. Oklevelén szerepel Óvár legrégibb ismert címere, amely a város pecsétjén a legújabb időkig látható volt. Az aranyozott barokk keretben vörös pajzsok két torony magasodik s a várkapu felett egy harmadik torony emelkedik, felirata: „Respublica Ováriensis”.

A város átmeneti békés fejlődését 1663-tól ismét háborús időszak nehezítette. Montecuccoli itt várta be a császári sereg gyülekezését, hogy a török ellen induljon. Ez évben a Bécsbe tartó török követség Óváron szállt meg, egyik tagja a neves utazó és földrajzi író Evlia Cselebi volt. Leírja az olaszbástyás várerődöt, és a város számos üzletét, amelyek fejlett céhesiparra engednek következtetni. Ezek az érdekvédelmi szervezetekbe tömörült mesteremberek alkották a város polgárságát, közülük kerültek ki Óvár vezetői és előjárói. A céhek versengtek a város vezetéséért, legsikeresebben a két legnagyobb és leggazdagabb: a mészárosoké és a magyar szabóké. De jelentős szerepet töltöttek be a település életében a molnárok, szűcsök, kovácsok, vargák, tímárok, nyereg- és szíjjártók céhszervezetei is.

2 Sötér Agost, Pusztai Rezső és Gabler Dénes írtak erről az anyagról.

3 A kiváltságlevelnek a pozsegi káptalan által 1337. november 7-én átírt, I. Lajos király 1337. július 4-i megerősítő oklevelében szereplő szövege megtalálható a Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához I. (1000–1526) c. kötetben. Tankönyvkiadó, Bp. 1964. Az eredeti privilegiumlevel megsemmisült.

4 Részletesebben Uzsoki András: Huszár Gál magyaróvári működéséről. (In: Arrabona 2. 43–53. old.)

1683-ban *Kara Musztafa* Bécs ellen vonulva megszállta Mosont és Óvárt, a lakosság a Szigetközbe menekült. A kudarcba fulladt ostromról visszatérve a törökök Moson megye szinte minden települését felégették, ekkor semmisült meg a város gyűzőkönyveinek nagy része is. A Rákóczi-szabadságharc éveiben Óvár és környéke ismét hadseregek gyűlekezésének központja volt. A bécsi udvar rendelkezésére itt gyűlt össze a dunántúli császári sereg, német századok szállták meg a várat, amelyet újból megerősítettek. 1705-ben *Vak Bottyán* csapatai még *Ocskay László* hadtesteinek segítségével sem tudták bevenni az ősi esőzések miatt sártengerrel körülvett várat, s az ostrom a következő év januárjában sem járt sikerrel.

A Rákóczi-szabadságharc után a vár elvesztette katonai jelentőségét, 1712-ben Pozsonyba szállították ágyúit és hadi felszerelését. A megerősödött Habsburg hatalom pedig nyíltan a város kiváltságainak megsemmisítésére törekedett. Óvár fejlődését, kereskedelmi, gazdasági és kulturális életének fellendülését azonban e nehézségek sem akadályozhatták meg. A város kereskedelmi forgalma élénkebbé vált, a helyi vásárokat távoli vidékekről is érkeztek kereskedők. A nagy hagyományokkal rendelkező céhek megerősödtek és szép számmal alakultak újak, amelyek munkáikat a környékbeli piacokon értékesítették. 1739-ben alapították Óvár első középfokú oktatási intézményét, a piarista gimnáziumot, amely több mint két évszázadon át a város szellemi életének jelentős tényezője volt.⁵

Mária Terézia uralkodása idején Magyaróvár városi kiváltságai súlyos veszélybe kerültek. A királynő az uradalmat 1766-ban lányának, *Mária Krisztinának* ajándékozta, aki két év múlva a város minden kiváltságát semmisnek nyilvánította: „Óvár város kiváltságait a Főhercegi Uradalom, mint Földesúr elévültek és a több magyar királyok által, a most dicsőségesen uralkodó *Mária Terézia* által történt megerősítéseket meg nem történné tekintti. Az uradalom, mint földesúr fenntartja magának a jogot, hogy szükség esetén Magyar Óvár mezővárost úrbérileg rendszabályozza.” 1772-ben a várost úriszék elé is idézték, de privilégiumaik elvesztésébe az óváriak nem tudtak belenyugodni és azok többségét — néhány sikertelen kísérlet után — 1794-ben végül visszaszereztek. 1809-ben *Napóleon* hadai szállásolták el magukat öt hónapra az óvári várban, eltartásuk és a kivetett hadiadó a várost anyagilag erősen megviselte.

A vár épületének történelmi falai közt 1818-ban *Albert Kázmér* szász-tescheni herceg Gazdasági Tanintézetet alapított, hogy ott uradalmi számára szakembereket képeztesse.⁶ A magániskolában külföldi, főként német diákok is tanultak, közöttük *Lenau*, a neves osztrák költő, aki 1823 októberétől fél éven át a Gazdasági Tanintézet rendkívüli hallgatója volt.⁷ Emlékét az egykori óvári szálláshelyének falán elhelyezett márványtábla és a belső várudvaron felállított szobra őrzi.

A tanintézetben az alapítás éveitől fogva magas színvonalú oktatás folyt. Tudós tanárok sorának munkája tette a magyaróvári Gazdasági Tanintézetet — 1874-től Akadémiát — a „magyar agrártudományok bölcsőjévé”.

A XIX. század első felében kezdett a település igazán városias külsőt ölteni. A terjeszkedést gátló városfalakat lebontották és nagyszabású építkezések indultak, amelyek jó érzékkel érintetlenül hagyták a ma is szinte teljességében meglévő középkori városmagot. Óvár utcáinak kikövezése szintén ekkor vette kezdetét. 1836-ban nyomdát nyitott itt *Czéh Sándor*, sajtótermékeivel és két év múlva alapított kölcsönkönyvtárával kulturális missziót vállalt, széles körű társadalmi igényeket elégített ki.

Az alig több, mint 2000 lakosú Óvár 1847-ben *Széchenyi Istvánt* választotta meg országgyűlési követének. Esküjének színhelyén, a korabeli városháza épületén ma márványtábla emlékezik a nagy politikusra, s később, 1880-ban *Széchenyi* nevét viselő, a magyar műveltség terjesztésére hivatott kör alakult a jórészt német kulturális hatásokkal átszőtt városban.

1848-ban nem volt jelentősebb csata a város területén, a szakirodalomban számon tartott mosoni csata tulajdonképpen utóvégharcnak minősül.

A szabadságharc bukása után lassan megkezdődött a város iparosodása. 1856-ban *Pabst Henrik* és *Kraus Frigyes* mezőgazdasági gépjavító műhelyt alapított, majd 6 év múlva csatlakozott hozzájuk *Kühne Ede*, aki a vezetést átvéve a kis műhelyt gyárrá fejlesztette.⁸ A Kühne gyár századunk elejétől lett világhírű, ma a Rába Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyárként működik, és termékeinek nagy részét exportálja.

⁵ *Mihály Ferenc*: A magyaróvári gimnázium első évtizedeinek történetéhez 1749–1767. (In: Tanulmányok Győr és vidéke történetéhez. Győr, 1978.)

⁶ Történetéről ld. *Vörös Antal*: Óvár, Óvár... (1818–1968) Bp. 1968.

⁷ Bővebben ld. *Uzsóki András*: *Lenau és Mosonmagyaróvár*. (In: *Arrabona* 8. 167–187. old.)

Az 1870—1880-as években egyre több, élénk városias életet teremtő társadalmi egyesület szerveződött Óváron és a szomszédos Mosonban. A különböző gazdasági, kulturális- és sporttevékenységet folytató társaskörök számos maradvány intézmény — kórház, óvoda, múzeum — alapját vetették meg. Különösen jelentős szerepet töltött be a város kulturális életében az 1882-ben alapított Moson megyei Történelmi és Régészeti Egylet, amelynek múzeuma, a mai Hansági Múzeum, egyike az ország legelső ilyen jellegű vidéki intézményeinek.⁹

1899-ben hozták létre a Magyaróvári Töltény- és Gyutacsgyárat, amelyből később Fémfeldolgozó Vállalat alakult, s jelenleg Fémserelvénygyár (MOFÉM) néven különféle könnyűipari termékeket gyárt.¹⁰ Az I. világháború éveiben az Osztrák—Magyar Monarchia kincstára Közép-Európa legnagyobb hadianyaggyárat kezdte el építeni Óváron. A szervezett munkásság 1919. március 21-én kezébe vette a hatalmat, *Bardócz Béla* vezetésével megalakult a Moson megyei Direktórium, amely a Tanácskormány lemondása után még napokig működött.¹¹

1920-ban a volt lőporgyár területén a Magyaróvári Ipartelepek Rt. különböző gyárak kialakításába kezdett. 1921-ben műtrágya- és kénsavgyártó üzem, 1923-ban műselyemgyár, 1935-ben fogkefégyár, 1938-ban pedig lenkésítő üzem létesült. Ennek ellenére gyakorta átmeneti munkanélküliség nehezítette a dolgozók életét, ami ellen sztrájkokkal tiltakoztak.

1939. július elsején Magyaróvár város egyesült Moson nagyközséggel. Ennek kedvező hatása különösen a felszabadulás után érvényesült. A szovjet csapatok 1945. április 2-án szabadították fel Mosonmagyaróvárt.¹² Határmenti településként a város az 1960-as évek elejéig lassú ütemben fejlődött. Ekkor indult meg a két régi városmagot összekötő új városközpont tervének megvalósítása, amely még napjainkban is tart.

A több mint 30 000 lakosú mai Mosonmagyaróvár fejlett iparral és mezőgazdasággal rendelkező középfokú megyei központ. A keresők 66,4%-át foglalkoztató ipar szerkezetében a nehézipar aránya 65%, a könnyűipar 28%, az élelmiszeripar pedig 7%.¹³ Legjelentősebb üzemei a Rába Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyára, a Timföld- és Műkorundgyár (MOTIM), a Fémserelvénygyár (MOFÉM), a Kötöttárugyár (MOKÖT), a Gyümölcs- és Főzelékkonzervgyár, a Műanyagfeldolgozó- és Kefegyártó Vállalat. Egyeteme — Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kara — országos hírű, s itt van hazánk legnagyobb állami gazdaságának, a Lajta-Hansági Állami Gazdaságnak az igazgatósága is. A városban működik a század elején alapított Tejgazdasági Kísérleti Intézet és az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet Talajtani Osztálya.

Földrajzi helyzeténél fogva Mosonmagyaróvárnak élénk átmenőforgalma van. A városon halad át a Budapest—Bécs 1. számú főútvonal (E5), amely itt találkozik a Pozsony felé vezető 15. számú főútvonallal. A főként tranzit jellegű idegenforgalom mellett egyre nagyobb szerepet játszik a város két, 75 °C-os gyógyvízre telepített fürdője. Elsősorban osztrák és cseh turisták látogatják a műemlékekben gazdag Mosonmagyaróvárt, a fürdő-, csónakázó- és halászhelyekben bővelkedő vadregényes Mosoni-Dunát és a Szigetközöt. A város és környékének idegenforgalmi értékei azonban még nincsenek kellőképpen kiaknázva, további fejlesztést kívánnak.

Ács Anna

⁸ Dr. Sárközi Zoltán —dr. Szilágyi Gábor—dr. Szekeres József: A Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár története (1856—1966). Bp. 1968. — Puskás Vilmos: Pabst—Kraus mosoni Mezőgazdasági Gépgyára 1856—1863. Bp. 1970.

⁹ Pusztai Rezső: A mosonmagyaróvári Hansági Múzeum története, gyűjteményei, kiállításai. Mosonmagyaróvár, 1973.

¹⁰ Dr. Lengyel Alfréd—Kulcsár Imre—Horváth Ottó: A Mosonmagyaróvári Fémserelvénygyár története 1900—1975. Mosonmagyaróvár, 1975.

¹¹ Halász Sándor: Moson és Magyaróvár a Tanácsköztársaság időszakában. (In: Forradalmi évek tüzeiben. Győr, 1970. 135—173. old.)

¹² Dávid Lajos: Győr—Moson és Sopron vármegyék a II. világháború idején és felszabadulásuk. (In: Arrabona 12. 377—391. old.)

¹³ Puskás Vilmos: A mosonmagyaróvári nagyüzemek hatása a városkép kialakulására. (Nemzetközi Üzemtörténeti Konferencia. Bp—Mmóvár, 1972.) — Az adatok a Magyarország megyéi és városai c. kötetből származnak. Bp. 1975. 289—230. old.

A honismereti munka egy növénytermesztő-gépész szakkörben

A növénytermesztő-gépész szakmunkásképzésben — a szakma jellegéből adódóan — sajátos lehetőség nyílik a régészettel való amatőr foglalkozásra. A földdel dolgozó tanulóinkat felkészíthetjük az egyszerűbb leletmentési feladatokra, de ez a munka még más honismereti tevékenységek elindítójává is válhat. Mivel a szakemberek nem lehetnek jelen minden talajmunkánál, ezért az említett leletfelismerésre, leletbejelentésre való felkészítés a történettudomány számára is hasznos lehet, amellyel az ebben a munkaformában rejlő sokoldalú személyiségfejlesztési lehetőség is komoly figyelmet érdemel.

Szakkörünk tevékenységét az terelte a régészet felé, hogy a gépüzemeltetési gyakorlatról tanulóink különböző régészeti anyagokat hoztak be a határból (cserép és kődarabok). Eleinte az ilyen leletekkel nem sokat tudtunk kezdeni. Kitartó munkával, megfelelő népszerűsítő irodalom alapján kezdtünk megismerkedni a szántóföldről bekerült anyagokkal. Komoly segítséget kaptunk a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum régészeitől. Hasznos tanácsaival és városunkban végzett ásatásaival nagyban segítette munkánkat *Gerelyes Ibolya* régész, a Nemzeti Múzeum munkatársa. (Az igen értékes támogatást ez alkalommal is szeretném megköszönni.) Tanulóink érdeklődése a különböző anyagok azonosításának, restaurálásának megismerése nyomán egyre inkább a régészet felé fordult. A különböző anyagok tanulmányozása a letűnt népek életének vizsgálata gyakori sikerélményt nyújt.

Később már nemcsak a talajmunkákkal összefüggően gyűjtöttük észrevételeinket, hanem az épületalapozásokat és az egyéb földmunkákat is rendszeresen megfigyeltük. Ennek a munkának nagy lökést adott, amikor konkrét feladatként tűztük ki, hogy a békési ispánsági vár keresésében segítünk. Ehhez *dr. Jankovics Dénes* a MTA Régészeti Intézetnek munkatársa és *dr. Nováki Gyula*, a Mezőgazdasági Múzeum régésze nyújtott támogatást.

Szakköri munkánkban azt a célt tűztük ki, hogy tanulóink észrevegyék és — amennyire lehet — óvják meg azt, amit a föld számunkra a múltból megőrzött. Arra viszont mindig felhívtuk a figyelmet, hogy nem a gyűjtés a cél, hanem a felszínre kerülő anyagok megfigyelése, illetve az esetleges leletmentés céljából a múzeum értesítése. A különböző anyagok történeti forrásértékének meghatározása a szakember feladata. A felszínre kerülő anyagok pusztulása pótolhatatlan veszteségeket okozhat a régészeti tudomány számára, ezért a szakkör tagjaival ismertettük a föld értékeit védő múzeumi törvényeket. Az összegyűjtött anyagokat és megfigyeléseket igen jól fel tudtuk használni a tanítási órákon. A valóság sokrétű bemutatásával leginkább a történelem megszerettetését és az aktív ismeretszerzést segítettük elő.

Tapasztalatom szerint a gyerekek kezdetben nem vették észre azokat az anyagokat, amelyek a talaj felszínére kerültek. Ezért először ezt kellett begyakoroltatni. A földmunkáknál a különböző talajrétegekre érdemes felhívni a figyelmet. A különböző rétegekből előkerülő anyagok rövid helyszíni elemzése — a helytörténeti vonások kiemelésével — gyorsan felkeltik az érdeklődést. Emellett meg kell tanítani a gyerekeket a terepfelszín adottságaiból kiolvasható régészeti jelenségek felismerésére. Mindkét esetben jó, ha felhívjuk a figyelmet arra, hogy történelmet keresünk. A mi feladatunk a megfigyelés, értesítés. A tárgyakban, rétegekben rejlő történelem feltárása a régész szakember feladata. Hasznos, ha többször végzünk közös terepjárást. (A gyerekek nagyon kedvelik.) A határban először a dombokra hívjuk fel a figyelmet. A dombokon talált anyagok közül jó, ha a különböző használati tárgyak funkcióját elemezzük elemzettetjük először. Jól szolgálják a megfigyelőkészség fejlődését a különböző használati eszközök darabjai (örlőkő, kővéső stb.). Továbbá, ha ismertetjük a

különböző edényadarabok alapján azok funkcióját. (Hombár, tányér, szűrőedény stb.). Kell, hogy ismerjük a paticst, a háló- és szövőnehezéket, orsógombot, obszidiánt. A szakköri terepbejárás eredményességét fokozhatjuk azáltal, hogy a várhatóan található anyagokat már előre bemutadjuk. A jól előkészített terepbejárás célravezetőbb, mert a feleslegesen felvett anyagokkal (pl. mázas cserepek) nem fecseglődik el az idő. Egy-két határjárással már el lehet érni azt, hogy tanulóink a felszínen lévő, illetve a felszínre kerülő anyagokat észrevegyék. A tudomány számára hasznos lenne az is, hogy az említett dolgozók szakmai ismereteiknél fogva tudnák, milyen munkánál, mire érdemes figyelni, és egyes eszközökkel hol nem szabad, vagy csak nagy körültekintéssel lehet dolgozni. (Pl. mélyművelők, altalajlazítók, mélytrágyázás, talajjavítás stb.)

A növénytermesztő gépész képzésben jól szolgálhatná az említett honismereti munkaformára való nevelést a munkagéptan és növénytermesztés tantárgyaknak a történelemmel való sajátos koncentrációs lehetőségének célszerű kihasználása. Ezt a lehetőséget már az említett tankönyvek szerkesztésénél is figyelembe lehetne venni pl. néhány régészeti tárgyra vonatkozó kép melléklésével. Didaktikai szempontból sokrétűen felhasználható volna az említett célra előállított dia-sorozat is. Az egész kérdés módszertani vizsgálata már hatékonyabb megoldásokhoz vezethetne.

Az eszköz kidolgozására az készített, hogy a folyosói vitrinekbe kihelyezett szemléltető anyagok nálunk sem váltottak ki tartós érdeklődést. A kihelyezett anyag megfelelő előkészítés ellenére is rövid idő alatt megszokottá vált és nem foglalkoztak vele. A kiállításoknak a tanítási anyaggal kapcsolatos előkészítő hatása is csak mérsékelten jelentkezett az órákon. Ezért a kiállított anyagokhoz feladatlapot állítottam össze, melyhez megteremttem az azonnali önellenőrzés lehetőségét. (Az önellenőrzéshez szükséges elektromechanikus visszacsatoló eszközt intézetünkben dolgoztam ki, a hatékonyabb történelemtanítás érdekében. Az eljárásról részletesebben ld. a Történelemtanítás XIII. évf. 1978. 4. számában, 11–14. old.) A megfigyelés közvetett irányítását azáltal értük el, hogy a megfigyelési szempontoknak megfelelően, alufólián színtelen lakkal vezető és nem vezető felületeket alakítottunk ki. A feladat megoldásokhoz úgy biztosítottuk a visszacsatolást, hogy egyszerű kapcsoláson alapuló tapogató ceruza érintkezői az adott felületen zárják-e az áramkört vagy sem. Tehát kigyullad az égő vagy nem. (A tapogató egy bergmann csőbe helyezett ceruzaelemből és egy égőből áll.) A leírt egyszerű módon könnyen kódolhatunk összetettebb, többszörös választást tartalmazó feladatokat is. Az azonnali visszacsatolást teremtő feladatok nyújtásával a régészeti anyagokat tartalmazó vitrinjeink tartósan a tömeges érdeklődés középpontjába kerültek.

Szakkörünk munkájának rövid leírása alapján is megállapítható, hogy a növénytermesztő gépész képzésnél a szakma jellegénél fogva érdemes lenne a régészettel kezdeni a helytörténet iránti érdeklődésre nevelés folyamatát. Javasolni lehet, hogy a munkagéptan, a növénytermesztés és a történelem tantárgyak között kialakítható, a mi iskolatípusunknál is megvalósítható koncentrációs lehetőségeket tudatosan használjuk ki.

Prorok Márton

A jászjákóhalmai honismereti szakkör

A jászjákóhalmai művelődési ház honismereti szakköre 1979. augusztus 20-án kapta a Szolnok megyei Tanács Közművelődési-díját. A Honismeret hasábjain már többször adott hírt magáról a szakkör,¹ ezért most nem az utóbbi időszak eseményeit akarjuk részletezni, hanem azt, miként jut el egy község odáig, hogy ilyen magas szintű elismerésben részesüljön.

A szakkör 1963. november 14-én alakult és eredetileg a községben működő gimnázium tanulóira épült. A középiskola azonban két év múlva megszűnt, a diákokat pedig nehezebb volt összeszedni. Néhány idősebb ember is bekapcsolódott, olyanok, akik szívesen emlékeznek vissza a múltra és emlékeiket magnóra is mondták. Szakkörünk 15–20 taggal működött egészen néhány évvel ezelőttig, amikor is népesebb érdeklődő csoport kérte felvételét. Ezáltal a tagok átlagéletkora is lejjebb szállt néhány évvel. Különösen örültünk, amikor az általános iskola történelemtanárának javaslatára néhány tanuló is bekapcsolódott a munkába. Így a szakkör főleg az idősebb korosz-

1 1975. 1–2. sz. 53. old. — 1976. 2–3. sz. 118–119. old. — 1978. 1. sz. 16. old.

Ifjúsági csoportunk a Siroki vár alatt

tálya, valamint a lelkes iskolásokra épül. A középkorosztály — mint általában — itt is kis számban képviselteti magát. Szakkörünk létszáma jelenleg 40 fő, vezetője *Váradi Zoltán* nyugdíjas pedagógus, munkáját öttagú intézőbizottság segíti. Az összejöveteleket kéthetente, szerdán este tartjuk — nyári szünettel — vasárnaponként délután a szakkör állandó kiállítása várja a látogatókat nyáron is.

Az összejöveteleken vagy valamelyik szakköri tag tart előadást, vagy meghívott előadó, rendszerint a község történetével kapcsolatos témáról, de időnként más országok néprajzát, életét bemutató előadásokat is tartunk dia- vagy mozgófilmmel szemlélítve. Más alkalommal az idősebb tagok visszaemlékezéseit. Ezek jelentik honismereti pályázataink alapját. Több alkalommal nyertünk már értékes díjakat a csoportos és az egyéni kategóriában.

A néprajzi anyag gyűjtése mellett fontos feladatunknak tartjuk a neves helyi személyiségekre vonatkozó ismeretek számbavételét. Legutóbb *Horváth Péter* — a község szülőtte — életét dolgoztuk fel, s szakkörünk javaslatára a Községi Tanács utcát nevezett el róla.

Gyakran szervezünk tapasztalatcseréket a járás más szakköreivel. Állandó kapcsolatban vagyunk a hozzánk legközelebb álló jászkereseti Csete Balázs helytörténeti körrel, valamint a jászágói iskolai szakkörrel. Jászszentlászló község közeli kapcsolatban állt velünk a kiskunsági puszták révén; szeretnénk, ha ez a történelmi kapcsolat honismereti szakköreink révén napjainkban is élő maradna. Kiállítással mutattunk be a Pest megyei Szadán.

Hogy a szakkör munkáját megismertessük községünk lakóival, érdekesebb előadásainkat kibővítve tartjuk. 1978-ban szerveztük meg első ízben a *Horváth Péter honismereti napot*, a névadó halálának 150. évfordulója alkalmából. Ekkor népes közönség előtt több neves előadó számolt be Jászkóhalmával kapcsolatos kutatásáról. Ezt szeretnénk 2—3 évenként megismételni.

Egy honismereti szakkörnél nagy jelentősége van annak, hogy állandó kiállítás rendezésére alkalmas helyisége van. Első kiállításunkat 1964-ben rendeztük, de akkor még csak ömlesztve tudtuk bemutatni az anyagot. Az 1966-os kiállítás már rendezettebb volt, s ennek is köszönhető, hogy az illetékes szervek segítségével 1967. november 7-én, a Tanácsház udvarán álló régi gazdasági épületben, megnyílhatott állandó kiállításunk, amelyet 12 év alatt jóval több, mint tízezer tekintettek meg.

Fodor István

DALOLÓ TÁJAK — DALOLÓ NÉP

Dudaiskola Somogyban

Hidat verni a régi és az új közé, átmenteni és meggyökereztetni népművészeti értékeinket, nagy erőfeszítést követel közművelődési szakembereinktől. A „csak tiszta forrásból” jelszó — ma már mozgalom — azt a célt tűzte ki eléünk, hogy tájegységünk gazdag foklór- és tárgyi emlékeinek gyökerei közül keressük meg, emeljük ki, dolgozzuk fel, fejlesszük és mutassuk be azokat, amelyek a korszerű művelődéspolitikai elvek szerint alkalmasak népi kultúránk fejlesztéséhez. Ezek az elvek ösztönöznek bennünket abban, hogy mozgósítsuk a dunántúli zenei nyelvjárás körébe tartozó megyék szakembereit a részben még élő és részeiben fellelhető, vagy a már csak emlékeiben található archaikus népzeneink, népi hangszereink felélesztésére. Elsősorban dudára, hosszúfurulyára, furulyára gondoltunk.

Elképzeléseink megvalósításához *Olsvai Imre* zenetudós, zeneszerző támogatását kértük. Vállalta a dudaiskola szakmai irányítását, népzene-elméleti előadások tartását. Javaslataira megnyertünk két fiatal népzene-művelőt, *ifj. Csoóri Sándort* a dudarészleg, *Juhász Zoltánt* pedig a furulyarészleg vezetésére. A havonta egyszer — minden hónap első vasárnapján — sorakerülő, egésznapos foglalkozásokat láttuk célra-vezetőnek. Körlevélben tájékoztattuk szándékunkról megyénk és a társ megyék művelődési intézményeit, iskoláit.

Indulásunk évében — 1978/79 — nem állt rendelkezésre teljes anyagi támogatás, ezért az évközi foglalkozásokat önköltségesen szerveztük. Az előadások díjait a társ megyék, a gazdasági bonyolítást pedig a TIT Somogy megyei Szervezete vállalta. Helyiségeket a Magyar Néphadsereg Helyőrségi Művelődési Otthonának vezetője — ellenszolgáltatás nélkül — bocsátott rendelkezésünkre. Az első foglalkozásokra Somogyból, Tolnából és Baranyából jöttek hallgatók. A duda és a furulya tanulása mellett mind erősebb igény merült fel a tambura, a vonósok, a töröksíp és a klarinét oktatására is. E célból felkértük *Balázs István* hegedűművészt a vonósok és a tambura, *Oláh József* tanárt a hangszerelés, *Bakos Rezső* népzene-szt pedig a töröksíp és a klarinét oktatására. Ezzel ugyan szétfeszítettük a dudaiskola képzelt kereteit, mégis meghagytuk a nevét, bár most már magában foglalta a népzene-elméletet, a duda, a furulya, a vonósok, a tambura, a töröksíp, a klarinét és a hangszerelés tagozatokat.

Meglepődve tapasztaltuk, hogy a 37 résztvevő kétharmada nem a népzene-szt, hanem a néptáncosok közül került ki. Dudaiskolánk híre gyorsan terjedt, országos és helyi lapok, a rádió és a televízió foglalkozott törekvéseinkkel. Hírverésük nyomán az ország más tájairól is kérték felvételüket. Bár a dél-dunántúli megyék számára kívántuk működtetni a dudaiskolát, nem zártuk el az elöl sem, hogy Körmendről, Szombathelyről, Érdről, Budapestről is jöhessenek hozzánk a lelkes hallgatók.

Az eredményes évközi foglalkozások alapján határoztuk el a kéthetes bentlakásos nyári tábor szervezését. Ezzel is lehetőséget kívántunk teremteni a közös munkára, egymás jobb megismerésére, továbbá, hogy előadások, műsorok rendezésével szélesebb körben megismertessük és megszeretessük népművészetünknek ezt a részét.

Nyári táborunkat július második felére, két hétre terveztük. Az első héten Szenna község vendégszeretét élveztük. A jellegzetes zselici település teljesen magáénak tekintette táborunkat, szeretettel vették körül gyakorolva sétálgató zenészeinket. Viszonyásképpen műsorokat adtunk a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben. Felejthetetlen élmény volt a Kardzsali Úttörőház énekkarával kialakult közös műsorunk. Következő hetünket Balatonföldvár—Gönyetetőn töltöttük. Foglalkozásainkat nyolc órákor kezdtük és megszakításokkal este 10—11 óráig tartottuk. Műsorainkat balatonparti rendezvényeken, művelődési házakban és szabadtéren tartottuk, hangulatkeltő

csoportokat alakítottunk és ezzel is felhívtuk a figyelmet, nagyobb népművészeti rendezvényeinkre.

Szerepléseink számát azonban túlméreteztük. Bár a fellépéseket örömmel fogadták, a sok felkészülés feszített, koncentrált munkatempót kívánt, s a tábor végére hallgatóink láthatóan elfáradtak. A rádió és a tv tájékoztatásának hatására többen felkerestek bennünket táborunkban. Az érdeklődők később barátokként kötődtek hozzánk, mint például az a két finn kislány, akik Karjelajnenből jöttek Balatonföldvára üdülni. Minden reggel megjelentek a kis elemőzsiájukkal és lelkesen résztvettek minden foglalkozásunkon, elkísértek bennünket szerepléseinkre. De említhetem a svéd gyógyszerész házaspárt is, akik azzal váltak el tőlünk, hogy dudát és tekerőlantot fognak vásárolni. A sok külföldi és magyar látogató mellett különböző csoportok is felkerestek bennünket. Nem maradt megválaszolatlan kérdésük, mindenkinek szorítottunk helyet a foglalkozásainkon. Számtalanszor elhangzott a kérdés, miért nem bővítjük ki tevékenységünket országos méretekre, miért nem tárjuk ki kapuinkat a nemzetközi érdeklődők számára.

Tanáraink, hallgatóink egyaránt jól dolgoztak. Eredményeik alapján meghívást kaptunk a nyugat-magyarországi néptáncos találkozó gálaműsorára, ahol sikerrel szerepeltünk. Nemcsak dudásokat vagy furulyásokat, de zenészeket neveltünk: aki dudált az tanuljon furulyát is meg talán még a vonósok közül valamit. A résztvevők megszerették egymást, szerettek együtt lenni. Októbertől ismét várjuk dudaiskolásainkat, közben szervezzük hozzájuk öccseiket: az úttörőket; adják át nekik is ügy-szeretüket, lelkesedésüket, tudásukat.

Csikvár József

A tapolcai szabócéh korszója 1796-ból

A tapolcai Batsányi János Művelődési Központ és Gimnázium még igen szerény anyaggal rendelkező Helytörténeti Gyűjtőtermének¹ kétségtelenül egyik legértékesebb darabja a tapolcai szabócéh 1796-ban készült korszója.

A korszó történetéről ezidáig csupán a következőket tudjuk. Horváth Mihály tapolcai kádármester, Halápi út 5. sz. alatti házában padlásáról került elő 1962-ben, a ház tetejének felújításakor. Feltételezhetően igen hosszú ideig lehetett itt, erről tanúskodnak Horváth Mihály leányának, Kárpát Sándornénak szavai: „Még fiatal koromban, az 1930-as években láttam fenn padlásunkon a korszót, de mint a többi ócska holminak, ennek sem tulajdonítottunk semmi jelentőséget.” Arról sajnos senki sem tud a családban, hogy mikor, s mi módon kerülhetett a korszó a kádármester padlására. 1963-ban Kárpáték átadták a korszót a tapolcai 2. sz. Általános Iskolában gyűjtéssel is foglalkozó Török László tanárnak, aki a közelmúltban ajánlotta fel a Helytörténeti Gyűjtőterem számára a becses darabot.

Miért is kell nagy jelentőséget tulajdonítanunk a napjainkig fennmaradt céhkorszónak?

„Az inas felszabadulásakor ebből itták az áldomást. (...) A fazekasok ezekkel a korszókkal remekeltek, szépen kidíszítették, felírásokkal, versekkel látták el. (...) A céhek, a mesterségnek jelvényeit, az ollót, vetélőt, csizmát, gyalut, ácsszekercét, kezeket is ott találjuk a korszón úgy, hogy legtöbbször már messziről megállapíthatjuk, melyik céhé volt a korszó” — írja Malonyai Dezső A magyar nép művészete című művében.²

A céhkorszó tehát a középkorban keletkezett, s a Magyarországon egészen 1872-ig fennálló céhek tagjainak együvé tartozását volt hivatott — egyéb tárgyi emlékekkel együtt — jelképezni. Ezen a szerepén túlmenően a korszó „gyakorlati alkalmazása” abban állott, hogy különböző ünnepélyes alkalmakkor — az inas felszabadulásakor, legényavatáskor, céhmester választáskor stb. — benne szolgálták fel az elfogyasztásra kerülő bort.

A XVII–XVIII. században Magyarországon készült cserép céhkorszók — készítési technikájuk alapján — két nagy csoportra oszthatók.³ 1. A színes, önmázás ún. habántechnikával készült korszókra, amelyekre jellemző a színes virág és indadíszítés, s amelyek csak a XVIII. századtól kezdve viselnek felíratot. Formájukat tekintve lehetnek gömb vagy bokályalakúak. 2. A másik csoportba tartoznak a magyar népi fazekas-technikával készült zöld (ritkán barna), olommázás korszók, domborműves díszítéssel (szerszámokkal, céhjelvényekkel, egyházi vonatkozású rátétekkel, virágosindás népi ornamensekkel), valamint karcolt feliratokkal. „A zöld, olommázás, domborműves, karcolt felíratos céhkorszók elterjedési területe (...) általában a Dunántúl, szűkebb hazája pedig minden bizonnyal Veszprém megye és a közvetlen közelébe eső Zala, Somogy és Fejér megyei vidékek.”⁴

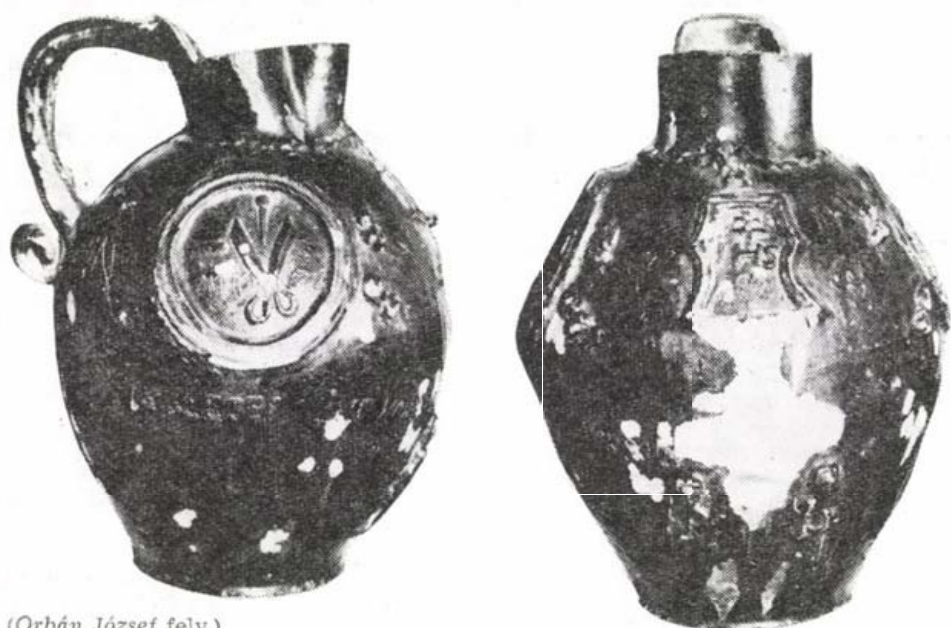
A tapolcai szabók 1796-ban készült céhkorszója tipikus darabja a magyarországi céhkorszók e második csoportjának. Lelőhelyét, s feltételezhetően készítési helyét illetően is jól belefer a Nagybákay által körülhatárolt övezetbe: a történelmi Zala megye Tapolcáját és közvetlen környékét — sajátos határterület lévén — egyformán érték mind veszprémi, mind pedig zalai hatások. A korszó maga öblös, de nem gömb

¹ Létrehozásáról a Honismeret 1977. 4. számában adtam hírt.

² Malonyai Dezső: A magyar nép művészete IV. kötet. Budapest, 1912. 344. old.

³ Nagybákay Péter: Veszprémi és Veszprém megyei céhkorszók. Veszprém megyei múzeumok közleményei 4., 1965. 139–199. old.

⁴ Nagybákay Péter: I. m. 156. old.

(Orbán József felv.)

alakú. Magassága jelenleg 36 cm, de valamikor 40—42 cm lehetett, ugyanis a nyakon a kiöntőcsőr egykori reszelés nyomát viseli. Feltételezhetően valamikor — még használatára idején — a korszó itt kicsorbult, s ennek helyét a későbbiekben úgy tüntették el, hogy reszeléssel az egész nyakat hozzáidomították a lecsorbult rész legalsó pontjához.

Kerülete a legöblösebb részen 85 cm, átmérője ugyanitt 27 cm. Űrtartalma kb. 7 pint. Kívülről méregzöld színű máz fedti, és — eltérően a hasonló típusú céhkorszók nagy részétől, amelyeket általában belülről barnára vagy sárgára színeztek — belülről is ugyanezt a méregzöld színt kapta mesterétől. A nyakon a kiöntőcsőr elég erősen leszűkül, a nyakat a hastól ún. „ujjnyomkodásos” díslánc választja el. Ezt a dísláncot köti össze a címerformájú, dombormű megmintázású kerettel — már a korszó hasán — egy angyal buste-je.⁵ Ugyanezen keret jobb és baloldalán — karcolt népi tulipán, s egyéb virágdíszítmények mellett — még két-két, egymás alá helyezett angyal domborműves buste-je látható. Magán a kereten belül tipikusan egyházi motívumokat találunk: dombormű megmintázású IHS betűket és kettőskeresztet, illetve egy karcolt szívet.

Ezek a hangsúlyozottan egyházi vonatkozású díszítések, illetve a kerethez egykoron szervesen kapcsolódó feszület utalnak leginkább a korszó Zala megyei (sümegi?) eredetére. A keresztre feszített Jézust ábrázoló feszület azonban sajnos letörtött, s csupán a kereszt alaprajzában nyomaiból következtethetünk az egykor talán impozáns, kézzel megmintázott díszre. Azt, hogy a korszót készítő fazekasmester itt is remekelhetett, igyekszik bizonyítani a környéken talált — s feltételezhetően ugyancsak sümegi mester keze alól kikerült — tapolcaszentgyörgyhegyi csizmadia céh 1839-ben készült korszója is, amely hasonló, keresztrefeszítéses jelenetet ábrázol. A feszület mellett jobbról és balról egy-egy, kezét imára kulcsoló angyal relief-szerű figurája áll, mindkettő viszonylag ép állapotban.

A korszó központi díszítőeleme a kiöntőcsőrtől jobbra és balra — az egykori feszület két oldalán — elhelyezett, kör alakú keretbe foglalt, kézi formálású, domborműves céhjelvény vagy embléma, belülről a mesterség jellegzetes szerszámaival. Baloldalon nyitott olló, élei között nagyfejű gombostűvel, ugyanitt, az olló két oldalán karcolt felirat: Anno — 1796; a jobboldalon pedig ugyancsak nyitott olló, élei közé leereszkedő két spirálmegmintázású cérnaszállal (itt az olló két oldalán kezdetleges megmintázású karcolt virágmotívumok láthatók). A két embléma alatt, a legöblösebb

⁵ Buste = női felsőtest, mellszobor.

részen húzódik végig a korszó rendeltetését egyértelműen meghatározó felirat, karcolt, meglehetősen szabályos és jól olvasható betűkkel: TAPULCZAI SZABOK BÖTSÜLETES CZHE KORSAIA.

A korszó egyfűlű, s a fül alsó része, ahol a hassal érintkezik, csigaalakban visszakanyarodik. Ugyanitt — a fül és a has találkozási pontjánál — két oldalon egy-egy nagyméretű, fejével lefelé fordított, karcolásos technikával készült népies tulipán-ornamens is díszíti. A korszó feke — feltételezhetően a használatból, s nem későbbi erőszakos rongálás folytán! — kilyukadt.

Készítője nevét és a készítés helyét nem karcolták rá a korszóra. Ezen adatok hiánya látszólag azt is igazolhatná, hogy helyben készült — hisz Tapolcának ez idő tájt fejlett fazekasipara van —, mégis inkább hajlunk arra a feltételezésre, hogy a korszó valamelyik sümegi mester műhelyéből kerülhetett ki. Ezt igazolná a sajátos formálási, égetési, színező és díszítő technika, illetve — a hangsúlyozott egyházi motívumokon túl — a sümegi műhelyekre oly jellemző hagyományos ornamentals: a középkori eredetű, kör alakú emblémakeret is. A korszó eredetének, készítőjének felderítése — a környéken előkerült, hasonló technikával készült céhkorszók összevetésével, illetve egyéb források alapján — még a jövő feladata.

Töröcsik Zoltán

A készülő kesznyéti szótár¹

Az 1960-as évek elején, dr. Végh József tanácsára nekifogtam falum szókincsének az összegyűjtéséhez. Nem minden előzmény nélkül azonban. 1958-ban részt vettem ugyanis a Nyelvőr-pályazon, rá két évre, a már közösen meghirdetett néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatra készült pályamunkám egy része „Egy kis szótár és kifejezésgyűjtemény” volt már, és tartalmazott mintegy 2500 tájszót. De ennek is van előzménye, úgyhogy nem tudom egészen igazsá van-e Kiss Jenőnek, mikor azt mondja, hogy dialectologus non nascitur, sed fit. Mert: emlékszem, 1938-ban vagy 1939-ben lehetett, édesapám mint Patakra visszautazó diákokat vitt a tiszaluci állomásra. Útközben egy szembejövő kesznyéti a kérdésére (Hova jártál?) azt felelte a biciklijéről: *Vaut még egy / vikásnyi / muhar hát / lecsipeltem. A fele úton már jóval túl, a Sarkad ér partján legeltető urasági kondás pedig így kiáltott oda a társának: Téridd a / gyepeket, / hagy gyepejje- / nek!* Tagoltságaért, valamint két igéjének a szemléletességéért mind a két mondatot lejegyeztem, azóta is kitörölhetetlenül megmaradtak emlékezetemben, és beletartoznak a kesznyéti szótár anyagába.

Kesznyétentől, szülő- és lakóföldemtől csak tizenkét évig éltem távol, tanulásom idején, majd hét évig segédlelkész koromban, de felszabadulása nagy idejét is benne töltöttem, egy irodatisztn kívül mint egyetlen értelmiségi. Így hát a legerősebb gyökerek kötnek hozzá, minél fogva minden külső adottságom is megvolna, hogy a szárnyas idő és az egészség engedélyével, néhány év múlva én is letehessem a kesznyéti szótárt a már elkészültek mellé.

A község az ónodi uradalom tartozéka volt, Lorántffy Zsuzsanna vagy talán már előbb, még Homonnai Bálint által kiváltságolt lovashajdú hely. Zemplén megye alsó részének és a rajta keresztül szivárgó érről, a Harangodról nevezett tájnak, a Harangod vidékének is a legdélibb szögletében, ott, ahol a Sajó a Tiszát eléri, Borsod és Szabolcs határán, de a valaha Böcsöt is kebelében tartó Abaújnak is a közelében. Ez a Harangod vidéke a Hernád mentével s a Hegyaljával, a központjában Sáros-patakkal, továbbá a Hegyközzel az északkeletnek nevezett dialektikusnak azt a típusát beszéli, amelyből — hogy, hogy nem, többé-kevésbé már feltárt úton-módon — nemzeti nyelvünk fejlődött.

Az északkeleti nyelvjárás területéről már van tájszótárunk: a Szamosháti. A kesznyéti, a dialektus nyugati területéről egy falu anyagát gyűjti össze. Nyugatabbra már a palóc nyelvjárásba megy át a szó. Déli szomszédunk, Tiszaszederkény már az í-ző, de é-ző tiszai nyelvjárást beszéli. Keleten Tiszadob nyelve a hajdúságival és a debrecenivel egyezik, melytől a miénket lényegileg csupán az választja el, hogy mi a felszólító módot iktelen mondjuk. A miénkhez hasonló tájnyelve északi szomszédunknak, Tiszalucnak van, de nyomait tovább is megtalálni észak felé, a Tisza mentén.

¹ Elhangzott 1979. VIII. 17-én Egerben, az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők IX. Országos Találkozásán. (Szerk.)

Ez a nyelvjárás — a miénk — lényegében abban különbözik köznyelvünk alapnyelv-járástól, az általam most rövidsége kedvéért *patakinak* nevezett dialektustól, hogy a miénk í-ző, ú-zó és erős, záródóan diftongizáló, de az előbbi két sajátosság könnyen elhagyható, a köznyelv é-zésére, illetőleg ó-zására átváltható. A kettőshangzóktól már sokkal nehezebb szabadulni. Egyébként a pataki nyelv is kettőshangzókkal beszél, csak a miénknél szelidebben. Nagy kár, hogy ezeket az *ou*-kat és *öü*-ket magyartanításunk mindjobban visszaszorítja, s nem tesz minőségi különbséget az *o* és *ó*, *ö* és *ő* között; nem úgy tanítja, hogy van *o* és *ó*, hanem úgy, hogy ez rövid *o*, az pedig hosszú *o*, minélfogva is mind nehezebbé válik a helyesírás elsajátítása. Valami nyolc évvel ezelőtt még a televízióban is így volt vagy két napig kiírva: *spórt*, míg valaki észre nem vette.

Szógyűjteményem tehát egyetlen falu, Kesznyéten nyelvanyagát fogja egybe, a környező falvakét nem. Úgy azonban, hogy ennek az egy falunak a nyelvében képviselve van néhány más, többnyire szomszéd falu: Tiszaluc, Tiszaszederkény (Leninváros) és Böcs, kevéssé Tiszapalkonya. Ezek nyelvkincséből valami az onnét származók révén került bele a noteszokba, s — Deo volente — majd a szótárba is. Ezekkel a helységekkel Kesznyéten századok óta házassági kapcsolatban áll. Még egy, a bibliai Naómi módján hozzánk vetődött Ung megyei özvegyasszony egy-két rövid magánhangzós mondatának is helye van szótárunkban. Mindezek az esetek azonban számbeli jelentéktelenségük miatt még szabályt erősítő kivételszámba sem vehetők, és nem halványítják el egy keveset sem a szótár kesznyéteni jellegét, már csak azért sem, mert ezeket a nyilvánvalóan más faluból hozott szokat megjelöltem. Pl. az *ittas*, *spicces* jelentésű, palkonyai származású ember által használt, s a Kunság felé mutató *bozás* melléknév.

A gyűjtést tulajdonképpen már 1958-ban elkezdtem a Nyelvörpályázatok, aztán a hatvanas évtized elején kezdtem hozzá úgy, hogy nemcsak a sajátosságokra vettem ki a hálót, egyszóval nemcsak tájszavakat gyűjtök, hanem regionális nyelvjárási szótárt készítek. A felhalmozódott anyag nagy garmadája miatt öt évvel ezelőtt felhagytam a gyűjtéssel, amelyet a szó legszorosabb értelmében a végtelenségig lehetne folytatni, hiszen az élő vízű kútból is akármennyire kihúznánk, felferegetnénk a vizet, valami újra csak előszivárogná bele. Azonban ez az abbahagyás csupán azt jelenti, hogy nem hordok magammal, s ha látogatóm jön, nem veszek elő noteszt. Mégis összeszívargott már azóta is vagy két noteszsal. Ez a 15–20 év éppen elég egy szótár anyagára. Találhatók benne archaikus és egészen friss keletű szavak, bennük egy kis történelem is: a szocialista átalakulásé. Ha a szótár ilyet is megbírna, a példamondatok elhangzásának a dátumát is fel tudtam volna jegyezni. De így is vannak mondatok, melyeknek a keletét fel nem jegyezni nem álltam volna meg. A legtöbbjét tudom, hogy ki s miért mondta; életsor, fájdalom, panasz, méltatlanság, öröm, tréfa, pajkosság van bennük, melyikben mi.

Hogyan gyűjtöttem? Kiss Jenőtől olvasom, a Magyar Nyelv 1973. évi 4. számában található tanulmányából, hogy a nyelvjárás szavait szótárak segítségével gyűjthetjük össze. A nyelvjárás köznyelvi szavait köznyelvi szótárak, tájszavait pedig tájszótárak felhasználásával. Nem mondom, így is elképzelhető a tudomány számára hasznos regionális szótár készítése. Így azonban csak az dolgozhat talán, akinek az a főfoglalkozása, hogy egy életen át egy szótárt készítsen. De ilyen gyűjtő módszerrel számtalan szó elszikkadna, és nem kevés téves is becsúsznék alattomban. Szótáram anyagát én szinte kizárólagosan passzív módszerrel gyűjtöttem össze. Persze ez nem jelenti azt, hogy kérdéseknek, nyomozásoknak nincs helyük. A már kész tájszótárak, szógyűjtemények persze segítenek úgy is, hogy rálelünk bennük olyan szavakra, melyek különben még nem kerültek elő passzív módszerünkkel, vagy nem is kerülének elő soha, és esetleg a szótárakban talált egyik-másik szó keltette képzetársítással nyelvjárásunknak egy-egy más, már különben örökre elfelejtendő szava az emlékezet felzínére bukkant.

Milyen szokat gyűjtöttem? Végh József ajánlata szerint a falu teljes szókincsének az egybegyűjtésére törekedvén, felszedtem még a „legkisebb” partikulát is, nem egy ilyennek aztán sajátos jelentésére is bukkantam. Kiss Jenő a már idézett dolgozatában (Gondok jövőendő regionális szótáraink körül) azt tanácsolja, hogy a szintaktikai (mondattani) szóképzéssel alakult szavakat nem kell felvenni a szótárba, sőt egyik-másik grammatikai képzéssel alkotott származékot sem. Pl. a *-ni* képzős származékok csakugyan nem veendő fel. Az *innya* formájú főnévi igenév is bemutattható a szótár elejére tervezett regionális nyelvtanban. De a szenvedő igéket bizony szótározni kell éppen azért, mert a *-tatik*, *-tetik* a magyarban nem használatos, de némely igét használ szenvedő alakjában a nyelvjárás, és az jellemző, hogy melyiket használja

így. Aztán pl., Kiss nézetével ellentétben, az *-andó* képzős szó is szükséges, hogy külön címszó legyen, hiszen az *állandó* szónak van egy ilyen jelentése: álló, az alma jelzőjeként. A *-ván*, *-vén* képzős származékokat sem lehet kihagyni, ugyanis bizonyos igék képzőjeként, használata sajátossága a nyelvjárásnak. És így tovább. Az *ad* igének a ható igével képzett folyamatos melléknévi igeneve feltétlen szótárazandó, hiszen jelentése a köznyelvtől eltérően nem passzív, hanem aktív. Paradigmája: *A jóu Isten adhatóu, vehetőu*.

Efféle példamondatnak persze nem lehet helye egy regionális szótárban, hogy „Az ablak mellett ül”. De az *ablakot* fel kell venni a miénkbe feltétlen, hiszen a fenestra mellett van ilyen jelentése is: „kitöltetlen, adat bejegyzése nélkül maradt rubrika (a rovatos íven)”. De akkor csak fel kell venni a köznyelvvvel egyező jelentést is. Vagy itt van az *ablakos*. Úvegező vándoriparost, ablakostót jelent. De mint melléknév azt is jelenti, hogy „vízhártyával, buborékkal bevont” (ti. halászháló, illetőleg a szeme). Paradigma: *Úres a háló, ablakos*. Az *ellegel* azt is jelenti, hogy lappangva tovaterjed, egyáltalán terjed (ti. a tűz). A *legelnek* szintén megvan a hasonló jelentése. A *megvesz* a „megvásárol” mellett azt is jelenti, hogy „magához édesget”, de azt is, hogy „legyőz” (tüzet pl.) „elolt”. *Mán megvettik* — mondta ezelőtt megnyugvással vagy megnyugtatóssal, aki előjött a tűzoltásból vagy nézéséből. Az *elfeksziknek* is sajátos jelentése van ebben a mondatban: *Elfeküdtem a nyakamat*. A *javit* ige bizonyos elbeszélésekre szorítkozva s azokban mintegy megkövülve azt jelenti, „gyógyít”. Szerűk-számuk nincs az ilyen jelentésbeli tájszavaknak, nyelvjárási szónak.

Már-már károsultnak éreztem magam, ha egy-egy szót írószer hiányában nem tudtam rögzíteni. Sok pénzem sohase volt, de adtam volna száz forintot például, ha egy görögből jött latin szó eszembe jutott volna, melyet templomba menet feljegyezni nem tudtam, s nem hallottam azóta sem.

A szavaknak többnyire már a noteszben megadtam az idő-, réteg- és térbeli minősítéseket, nevezetesen azt, hogy a szó régi-e avagy új, kik használják és milyen az elterjedettsége. A hangsúlyt feleslegesnek tartottam mindenütt feljegyezni. A diftongusokat a szócédulákon még nem jelöltem, részben a gépirási nehézség miatt, részben pedig azért, mert még eldöntendő a jelölés mikénte. Számomra ugyanis nem megnyugtató, ahogy nyelvjárásunk kettőshangzó ó-ját a szabvány jelöli. Én a mi nyelvjárásunk ó-jának egyik elemét *a*-nak, a végsőt *u*-nak érzem.

Végezetül arra a kérdésre felelek, hogy a kesznyéti szótár milyen fokán van a készülésnek. Tíz notesz szó, általában mindegyik a maga példamondatába ágyazottan, 17 dobozban már kicédulázva. 27 notesz pedig még cédulázatlan, tehát az anyag-nak még több, mint a kétharmada. Ez a sokezer, cédulájára váró noteszbéli szó nyomasztól hat az idős szótárkészítőre. Nem stílszerűtlen balladai hangvétellel szólók: „Tanuljatok esetenem, Édes barátim...” Azaz: ha valaki tanácsot kérne, a lelkére kötém, hogy a begyűjtéssel párhuzamosan, apródonként, mihamarabb tegye cédulákra a szavakat. Lám, ha én is így végeztem volna a munkát, most talán már a szerkesztésnél tartanék.

A 27 notesz kicédulázásán kívül azonban még egy legyűrni való nagy feladatot is követel a szótár. Van egy testes kéziratom a kesznyéti népi gondolkodásról, van az a háromkötetes parasztléletrajzom, aztán a Kesznyéti elbeszélések, s ezeken kívül nem kevés néprajzi szövegem, feljegyzésem ömlesztve. A szótárba ezeknek az ziti szótárírásom, de nagyon megnöveli a terjedelmet is. Vétkes vagyok abban, hogy nem futottam „nekifeszülve”, a régi bibliafordítás szerint „nekidölve” „egyenest a cél anyagát is ki kell meríteni. Egyébként a rengeteg néprajzi vonatkozás nagyon nehefelé”. Hanem kapzsi módon sok munkába fogtam. S minél többet akartam felölelni a néprajz kincseiből, annál több kihullott a kezeim közül. Legutóbb sok időmbe került a *telek* szóról készített nagyobb tanulmányom, melyet mindeddig tévesen értelmezett a magyar nyelv és néprajz tudománya. Ha le tudnék mondani kedves témáim megírásáról, a szótár ügyén sokat lendítené. Szeretném újra, nagyobb és szebb kazalba rakni földrajzi neveinket, mert első gyűjtésem óta nagyon megsaporodtak. De ez a szótár munkájához tartozik amúgy is. Különbön passzióval, azaz szenvedéllyel és szenvedéssel végzem szótárunk készítését. Ha munkájához hozzájuthatok, nekiülhetek — a kesznyéti szótár szerint így is lehetne mondani: *rámehetek* — alig tudom abbahagyni. Pedig legutóbb is évek múltak el anélkül, hogy rámehettem volna. Munkája nagyon könnyű és — nagyon nehéz. Hogyne volna könnyű, mikor nem egy tájszótár van már előttem. De nekem nehéz is a már elmondottak miatt.

Galuska Imre

Nemzetközi szolidaritás a magyarországi munkásmozgalommal az 1920-as években

A szolidaritási mozgalom magyarországi története számos vonatkozásában még feltáratlan. Pedig tudományos feldolgozása nagy szerepet játszhat a felnövekvő új generációk hazafias és internacionalista nevelésében, népünk történelmi tudatának szocialista fejlesztésében. Ez az írás a magyarországi szolidaritási mozgalom története sajátos, egész továbbfejlődése szempontjából jelentős évtizedének, a Tanácsköztársaság megdöntését követő évek nagy nemzetközi szolidaritási akciói néhány összefüggésének bemutatását kíséri meg.

A szolidaritás gyakorlati értelemben érdekazonosságon, vagy az érdekek közel-állásán alapuló, támogatást és mély erkölcsi tartalmat is kifejező, haladó politikai fogalom. Érvényesülésében az objektív osztályérdek és osztálytudatosság mellett jelentős hangsúlyt kap az általános emberi humanizmus és segítőkészség.

Bár a szolidaritási mozgalom nem azonos a munkásmozgalommal, ugyanakkor annak egy sajátos harci területe, mély emberi tartalmát kifejező vonása.

Kis Károly, a Szakszervezetek Országos Tanácsának alelnöke ezeket mondta erről 1977 áprilisában egy kerekasztal-beszélgetésen: „Van-e történelme a magyar szolidaritási mozgalomnak? Ha visszagondolok a saját életemre, mint fiatal szervezett munkás itt Budapesten már az első nagyobb gyári sztrájkban, amiben részt vettem, a szolidaritással találkoztam. A szolidaritás akkor úgy nyilvánult meg, hogy amikor mi bőrösök sztrájkoltunk, este jöttek az építők és elzavarták a munkáltatók által szervezett sztrájkőröket. Őket nem ismerték személy szerint. Néha elcsattant egy-egy pofon is. Az építők keze keményebb volt, mint a miénk. Megnyertük a sztrájkot. Ez persze kicsit leegyszerűsített megközelítése a szolidaritásnak. De találkoztunk a nemzetközi munkásmozgalom, a külföldi szakszervezetek szolidaritásával is. Nemzetközi szolidaritás nélkül a Horthy-fasizmus huszonöt esztendejében, az illegális körülményei között a magyar munkásmozgalom egyszerűen nem tudott volna dolgozni, létezni. Szolidaritásak voltak irántunk a szomszédos országok kommunista pártjai és szakszervezetei. Amikor a mi embereink elhasználódtak a megfeszített illegális munkában, ideileg is elfáradtak, akkor a szomszédos Csehszlovákia, Ausztria és a Weimari Németország munkásai segítettek. Mindazok az országok, ahol legális volt a párt. Magukhoz fogadtak bennünket az ottani munkások, az illető erőt gyűjtött ott, aztán jött vissza Magyarországra. Újra végezte a munkát, amivel megbízta a párt. A szolidaritás a történelem során óriási fejlődésen ment keresztül. A munka most is folyik, csak más formában, mint a húszas vagy a harmincas években.”

A huszas évek magyarországi szolidaritási mozgalmának története elválaszthatatlanul egybeforr a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével, a kommunista párt magyarországi megalakulásának körülményeivel, a Tanácsköztársasággal, a fehérterrorral és az európai munkásmozgalom helyzetével. A szolidaritás hatalmas, munkánemzedékek egész sorában továbbélő iskolái voltak az oroszországi hadifogolytáborok. A nemzetköziség szempontjából is tanulságos áttekinteni az 1918. november 4-én Moszkvában megalakult, az OK/b/P külföldi csoportjaként létrejött Kommunista Magyarországi Pártja ideiglenes Központi Bizottsága, valamint Külföldi Irodája tagjainak névsorát: az Ideiglenes Központi Bizottság tagjai lettek: *Emil Bozdok, Franc Drobni, Matej Kovac, Kriszák Mátyás, Kun Béla, Ivan Matuzovic, Ariton Pescariu, Pór Ernő, Vántus Károly*; a Külföldi Iroda tagjai: *Alexei Genlariu, Gieszt Pál, Mihai Guiu, Jaross Béla, Mánd Arnold, Rudnyánszky Endre, Lazar Vukicevic*. A két névsor mély nemzetköziséget tükröz; ez ebben az időben a kommunista mozgalom és a magyar kommunista tevékenységének is egyik fő jellegzetessége volt.

Több tapasztalatból is arra következtethetünk, hogy történelmi tudatunkban az indokoltnál szerényebb helyet foglal el a Magyar Tanácsköztársaság megteremtésének, majd honvédő háborújának nemzetközisége. A Moszkvából hazaérkező Kun Béla már a megérkezése másnapján Bécsbe megy, hogy az osztrák kommunistákkal és a szociáldemokratá baloldali vezetőivel: *Fridrich Adlerrel* és *Josef Strasserrel* tárgyaljon.

Budapesten, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának emlékeit őrző múzeumban található egy rendőrségi jelentés, amelyet Nánási detektívfelügyelő készített 1919. január 11-én: „A Vörös Újság szerkesztőségében van magyar, német, román, tót, szerb és orosz propaganda beosztás. Megtudtam, hogy ezeken kívül van angol, francia és cseh osztály is”. Az azóta előkerült dokumentumok, röpcédulák arról tanúskodnak, hogy a rendőrség értesülései e kérdésben pontosak voltak. A magyar proletariátus 1919 márciusában tehát széles körű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező kommunista párt vezetésével vette át a hatalmat.

Budapesten hetenként tartottak cseh és szlovák politika gyűléseket a Baross utca és a Kálvária tér sarkán, a Svarc vendéglőben, illetve a Marx—Lenin Házban. Nagyszabású csehszlovák tömeggyűlés volt április 2-án a Nemzeti Lovardában. Számtalán segítséget kapott a magyar munkásosztály délszláv osztálytársaitól.

Abban, hogy az európai munkásmozgalmában, a haladó tömegek körében a legdurvább Horthy-fasiszta rágalmozgás, a legszélsőségesebb propaganda sem tudta a Tanácsköztársaságot lejáratni, emlékétfeketíteni, fontos jelentőségű, hogy az európai országok munkásosztályának nagy tömegei a magukénak, a saját harcukkal is kiküzdött vívmányuknak tekintették azt.

Szoros és közvetlen összefüggés látszik a Tanácsköztársaság létrejöttének nemzetközi körülményei, majd a vérbefojtást követő, a magyar és a nemzetközi ellenforradalmi erőket váratlanul ért nemzetközi tömegfelháborodás, a nemzetközi szolidaritás, a Magyar Tanácsköztársaság iránti rokonszenv méretei és ereje között.

A Tanácsköztársaság vérbefojtását követő hetekben, hónapokban a német, a cseh, a szlovák, a jugoszláv, a román internacionalisták nagy része visszatérve hazájába jelentős politikai és személyi bázisát alkotta a Magyarországról menekülni kényszerült forradalmárok befogadásának, elhelyezésének, a fehér-terror üldözöttei menekítésének, a nemzetközi méretű szolidaritásnak.

1919. augusztus 7-én este, a Friedrich-kormány megalakulása másnapján a rendőrszolgálat letartóztatták *Korvin Ottót*. Órákon belül iszonyatosan összeverték. Ezzel intézményesen is kezdetét vette Magyarországon az ellenforradalmi rémuralom, a kegyetlen fehér-terror. Ezek a körülmények még inkább megnövelték a nemzetközi szolidaritás jelentőségét és azoknak a munkásoknak, értelmiségieknek, kisembereknek a szerepét, akik életük kockáztatásával segítettek százak és ezrek külföldre szöktetésében, a külföldön készülő röplapok Magyarországra szállításában, itthoni terjesztésében. Minden bizonnyal további elemzést igényel annak a ténynek a politikai és erkölcsi jelentősége, hogy már néhány héttel a Tanácsköztársaság leverése után, 1919 szeptemberében megjelentek a kommunista párt röplapjai.

Az üldözöttek érdekében a legfontosabb cselekedet életük megvédése, a menekítés volt. Mindebben kiemelkedő szerepe volt az osztrák és a szlovák határmenti falvak és városok munkásainak, parasztjainak. Ma már tudjuk, hogy a határ jelentős megerősítése ellenére az üldözöttek viszonylag könnyen juthattak át Ausztriába. A legismertebb vezetőknél ez persze nem sikerülhetett, mert az ellenforradalom a Tanácsköztársaság megdöntését követő legelső napokban lecsapott rájuk, másrészt mert a terror kopói megfeszített erővel keresték őket.

Figyelmet érdemel, hogy már a Tanácsköztársaság megdöntésének másnapján munkások százai kényszerültek menekülésre Budapestről, Zalaegerszegről, Szombathelyről, Körmendről, Sopronból, Győrből stb. (Augusztus 1-én és 2-án száz bányász hagyta el Brennbergbányát.)

A menekülőket elsősorban a magyar—osztrák és szlovák határvidék szervezett munkásai segítették. Jelentős szerepet játszottak a csempészeteket ismerő favágók, fuvarosok, kocsmárosok, akikről mindmáig kevés szó esett.

A proletárhatalom leverése utáni hónapokban megközelítően 100 ezer munkás, értelmiségi, szegényparaszt került emigrációba, kényszerült az ország elhagyására. Ilyen hatalmas tömeg szökését, utaztatását, elhelyezését, étellemezését és bújtatását csak a magyar munkások ügyével való mély, nemzetközi azonosulással lehetett megszervezni.

Sok forradalmár életét nem tudta megmenteni a nemzetközi szolidaritás, de elemi erővel tört fel az olasz, az osztrák, a cseh, orosz, német munkások tiltakozása és gyűlölete a Horthy-fasiszta terror ellen. 1920 tavaszára már nagy erőt képvisel az ausztriai magyar emigráció. Az osztrák munkások nagyfokú segítségével 1920 februárjában meg-

jelenik az Internacionálé két száma, a magyar nyelvű Vörös Újság, majd júniusban a KMP hetilapja, a Proletár. Mindkét lap rendkívül jelentős szerepet tölt be a munkásszolidaritás szervezésében.

Az európai burzsoáziát közben egyre jobban „zavarta” a magyarországi fehérterror vérengzéseinek nemzetközi visszhangja. Annak a nagyfokú felzúdulásnak a lecsillapítására, amelyet a fehérterror borzalmai az európai proletariátusban keltettek, és amelynek külpolitikai hatásai is mutatkozni kezdtek, a Simonyi—Semadam kormány 1920 áprilisában olasz és angol munkásokat hívott meg az országba. A cél annak bebizonyítása volt, hogy nincs fehérterror Magyarországon.

Az európai munkásmozgalom kiemelkedő harci eseménye volt a nemzetközi szállítómunkás bojkott a horthysta Magyarország ellen. A Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség 1920 márciusában határozta el a bojkottot, de az amszterdami szövetség csak június 11-én bocsátotta ki a végleges felhívást. Június 20-tól megszűnt a vasúti és postai forgalom Magyarországgal, megszakadt a telefon- és távíró összeköttetés. A bojkottban legjelentősebb szerepe az osztrák és csehszlovákiai munkásságnak volt, mert Magyarország e két országgal, illetve rajtuk keresztül bonyolította le nemzetközi forgalmának túlnyomó részét. A nyugati burzsoázia követelésére Ausztria kormánya vállalkozott az amszterdami szakszervezeti központ és a magyar kormány között közvetítésre. A nyugati országok proletariátusának a szolidaritása azonban olyan erővel nyilvánult meg, hogy a bojkottot több hetes tárgyalások után is csak félig-meddig lehetett lefűjni.

Fontos ez a „félig-meddig” jelleg hangsúlyozása. Tudjuk, hogy augusztus 8-án — sajnos különösebb eredmények nélkül — az amszterdami szakszervezeti központ által meghirdetett hivatalos bojkott véget ért, de nem ért véget a több ezer osztrák és főleg cseh vasutas valósgós bojkottja.

A nemzetközi munkásszolidaritás e kezdeményezéséről ma már tudjuk, hogy felemásága és következetlensége ellenére — főképpen a nyugat-európai munkásság tömeges részvétele révén — erős morális és politikai nyomást gyakorolt a magyar fasiszta kormányzatra. Kétségtelen szerepe volt abban, hogy az internáltak nagy részét szabadon engedték. A nyugat-európai szervezett munkásság megmutatta, hogy képes és kész támogatást nyújtani a magyar munkásmozgalomnak, de kitűnt az is, hogy a reformista befolyás e támogatást nagymértékben korlátozhatja.

A Teleki-kormány a nemzetközi szállítási bojkott megszűnése után elérkezettnek látta az időt a népbiztosok perének felgyorsítására. Ezt a tervet azonban megzavarta a szovjet nép és kormánya közbelépése. A népbiztosok perében a bíróság négy halálos ítéletet hozott, de a nemzetközi szolidaritás és mindenekelőtt a bolsevikok kormányának egyértelmű fellépése a Teleki-kormány tudára adta, hogy nem gondolhat komolyan a kivégzésekre.

Egy év alatt is nagy változások történtek a nemzetközi szolidaritás erejében. A fogolycsere-tárgyalások több hónapig tartottak, és 1921 nyarán fejeződtek be. A szovjet kormány mind a tíz népbiztost és velük együtt csaknem 400 politikai elítéltet mentett ki a magyar börtönökből. A horthysta uralkodó körök a később elfogott kommunistákat is kénytelenek voltak még 1924-ben is kiengedni a Szovjetunióba az ott maradt magyar hadifogoly tisztokért cserébe.

A szolidaritási mozgalomnak megalakulásától jelentős tényezője a Kommunista Internacionálé, amely szervezte és mozgósította Európa és az egész világ kommunistáit, proletár tömegeit a magyar munkásság küzdelme iránti szolidaritásra. Mindez a fehérterror szörnyűségei közepette nagymértékben növelte a magyar munkások önbizalmát, a Tanácsköztársaság emléke iránti tiszteletet és súlyos morális vereséget mért az ellenforradalmi rendszerre. Lefogta a gyilkosok kezét és lavírozásra, taktikázásra kényszerített a fasiszta kurzust.

A vérbefojtott Magyar Tanácsköztársaság tisztségviselői, a munkások és parasz-
tók tízezrei üldözésének, a fehérterror rémtetteinek híre Európán kívülre, a tengereken túlra is eljutott. Kanadában, Amerikában élt magyarok elbeszéléseiből tudunk az észak- és dél-amerikai munkások szolidaritási akcióiról, amelyben jelentős szerepe volt az ottani haladó magyar emigrációnak.

Az európai munkásmozgalom az 1920-as évek második felében is nagyerejű szolidaritás demonstrációval válaszolt a nemzetközi és a Horthy-fasiszmus munkásellenes lépéseire, a letartóztatásokra, üldözésekre. Ebben az időszakban is sok magyar forradalmár életét mentette meg a nemzetközi proletárszolidaritás. Jól példázza ezt Kun Béla 1928 áprilisi bécsi letartóztatását követő nemzetközi munkástiltakozás mélysége és élessége.

A huszas évek szolidaritási mozgalmait tényszerűen bizonyítják azt is, hogy a munkásmozgalom soha se csupán önmagára gondol. A szolidaritás mindig és mindenkor hatalmas erkölcsi erő, amelynek szilárd alapja a politikai hitel.

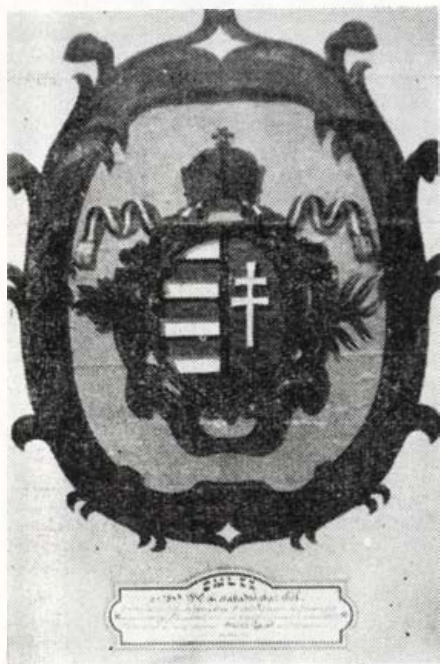
Kialakulásától napjainkig nagy utat tett meg hazánkban a szolidaritási mozgalom. Mai munkánk, lehetőségeink, a nemzetközi szolidaritás frontvonalában elfoglalt helyünk mélyebb megértéséhez, a teljesebb helytálláshoz értékes segítséget nyújthat a huszas évek nagy szolidaritási küzdelmeinek, személyiségeinek és helyzetének tényszerűbb megismerése.

Többet kell tennünk azért, hogy történelmi tudatunkban a megillető helyet foglalja el a huszas évek európai munkásmozgalmának ereje, a népek forradalmi hangulata, a munkásforradalmak kirobbanásának ténye, a nemzetközi munkásmozgalom nemzeti osztagainak sokirányú internacionalista együttműködése.

Agoston László

Szabadságharcunk egyik hadizászlaja

A naptár 1849. március közepét jelzi, a Tisztántúlon az Asbóth-tartalékhadosztályba beosztott, s az elmúlt 49. honvédezászlóalj türelmetlenül várja harcbevetését. A tisztikar nevében *Grisza Ágost* százados és *Ladányi* hadnagy március 14-én Rakamazról beadványban fordul *Görgey Artur* tábornokhoz, a feldunai hadsereg fővezéréhez: „Tartalékbani folytonos helyzetetésünk a katonaságnak csak lehangolását s elégtelenségét idézheti elő; de nem is akarnánk minden magyar bajtársaink előtt győzelem után gúnytárgyául szolgálni, azért, hogy a győzelem kivívásában tettleges részt nem vehettünk. Tisztelt fővezérünkbe vetjük tehát egész bizodalommal reményünket, hogy zászlóaljunkat saját parancsai alatt álló táborába venni fogja, bennünket dicsőségre vezetendő” — írják többek között.

A 49. zászlóalj zászlajának címere

Két nap múlva a tisztikart bemutatják Görgey tábornoknak. A fővezértől ígéretet kaphattak: hamarosan teljesül kívánságuk. A hadosztály április elején lépi át a Tiszát, elközelgett a harcbevetés ideje, gondoskodni kellett a hadizászlóról. *Garay Antal* zászlótartó így ír erről a naplójában: „Az őrnagy *Grisza* kapitányt elküldötte, ki magával vitte egyik káplárját Debreczenbe, ahonnan meghozta a Zászlóalj zászlóját. A zászló fehér selyemből van. Hosszú négyszögletű, körül három sarkos vörös, fehér és zöld, nemzeti színű sávval foglalva. A közepén az egyik felén tojásdad keretben Szűz Mária a kis Jézussal, a másik felén pedig ugyancsak tojásdad keretben Magyarország címere van festve. Nyele vörös, felső végén egy aranyozott lándzsa, hozzá fekete viaszvásznon tok, és egy fekete szíj, zászlótartó hüvely.”

A zászló szokásos egyházi felszentelése Abonyban történt, április 5-én. A zászlóanyja *Károlyné Zichy Karolina, gr. Batthyány Lajosné* testvére volt. A két nőt Petőfi — ki pedig egyébként nem szívelte az arisztokráciát — 1844-ben írt költeményében dicsőíti:

Láttátok e két tündérvirágot,
Borús hazánknek két sarkcsillagát?
Evezhetsz bátran nemzetem hajója,
Nem veszthet az célt, aki ilyet lát.

A zászlóanya egy aranyrojtos szalagot kötött a lobogóra, majd egy-egy mondat kíséretében beverik a zászló rúdjaiba a szegeket. Sztankó őrnagy: A haza szent szabadságáért! Grisza százados: A világ szabadságáért! S a többi tiszt: A hazáért! A hazáért! A függetlenségért! A győzelemért! Szent Ügyünkért! Kossuth Lajosért! Mészáros Lázár hadügyminiszterért! A nagy Széchenyiért! stb., stb. — amint azt Garay megörököltette.

Ezt követte a zászlóalj ünnepélyes esküje a zászlóra, hogy azt soha el nem hagyja, vérvél védelmezi. Sztankó őrnagy naplójában megjegyzi, hogy amikor az esküformában V. Ferdinánd király nevét olvasta, alig egy-két éltető hang hallatszott, „annyira volt már a köztársasági szerencsétlen eszme elterjedve”. Valóban csak néhány nap volt hátra a Függetlenségi Nyilatkozat kikiáltásáig.

A zászló „keresztelése” — azaz tűzkeresztsége — Sztankó naplója szerint április 11-én történt meg a pesti Rákosmezőn, ugyanott csatáztak másodszor 16-án és harmadszor 21-én. Ez utóbbi ütközetben 700 emberéből 114-et vesztett a zászlóalj halottban és sebesültekben.

Május 20–21-re virradóra a 49. zászlóalj a kiválasztottak között Buda vára alatt várja a rohamra induló parancsot. Hajnali három óra. „Egy jeladásra irtoztató ágyúdörgés reszkette meg a földet. Ugyanebben a pillanatban ezer és ezer torokból zúg, mint a fürgeteg, végig a földön: Éljen a haza! Éljen a magyar! Előre! Mint bősorosan rohan előre a honvéd a sánczoknak, a vár falainak.” (Garay) A 49. zászlóalj a Duna felől a „palisádokat” vette be (Sztankó). Zászlajuk ott leng Buda bástyáján. „Reggel 6 órakor bevettük Buda várát általános rohammal. Henczit láttam a halálos ágyon.” (Grisza-napló).

Buda alól a zászlóalj a Csallóközbe vonul, s itt vívja súlyos csatáit. Június 14-én Zsigárdnál kiverik az ellenséget a faluból. Egy hét múlva, 20–21-én zajlik a peredi véres csata. Utána Gután azt mondja Grisza kapitány Garaynak: „Tudja Garay, hogy maga ott Pered felett az egész zászlóaljat meg tudta zászlójával és dörgő szavával állítani?” — „Tudom kapitány uram, de azt is tudom, hogy kapitány uram volt az első, aki kivont kardjával a túldoldalról oda rohant és azt mondta: Ide fiúk!” — Az eseményre így emlékezik a hős zászlótartó: „A zászlót magasra tartva, ahogy bírtam, a futókra kiáltottam. Legények, hát elhagyjátok zászlótokat? Hisz ide egyetlen golyó sem jön! (Pedig dehogynem jött!) Ide fiúk! Ott a faluban már benn vannak a Miguelok, gyerünk segítsünk nekik! Előre fiúk! Éljen a haza! A zászló körül úgy seregett erre össze a legénység, mint a méhraj, először 5–6, azután 10–20, akik előbb már hátráltak. Egy pár perc alatt elhangzott a parancsnok szava: Vigyázz! zászlóalj előre!”

Garay július 1-én megkapta a hadnagyi kinevezését. De nemcsak ez az egy érdeme fűződött a zászló becsületének megmentéséhez. Az egyik csata élvonalában el akarták ragadni kezéből a zászlót. Akkor hátra adta, s így sikerült megmentenie. A zászló ott lengett további csaták fölött is. Július 2-án küzdelem a monostori sáncoknál. „Komáromnál alább a szőlőkben s folytatólag az ácsi erdőt tartó ellenséget szuronysegezve rohantuk meg.” (Sztankó) Ugyanerről írja Grisza: „Csata Görgey alatt az egész osztrák had ellen. Én a 49. zászlóaljt vezényelve az ácsi erdőben a Duna partot cotoquiroztam.” Július 11.: a komáromi csata napja, a zászlóalj a Csallóközben volt előőrson Grisza parancsnoksága alatt. Július 30.: egyórás szuronyroham az osztrák vadászok ellen az ácsi szőlők felé. Augusztus 3-án éjjeli harc Ácsnál, rohamoz a 49. zászlóalj, az ellenség Győrig fut. Állomáshelyük ekkor már a komáromi erdő, főparancsnokuk Klapka György tábornok. Görgey augusztus 13-án Világosnál leteszi a fegyvert az oroszok előtt. Klapka 21-én elfogadja a fegyverszünetet. Szeptember 27-én megkötik a vár feladási szerződést, a szabad elvonulás feltétele mellett. Október 2-án, a néhány hete kinevezett új zászlóaljparancsnok szállásán összejönnek a 49. zászlóalj tisztjei.

„Ott álltunk szóltanul, míg a csendet Grisza Ágoston kapitány törte meg. »Nemde bajtársak búcsúzni jöttünk egymástól? Meghajoltunk, mert a sors úgy akarta, elválaszt bennünket egymástól a végzet. Ki tudja, látjuk-e egymást még valaha? Vagy soha.«” A következőkben szól a zászlóról, amely alatt küzdöttek és amelyet megvédték. Dönteni kellett a sorsáról. Nem adják át az ellenségnek, ne illesse azt ocsmány kezekkel senki. Felosztják inkább egymás között, akiket a honvédtiszti becsület a zászló alá összegyűjtött. A zászló egy-egy darabját megőrzi, jöjjön, aminek jönnie kell. Ha a nemzet hívó szava újra szólítja őket, a foszlányokat egybefűzik és ismét alatta fognak küzdeni. „S most Isten velünk. Holnap tán utoljára látjuk egymást.” Kezet szorítva, szóltanul oszlott szét a 49. zászlóalj tisztikara, keblére rejtve a zászló egy-egy darabka foszlányát. Fehér Mihály parancsnoknak jutott a Szűz Máriás kép, Grisza Ágost rangidős százados, a zászlóalj megalakulásának első percétől hűséges harcosa kapta az országcímet, a többi pedig egy-egy csikot a háromszínű szegélyből

Másnap a Cigánymezőn „a fegyverek gúlában állnak, rajta a legények borjúja és csákója, az altisztek kardja, a dobok garmadába rakva, a zászló oda tűzve fekete tokjába.” (Már amelyik, mert a legtöbb zászlót feldarabolták!) „Oda támolyogtam zászlómhoz, melyet hat hónapon át kezemben tartottam, lobogtattam, a véres ütközetekben — hogy elbúcsúzzam tőle. Megcsókoltam a zászló nyelét, hideg volt, mint a halál.” (Garay). Másnap elhagyták Komáromot, október 9-én érnek Pestre. Ott tudják meg, hogy Batthyányt és Aradon a 13 tábornokot kivégezték.

Grisza Ágost december 8-án elbúcsúzik a hazától, s 22 évi emigrációba megy. Előbb Angliában tartózkodik, s egy esztendő múlva, 1850. október 16-án elindul Londonból amerikai útjára. Liverpoolban a hajóraszállás előtt megismerkedik egy útitárssal. Jó tanácsokat kap tőle az „amerikaiak közti okos magaviseletről s általában életbölcse-ségről”. Grisza bizalommal viszonyozza a jó tanácsokat. „Ebéd után megmutattam neki a zászlót és bizonyítványaimat” — írja naplójában. Ezen az egyetlen helyen említi, hogy magával vitte az emigrációba. Sok-sok megpróbáltatáson átesve, végül Párizsban telepedett le, s 1871-ig ott élt. A Kommün bukása után elhagyta Franciaországot, s hazatért.

Az 1867-es kiegyezést követő évben Garay nyílt levelet tesz közzé a Honvéd Lap-ban, s felszólítja az egykori bajtársakat, emlékeztetve őket akkori fogadalmukra: „... ha a szent ügy, amelyért küzdöttünk ismét egyesíthet, mindenki zászlónk darab-jával megjelend és azt összerakva, alatta újólag harcoljunk. Úgy hiszem, mindegyi-künk szent erekleve gyanánt megőrizte az elvállalt darabot. Mily szép volna, ha e da-rabokat összegyűjthetnénk és foszlányaiból egy egészet képezve, az országos bizottság-nak által adhatnánk.”

Felkéri a zászló darabjainak őrzőit, hogy hozzá elküldenek s legnagyobb szeren-cséjének tartaná, „ha e zászlót, melynek vívója a felszenteléskor is volt, a második felszentelést eszközölheti.”

Garay felhívására néhányan el is küldték a foszlány-darabokat, de mivel többen nem jelentkeztek, azokat is visszaküldte, így a terv meghiúsult.

A Garay és a Molnár Lajos tulajdonában lévő darabok az 1880-as évek végén lát-hatók voltak a szabadságharc emlékeit bemutató kiállításon. Egy harmadik adako-zóval együtt a Hadimúzeum gyűjteményébe kerültek, közülük azonban kettő a II. világháború alatt eltűnt. Egy ma is a Hadtörténeli Múzeum gyűjteményében található.

Grisza Ágost 1884-ben bekövetkező elhunytáig nem vált meg a drága ereklejétől. Fia, László pedig atyja iránti kegyeletből is tovább őrizte, sőt bekereteztette. A kép-keretező ügyetlen módon levágta a selymet a cimér körül, s azt úgy applikálta fel a kartonra. Az unoka tulajdonában lévő, s a mai napig vigyázva őrzött relikviát, a drága vérrel megszentelt zászló cimérének képét mellékelten láthatjuk.

FORRÁSOK: 1. Stankó Soma őrnagy naplója. HL. 57/1. — 2. Sztankó Soma: Adatok az 1848-dik év eseményeihez. Pest, 1868. — 3. Garay Antal: Párizsi és hazai forradalmi emlékeim 1848–49. Gyoma, 1914. — Grisza Ágost naplója a család tulajdonában. — 5. Kerekes Zoltán: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. HK 1972. 315. old. — 6. A 49. zlj. parancskönyve (Befehls-Protocoll des 49. Honved-Bataillons 13. November 1848 bis 3. Oktober 1849. HL.)

Jakus Lajos

Maróthi György és a felvilágosodás

A debreceni születésű *Maróthi György*, miután tanulmányait szülővárosában és külföldi egyetemeken (Zürich, Basel, Groningen) befejezte, 1738-ban a debreceni Kollégium főiskolájának tanára lett. Tevékenységét a történelem, a földrajz, a görög és római régiségek (római jog) tanításával kezdte (munkája érdekében a latin szerzők egész sorát adta ki), majd a matematika főiskolai szintű tanításával (*J. Fr. Weidler*) és a kísérleti fizika (*P. Musschenbroek*) bevezetésével folytatta. Közben az intézetben fizikai előadótanítást és csillagvizsgálót létesített, s az alsóbb osztályok és a nép számára megírta magyar nyelvű *Arithmetica*-ját. Az 1739. évi nagy pestis idején diákjaiból négyyszázalékos ének-kart szervezett (ennek folytatása a mai kollégiumi Kántus), s meg-jelentette a zsolnároknak előbb egy-, majd négyyszázalékos kiadását (1740, 1743). Céljai érdekében megkezdte a Kollégium egész tanítási rendjének átszervezését. Ennek alap-ját az *Idea* és *Opiniones* c. tervezeiben foglalta össze. E téren legfőbb célja a tanítás fokozatosságának, rendszerességének megvalósítása, a reális ismeretek (mathezis stb.) bevezetése, a tanulók terheinek csökkentése, a tanítás módszeresebbé, humanusabbá tétele révén. Előadásainak, javaslatainak nagyobb része kéziratokban maradt ránk.

Tevékenységével, gondolataival a felvilágosodás tudományát, törekvéseit ültette át Debrecenbe, s ezen keresztül Magyarországra. Tudjuk, hogy a polgári törekvéseket képviselő felvilágosodás legjellemzőbb vonása az emberközpontúság (humanizmus), amely e időben elsősorban az ésszerűség és a gyakorlatiasság formájában jelentkezett. Ezek a vonások a nagy professor tevékenységének minden mozzanatában megtalálhatók. A történelemben pl. az eddigi vallási, bibliai szempontok helyett a történelmi folyamat törvényszerű megismerése, a források felkutatása, a tényleges összefüggések feltárása vezette. A történelemmel párhuzamosan tanított földrajz terén pedig főleg a gazdasági, a gyakorlati szempontok előtérbe hozása jelentett komoly lépést.

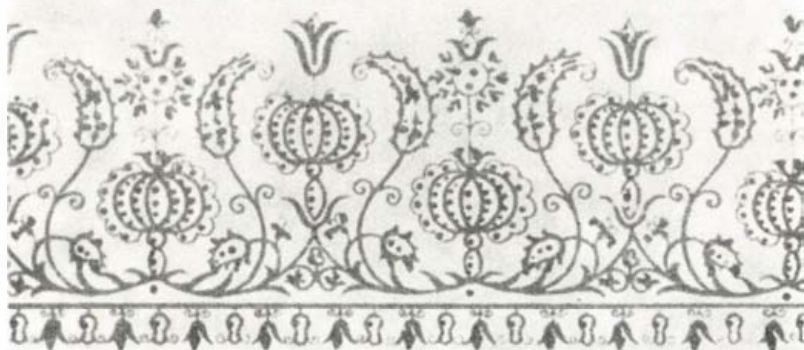
Da a felvilágosodást szolgálják Maróthi klasszika-filológiai törekvései is. Itt a források racionális kezelése, a „philologia sacra” szempontjának háttérbe szorítása mellett egyrészt az ókor haladó gondolatainak, társadalmi törekvéseinek kiemelése jelzi a felvilágosodás jelenlétét, másrészt a klasszicista stílusigénynek — a felvilágosodás stílustörekvéseinek — előtérbe hozása. Magyar nyelvi törekvései is az új eszmei áramlat forrásaiból táplálkoztak. Mert míg pl. a reformáció és a puritanizmus a vallási meggyőzés eszközként látta az anyanyelvűségben, a felvilágosult Maróthi már a tudományok könnyebb elsajátításának lehetőségét ismerte fel benne. S kell-e jobb példa a felvilágosodás racionalizmusának, praktícizmusának tevékenységében való jelenlétére, mint a matematika tanításának főiskolai szintre való emelése, az aritmetikának, a számolás tudományának kiterjesztése az alsó osztályok mindegyikére, sőt azon túl is a nép, a nők körére, amit elsősorban *Arithmetica*-jával kívánt megvalósítani.

S itt vannak a természettudományok! *Descartes* után, *Leibniz*, *Wolff*, *Newton*, a *Bernoulli*ak korában vagyunk, s Maróthi — ha körülményei miatt óvatosan is — valamennyiüket megszólaltatja Debrecenben, főleg a kartézianusok elleni kritikájában, a matematikával, fizikával kapcsolatos törekvéseiben. De a felvilágosodás nagymértékben előre hozta a nevelés kérdését, s e területen valamennyi sajátossága erőteljesen érvényesült. Maróthi — nyilván *Locke* gondolataitól ihletve — magyarországi vonatkozásban olyan nagyságokat előzött meg, mint *Rousseau* vagy *Pestalozzi*.

Megszólaltatta Maróthi Debrecenben a felvilágosodás legmerészebb társadalmi eszméit is, amelyeknek elsősorban a görög történelem és filozófia ismertetése közben adott hangot, de ismerte a zsarnokölés elméletének hirdetői mellett (*Kálvin*, *Du Plessy-Mornay*, *Milton*) a legkiválóbb természetjogászokat (*H. Grotius*, *Barbeyrac*, *Pufendorf*, *Heineccius*) is, és előadásában — főleg a két *Antiquitates*-ben — hirdette felfogásukat.

Maróthival tehát a felvilágosodás szinte teljes egészében jelentkezett Magyarországon a tudományban, a nevelésben, a társadalmi felfogásban, a teológiában, a kor viszonyainak megfelelő szinten, mind a Maróthi ismeretanyagát, mind a végső, filozófiai magatartásbeli következtetéseit illetően. S mindez Debrecenben, olyan időben, amikor a Habsburgok elnyomó politikája egyre jobban érezte erejét Magyarországgal, s a várossal szemben.

Dr. Tóth Béla

A vén gulyásról írt Arany János versek történeti háttere

Csonka Márton élete olyan volt, mint a többi alföldi gulyásé. Szent György napkor kiverte a marhákat a pengyomra, a jószágok legeltek, ő meg ballagott utánuk, bogárázaskor összejött a többi pásztorral kicserélni a híreket. Ha kifogytak a jelenből, rákanyarodtak a közeli hadjáratokra és az ősök viselt dolgaira. Bojtárként Marcinak hívta mindenki, később Mártonnak, legutoljára Marci bácsinak. 1780-ban már bojtárja volt az inárcsi Farkas családnak a tetétleni pusztán. Gazdáinak három nemzedéke halt ki mellőle. Szíves vendéglátók voltak a Farkasok, *Arany János* is vendégük volt nagykőrösi tanársága idején, akkor találkozott a kilencvenéves gulyással, kinek kezéből még nem hullott ki sem a karikásosor, sem a borospohár.¹ Gazdái mutogatták, meséltették, énekelgették. Az ifjak évdöttek a vénlegénnyel, akitől nem lehetett tudni, hogy járt-e lány után valamikor, vagy korán elhalt kedvesét nem tudta felejtetni, s azért nem adta fejét házasságra.

NAGYKÖRÖS

Ifj' urakkal iddögál sort,
Kik, mint gyermek a toronyra,
Oly bámulva, oly szédülve
Néznék e nagy életkorra.

S elgondolják, hogy kedélyre
Három-négy sem ér az aggal,
Ki nevet, iszik, danolgat
Tréfaúzó ifj'urakkal.

S újra felpirul kedélye,
Hadd búsuljon aki káros;
Jót iszik rá és felkurjant:
„Hej Nagy-Körös híres város!...”²

Körben ülnek hallgatói
S egyik így szól ingerkedve:
„Hát a halál, — Marci bátya?...
Volna-e már hozzá kedve?”

Nem felel rá; most az egyszer
Úgy tesz, mint aki nagyot hall,
Néz sokáig a padlóra
S döföli az ónos bottal.

Csonka Márton úgy temették el, mint valami nomád fejedelmet, ménest járattak a koporsója előtt, utána pedig a szürke, nagy szarvú gulyát, a tetétleni pusztától a karai kún temetőig. Négy kilométeren által szóltak a kolompok és csengők, két pap imádkozott, s a kántor fagyos lehelettel énekelte: „Ments meg engem uram az örök haláltól!”

Kinek az akarata volt ez a parádés temetés, az agg Csonka Mártoné-e vagy a hűséges szolgát megtisztelő Farkas Elek ötlete? Nem tudni.

Ezt a temetőt — jeltelen, besüppedt sírjaival — és a templom romjait *Borovszky Samu* még látta 1910-ben,³ azóta nyoma sincs. Karáról az emberek a XVI. század végén, a tizenöt éves háború idején vesztek ki,⁴ csak a romos templom maradt meg és a köréje kerített temető. Ezen a tájon — Cegléd-től a Tiszáig — minden falu elpusztult, a szántókat fölverte a gyom, a karai, a tetétleni és a jenői lakatlan határban nyájak forogtak: a faluk kútjai betemetődtek, s a pásztorok ide jártak itatni. Pest-Budáról itt

¹ Törös László: Arany János Nagy-Körösön című tanulmánya korrektúrája. 164—172. old.

² Arany János: A vén gulyás. Kisebbségi költeményei. II. k. Heckenast Gusztáv kiadása. Pest, 1866. 230—233. old.

³ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. I. Budapest, 1910. 81. old.

⁴ Bátfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei. Budapest, 1938. 400., 405. old.

vezetett az út a jení révéhez, itt lehetett átkelni a Tiszán, a keleti részekre.⁵ A karai rom a XVIII. században pusztaközponttá vált, csárda épült mellé, s a halott juhászokat, csikósokat, gulyásokat a középkori kún temetőbe hantolták el. Lelkész nem lakott itt, lovasok nyargaltak érte Tószegre, tíz kilométert, az volt a legközelebbi papos falu. Sokáig lélekharang sem volt, pedig az fontos a sírba eresztéskor. A pásztorok öntettek 1778-ban egy kis harangot az omladozó toronyba.⁶ Ez a lélekharang csendült föl a vén gulyás temetésén is. Azután már csak keveseknek, mert a halottakat 1862 óta a jászkarajenői temetőbe vitték. A kún templom köveit elhordták a jászkarajenői egyház építéséhez,⁷ a lélekharangot pedig ácsolt gerendalábra függesztették a pusztai iskola udvarán, azóta mondjuk Kisharangosi iskolának.

A tetétleni birtokos inárcsi Farkas család emléke kiveszett erről a tájról, akár csak a *Mária Terézia* császárnőt szolgáló kapitányoké és zászlótartóké, az örökké hadakozó uralkodón minden csataterét megjárt katonáié. Vagyonszerző házasságokat kötve, vették meg itt *Rákóczi Ferenc* fejedelem elkobzott birtokának egy részét.⁸ Nevük, ha fölemlítődik, azt a hajdani gulyásokról teszik az emberek, mert Csonka Márton szobrot kapott Nagykőrösön, egész alakosat, művészt, *Stróbl Alajos* faragta márványból. A gulyás karszékben ül, fölötte van Arany János bronz mellszobra.⁹ 1910 óta őrzik ott ketten a gimnázium épületét, a harmadik a Hattyú kutya.

A nagykőrösi szobor és Arany János versei adták a gondolatot a modell, Csonka Márton utáni kutatásokhoz. A feltűnést keltő temetést követő napokban a Vasárnapi Újság 1855. február 25-én leírja a temetési menetet, a száz esztendő gulyás és a földesúr nevét, csak azt nem mondja, hogy hová, melyik temetőbe helyezték örök nyugalomra. A vers után, mely szerint „kíséri két pap, két egyház imája”, Nagykőrösön keresték, de nem találták sem a reformátusok matrikuláiban, sem a katolikusokéban. *Nagy Lajos* helytörténész szívóssága végül is eredményre vezetett. Bejárta a környék lelkesi hivatalait, s 1930. november 20-án a tószegi plébánián megkapta a kívánt adatokat. Az anyakönyv megjegyzési rovatában ez áll: „temetésének helye, napja Karafénszaru, 1885. január 16. E megholt egész életét Farkas Elek tetétleni birtokos úr családjának szolgálatában töltve, ugyanezen családtól szokatlanul nagy ünnepélyességgel temettetett el.”¹⁰

Kara pusztá megkülönböztetésül a legelőt bérlő Jászfényszaru után kapta a jelzőt, ellentétben Alsókarával, amelyik egy másik jász városról, Karaszentgyörgynek hívott. Ezek a puszták a magyar polgári forradalmat követő legelő-elkülönítések után Jászkarajenő néven egyesültek és alakultak községgé a múlt század végén. A legeltető gazdálkodást felváltotta a szántóföldi művelés, s a pásztorvilág emléke is kiveszett már. Marci bácsi emlékét szobra, a tanyasi mondák és Arany János költeményei őrzik.

A VÉN GULYÁS TEMETÉSE

Viszik Marci bácsit, nem is hozzák vissza,
Hová ő most indul, nem cseleki út lesz a!

Nincs is benne mód, hogy gyalog odaérjen:
Mint urat kell vinni fekete szekéren.

Harmínchezat ökök van fogva a járomba...
Majd csak bévontatják a paradicsomba.

Hát még a kísért! az egyszer a fényes:
Előtte a gulya, utána a ménes.

S a lágy szívű barmok, mintha búsulnának,
Mind olyan ostoba képeket csinálnak.

De az neki mind egy: ő már deszkát árul,
Vagy tud, vagy nem is tud a komédiáról.

A gulyát sem kéri: hever-e? szalad-e?
Csak egyszer se mondja: tala te, tala te!

Csöndesen nyújtódzik hátán a szekérnek.
Már nincs messze a hely, tüstént odaérnek.

Ott örök búcsút vesz tőle ménes, gulya:
Mögötte bezárul más világ kapuja.

De kíséri két pap, két egyház imája...
No, hisz valamelyik majd csak eltalálja.

S amit száz esztendő nyílt kérdésül hagyott,
E szegény bitang juh fölleli itt, vagy ott.

Lelje is föl nyáját, lelki üdvösségét:
Béke fődje hamvát... fátyol az emlékétt.

Hidvégi Lajos

⁵ Hidvégi Lajos: Pusztabokrok. Cegléd településtörténete. 2. Ceglédi Kossuth Múzeum 1461/1976. 229. old. (Kézirat.)

⁶ Pest megye műemlékel. 1968. 437–438. old.

⁷ Pest megye műemlékel. 1968. 438. old.

⁸ Bártfai: I. m. 506. old.

⁹ A nagykőrösi Arany János Múzeum állandó kiállításának Arany-szobája.

¹⁰ Jánoshidi Molnár Zsigmond levéltári közlése. 1930. XI. 20. — Nagy Lajos: Amint a nagykőrösi határ mesél. A Nagykőrösi Hírlap kiadása. 1933. 15–17. old.

¹¹ Arany János: I. m. 234–235. old.

Helyi irodalmi hagyományaink gyűjtése

(Egy irodalmi topográfia kutatási terve)

1. Szinte már 25 évvel ezelőtt, a Petőfi Irodalmi Múzeum megalapításakor megszületett az a gondolat, hogy a múzeum egyik fontos feladata lehetne az írókkal, az irodalommal kapcsolatos helyi (városokhoz, falvakhoz kötött) adatok, „hagyományok” gyűjtése és a gyűjtött anyag feldolgozása. Már akkor szerepelt a múzeum irataiban egy *irodalmi topográfia* készítésének közelebből meg nem határozott terve. Az iskolák bevonását is a múzeum kezdeményezte a helyi irodalmi hagyományok gyűjtésébe. Az akkor kiadott körlevél kiinduló alapnak tekintette a *Vargha Balázs* szerkesztésében megjelent A magyar irodalom helyi hagyományai (Bp. 1954.) című kötetet.

A múzeum sok más feladata következtében ez akkor terv maradt, de hogy tovább élt, annak egyik bizonyossága *Lengyel Dénes*nek húsz évvel később megjelent, hasonló jellegű, ugyancsak az egész ország területét felölelő, képekkel is illusztrált munkája, az Irodalmi kirándulások (Bp. 1974.). Időközben több megyében is megjelent egy-egy kötet, amely népszerű formában igyekszik bemutatni irodalmi hagyományait. Tudományos igényű topográfia készítését *Kovács József* javasolta a múzeum 1974-i évkönyvében: „Dolgozatom a magyar irodalomtudomány egy hiányzó segédmunkájának, kézikönyvének megteremtését sürgeti, melynek máris számos előmunkálata ismeretes, a magyar irodalom hagyományai egyes városokra, területekre vonatkozó gyűjtése formájában.” Ez az elgondolás is terv maradt.

1979-ben a fennállásának negyedszázados évfordulóját ünneplő múzeum ismét felvette tudományos feladatai közé az irodalmi topográfia kutatási tervét.

2. A most meginduló topográfiai munkálatok végső célja egy nagyszabású lexikon megjelentetése. Ez az irodalmi topográfiai lexikon természetesen csak irodalmi „hátérőket” ismerhet, azaz minden helynek benne kell lennie, amely a világ bármely részén vagy pontján magyar írók életútján szerepelt, vagy a magyar irodalommal valamilyen kapcsolatban volt. Ezt a magyar irodalmi topográfiát kiegészíti majd egy (a Magyar Népköztársaság területére korlátozott) *világirodalmi topográfia*. Ez egyrészt azt foglalná össze, hogy a külföld írói, költői közül kik, mikor, hol jártak hazánkban, s milyen műveik jelentek meg nálunk magyarul. Felmérés készül így nemcsak arról, hogy ki mindenki fordult meg századokon át ezen a területen, hanem arról is, hogy a felszabadulás óta megélénytelt nemzetközi kapcsolataink eredményeképpen kik voltak vendégeink, s volt-e az útjuknak olyan irodalmi „következménye” is, mint például *Asturias* és *Neruda* könyve, a Megkóstoltuk Magyarországot (Bp. 1968.) vagy *Fühmann* kötete, a Huszonkét nap vagy az élet útjának fele (Bp. 1976.). Másrészt ehhez a világ-irodalmi részhez tartoznának a Magyar Népköztársaság területén a századok folyamán létrejött nem magyar nyelvű, nemzetiségi irodalmakra, írókra vonatkozó topográfiai adatok is, mint a magyarországi német, horvát, szerb, román, szlovák, szlovén stb. irodalom. Topográfiaink számot adna a szomszéd népek neves írói (pl. *Lenau*, *Hviezdoslaw*, *Goga*, *Krleža* stb.) életútjának a mai Magyarország területén lezajlott részéről. Irodalmi topográfiaink két arca tehát: a magyar írók és a magyar irodalom szerte a világban, és: a „népek hazája, nagy világ” írói nálunk.

3. A távlati tervben szereplő topográfiai lexikon anyagát a *mai megyebeosztás szerint tagolva* gyűjtjük össze és adjuk közre először egy *füzetsorozatban*. (Közben fokozatosan megindítjuk a magyar irodalomra vonatkozó *külföldi adatgyűjtést* is, amelynek az anyaga országokként jelenhet majd meg későbbi füzeteinkben. (Pl. magyar írók és irodalom Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában, Jugoszláviában stb.).

A megyei gyűjtés élén egy-egy tudományos dolgozó áll, aki már eddig is foglalkozott ilyen munkával. Ezt a hatalmas munkát azonban nem végezheti el néhány kutató. Ezért az önkéntes adatgyűjtők és adatszolgáltatók táborát szeretnénk felsorakoz-

atni a munka végzéséhez. A Hazafias Népfrent Honismereti Albizottsága egyetért a múzeum kutatási tervével, támogatja azt, s így számíthatunk a Honismereti mozgalom aktív-hálózatának részvételére. Pillanatnyilag öt megyében és a budapesti V. kerületben van már „gazdája” a gyűjtőmunkának. Velük kerülnek majd közvetlen kapcsolatba azok az egyének és közösségek akik, illetve, amelyek kedvet éreznek irodalmi hagyományaink közös gyűjtésére, s ebbeli szándékukat bejelentik múzeumunknak. A jelentkezőknek elküldjük a kérdőíveinket és az adatok feljegyzésére vonatkozó tudnivalókat.

Minden magyar íróról a következő adatokat akarjuk a lehető legpontosabban összegyűjteni és közzétenni: *Hol és mikor* született; hova és mettől meddig járt iskolába; hol lakott (a. gyermek- és diákként, b. felnőttként); hol fordult meg mint látogató, vendég stb.; hol, mikor jelentek meg munkái; halálnak és temetésének helye és ideje; hol van (és mióta) emléktáblája; hol, mikor állítottak neki szobrot; van-e emlékszobája vagy emlékmúzeuma; neveztek-e el róla utcát vagy intézményt? (Ugyanezeket az adatokat gyűjtjük a hazai nemzetiségi írókról is, a külföldi írókról pedig azt igyekszünk feltérképezni, hogy mikor és hol jártak nálunk.)

Kiket tekintünk a topográfiába felveendő írónak? Elvünk az, hogy a topográfiának nem feladata az értékelő szelektálás. *Mindenkit* fel kell tehát vennünk, aki az alábbi korlátozások szerint írónak minősül:

1. 1772-ig minden nyomtatásban megjelent mű és sajtótermék szerzőjét vagy szerzőit.

2. 1772-től 1849-ig mindenki, akinek

a) *szépirodalmi* munkája jelent meg bármilyen formában (tehát a lapokban közzétett versek, elbeszélések szerzőit is);

b) *tudományos* munkája vagy cikke jelent meg a *társadalomtudományok* (irodalom, más művészetek, nyelvészet, történelem, föld- és néprajz) köréből;

c) *publicisztikai* írásai jelentek meg.

3. 1849-től kezdve csak azok veendőek fel, akiknek *önálló kötetük* is jelent meg, vagy akiknek később gyűjteményes kötetekben adták ki műveiket (kiadásukra például a felszabadulás előtt nem volt lehetőség). Akiknek még nem jelent meg kötetük, vagy akiknek műveiből még semmit sem jelentettek meg későbbi gyűjteményes kötetekben, azokkal topográfiánk nem foglalkozik. Összegyűjtjük az *élő írók* adatait is. Nagy szolgálatot tehetünk ezzel a jövő irodalomtörténészeinek. (Adataink remélhetőleg a legpontosabbak lesznek, hiszen magukat az írókat kérhetjük meg, hogy válaszoljanak a fenti kérdésekre, illetve azokra, amelyekre a kérdés napjáig válaszolni lehet.)

Nemcsak az írók, hanem az *irodalommal, irodalmi műveltséggel kapcsolatos intézmények* topográfiai adatait is összegyűjtjük. Ilyen intézmények az iskolák, a nyomdák, a lapszerkesztőségek, a kiadóvállalatok, a színházak (műkedvelő színjátszás), az irodalmi körök és társaságok, a könyvtárak, az olvasóköri, a művelődési házak, a múzeumok és kiállítások. A megválaszolendő kérdés itt is: hol? (helynév, utca, házszám); mikor? illetve mettől meddig.

4. A topográfiai gyűjtés képanyag gyűjtését, új fényképfelvételek készítését is felöleli, s az írók arcképeit is gyűjtjük. A füzeteket sok képpel és térképpel öhajtuk illusztrálni, nehogy unalmas adattengerré váljanak. Nem véletlen, hogy a *Hatvany Lajos* szerkesztésében megjelent Beszélő házak és a Beszélő tájak — amelyeket szintén az írók és a helyek összekapcsolása jellemez — sok művészi fényképpel emelik a közölt esszé hatását, vagy hogy *Bölni György* fontosnak tartotta a párizsi Ady-emlékhelyek lefényképezését, hiszen a képek nélkül az utcanévek és házszámok semmit sem mondanának azoknak, akik sohasem jártak Párizsban. Az eddigi megyei kiadványokban is jelentek meg képek. Topográfiai gyűjtésünk tehát nemcsak adatok, hanem legalább olyan mértékben *képek gyűjteménye* is kíván lenni, bő lehetőséget nyújtva a fotózás kedvelőinek is, hogy bekapcsolódjanak ebbe a nagyszabású, fontos és szép társadalmi munkába.

A gyűjtés és a kiadás anyagi feltételeivel és lehetőségeivel szándékosan nem foglalkozunk itt. Meggyőződésünk, hogy nemzeti értékeink, ezen belül irodalmi múltunk és jelenünk számbavétele, megbecsülése, továbbhagyományozása *elsősorban nem anyagi kérdés*. Egy-egy hely és író iránti érdeklődésnek, szeretetnek kell mozgatnia az adatgyűjtőket, az adatszolgáltatókat és a tudományos feldolgozókat egyaránt. Ügyszeretből fakadó lelkesedés nélkül semmiféle anyagi támogatás sem tudná megvalósítani e hatalmas gyűjtőmunka *igényes elvégzését*. Természetesen gondoskodunk majd arról, hogy a munkát végzők megfelelő anyagi, erkölcsi megbecsülésben részesüljenek.

Most, amikor elkezdjük a munkatársak toborzását, elsősorban azokhoz fordulunk, akik városuk (a fővárosban kerületük), falujuk vagy egy-egy író, költő szeretetétől indítva az itt vázolt cél érdekében minden ellenszolgáltatás nélkül szívesen vesznek részt ebben a gyűjtőmunkában. Meggyőződésünk, hogy ilyenek nagy számban vannak szinte az országban mind a felnőttek, mind az ifjúság körében. Az ő támogatásukra és közösségeikre számítunk, jelentkezésüket várjuk. (Cím: Petőfi Irodalmi Múzeum, Topográfia. Bp. V., Károlyi u. 16. 1053)

Bodolay Géza

A néprajz szerepe az oktatásban¹

Talán egy esztendeje épp itt Egerben mondták ki egy tanácskozáson², hogy történelemtanításunkat művelődéstörténeti, néprajzi vonatkozásokkal kellene vonzóbbá, hatékonyabbá tennünk. Különösen fontosnak tartom a néprajz jelenlétét pedagógusképző felsőfokú intézményeinkben az óvónőképztől az egyetemekig. A bölcsészeten kívül azonban sehol nem tantárgy a néprajz. Pedig Györffy István már a 30-as években fölhívta figyelmünket a néprajzi nevelés fontosságára a pedagógusképzésben. S ha mára alaposan megváltozott is a magyar társadalom szerkezete, a parasztság és az értelmiség kapcsolata, a falu és város közti különbség kiegyenlítésének folyamata nem fejeződött be. A magyar falusi tanulói ifjúság elé nem állhat úgy a nevelő, mint modern civilizátor, aki mit sem tud településének hagyományos kultúrájáról.

Miközben fiataljaink közt divatos a népi ingek, pruszlíkok, tarisznyák viselete, a táncház-mozgalom, igazából csak keveseket érdekel közülük az a népi kultúra, amely ezeket az értékeket létrehozta. Szeretnénk ezért minél több főiskolást, egyetemistát látni a néprajzi tudományos diákkörökben, ahol az önként vállalt munka lelkesedéssel a követelményeken felül szert tennének egyfajta ismeretanyagra és készségre. A diákkörökben végzett gyűjtő- és feldolgozó munka bizonyára olyan emberekké teszi a fiatalokat, akik egész életükben érzékenyek lesznek a társadalmi jelenségekre, helyesen látják ezek összefüggéseit, s mindezek tudatában tevékenységük is igaz célokat szolgál.

A Bajai Tanítóképző Főiskola mintegy 500 hallgatója közül mindössze 8–10-en vesznek részt a néprajzi tudományos diákkör munkájában. Foglalkozásaikon alkalmanként neves néprajzkutatók előadásait hallgatják, néprajzi filmeket néznek meg, ismertetik saját gyűjtéseiket, s egy alkalommal közös gyűjtésben is részt vettek már Érsekcsanádán. A kétvétenként megrendezésre kerülő Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon rendszeresen és eredményesen szerepelnek magyar és nemzetiségi témájú dolgozatokkal. Néhányan eljutnak nyaranként a néprajzi és a honismereti táborokba. Ezek az eredményeink.

Nincs megoldva azonban a diákköri dolgozatok felhasználása, nyilvántartása. Azt hiszem jó volna, ha ezeknek egy-egy példánya mielőbb a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába kerülne, hogy könnyebben hozzáférhessen a magyar néprajzkutatás.

Ugyancsak megoldatlan a különböző tanszékek, főleg a közművelődési tanszék, néprajzi jellegű szakdolgozatainak elbírálása és felhasználása. Jó volna még az is, ha az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők országos találkozóira a diákköri tagok is minél többen eljöhethetnének. A megnyitón örömmel hallottam dr. Hanga Mária oktatási miniszterhelyettes és Pásztor Mária, a KISZ KB titkárának szavait, melyek szerint tudományunk társadalmi bázisát hasznos és jelentős mozgalomnak tekintik, így ez a találkozó is megerősíti, hogy helyes úton járunk, s igyekezzünk minél több leendő pedagógust bevonni szép munkánkba.

Fehér Zoltán

1 Hozzászólásként elhangzott az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők IX. Országos Találkozóján, Egerben. (1979. VIII.)

2 III. Országos Diákhonismereti Konferencia, 1978. október.

Cserenkó vagy Alapy?

Ki a szigetvári küzdelem horvát nyelvű történetírója?

A Honismeret 1979/3. számában *Taba István* ismerteti Budina Sámuel *Molnár Imre* fordításában megjelent *Históriáját Szigetvár 1566. évi ostromáról*. A recenzió foglalkozik Budina horvát forrásával is, megemlítve, hogy a *História* „nem az ő műve, hanem *Zrínyi familiárisáé, Cserenkó Ferencé, aki a szigetvári hős közvetlen közelében szolgált*.” Arra vonatkozóan, hogy ki, illetőleg mi volt Cserenkó, a recenzius zavarban van, mert forrásaiban különféle megjelölést talált: belső inas, komornyik, kismemes, kamarás stb. Nem említi viszont, mint ahogy *Molnár Imre* sem teszi, hogy a horvát nyelven írt eredeti krónika szerzőjének nem mindenki tartja Cserenkó (Črknko) Ferencet.

Ismeretes, hogy a szigeti vár elestét mindössze négyen élték túl: *Alapy Gáspár*, *Zrínyi helyettese*, tovább *Orsics István*, aki fogságban halt meg, *Cserenkó Ferenc* komornyik és *Geréczy Bertalan*, aki szolga volt. A kör tehát két személyre: *Alapyra* és *Cserenkóra* szűkül le. De nézzük *Budinát*! Műve előszavában megjegyzi, hogy a horvát krónika szerzője *Zrínyi* mellett „a cubiculus fuit” — udvarbeli, lakoszobabeli ember volt, aki „szemlélője és auctora (résztevője) is volt a szörnyű tragédiának”. Ezek mindkettőjükre vonatkoztathatók.

Nézzük azonban magát a krónikát. *Waczulik Margit* történész szerint: „Írása művelt embernek mutatja, aki előtt nem ismeretlenek a humanista történetírás sajátosságai. Beszámolója részletes és pontos, előadása helyenként lendületes és mindvégig magán viseli az átélés melegségét.” Mindezeket aligha lehet feltételezni egy komornyikról, aki a krónika szövege szerint eléggé szolgai szerepet játszott *Zrínyi* mellett. Csak egy példát! „Amikor már látta *Zrínyi* úr, hogy a vár vadul ég, és nem lehet többé megmaradni benne, megparancsolta komornyikjának, *Cserenkó Ferencnek*, hogy adjon tiszta ruhát rája, inget és egyebeket. Megparancsolta, hogy hozzon atlaszt stb.” *Cserenkó* nyilván nem fogalmazhat volna ilyen keményen saját magáról, s mint szolgának nem lehetett annyi harcászati ismerete, mint amennyit a krónika írójáról feltételezhetünk.

A szerzőség kérdésében ezért választásunk szükségképpen *Alapy Gásparra* esik. Őreá illik legjobban a „belső udvarbeli” megállapítás, hisz *Zrínyi Miklós* nővérének, *Margitnak* volt a fia, *Zrínyi helyettese*, akivel a szigeti várkapitány minden hadászati tervét megbeszélte, közölte, s ekként *Alapy* nemcsak szemlélője, de alkotója, auktora, feljegyzője is volt a szigeti küzdelem eseményeinek. Ő méltán beszélhet a krónika szövegében „a mi vitéz embereink”-ről; *Cserenkó* szájából ez nagyképűségnek tetszenék. *Alapynak*, a későbbi horvát bánnak lehetett érdeke a szigeti küzdelem hősiességének feltárása. Ezért *Zrínyi* beszédébe beleszötte a saját magára vonatkozó részt is: „Mindnyájatoknak tudtára adom: hogyha engem elragad a halál, akkor helyemre és az én képemben unokatestvéremet, *Alapy Gáspárt* teszem, és megparancsolom nektek, hogy neki engedelmeskedni tartoztok, és úgy tisztelni őt, mint engem. Amit pedig ő bárkinek parancsol, azt meg kell tenni.” *Cserenkó* mindenre ilyen pontosan nem emlékezhetett.

A horvát krónika szerzője a csata után történekről nem szól semmit. Bizonyára azért, mert erre oka volt. A pokoli küzdelem vége felé ugyanis *Alapy Gáspár* visszafutott, és egyszerű szolgaruhába öltözve elbújt. Később rátaláltak, de megkegyelmezték életének, mert szolgafélének gondolták. Könnyen nézhették annak, mert alacsony termetű, púpos ember volt. Önmaga jó hírnevének megóvása érdekében a következő szavakat adja a kirohanni készülő *Zrínyi* szájába: „Aki meghal, Istennel lesz, aki pedig megmarad, annak mindig jó híre lesz!” Ezt *Zrínyi* így nem mondhatta, mert biztosra vette mindannyiuk halálát.

Alapy Gáspár — horvát források szerint: *Alapics* — később a török fogságból kikerülve megbízást kapott a *Gubecz Máté* vezetése alatt álló parasztfelkelés leverésére. Eleget is tett megbízatásának, és 1573. február 6-án a Száva és a Kupa folyók között szétszórta a lázadó parasztokat. Erdemei elismeréséül 1574. október 15-én horvát bánná nevezte ki a király.

Azt hisszük, a feltárt indokok több oldalról is *Alapy Gáspár* krónikaszerzőségét igazolják.

Dr. Tóth István

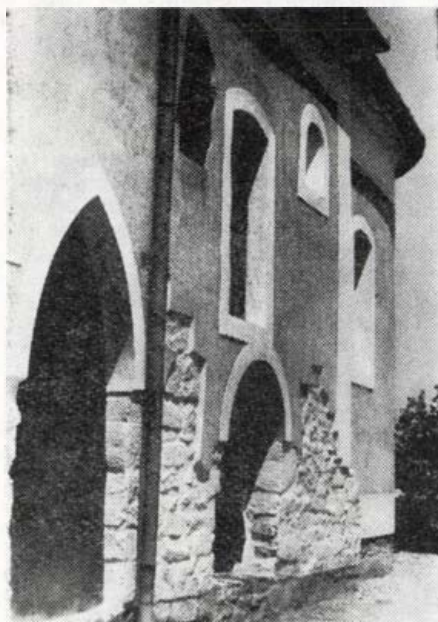
Paloznak

Ez a veszprémi járásban fekvő kis falu kiesik a Balaton turistaforgalmából, pedig Csopaktól mindössze 4,5 km-re fekszik a dombokon, szép kilátással a tóra.

Érdemes a falu utcáit végigjárni. Kevés faluban maradt meg az a hangulat, amelyet „igazi dunántúli kis falunak” mondunk. A fehérre meszelt tornácos parasztházak között csak a villanyoszlopok jelzik, hogy nem falumúzeumban járunk. A falu közép-pontjában egy kis teret találunk, rajta örökdő haranglábbal. A térre nyílik az Árpád-kori templom színes kertje. A templom maga is szép látvány, és különlegessé teszi a déli oldalon újabban feltárt bejárat. Román stílusa a XIII. századból való, 1835-ben részben átépítették, klasszicista stílusúra.

Múzeumnak berendezett házat is találunk itt, melynek eszközei bepillantást adnak a falu egykori életébe.

Szajkó Pál

Az Árpád-kori templom déli oldala

A főtéren álló harangláb

KÉT KÖNYV EGERRŐL¹

Régi hiányt pótol *Nagy József* város-történeti monográfiája, hiszen 1828 óta nem készült összefoglaló igényű munka a városról. A megjelent útikalauzok, kézikönyvek, a polgári és a marxista szemléletű helytörténészek tanulmányai csak részproblémákkal foglalkoznak, vagy egy-egy nevezetességet ismertetnek.

A könyv érdekes példája a tudományos alaposággal megírt népszerűsítő történelmi munkáknak. A szerző az Egerről szóló eddigi helytörténeti irodalom feldolgozására törekedett, elsősorban a város életét, gazdasági, társadalmi és művelődéstörténeti fejlődését meghatározó tényezők figyelembevételével. A meghatározó tényezőket vezérfonalként tartó feldolgozás módja, a jól választott tényanyag-mennyiség, a közérthető és olvasmányos stílus, valamint a közölt gazdag képanyag pótolja azt az adósságot, amellyel a történetírók Eger történetének népszerű megírásával másfél évszázada tartoztak.

A könyvnek azok a fejezetei a legiskerültebbek — az 1552-es ostrom és a törökör —, amelyek megírásánál a szerző bőséges irodalomra támaszkodhatott. Azok a történészek, akik a leginkább elnagyolt koraközépkor részkutásaival foglalkoznak, kevésnek tartják az e korszakról írtakat. Úgy érzik, hogy a város középkori történetét kutatók — ha majd a nagy monográfia készítéséhez az eredeti források kerülnek újra kézbe — sok új adatot hoznak majd. A török idővel foglalkozók örömmel olvasták az ostrom utáni időszakra vonatkozó új kutatási eredményeket, az újszerű megvilágításokat. A 18–19. századi részben a könyv nem tud elszakadni *Breznay, Szmeccsányi Miklós és Szederkényi*

adatközléseitől. Itt érződik talán leginkább az újabb kutatási eredmények beépítésének hiánya, melyek a földesurasság alatt élő város, a korábban kincstári, majd újra püspöki tulajdonba került vár, s a sokat épülő város hátramaradásának, pusztulásának okaira mutathatnának rá. A legújabb korról írt fejezeteken meglátszik, hogy e történelmi idők kutatásai még meglehetősen szerény eredményeket hoztak, s megfelelő irodalom híján szegényes a feldolgozás is.

A másik, Eger múltjával foglalkozó könyvet műszaki ember írta. Természetes geológiai, műszaki ismeretei mellett meglevő magas szintű történeti tudásanyagát azért tudja újszerűen, lenyűgöző érzékkel elénk tárni, mert egy más tudományág módszerét tartotta szem előtt a történelmi munka megfogalmazásánál.

A könyv két fő részre tagolható. A város és az üregek múltja című részben olvashatunk a város kialakulásáról, a középkori Egerről, a török hódoltság koráról, majd a kései feudalizmus és a kapitalizmus városáról. A második részben — A város és a pincék múltja a jelenben — a városfejlesztés építésföldtani problémáit ismerteti.

A nagyközönséget a könyvből elsősorban a történeti vonatkozások és a geológiai részeknél is a városról szóló ismeretanyag érdekli. A szerző hivatásánál fogva sem végezhetett önálló levéltári kutatásokat. A készlet használja tehát fel, de ebből sokkal jobban és többet, mint más munkák. Olyan írásokat is komolyan vesz és vizsgál, olyan megállapításokat sem hagy figyelmen kívül, melyeket a régészek és a történészek naivnak, megalapozatlannak tartanak, Olyankor teszi ezt, amikor a feltáró munka során talált ismeretlen dolgokra magyarázatot az eddig semmibe vett megállapítások, feltételezések adnak. (Soós Elemér: Eger vár- város története,

¹ Eger története (Gondolat, 1978. 389 old.)
— dr. Kleb Béla: Eger múltja a jelenben.
(Kiadja Eger Város Tanácsa V. B.
Műszaki Osztálya. 1978)

hadi és műleírása. I. Eger, 1914.. Balogh J.: Egervár története. Eger, 1881.)

Az anyag összeválogatásának egyik érdekes szempontja, hogy a szerző kiemelten kezeli azokat az adatokat, amelyek a szőlőtermelésre utalnak, s így közelebb visznek a pincerendszer kialakításának magyarázatához. A könyv a középkori, 15–16. századi bortermeletről ad legtöbbet, arról az időről, amelyben a legrégebb pincék keletkeztek.

Nagyon hasznos a Magyarázat című fejezet, a ritkább kifejezések, de különösen a nehezebben hozzáférhető régi mértékegységek közlése miatt. Ami pedig az Irodalom fejezetét illeti: beosztása, témánkénti sorozása, a 475 könyv-, illetve tanulmánycím, a legteljesebb az Eger város történetével foglalkozók számára felhasználható irodalomjegyzékek között.

Hulényi Miklós

A BUDAI SZANDZSÁK 1559. ÉVI ÖSSZEÍRÁSA

Közzétette: Káldy-Nagy Gyula
(Kiadja a Pest megyei Levéltár,
1975. 296 old.)

1. A török nyelvű források közlésében a magyar oszmanisztika mindenkori élenjárta. Az elmúlt század végén már volt egy fontos kezdeményezés: Velics Antal kétkötetes válogatása (Magyarországi török kincstári defterek Bp., 1886–1890.), mely felhívta a figyelmet a török adóösszeírások forrásértékére. Az összeírások paleográfiai megalapozását a magyar turkológia egyik legnagyobb hatású képviselője, Fekete Lajos adta meg. (Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung 1–2., Bp., 1955.)

Ezen az alapon bontakozott ki Káldy-Nagy Gyula tevékenysége. A magyarországi török adóösszeírások (Bp., 1970.) c. tanulmányában pompás forráskritikai elemzést közölt. 1963/64-ben istambuli levéltári kutatásai során gyűjtötte össze a magyarországi török defterek jelentős részét, közülük számosat már közzétett; folyamatosan készülő munkáival pedig a magyarországi török hódoltság történeti földrajzát alapozza meg. Munkásságának legutóbb megjelent, nemzeti tudatunkat gyarapító gyümölcse a budai szandzsák 1559. évi összeírását tartalmazza. Az eredeti példány Pest megye Levéltárában található.

2. A Buda elfoglalását követő negyedszázadban alakult ki a magyarországi török hódítás sajátos formája, amihez hasonlót a török történelemben csak el-

vétve és csupán átmenetileg találhatunk. Magyarországon a török hódítás nem tudta teljes mértékben felszámolni az általa elfoglalt területen a magyar feudalizmus államgépezetét. Ennek ellenére a magyarországi török hódítás nem értékelhető csupán katonai jellegű foglalásként, hiszen a hatalmuk alá jutott országrészek közigazgatási megszerzése aránylag gyorsan és folyamatosan ment végbe. A hódoltság első időszakában (1541–1568.) 23 szandzsák alakult ki. Az oszmán feudalizmus sajátosságai a mohamedán szokásjogban gyökereznek. Gazdasági élete — különösen a pénzügyigazgatás — jól szervezett, bürokráciamentes ügyintézésen alapult. Az oszmán birodalomban meghonosított tímár-rendszerben a szolgálattevők nem a kincstár földjét, hanem csak a jövedelmét birtokolták. A birtok így tehát nem hűbér-, hanem javadalombirtoknak nevezhető. A föld birtokjoga az uralkodót, vagyis a kincstárt illette meg. Szükséges volt, hogy összeírják a lakosság termelőképességét; a lényeget ugyanis nem a földterület nagyságában, hanem a rajta élők termelő erejében látták. Nyilvántartásba vették a települések lakosainak a nevét, terményeinek várható tizedét és az adók összegét, hogy megtudják egy-egy szandzsák területéről mekkora jövedelemre számíthatnak. A kincstár az így elkészített szandzsák összeírások alapján határozott arról, hogy melyik település adó- és tizedjévédelmét tartja meg szultáni birtokként és melyiket engedi át készpénz fizetés helyett ziamet vagy tímár birtokként a katonai és polgári tisztviselőknek, várórségeknek.

3. A szandzsák összeírások tehát a bevételezhető kincstári jövedelmekről összeállított kimutatások, így rendeltetésüket tekintve leginkább az urbáriumokhoz hasonlíthatók. A szandzsákok összeírásait időnként megismételték, mert az eltelt évek során a lakosság száma állandóan változott. A legáltalánosabb szokás szerint tízévenként készítették összeírásokat. A magyarországi török összeírások közül a XVI. században készültek a megbízhatóbbak.

A török által meghódított területeken élő magyar jobbágy kétféle adózott ugyan, de ez nem azt jelenti, hogy dupla adót kellett fizetnie, hanem a korábban fizetett adó felét a magyar, a másik felét a török szedte be. Ezt a szokást a magyar országgyűlések is, a török-magyar békeszerződések is rögzítették. Az alföldi parasztvárosok: Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét kedvezőbb helyzetben

voltak, mint általában a hódoltsági területek.

Szükséges volna egyfelől a török (szandzsák összeírás, dzsizje adóösszeírás, tizedjegyzék), másfelől a magyar (urbárium, dicalis összeírás, dézsmajegyzék) források összehasonlítása. Ily módon lehetővé válnék a várható és a bevételezett adók egybevetése, valamint a török és a magyar források összehasonlítása. Erre azonban sajnos nincsen meg minden esetben a lehetőség.

4. A budai szandzsák második összeírását 1559-ben készítette el Dervis szegedi szandzsák bég. Az összeírásnak csak a fogalmazványa maradt fenn, de ez nagyobb forrásértékű, mint a letisztított példány, ugyanis demográfiai, településtörténeti szempontból sokkal gazdagabb adatokat tartalmaz. Forrásértékét külön emeli, hogy a szandzsáknak egyszerre két összeírását is tartalmazza: az elsőt, az 1546. évi és az 1559. évi. A két összeírást az eredetiben jól meg lehet különböztetni egymástól; a kiadványban kétféle tipográfia alkalmazásával különítették el. A kötet használatát jól áttekinthető mutató és térkép könnyíti meg.

A kiadványban közzétett adatok helytörténeti, gazdaságtörténeti, nyelvészeti, település- és népességtörténeti szempontból egyaránt jelentősek és további kutatásra ösztönzőek.

Békés József

DÉL-ERDÉLY KÖZELEBRŐL

Köztudomású, hogy vannak magyar-lakta tájak, melyeknek története és néprajza iránt megkülönböztetetten érdeklődik a közvélemény. Ezek némelyike nagy hagyományával és pompás művészetével méltán emelkedik a többi fölé, de ugyanakkor más vidékre érdemtelenül kevesebb figyelem esik. Közéjük tartoznak Erdély déli tájai is. Hiányérzetünk most valamelyest enyhült, mert 1978-ban egyszerre két dél-erdélyi tárgyú kötet jelent meg.¹ Az egyik néprajzi szakmunka, a másik szépirodalmi igénytel megírt riport-kötet. Első pillantásra úgy tetszik, tárgyuk nagyon távol esik egymástól, azonban elegendő egyikből és másikkól is néhány oldalt elolvasni és kiderül, hogy nemcsak a táj, hanem a törekvés

is összeköti őket: a maguk műfaji kezei között gyarapítani a magyar népismeretet.

Amikor megkaptam a Kis-Küküllő mentéről szóló népművészeti kiadványt, mindjárt a megszokottság érzésével vettem a kezembe. Az a benyomásom támadt, hogy egy sorozat újabb kötetét látom, holott a könyvön valójában semmilyen sorozatjelző szám és fölírat nem szerepelt. A korábban megjelent erdélyi népművészeti kiadványokhoz hasonló nagysága, tervezése, a szerző ismétlődő neve — ami természetesen maga után vonta a hasonló beosztást és illusztrációs eljárást — okozta az ismerős érzést. Mindez azonban kevés volna ahhoz, hogy egy új könyv a sorozat új tagjaként örömet szerezzen. Csakhogy tudtam, mit várhatok. Ennek a jelezetlen „sorozat”-nak eddig minden darabja hozott valami izgalmat a néprajz barátainak.

Az ismert kolozsvári szerzőhármas még 1955-ben gyűjtötte össze a kötet anyagának törzsét, s akár előző gyűjtéseik során, itt is még viszonylagos egységben találták meg azt a közösségi kultúrát, amelyet a következő esztendőik iparosodási hullámai gyorsan elsöpörtek. Az anyag sajtó alá rendezése előtt végzett kiegészítések szemléletesen tanúsítják, mennyi minden eltűnt, illetőleg súlyát veszítve háttérbe szorult az elmúlt két évtized alatt.

A szerzők érdeklődése — akár az előző köteteknél — meghatározta a terepmunka tárgyát. Szentimrei Judit pontosan kihasználta az anyag adta ritka lehetőséget, azt, hogy a többnyire egyházi tulajdonban megmaradt XVII—XVIII. századi himnuszok és a paraszti művészet XIX—XX. századi emlékei között jól megragadható a kapcsolat. Különben olyan bőséggel teríti elénk a szöttek és varrottasok sokaságát, hogy a könyvet olvasó minden továbbhajtott oldal után újra eltűnődhet azon, hogyan lehetett mindeddig homályban hagyni a magyar népi kultúra ily pompás értékeit.

Kós Károly építkezést és lakásbelső tárgyaló fejezeteinek legjobb tanulsága ezúttal is a fa sokoldalú és fejlett felhasználása. Korábbi hasonló tárgyú írásaihoz képest azonban itt jóval inkább megszólaltatja a levéltári forrásokat és a lakóházak, valamint a gazdasági épületek mellett részletesen foglalkozik az egyházi vonatkozású emlékekkel is (harangtoronyok, cintermek).

¹ Dr. Kós Károly — Szentimrei Judit — Dr. Nagy Jenő: Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet. Kriterion, 1978. 316 old.; Békés György: Nyomjelző rokonság. Kriterion, 1978. 403 old.

Nagy Jenő viselettanulmányából kiderül, hogy a vidék öltözködése nem tartozik Erdély díszesebb népviseletei közé, de szorosan kapcsolódik azok jól ismert elemeihez. Akár a Kalotaszegen híressé lett muszujra (itt *abás fersing*), akár a nők és a férfiak ruházatának egészére gondolunk, amely sok tekintetben a széleként ismert öltözetre emlékeztet. Szándékosan fogalmaztam óvatosan, mert a kutatások még nem érték el azt a fokot, hogy a feltárt anyagra támaszkodva általánosan lehessen számbavenni az erdélyi népi kultúra jellegzetességeit és sajátosságait. Ez a kötet ugyan az építkezés és lakásbelső, a szöttek, varrtások és viseletek világát mutatja be, de velük kapcsolatosan számos adatot szolgáltat a vidék parasztságának ízléséről, kulturális tájékozódásáról (a szász és a román kapcsolatok), viselkedéséről. Bár sok archaizmust őriz, mégis úgy tetszik, hogy — különösen a közvetlenül folyóparti településeket tekintve — Erdély fejlettebb és nyitottabb vidékei közé tartozik.

Beke György kötete is mintha egy régebb óta íródo sorozat új darabja lenne. Ismét nem egyformán kötött és sorszámozott könyvekre gondolok, hanem Bekének arra a már egy évtizede folyamatos törekvésére, hogy Románia magyarul lakta tájainak jelenével megismertesse az olvasókat. Nem tudom, végiggondolta-e, megtervezte-e előzetesen a „sorozatot”, vagy a sikert jelző visszhangok és a munkába való belefeledlés adta újra meg újra kezébe a tollat és vándorbotot. Az eredmény, az immár szép sorozatot kitévő könyvek szempontjából ma már szinte mindegy, hiszen belőlük a Barcaság, Háromszék, Gyimes, Szilágyság és más vidékek magyarságának mindennapos életét ismerjük meg közelebbről.

A Kis-Küküllő menti néprajzi kötet a folyó alsó szakaszának a nagyobb és régebbi városoktól viszonylag távolabb eső falvait vizsgálta. Beke mostani könyvében több ízben érinti ezt a vidéket, de inkább az innen nyugatra fekvő tájakat járja be. (A könnyebb tájékozódás kedvéért említ meg, hogy ezek a vidékek a mai romániai Fehér megye részei a régebbi magyar közigazgatásban részint az Aranyos-Torda és a Kis-Küküllő vármegyékhez is tartoztak.) A szerző által bebarangolt helységek nem foglalhatók be maradéktalanul egyetlen nagyobb történelmi vagy néprajzi tájegységbe sem.

Felvincről Szászsebesig, Abrudbányától Bethlenszentmiklósig ingázik, nem is tudni pontosan, milyen rend szerint, de többnyire Nagyenyedet tekintve országjárása ezideji központjának. A fűrészőriporter ezúttal állandó kísérőt is választott magának, anyai nagyapja, a régesrégén halott, száz évvel ezelőtti enyedi diák szellemét. Annak eilenére, hogy a megidézett előd nem mindig válik az író igazi partnerévé, mert — véleményünk szerint — Beke kissé adós maradt a nagyapa alakjának pontos írói megformálásával, az ötlet termékeny és kedves. Hozzájárul a kötet alapvető mondanivalójának hangsúlyozásához, a magyarság jelenléte folyamatosságának ábrázolásához, amelyet ez a családi szál is erősít.

Beke György többet borong ebben a kötetben, mint az előzőekben. A múlt-jelen-jövőndő sokat és sokak által fagatott, de meg nem fejtett kapcsolata és titka érdekli mindenekfelett. Rendszeresen gondjába veszi az emberek anyagi természetű bajait is, például Magyarlapádon a hátrányos sertéshizlalást erőltető vezetőkkel szemben a parasztok igazát; de a szomszédos Magyarbecén már a református papot kérdezi a születések számáról és távozóban a közeli Tövis vasútállomásán Jékely Zoltán marosszentimrei verse szakad föl emlékezetéből.

Gubancos kérdéscsomó, hogy a falusi viszonyok ugyan biztosítják az etnikai megmaradást, de ha változatlanul korszerűtlenek maradnak, visszahatnak, elzárnak a kultúrától, a civilizációtól, a világtól. Különben sem lehet az embereket akaruk ellenére másra kényszeríteni, akkor sem, ha az anyanyelvi kultúrájuk elvesztésébe kerül.

Mégis mi lesz azokkal, akik kiszakadnak eredeti közösségükből? Találnak-e megtartó másikat? Mi a megoldás? Az utazgató író állandó útitársai az ingázók. Egyre nagyobb tömeg él ezt az időt pazarló, gyakran demoralizáló kétlaki életformát. Az író rokonszenve minduntalan feléjük fordul, hiszen tudja, hogy megállapodásuk és hovatarozásuk egyáltalán nem közömbös a nemzetiségi magyarság számára. Korábbi riportjaiból már jól ismerjük a változásban, mozgásban lévő országot, ahol a hatalmas ütemű iparosítás mindenünne magához szívja a gyengén működő térszék parasztságát. Beke dél-erdélyi szemléje újabb, erős színekkel rajzolja tovább a képet. Sorai közül minduntalan ki-

éreződik az aggodalom: hogyan és meddig bírják az emberek az életformaváltás viszontagságait. Hiszen Enyed vidékén már a törökök is alaposan meggritkították a magyar települések sorait, s azóta — *Sütő András* szavai itt is érvényesek — anyanyelvünknek nem a sűrűjét, csupán a bokrait találjuk a Maros-Küküllő menti tájon.

Írónk „elűzhetetlen optimizmus”-ára van szükség, hogy a legkisebb szórványokban is meglegeljük a megmaradás biztató jeleit. Olykor majdnem elvesz a *nyomjelző rokonság*, ha olvassuk, hogy *Bod Pétert* mintegy másfélszer híve kísérte ki a temetőbe, de 1912-ben, amikor születésének kétszázadik évfordulóján áthelyezték földi maradványait, már csak alig több, mint kétszázán voltak, mostani utódjának pedig mindössze két tucatnyi híve van. Ez az utód ezermester. Maga renoválta a pompás barokk templomot, és híven őrzi emlékét, ápolja kultuszát — sőt a kötet más részében magyarigeni születésű pedagógussal is találkozunk, aki mindössze 34 éves! Honnan és mennyien kerültek az iskolákba, mi lett a sorsa a végzeteknek, miként tevékenykedik az értelmiség, mit olvas, lát-e színházat, milyen a közérzete, egyáltalán betölti-e hivatását — ezek is megisméltató kérdések.

Beke György riportjai és kötetei az idők során szinte intézménnyé fejlődtek a romániai magyar kulturális életben. Az ismerkedés fórumává váltak. Egyfelől abban az értelemben, hogy könyvei lapján találkozhatunk messzi tájak egymásról alig tudó honfitársait, akiket természetesen mindjárt bemutat az olvasónak is. Szorítsátok meg egymás kezét, ha csak jelképesen is. Tudatosuljon bennetek, hogy hozzátok hasonló érzésű és gondolkodású emberek másutt is élnek még. Másrészt intézményt képviselnek Beke írásai azért is, mert a jelenben élőkkel következetesen tudatosítják a történelmet, ahol élnek, az a föld a magyar kultúra és történelem számos emlékét is őrzi. Bekét vonzzák a történelmi és az irodalmi emlékhelyek, amelyek jó alkalmat nyújtanak a folytonosság tudatának elmélyítésére. Nem egyszer olyan ismereteket közöl, amelyek helyi kiadványok lapjain legtöbb olvasó számára hozzáférhetetlenek. Rég és ritkán hallott helységnevek merülnek föl a magyar nyelv mélyrétegeiből: Gyulafehérvár, Abrudbánya, Verespatak, Topánfalva, Alvinc, Bethlen-

szenkmiklós, Miriszló, Marosújvár, Celina. Közben szó esik törökverő csatákról, reneszánsz főurakról, állhatatos prédikátorokról, nyelvünket művelő írókról, dicsőséges és tragikus sorsú fejedelmekről, bölcsek polgárokról, akik a balsorssal dacolva mentették meg városukat a veszedelemtől. A magyar történelem nem egy gyászos lapja íródott ezen a tájon. Műemlékekben sincs hiány, bár némelyik romlatag állapotban van. *Bethlen Miklós* kastélyába pedig még az újságírói igazolvány sem tudta bejuttatni a szerzőt.

Így követik egymást a kötetben a borús és a derűsebb oldalak. Végül az utas mindig megtalálja az utat Enyedre, a könyv főszereplő városába. A gondolatok szinte minden fejezetben visszaszállnak a kollégiumba, pedig gyakran hegymagasságú gondolatok kell átrepülniük. Jellemző, hogy az írónak egy öreg ház udvarán lépdelve is a földön heverő téglák B. C. betűi (kétszülte a Bethlen Collégium téglavetőjében) ötlenek szemébe. Ez az iskola háromszázötven éves fennállása alatt még mindig talpra állt. Igaz, hogy a könyvtár mostani óra annyi jeles utód után nem tudós és nem literátus ember, de a szomszédos helyiségekben a diákok még tudatában vannak, hogy anyanyelvük ápolásának megszüntetését helyén folytatják tanulmányaikat. A régi és a mai tanárok felelősségére egyaránt beletartozik a begyűlő új nemzedékek sorsa. Ebben — úgy tetszik — alig mutatkozik törés.

„Édes fiam, én tisztelem a dorongokkal verekedő diákokat — mondja nagyapám, megkésztet válaszként Jókai emlegetésére. — De igazán azokat csodálom meg (...), akik egy barlang mélyét is a tudomány szentélyévé tették. Ez volt mindig Enyed, fiam: a tanulás, a tudomány megtartó hősiessége.” A többszöri pusztulás után ismét újjáéledő kollégium képe és jelképe reménysugárként tör elő, ha olykor már teljesen beborzolni látszik is az ég. A könyv utolsó sorai az iskolaépület fölé emelkedő nevezetes Órhegyre vezetnek, ahol az író-riporter a nyelv és a művelődés óra, szomorúsan búcsúzik nagyapjától és olvasóitól: „Fölöttem egy felhő szárnya úszik át az égen; mintha nagyapám lobogó köpenye lenne. Megfájdul bennem a magány: bizakodását már egyedül kell vállálnom. Fázósan húzom össze magamon a kabátot...”

Kósa László

OPUSCULA ETHNOGRAPHICA

Válogatott tanulmányok
(Debrecen, 1977. 470 old.)

Jelentős életművel bővült a magyar néprajztudomány, de úgy, hogy egyúttal helytörténetírásunk is csaknem harminc gyöngyszemmel, helyi szokások leírásával, tájegységre vagy népi tevékenységre vonatkozó, sokszor összefoglaló, szakszerű jellemzéssel gazdagodott. Az ide-oda való helyezést, költöztetést a család talán megsínyli, de a tehetséges, jószemű, szakmaszerető kutatóember még ezt a hátrányt is olyan tudományos előnnyé tudja varázsolni, amely a maga mögött hagyott nyomokból ítélve csak csodálatunkat válthatja ki.

Dankó Imre, a tanári pályát felcserélve a néprajzival, tudományos munkásságát Törökén kezdte, majd Sárospatakra, Bajára, Gyulára, Pécsre, végül Debrecenbe került. Most megjelent kötetében közreadott tanulmányai színes ívet vonnak a jelzett földrajzi zónák fölé. Számára már pár hónap is elegendő volt ahhoz, hogy elmerüljön a táj legfontosabb néprajzi kérdéseibe, úgy, hogy mégis benne maradjon az országos problémák, igények vonzásában is. A megfigyeit helyi jelenségeket történeti távlatba tudta helyezni és ezáltal elővé tette. Mint Kiss Lajos munkáiban, a néprajzi miniatűrök — pl. a törökkel tippanmeszelő vagy sártisztító — nála is a múlt elevenné tett emlékeiként kerültek a tudományba. Leírásai az olvasó számára a történelmi összefüggéseket éppen úgy felidéznek, mint a múlt fejlődési ütemét és ritmusát. Dankó Imre munkásságát néhány kutató leíró jellegűnek minősíti és nem veszi észre az elvi megállapításokat.

Nézzük meg például a kötet *Az árucseré néprajza* című fejezetét, ahol a magyar vásárok sokoldalú funkcióit részben elvi síkon, részben pedig példákkal megalapozottan tárgyalja. Kerüli az egzotikus jegyek kiemelését, egy-egy ilyen jegyre nem is állít fel törékeny elméletet, hanem a vásárok és a piacok XVII—XX. századi viszonyait, a fejlődést, a funkciókat, a társadalmi mozgást, a csere formáit stb. fogja össze biztos kézzel, a történelmi és a társadalmi összefüggések feltárá-

sával és jelzésével. Az anyagbőségen is úrrá tud lenni és elvi megállapításait nem az egy alkalomra méretezett bölcselkedés, hanem a tudomány sokoldalúsága iránti alázat jellemzi.

Mint említettem, Dankó Imrét az élet az ország több jelentős városába elso-dorta. Ezekben a helyeken Dankó nem elégedett meg azzal a lehetőséggel, hogy saját témaival foglalkozhatott. Minden alkalmat megragadott arra, hogy kutatásra alkalmas légkört teremtsen maga körül. Gyűjtésre, levéltári feltáró munkára ösztönözte az embereket, és az eredmények nyilvánosságára hozását is kezdeményezte. Nem volt véletlen, hogy ahol megjelent, ott megindultak a helytörténeti kutatások, csoportok szerveződtek, sorozatok láttak napvilágot, vagy falu- és város-történeti feldolgozásokhoz fogtak a szakemberek. Szervezőkészsége még más csodákat is művelt: anyagi áldozatra készítette olyan szervek vezetőit, akik eladdig azt sem tudták, hogy mi fán terem a helytörténetírás. Végül azután ők lettek a legbűszkébbek arra, amit Dankó összehozott, kiadott. Két évtized alatt *Dankó Imre a magyar helytörténeti kutatások egyik legnagyobb szervezőjévé nőtte ki magát.*

Ilyen társadalmi összefogás hozta létre válogatott tanulmányainak most megjelent kötetét is. Amikor kézbe kaptam, hiába forgattam, néztem az elejét és a hátulját, nem találtam fel-tüntetve sem a kiadó nevét, sem a könyv árát, csak azt láttam, hogy a debreceni Alföldi Nyomdában állították elő. De ne bolygassuk a részleteket: higgyük, hogy a könyv megjelenése is a szervezni tudás áldása volt. Azt azonban kívánhatjuk, hogy minél több ilyen értékes „helytörténeti csoda”, az országos színvonalhoz mérten is ki-emelkedő munka szülessen a magyar vidéken, s ne silány színvonalú munkák kiadására pocsékolják el a köz-pénzeket.

A kötet bevezetőjét *Ortutay Gyula* írta. Talán nem véletlen, hogy Ortutay ezzel az élete végső napjaiban készült írásával egy vidéken megjelenő néprajzi művet ajánlott a közvélemény figyelmébe, és ezzel is — mint pályafutása során oly sok alkalommal — a helytörténeti kutatások szakmai erősítését kívánta elősegíteni.

Tárkány Szűcs Ernő

RÓZSA KIRÁLYFI

Berekméri Sándor geryeszegi meséi.
Gyűjtötte, a bevezető tanulmányt írta
és jegyzetekkel ellátta Szabó Judit.
(Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
581 old.)

A népi egyéniségkutató iskola egy újabb kötete jelent meg a bukaresti Kriterion Kiadónál *Rózsa királyfi* címmel. A címadó mese tizenöt társával együtt alkotja a Maros menti Geryeszegen élő jeles mesemondó, *Berekméri Sándor* repertoárját. Rögzítője egy eddig kevéssé ismert mesekutató, *Szabó Judit*. A gyűjtemény voltaképpen szakdolgozatnak készült, ezt tette teljesebbé, formálta köteté a gyűjtő. A tizenhat mese, a bevezető, a jegyzetek és a tájszótár csaknem hatszáz oldalas, testes kötetet tesznek ki, bár a kísérő tanulmány és a jegyzetapparátus még száz nyomtatott oldalt sem foglal el. Ebből is kitetszik, hogy nem hétköznapi mesemondóval van dolgunk.

Berekméri Sándor 1896-ban született Geryeszegen, harminckilenc ténen volt cukorgyári munkás Marosvásárhelyen, ma pedig nyugdíjas. Már az édesapja is mesemondó volt. Nénje, unokatestvére, s azok gyermekei ma is mesélnek a családban. A Berekméri család a kevésbé ismert Maros menti székely mesehagyományt őrzi. Ez keveredik tudva-öntudatlanul — *Benedek Elek* közvetítésével — *Kriza János* Vadrózsákbeli háromszéki és udvarhelyi székely népmeséivel. A varratok azonban csak a Benedek-meséket jól ismerők számára kitapogathatók. A mesemondó, de voltaképpen a gyűjtő sincs tudatában annak, hogy Berekméri Sándor mesetudásának alapja, az édesapjától tanult mesék jórészt a *Magyar mese- és mondavilág* első kötetéből valók. Ebben dolgozta fel ugyanis Benedek Elek *Kriza János* meséit, akkor még a forrás megjelölése nélkül, s ez ivódott bele Geryeszeg és környéke mesekincsébe annyira, hogy innen való még a című szolgáló Rózsa királyfi meséje is, amelyet Berekméri Sándor felnőtt korában hallott egy magyarul jól tudó román embertől. A más vidékről való, könyvből származó székely népmesék a geryeszegi szájhagyományban éltek a maguk természetes életét, új keretet kaptak, típusösszetevőikre bomlottak, majd Berekméri Sándor repertoárjában a környéknek megszokottabb összetételékké kapcsolódtak. Olvasmányeredetű Batu kán meséje is. Ezt a mesemondó Ratosnyán hallotta egy villanyszerelőtől, akivel versenyezve meséltek. Boc-

caccio Dekameronjából származik végül a Berger című mese, amelyet Berekméri egy nagynénjétől tanult.

Bár a repertoár mintegy kétharmadának a közvetett könyveredete bizonyítható, Berekméri Sándor mesetudása csöppet sem könyvívű, hanem a jellegzetes Maros menti tájszóláson túl magán viseli a környékbéli mesehagyomány kétségtelen jegyeit és a mesemondó egyéniségének félreismerhetetlen bélyegét. Forrásaival egybevetve már a terjedelemből is megállapítható, hogy Berekméri nem passzív átvevője, ismételője a hallott meséknek. A reprodukálástól, amivel gyermekkorában elkezdte, eljutott az alkotásig. Erőpróba is volt ez a számára; önmagának is, de a hallgatóságnak is újra meg újra bebizonyította, hogy tud „mesét csinálni”. Kérdés, hogy nem az idők változásának a jele-e az alkotó mesemondók számbeli megnövekedése a reprodukálókhoz képest? Vagy csak mi figyelünk fel jobban a hagyományt egyéni ízüvé tevő mesemondókra?

A paraszti élet, s benne a folklór szerepe megváltozásának jellegzetes vonása a mesemondó magára maradása. Amíg még gyermek volt — a mai-nál jóval kisebb tudással, ábrázolóképességgel —, a kukoricafosztók alig fértek abba a szobába, ahol korábban apja, majd annak háborúba vonulása után Berekméri Sándor mesélt. A több órás gyalogutakon boldog volt, aki vele mehetett, mert a mese otthonról a célpontig és dolguk végeztével a célponttól hazáig kitartott, még a ház előtti kispadra is jutott belőle. A gyűjtés megkezdésekor, 1965-ben már nem voltak hallgatói; meséi emlékezetből valók, csak a hangfelvétel hírére szálilingóztak elő néhányan. Kezdetben szégyenkezve, majd fokozódó érdeklődéssel.

Berekméri Sándor soha nem tartozott a hívó, babonás emberek közé, mégis abban, hogy meséit nem valóban megtörtént eseménynek, hanem a fantázia játékanak, költészetnek tekintti, szintén a világról vallott felfogás változását kell látnunk. Ennek egyik előidézője a Marosvásárhely közelében levő Geryeszegen csakúgy, mint a kalotaszegi Kettesden: Benedek Elek, aki könyveiben már a századfordulón át emelte a tündérmesét a hiedelemvilág szférájából az irodaloméba. Voltaképpen már ő is egy folyamatot regisztrál, amely a Székelyföldön valószínűleg a XIX. század közepén indulhatott meg jómódú paraszti környezetben: a tréfás

realisztikus mesék előterbe kerülésével és a varázsmesék demitizálódásával, valóságos alakokkal, epizódokkal való telítődésével. Ennek a folyamatnak a következményeképpen Berekméri Sándor valóságos kalandregénnyé formálja tündérmeséit, ellátva a környezetben megfigyelt figurákkal, jelenetekkel.

Szabó Judit bevezetőjében gazdag megfigyelésanyagot tár elénk erről a rokonszenves, okos, jó humorú félparaszti-félpolgári mesemondó egyéniségről.

Kovács Ágnes

CSALOG ZSOLT:

PARASZTREGÉNY

(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978. 440 old.)

Csalog Zsolt új regényében egy parasztasszony személyiségén, emberi-lelki válságain keresztül az általános emberi élet válságai növekednek fel. A paraszti élet közönséges és ünnepi eseményeinek változásai — egy ember életének története — egy adott történelmi korszakban alkalmassá váltak az esendő emberi lét emelkedettségének lerajzolására és Csalog Zsolt írói világának felépítésére.

Csalog az egyéni élmények anyagából bontakoztatja ki az általánost: a magyar falu és paraszti élet elmúlt hetven évének válságait. *Muháros Bálintné* nemcsak különös életével emelkedik a tisztabiák fölé; Csalog saját személyiségére, alkátára borítja Muháros Bálintné „köntösét”, így formálja hősét kiemelkedővé. Ennek a parasztasszonynak a megszólaltatásában a néprajzkutató örökös vívódásainak is része van.

Az emberi alkotóképeségnek jó termőföldje volt az egykori parasztfalu, de nem volt érlelője és felnevelője. Csalog szorongásai abból táplálkoznak, hogy nem akarjuk tudomásul venni jelenünk figyelmeztetéseit; az anyaörszerű falu-, család- és egyéb közösségek széthullása végzetes lehet az emberi alkotóképeség szempontjából. A Muháros család életvitelében megnyilvánuló tisztánlátás, célszerűség, érzelmegazdag életszervezés arra utal, hogy a főhős erkölcsi-akaratú megnyilvánulásaival kiemelkedik saját környezetéből. Ez a felismerés vezette Csalogot amikor ennek az életnek sajátos mozaikjából a saját világot építette föl.

Az újrateremtett tisztabi valóság az emberi lélek mélységeiből bontakozik ki, s annak belső történései szerint követi, rögzíti az eseményeket. Az egyéni konfliktusok belső ábrázolása több-

bet láttat az egyéni küzdelmekből mint a külsődleges, *formális változárjakok*. Csalog úgy szerkesztett, hogy a nyersanyagból a lelki folyamatok apró rezzenései, az ősi félelmek és iszonyatok (pl. a haldokló anya üszkös húsának leválásától való félelem), a szorongásos álmok visszatérése és a tárgy-szerű eseménysorozatok részletes elbeszéléséből bonyolult és gazdag emberi világ bontakozzék ki.

Az azonosulásnak ez a különös formája a történet folyamatában majdnem teljes, de nem tud megvalósulni az öregkor, illetve a jelenkor bemutatásakor. Mi lehet ennek az oka? Úgy tűnik, hogy a minden tekintetben kiemelkedő, kristálytisztá folyású élet a jelenhez való közeledéskor zavaros és közönséges valósággá süllyed. Csalog ekkor már elválk főhősétől és magára hagyja őt. Úgy érzem, hogy ez a szakadás a főhősnek a halállal kapcsolatos belső meghasonlását mutatja. A régi paraszti élet rendje szerint a halál az élet természetes vége. A jelenlegi falusi társadalom most távolodik el a haláltól; a paraszti tudat is fellázadt a halál értelmetlensége ellen. Ezért nem tud ennél a résznél Csalog, az író, a parasztasszony segítségére lenni. E meghasonlás rendje szerint a regény utolsó harmadában felbomlik az élet magasan szervezett tudati valósága, az urbanizáció halálfélelme megakadályozza Csalogot abban, hogy beavatkozzék Eszli nénihez az öregkorról és a halálról való elképzelésébe, szerkesztéssel vagy más módon saját félelmévé redukálja azokat. Viszont ennél pontosabban nem mutathatta volna meg azt az átalakulást, amely a paraszti élet megváltozásával az emberi tudatban bekövetkezett.

1975-ben Muháros Bálintné önéletírása kiemelt díjat nyert az országos néprajzi pályázaton. A dolgozatot annak idején magam olvastam el és készítettem róla lektori véleményt, de Csalog regényének csak az utolsó oldalainál vettem észre, hogy a történet nem egészen új, mintha már valahonnan ismerném.

Az irodalomtudomány nem kutat *Mikes Kelemen* nagynénjének válaszleveleit után; Muháros Bálintné kéziratát önéletírása lehetőséget nyújt arra, hogy megismerhessük Csalog alkotói munkáját. Ez azonban a kritikus számára kevésbé érdekes, hiszen nem az alkotás mechanizmusát, lelki folyamatait, hanem a művet vizsgálja.

Szacsavay Éva

RÉGMULT ÉS JELEN A VIDRE PARTJÁN

Írások Felgyőről
(Felgyő, 1977. 43. old.)

Csongrádtól délre mintegy hat kilométerre, nem messze attól, ahol a szegedi útról leválik a majsai, messziről is jól látható domb emelkedik: a Geda-halom... Nos, ennek a Geda-halumnak közelében és magán a halmon kezdődött el az ásatás jó húsz esztendeje mind a mai napig és az eljövő évekig — így kezdí írását László Gyula professzor, a felgyői ásatások vezetője.

Az ásatások előzményeinek rövid ismertetése után a szerző a húszéves munka eredményeit taglalja. Nem időrendi sorrendben, leírászerűen, hanem érvelve, bizonyítva. A következtetéseket logikus okfejtéssel és az ásatások elmosódott nyomaiból vezeti le. Bizonyosságot nyújt, hogy honfoglalás korabeli településre bukkantak — elsőnek az országban —, a jelek alapján leírja, hogyan éltek őseink és lelkesedéssel jelenti ki: „igazságot szolgáltatunk honfoglalóinknak, akikről úgy képzeltek, hogy szegényes, kis méretű földkunyhókban laktak volna. Pedig házakban éltek, kiművelt építő tudással jöttek ide”.

A kutatásnak még egy izgalmas epizódja is tollamra kívánczik. A halom tetején állva, majd repülőgépről szemlélve a tájat, László Gyula bácsi — így nevezik őt az ott lakók — felfigyelt arra, hogy a fekete földben nagyméretű sárga foltok vannak, s ezek 20–30 méter távolságban egyenletesen veszik körül a halmot. A sárga foltok a szűztalaj homokját jelentik. Ásni kezdtek, de semmit nem találtak. És ebből a „semmiből” született meg a

nagy felfedezés. Ismert ugyanis, hogy Szent István parancsba adta, hogy tíz falu építsen egy templomot. A Geda-halmot meg kellett emelni a templom számára, tehát tíz falu hordta a fekete földet, mindegyik más helyről. És valóban tíz sárga foltot találtak. A föld ezer éven át őrizte sebét és így vallott őseink életéről. Azóta már feltárták az egész templom alapját és környékét.

A füzet második része — *Tari László* munkája — írásos adatokat tár fel Anonymustól egészen az uraság 1814-ben kiadott Inventáriumáig (levéltár) vagy az 1868. évi hirdetések jegyzőkönyvéig.

A harmadik rész írója a tsz elnöke, *dr. Nagyistók Sándor*. Ő is honfoglalásról ír, csakhogy korunk honfoglalásáról, az új falu születéséről, a jelenről. Húsz évvel ezelőtt az ezeréves falu helyén új község született, Felgyő és új élet kezdődött, a jómódú szövetkezeti élet. Nagyistók írását az átélés és a falu szeretete hatja át, a bemutatott eredmények nehéz harcokról és munkáról tanúskodnak. Még mindig 760 tanyában, de már 250 új házban és a községben lakik az 1800 főnyi lakosság. Óvoda, szakorvosi rendelő, önkiszolgáló bolt, húsfeldolgozó üzem, presszó, posta, új tanácsház és tsz-iroda, utak és közművek és még újabb terveket vázol az írói képzelet.

Nem sok embernek adatik meg, hogy egy község születésének tanúja legyen. A tsz elnöke, e füzet harmadik szerzője, az új község bábája és szerelmese így ír zárszavában: „Gyula bácsi (László Gyula) engem is megtanított, milyen szép dolog olvasni a múlt történetét, de igazi szerencsémnek azt tartom, hogy megérthettem egy község születését”.

Dr. Szegő Lajos

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓK

Hogyan gyűjtsünk népzénét 1980 táján?

1. Több mint 80 éve indult el *Vikár Béla*, több mint 70 éve szegődött *Kodály és Bartók* a nyomába. Napjainkra az összegyűjtött magyar népzene dallam-állománya 150 ezer fölött jár. Ha a különböző személyektől gyűjtött, de egy típusba tartozó változatokat egynek vesszük, akkor is 4–5 ezer körül van a dallamtípusok száma. Döntően új dallamra, újonnan előkerülő dallamtípusra tehát senki ne számítson. Ez azonban korántsem jelenti a gyűjtőmunka befejezettségét, pontosabban: hiábavalóságát. Ahhoz azonban, hogy valóban *gyűjtsünk* — ne pedig újrarögzítsük a már meglevő gyűjtést — szembe kell néznünk néhány ténnyel.

Először is: ma már nem az a cél, hogy új dallamtípust, új szövegtípust találjunk; sokkal inkább örülünk a megismert típusok további helyi változatainak. Sőt: éppen az kezd érdekessé válni, hogy hányféle alakban, hányféle változatban fogalmazódik meg ugyanaz az alap gondolat.

Másodszor: a „vízszintes” szemléletet egyre inkább felváltja a „függőleges”; magyarán: nem az az érdekes, hogy az előkerülő dallam- és szövegváltozat valahol a közelben vagy távolban (más faluban, más vidéken) előkerült-e már vagy sem; hanem az, hogy az adott községben, az adott tájon milyen összetételű a dallam-állomány, mekkora a „zenei szókincs” egy-egy területnek, függetlenül attól, hogy ugyanazok a szavak más területen is megvannak. Ezen a szemponton belül további érdekesség egy-egy családnak vagy személynek teljes zenei feltérképezése, teljes dallam- és szöveganyagának rögzítése.

Harmadszor: egyre fontosabb és értékesebb a dallamok és szövegek *néprajzi háttere*, tehát azok a törvényszerűségek, mozgatórugók, amelyek a dalok életét, öröklését, átadását, felhangzását igazgatják, iratlan törvényként szabályozzák. Ezért többet ér mind a tudomány, mind pedig a gyakorlati felhasználás szempontjából, ha a népzene-gyűjtő a különböző dalok felvételét gondos háttér adatokkal egészíti ki. Nevezetesen:

— Alkalomhoz kötött dal esetén: milyen szokáshoz vagy tánchoz kapcsolódik, köti a dal? Él-e még a szokás, járják-e még a táncot, vagy körülbelül mikor hagyták el? Ha a népi-előadó maga már nem látta, nem hallotta funkcióban — tehát ő már csak másodkéz —, akkor mire alapozza a dal szokás-, illetve táncfunkcióját? És kitől hallotta, ki tehát az első kéz?

— Alkalomhoz *nem* kötött dal esetén: mikor, kitől (hol) tanulta a dalt az előadó? Egyedül csak ő tudja, vagy hallotta mástól is? Dalolgatta-e, játszogatta-e a gyűjtés előtti években is, vagy csak a gyűjtő rákérdezésére jutott az eszébe? Milyen egyéb megjegyzése van emberünknek a dalhoz? Mit mondanak a jelenlevő többiek? Ezeket a háttér-adatokat legegyszerűbb rögtön a felvétel alkalmával kérdés-beszélgetés formájában megtudakolni — és közben nyitva hagyni a magnetofont!

2. Szintén igen hasznos — a kutatás és azon keresztül a hasznosítás számára, ha egy-egy dallamot, szöveget, szokásdalt többektől, többféle változatban is felvesszünk! Ne elégedjünk meg a legelső változattal! Arról sohasem tudhatjuk, jellegzetes vagy éppen romlott alakja-e a típusnak! Ahol a népi-előadó hangszereken is játszik, vagy ahol házi hangszerjáték szokta kísérni az éneklőket, ott ugyanazt a dalt minél többféle formában vegyük föl: csak énekelve, csak hangszereken és együtt; ha többféle hangszereken játszanak, akkor valamennyi hangszerrel!

Ha a gyűjtő zeneileg annyira képzett, hogy bizonyos hibákat, botlásokat észrevesz — például észleli az oktáv-törést, vagy a kényelmetlen hangfekvést, esetleg észleli a szövegfelejtést, a stílustalan rögönzést stb. —, akkor javasoljon magasabb vagy mélyebb hangnemet, abban énekeljen előre egy-két dallamsort (sohasem elég csak kezdőhangot megadni, hiszen nem énekkarról van dolgunk!), aztán kérje meg a népi-

előadókat, hogy próbáljanak vele énekelni (illetve az új hangnemben játszani) és csak ezután készítsen új felvételt az új hangnemben.

Ha valami az egyik felvevő-alkalommal sehogyan sem akar tisztázódni, vagy az előadó eszébe jutni, azt nyugodtan halasszuk máskorra. Hisz az egyik legfontosabb gyűjtőmódszertani tanács — Kodály már az ötvenes években is folyvást erre ösztökélte tanítványait —, hogy a gyűjtő rendszeresen járjon vissza ugyanazokhoz az előadókhoz és részint ismételtesse meg a már korábban fölvetett dalokat (hátha más változatban, vagy éppen más szövegekkel hangzik el), ne csak újat meg újat kérjen. Cél-szerű, ha a gyűjtő füzetet ad az előadónak, hogy két gyűjtés közben írja bele az idő-közben eszébe jutó dalokat, azok szövegkezdetét. Az ilyen összeírások ugyan — országos tapasztalat szerint — többségükben műdallesapódásokat, városi jövevénydalokat tartalmaznak, de mindig akad azért köztük szabályos népi-stílusú, helyi hagyomány-ból eredő dal is. No meg a háttér-kérdés úgyszintén tisztázza: mi az idegen jövevény és mi a tényleges helyi anyag. Akinek megadatik az a ritka szerencse, hogy előtte ugyan-abban a faluban Kodály, Bartók, Vikár, Lajtha, Manga, Seemayer, Domokos Pál Pé-ter, Járdányi, Kiss Géza stb. gyűjtött — az próbálkozzék az egykori dalosok, hangsze-res előadók nyomába jutni. Ha már nem élnek, akkor a leszármazottaiktól kutas-son ki minél több személyes emléket a régi gyűjtőről és a régen előadott dalokról. És feltétlenül dalolassuk, játszassuk el az akkor gyűjtött dalok mai változatát, mégpedig beleavatkozás, kiigazítás nélkül!

3. Jellegzetesen mai gyűjtőfeladat a most működő, vagy az elmúlt évtizedekben működött Bokréta, Dalárdák, Pávakörök, Táncscsoportok, Népi Együttesek dalanya-gának visszamenőleges tisztázása és eredeti forrásaiktól való gyűjtése! Tehát nem az együttestől, hanem azoktól kell felvenni, akiktől az együttes is tanulta, és abban a formában, ahogy az illető korábban is tudta! Csupáncsak azokat szabad eredeti gyűj-tés gyanánt a mai együttestől felvenni, amit mindenki tudott már korábban is és ugyanúgy tudta, mint ahogyan most fűjják az együttesben! Az ilyenféle gyűjtéseknél nemcsak az előbb ismertetett néprajzi háttérrel kell kifürkészniük, hanem lehetőleg azt is hiánytalanul és pontosan ki kell deríteniük (szalagra, kazettára vennünk) ho-gyan, mikor tanulta meg az együttes az illetőtől, meg van-e elégedve az eredeti for-rásnépművész, népi-előadó a tőle átvett dallam- és szövegváltozattal? Nincs-e valami megjegyzése — akár pozitív, akár negatív? Ilyenféle visszamenőleges forráskutatás-nak és együttesbe már nem járó öregek körében végzett változat-gyűjtésnek közön-székő például, hogy Decsen, Sárpilisen és Öcsényben 1952—64 között szebb, teljesebb, hitelesebb változatban kerültek elő a szőlőörző-dalok, a lassú-karikázók és néhány más régi stílusú, díszített parlandó ének. Vagy például: a somogyi karikázónak sajnos csak igen csúnya, műdalos fordulatokkal elrontott változata került elő legkorábban, 1938-ban. Ráadásul Pátria-lemezre is énekelték. Azután 1952 óta, a komplex somogyi tánc- és táncdallamgyűjtés során rendre előjöttek a szebb, stílusosabb változatok a Kapos völgyéből, Belső-Somogyból és Buzsákról is. Így a táncmozgalmat ma már iga-zibb, épebb dallamváltozattal lehetett ellátni, — a romlott változatot pedig zárolni a tudományos vizsgálat számára.

4. Legyünk tisztában azzal a kettősséggel is, hogy minél tökéletesebb technikai felszereléssel, minél kedvezőbb társadalmi légkörben gyűjthetünk az idő előrehala-dásával, annál inkább pusztul, felejtődik, szorul az emlékezet mélyére az, amit kere-szünk, kutatunk, amit meg akarunk menteni! Legyünk tudatában annak, hogy a „gyűjtés” nem azt jelenti, hogy az iskolán, rádión, együtteseken át visszatartott dalo-kat újra felvesszük! Ez nem gyűjtés, hanem jó értelemben vett riporterkedés, krónika-anyag összehordása, művelődéstörténeti adatok rögzítése, de nem néprajzi gyűjtőmun-ka! Mi a gyűjtés? A magától élő, öröklődő, észrevétlenül apáról-fiúra szálló hagio-mány megmentése és rögzítése! Képzeliünk el például egy olyan feladatot, hogy fény-képezzük le a vadon élő fákat, bokrokat, különleges növényeket, minél többet közü-lük. Aztán némelyek később nem magukat e növényeket fényképeznek, hanem a meg-lévő fényképeket másolják, fényképeznek újra meg újra. Valahogy így vagyunk a régebben gyűjtött, de ma már közkinccsé lett népdalokkal. Nem azt kell gyűjtenünk, illetve felvennünk, amí Bartók, Kodály és mások gyűjtéséből az iskola, a rádió, tele-vízió, fesztiválok, együttesek révén újra életre támadt a falu népének száján is! Mert ezt már régen felgyűjtötték. Azt kell kikutatnunk, ami még nincs pontosan, eredeti formában rögzítve. Ezért az egyébként nagyszerűen használható népi énekesek és hangszeresek közül nem alkalmas gyűjtő-alanyok azok, akik igen tanulmányok, akik az együttesekben, iskolákban — már tudatos fővel — szépen és jól sajátították el akár a helyben gyűjtött, akár a máshonnan származó dalokat! Ezek a személyek a hagio-mány továbbéltesének oszlopai, de nem gyűjtő-alanyok, nem az eredeti hagyomány

népi-előadói, csúnya szóval: nem adatközlők. Nagyon meg kell tehát válogatni: kitől gyűjtünk! Elsősorban — vagy kizárólag — olyanoktól, akik még szüleiktől, idősebeiktől, pajtásaiktól önkéntelenül tanulták meg dalaikat, szokásaikat, vagy a hangszerek készítését és játékmódját. Aki más vidékről települt mai lakóhelyére, ott minden dalnál pontosan kérdezzük meg: hová való!

5. Gyakorlati szempontból igen fontos, hogy

— a néprajzi felvételeket ne keverjük azon a szalagon, kazettán másfajta anyaggal (együttes próbával, rádió- vagy hanglemezzátjátszással, úttörő- vagy családi ünnepel stb.). Később magának a gyűjtőnek és az anyaggal dolgozó más szakembernek is rengeteg bosszúságot és idővesztést jelent ez.

— talán még fontosabb, hogy az eredeti felvételeket ne nyúzzuk folyvást! Ha csak egy mód van rá, készítsünk róluk átjátszást másik szalagra (kazettára), a *másolat legyen* aztán a lehallgatásra, bemutatásra, tanulásra (esetleg lejegyzésre) szolgáló példány. Az eredetit minél sértetlenebb formában őrizzük mindaddig, míg hivatott szakember az Akadémián, rádióban vagy valamelyik múzeumban archivál példányt nem készített róla! Ha már így elkészült az utókornak szóló archiv szalag, akkor már használható bátrabban és gyakrabban a gyűjtő eredeti felvétele.

Sajnos, amennyire kívánatos a központi nemzeti népzenei archívum, annyira lassan halad a tömördek felvétel mentése, átírása. Ezért türelmet és megértést kérünk minden lelkes gyűjtőtől: egyelőre több évtizedes múzeumi fonográf felvételeket, utának húsz-harmincéves régi drótos magnófelvételeket mentünk át az akadémián; egyhamar nem kerül sor minden lelkes önkéntes gyűjtő anyagának átjátszására. De ami késik, nem múlik! Őrizze mindenki a felvételeit, mint a szeme fényét!

6. A felvételekhez lehetőleg mielőbb készítsük el a kísérő-jegyzőkönyvet is. Ezen szerepeljen — a szalag vagy kazetta számán kívül — a gyűjtés helye (község, megye és ahol kell: ott a szőlőhegy, a puszta, a major, a tanya, illetve az egyesített községek korábbi részneve is); a gyűjtés éve és hónapja; a népi előadók neve és életkora. Nem csupán „adminisztratív” jelentősége van, hanem kutatási értéke is, ha minden dal után (a dalt követő beszélgetés után) a gyűjtő belefúj vagy 4–5 másodpercnyi Á-síphangot.

Nemzetiségi lakosság között dolgozó gyűjtők lehetőleg minden dalt az eredeti nyelven vegyenek föl, a beszélgetés történhet magyarul is, de ha a gyűjtő beszéli a nemzetiség nyelvét, inkább úgy legyen. Ha a népi-előadó két nyelven is tudja a dalszöveget, faggassuk ki: ő fordította-e vagy más, illetve nem tudja-e, ki lehetett? És valóban spontán éneklük két nyelven? Nem csak a gyűjtő (vagy a rádió stb.) kedvéért fordították le sebtében?

7. A zenegyűjtés tárgya is sokféle lehet. Ez részben a gyűjtő felkészültségétől, hajlamaitól függ, részben pedig a „terep” adottságaitól. Csak úgy általában kérdezni-keresni régi dalok után — nem érdemes. Ezzel nagyrészt a századforduló műdalközhegyeit (esetleg még egy-két országos új-stílusú dalt) idézzük föl. Érdemesebb a tematikus vagy éppen monografikus gyűjtés. *Tematikus* lehet: egyes szövegtípusokat kérdező, bizonyos dallamokat kutató, szokások vagy táncok felől kérdező, és végül: hangszerekre koncentráló gyűjtésmód. Ehhez a Tudományos Akadémia kutatói kívánságra szívesen adnak szóbeli tanácsokat, illetve írott kérdőket. Kérésre pedig küldenek Alföldi-, Dunántúli- és Palóc Dallamkérdezőt, Balladakérdezőt vagy Gyermekekjátékdal Kérdezőt. *Monografikus*: nagyon gazdag daltudású egyén vagy család teljes zeneanyagának összegyűjtése (múdalostúl, kupléstúl, indulóstúl stb.) a dallamok pontos háttéranyagával. Ez persze nem gyorsan-könnyen készülő munka!

Nem árt, ha a gyűjtő-feltevő munka mellett több-kevesebb időt szakítunk a szakirodalom tanulmányozására. Akár sikerül saját könyv- és lemeztárra szert tennünk, akár kölcsönkönyvtárral, lemeztárral lépünk kapcsolatba, mindenképpen hasznos, ha népzenei tudásunkat módszeresen fejlesztjük, mégpedig három vonalon:

— a tulajdonképpeni tudományos irodalom tanulmányozásával (sajtó alatt van *Vargyas Lajos* új kézikönyve; népszerű tálalásban hozzáférhető *Sárosi Bálint* Zenei anyanyelvünk c. könyve és több vidéki dalkiadvány tartalmaz elemző tanulmányokat is);

— népszerűsítő kisgyűjtemények, népszerű rádió- és tv-műsorok, folklór-találkozók meghallgatásával, tanulmányozásával; és végül

— eredeti népzenei hanglemek

8. A gyűjtött anyagnak távlatilag valamely múzeumban vagy a Tudományos Akadémia archívumában van a helye. Úgy végezzük tehát a munkánkat és úgy őrizzük a gyűjtött anyagot, hogy az hosszú időre, sőt örökre érvényes értéket jelentessen.

Olsvai Imre

MÓRICZ ZSIGMOND

TAVASZI SZÉL

ELBESZÉLÉSEK

Tiszta levele Kőrösnak

HETEDIK KIADÁS

Móricz
1929. VI. 29.
Cseice

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1927

Szülőatalujának szóló Móricz dedikáció (Frank Tibor könyvtárából)

GABRIEL BETHLEN
TRANSSYLVANIAE, PART.
ET SICVLORVM

Ætatis sue XXXX.

D.G PRINCEPS
REGNI HVNGARIAE DNS
COMES, &c.

A CHRISTI M.DC.XX.

Bethlen Gábor fejedelem
(1580 – 1629)

Kilián Farkas metszete után – Hornyák László rajza